

**ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ
VERGİ TAKOZUNUN
EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ**

Rabia Tuğba EĞMİR
Doktora Tezi
Danışman: Prof. Dr. İhsan Cemil DEMİR
Aralık, 2022
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZUNUN
EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ**

Hazırlayan

Rabia Tuğba EĞMİR

(“Maliye” tematik alanında 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri)

Danışman

Prof. Dr. İhsan Cemil DEMİR

AFYONKARAHİSAR 2022

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Doktora tezi olarak sunduğum “**Ücret Geliri Üzerindeki Vergi Takozunun Ekonomik ve Sosyal Etkileri**” adlı çalışmanın, tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

09/12/2022

İmza

Rabia Tuğba EĞMİR

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Rabia Tuğba EĞMİR
	Numarası	170695102
	Anabilim Dalı	Maliye
	Programı	Maliye
	Program Düzeyi	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Ücret Geliri Üzerindeki Vergi Takozunun Ekonomik ve Sosyal Etkileri	
Tez Savunma Sınav Tarihi	09/12/2022	
Tez Savunma Sınav Saati	16:00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT

MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZUNUN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ

Rabia Tuğba EĞMİR

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

Aralık, 2022

Danışman: Prof. Dr. İhsan Cemil DEMİR

Ücret geliri, üretim faktörleri arasında yer alan emeğin milli gelirden aldığı payı ifade etmektedir. Ekonomik yapı içerisinde ücretli kesimin önemli varlığı, ücrete ilişkin politikaların geliştirilmesini de zorunlu kılmaktadır. Ücret gelirine ilişkin politikalar yalnızca ücret miktarıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda ücret üzerindeki vergi ve benzeri yüklerle ilişkin politikaları da içermektedir. Ücrete bağlı olarak ödenmesi zorunlu olan vergi ve benzeri mali yükler, vergi takozu olarak ifade edilmektedir. Vergi takozu kapsamında yer alan mali yüklerin bir kısmı işveren, bir kısmı da çalışan tarafından ödenmektedir. Dolayısıyla ödenmesi zorunlu mali yükleri kapsayan vergi takozu, ekonomik ve sosyal faktörleri etkileyebilecek bir unsur olabilmektedir. Vergi takozunun ekonomik ve sosyal yönden etkilerinin belirlenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada öncelikle vergi takozunun işsizlik, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ekonomik büyüme, enflasyon ve kayıtdışılık gibi ekonomik etkileri; bunun yanında da gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ve eğitim gibi sosyal etkileri ele alınmıştır. Vergi takozunun ekonomik etkileri 2001-2018 yılları arasında 29 OECD ülkesinden; sosyal etkileri ise 2005-2017 yılları arasında 24 OECD ülkesinden elde edilen veriler aracılığı ile incelenmiştir. Çalışma sonucunda vergi takozundaki artışın, işsizliği, gelir dağılımında adaleti ve yoksulluğu arttırdığı; doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde etkili olmadığı; ekonomik büyüme, enflasyon, kayıtdışı ekonomi, insani gelişmişlik endeksi ve eğitim seviyesini ise azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan çalışmada elde edilen sonuçların politika yapıcılara ve araştırmacılara yol göstermesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi takozu, ücret, ekonomik etki, sosyal etki, panel veri analizi.

ABSTRACT

ECONOMIC AND SOCIAL IMPACTS OF TAX WEDGE ON WAGE INCOME

Rabia Tuğba EĞMİR

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC FINANCE**

December, 2022

Advisor: Prof. Dr. İhsan Cemil DEMİR

Wage refers to the share of labor, which is among the factors of production, from the national income. The important existence of wage earners in the economic structure also necessitates the development of wage-related policies. Policies regarding wage income are not only limited to the amount of wages, but also include policies regarding tax and similar burdens on wages. Taxes and similar financial burdens that must be paid related to the wage are expressed as tax wedges. Some of the financial burdens included in the tax wedge are paid by the employer and some by the employee. Therefore, the tax wedge, which covers the financial burdens that must be paid, can be a factor that can affect economic and social factors. The aim of this study is to determine the economic and social effects of the tax wedge. In this direction, in the study, the economic effects of the tax wedge such as unemployment, foreign direct investment, economic growth, inflation and informality; social effects such as income distribution, poverty, human development and education are discussed. The economic effects of the tax wedge are examined through data obtained from 29 OECD countries between 2001 and 2018; and social effects were examined through data obtained from 24 OECD countries between 2005 and 2017. As a result of the study, it was determined that the increase in the tax wedge increased unemployment, fairness in income distribution and poverty; it had no effect on foreign direct investment; and it reduced the variables of economic growth, inflation, informal economy, human development and level of education. In this respect, the results obtained in the study are expected to guide policy makers and researchers.

Keywords: Tax wedge, wage, economic impact, social impact, panel data analysis.

ÖN SÖZ

Tez çalışma süresince bana bilgi ve tecrübeleriyle yol gösteren, vaktini ayırıp desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. İhsan Cemil DEMİR'e, tez çalışmamda değerli katkıları olan ve Tez İzleme Komitemde yer alan Prof. Dr. Gülsüm GÜRLER HAZMAN'a ve Dr. Öğr. Üyesi Cem GÖKÇE'ye teşekkürlerimi sunarım. Tez savunma jürisinde yer alan ve tezime katkılarından dolayı Prof. Dr. Şebnem TOSUNOĞLU'na ve Prof. Dr. Erkan ÜYÜMEZ'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca doktora eğitimim boyunca akademik tecrübeleriyle her zaman desteklerini esirgemeyen Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü öğretim üyelerine ve Doktora eğitimim boyunca vermiş oldukları destekten dolayı YÖK 100/2000 Doktora Programı Birimine teşekkürlerimi sunarım. Son olarak doktora eğitimim boyunca manevi desteklerinden dolayı anne ve babama, onlara vakit ayıramadığım için bana anlayış gösteren değerli eşim Eray EĞMİR'e, oğlum Selim Alp'e ve kızım Mina'ya teşekkür ederim.

Rabia Tuğba EĞMİR
2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZUNA İLİŞKİN TEORİK ÇERÇEVE

1. ÜCRETİN TANIMI VE ÜCRETE İLİŞKİN TEORİK ÇERÇEVE.....	4
1.1. ÜCRETİN TANIMI	4
1.2. ÜCRETİN UNSURLARI.....	5
1.2.1 Bağımlılık Unsuru	5
1.2.2. İşverene Maliyet.....	7
1.2.3. Gelir Kaynağı Olması.....	8
1.3. ÜCRET TEORİLERİ	8
1.3.1. Klasik Ücret Teorileri	9
1.3.1.1. Doğal Ücret Teorisi	9
1.3.1.2. Ücret Fonu Teorisi.....	10
1.3.1.3. Artı Değer Teorisi.....	12
1.3.2. Modern Ücret Teorileri.....	13
1.3.2.1. Marjinal Verimlilik Teorisi	14
1.3.2.2. Pazarlık Gücü Teorisi	15
1.3.2.3. Satın Alma Gücü Teorisi	16
1.4. İSLAM EKONOMİSİNDE ÜCRET	18
2. ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN TEMEL VARSAYIMLAR	21
2.1. VERGİNİN AMAÇLARI AÇISINDAN ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİ.....	23
2.1.1. Verginin Fiskal Amacı ve Ücretin Vergilendirilmesi	24
2.1.2. Verginin Ekstra Fiskal Amacı ve Ücretin Vergilendirilmesi	25
2.1.2.1. Verginin Ekonomik Amacı ve Ücretin Vergilendirilmesi.....	25
2.1.2.2. Verginin Sosyal Amacı ve Ücretin Vergilendirilmesi.....	26
2.2. ÖDEME GÜCÜNE ULAŞMADA YARARLANILAN ARAÇLAR VE ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİ	28
2.2.1. En Az Geçim İndirimi ve Ücretin Vergilendirilmesi.....	29
2.2.2. Artan Oranlılık ve Ücretin Vergilendirilmesi.....	31
2.2.3. Ayırma İlkesi ve Ücretin Vergilendirilmesi	32
2.2.4. Vergi Harcamaları ve Ücretin Vergilendirilmesi	33
3. ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZU	34

3.1. VERGİ TAKOZUNU OLUŞTURAN UNSURLAR.....	36
3.1.1. Gelir Vergisi	37
3.1.2. Sosyal Güvenlik Katkı Payları	38
3.1.3. Transfer Ödemeleri	39
3.1.4. Diğer Vergiler	40
3.2. VERGİ TAKOZUNUN OECD ÜLKELERİ NEZDİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ	41

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ TAKOZUNUN EKONOMİK VE SOSYAL BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. VERGİ TAKOZUNUN EKONOMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ...45	
1.1. KAYNAK DAĞILIMINA ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU.....	46
1.1.1. Çalışma Arzusu ve Vergi Takozu	47
1.1.2. Tasarruf Arzusu ve Vergi Takozu	49
1.2. EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİKRARA ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU	51
1.2.1. Ekonomik Büyüme ve Vergi Takozu İlişkisi.....	51
1.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergi Takozu İlişkisi.....	54
1.2.3. Enflasyon ve Vergi Takozu İlişkisi	57
1.3. İSTİHDAM VE KAYITDIŞI EKONOMİYE ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU	61
1.3.1. İşsizlik ve Vergi Takozu İlişkisi.....	61
1.3.2. Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Takozu İlişkisi	65
2. VERGİ TAKOZUNUN SOSYAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....68	
2.1. GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU	69
2.2. YOKSULLUĞA ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU	73
2.3. İNSANİ GELİŞİMİŞLİĞE ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU.....	75
2.4. EĞİTİME ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERGİ TAKOZUNUN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİNE İLİŞKİN UYGULAMA

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	84
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	85
2.1. PANEL VERİ ANALİZİ.....	86
3. BULGULAR	88
3.1 ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZUNUN EKONOMİK ETKİLERİ	89
3.1.1. Veri Seti	89
3.1.2. Modeller.....	90
3.1.3. Hipotezler	99
3.1.4. Vergi Takozunun Ekonomik Etkilerine İlişkin Bulgular	99
3.1.4.1. Vergi Takozunun İşsizlik Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular	99
3.1.4.2. Vergi Takozunun Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular	103
3.1.4.3. Vergi Takozunun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular..	105
3.1.4.4. Vergi Takozunun Enflasyon Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular.....	107

3.1.4.5. Vergi Takozunun Kayıtdışı Ekonomi Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular...	110
3.2. ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZUNUN SOSYAL ETKİLERİ	113
3.2.1. Veri Seti	113
3.2.2. Modeller	114
3.2.3. Hipotezler	121
3.2.4. Vergi Takozunun Sosyal Etkilerine İlişkin Bulgular	121
3.2.4.1. Vergi Takozunun Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular.....	122
3.2.4.2. Vergi Takozunun Yoksulluk Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular	124
3.2.4.3. Vergi Takozunun İnsani Gelişmişlik Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular....	126
3.2.4.4. Vergi Takozunun Eğitim Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular	129
SONUÇ VE ÖNERİLER	132
KAYNAKÇA	140
EKLER	158

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. OECD Ülkelerinde Vergi Takozu Oranları	42
Tablo 2. Kayıtdışı Ekonominin Sınıflandırılması.....	65
Tablo 3. Bazı OECD Ülkelerinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Yönelik Vergisel Avantajlar	82
Tablo 4. Vergi Takozunun Ekonomik Etkilerine İlişkin Analizlerde Kullanılan Verilere Dair Açıklamalar	89
Tablo 5. Vergi Takozunun İşsizlik Üzerindeki Etkisi	100
Tablo 6. Vergi Takozunun Doğrudan Yabancı Sermayeli Yatırımlar Üzerindeki Etkisi	103
Tablo 7. Vergi Takozunun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi.....	105
Tablo 8. Vergi Takozunun Enflasyon Üzerindeki Etkisi.....	108
Tablo 9. Vergi Takozunun Kayıtdışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi.....	110
Tablo 10. Vergi Takozunun Sosyal Etkilerine İlişkin Analizlerde Kullanılan Verilere Dair Açıklamalar	113
Tablo 11. Vergi Takozunun Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi	122
Tablo 12. Vergi Takozunun Yoksulluk Üzerindeki Etkisi	124
Tablo 13. Vergi Takozunun İnsani Gelişme Üzerindeki Etkisi.....	127
Tablo 14. Vergi Takozunun Eğitim Üzerindeki Etkisi	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Vergi Kaması Oluşumu.....	36
Şekil 2. İbn-i Haldun – Laffer Eğrisi.....	47
Şekil 3. İnsani Gelişmişlik Endeksi Bileşenleri	77

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%: Yüzde

&: Ve

ARDL: Auto Regressive Distrubuted Lag

BRIC: Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti

CEDEFOP: European Centre for the Development of Vocational Training (Avrupa Mesleki Eğitimi Geliştirme Merkezi)

CRPTX: Kurumlar Vergisi Oranı

Çek Cum.: Çek Cumhuriyeti

D₂₀₀₈: 2008 Ekonomik Krizine İlişkin Kukla Değişken

DEP: Genç Bağımlılık Oranı

EDU: Üniversite Eğitimi Alan Bireylerin Toplam Nüfus İçindeki Oranı

EMP: İstihdam

FDI: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

FE: Fixed Effects (Sabit Etkiler)

FMOLS: Full Modified Ordinary Least Square

GFC: Sabit Sermaye Oluşumu

GINI: Gini Katsayısı

GMM: Generalized Method of Moments

GRW: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Büyümesi

GSYİH: Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla

GVK: Gelir Vergisi Kanunu

HDI: İnsani Gelişme Endeksi

IE: Kayıtdışı Ekonomi

IMPRT: İthalat Fiyat Endeksi

INFLA: Enflasyon

INT: Faiz

LEXP: Doğumda Yaşam Beklentisi Oranı

LM: Lagrange Multiplier (Lagrange Çarpanı)

LOGEXCH: Logaritmik Döviz Kuru

LOGGDP: Logaritmik Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla

LOGWEDGE: Logaritmik vergi takozu oranı

MG: Mean Group

MSCI: Morgan Stanley Capital International

OECD: The Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)

OLS: Ordinary Least Squares (En Küçük Kareler Yöntemi)

PMG: Pooled Mean Group

POP: Nüfus

POV: Yoksulluk Oranı

RE: Random Effects (Rastgele Etkiler)

T. C. : Türkiye Cumhuriyeti

TRDO: Ticari Dışa Açıklık

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNP: İşsizlik Oranı

VAR: Vektör Otoregresif Model

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

GİRİŞ

Ücret, gerçek kişilerin emek faaliyetinde bulunmasından dolayı elde ettikleri gelir olarak belirtilebilir. Ücret geliri elde etmek ekonomik bir faaliyeti içermektedir. Bu bakımdan ücret geliri, üretim faktörleri arasında yer alan emeğin milli gelirden aldığı payı ifade etmektedir. Dolayısıyla ekonomik yapı içerisinde ücretli çalışanların ağırlıkta olması, ücrete ilişkin politikaların geliştirilmesini gerekli hale getirmektedir. Ücret gelirine ilişkin politikalar yalnızca ücret miktarıyla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda ücret üzerindeki vergi ile diğer mali yüklerle ilişkin politikaları da içermektedir. Piketty (2013), ücret gelirine ilişkin politikaların her ülkenin kendi politik, sosyal ve ekonomik durumu kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bakımdan ücrete ilişkin politikalar belirlenirken her ülke kendi potansiyeli çerçevesinde değerlendirilmelidir. Bu durumda özellikle her ülkenin gelişmişlik seviyesi, gelir dağılımı, yabancı yatırım çekme hacmi, istihdam ve tasarrufları etkileme düzeyi gibi öznel durumları göz önünde bulundurulmalıdır.

Ücret geliri üzerindeki vergi ve vergi benzeri mali yükler maliye literatüründe *vergi takozu* olarak ifade edilmektedir. Şen ve Sağbaş (2017), vergi takozu kavramını emek üzerinde bulunan vergi yükü olarak ifade etmiştir. Ayrıca vergi takozu, işverenin işyerinde çalışan personeli için ücret dışında ilave maliyete katlanması durumu olarak da belirtilmiştir. Vergi takozunun bir kısmı işveren tarafından bir kısmı ise çalışan tarafından yüklenilmektedir. Dolayısıyla vergi takozunun yüksek ya da düşük olmasının ekonomik anlamda bir takım sonuçları olabilecektir. Dünya Bankası verilerine göre ücretli ve maaşlı çalışan sayısı her yıl artmakta ve 2019 yılı itibarıyla Dünya nüfusunun yaklaşık %53'ü ücretli ve maaşlı çalışanlardan oluşmaktadır. Ayrıca Piketty (2013), 21. yüzyılda gelişmiş ülkelerde dahi meydana gelen emek gelirindeki eşitsizliğe dikkat çekmektedir. Emek geliri üzerindeki eşitsizlikte ücret miktarı belirlemede yetkinin şirket yönetimine bırakılması, mesleki eğitimin yetersiz olması ve ücret miktarının uzun dönem için sabitlendiği gibi durumların etkili olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan ücret miktarı ile ücrete ilişkin eşitsizliklerin giderilmesinde mesleki eğitim ve yeterliliğin etkili olduğu belirtilmektedir.

Küresel düzeyde ücret geliri elde eden kesimin diğer gelir unsurlarına göre daha fazla olması ve 21. yüzyılda bile ücret gelirine ilişkin eşitsizliklerin olabilmesi ücrete ilişkin izlenen politikaların önemli olduğunu göstermektedir. Ancak, ücret gelirine ilişkin

politikalar yalnızca ücret miktarıyla ilgili olmamakta; ücret geliri üzerindeki vergi ve benzeri mali yüklerle yönelik politikaları da içermektedir. Dolayısıyla ücret geliri üzerindeki vergi ve benzeri mali yükleri ifade eden vergi takozunun kapsamı ile ücret miktarı içindeki payının ekonomik ve sosyal yönden etkileri olabilecektir.

Ekonomi Forumu raporunda (1994), ücretin vergilendirilmesinin ekonomik, sosyal ve mali nitelikte etkileri olabileceğine değinilmiştir. Ayrıca ücret üzerindeki vergi yükünün yüksek olmasının istihdamda azalma, ücret düzeyinde düşme, dış piyasalarda rekabet gücünün azalması, brüt ve net ücret arasındaki farkın açılmasından dolayı toplu sözleşmelerin zora girmesi, taşeron-kaçak işçi kullanma, vergi kaybında artma ve işverenin maliyetinin artmasından dolayı ödediği vergiyi yansıtmaya gibi bir takım sonuçlarından bahsedilmiştir. Bu bakımdan ücret geliri üzerindeki vergi ve vergi benzeri mali yük artışının olumsuz etkilerini azaltmak için optimal düzeyde vergilemenin gerekliliği vurgulanmıştır.

Vergi takozunun, ekonomik ve sosyal yönden etkilerinin belirlenmesi bu çalışmanın amacını ortaya koymaktadır. Bu amaçla çalışmada OECD üyesi ülkeler örneklem olarak belirlenmiştir. Genellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri kapsadığı için OECD üyesi ülkeler tercih edilmiştir. Vergi takozunun ekonomik ve sosyal etkilerine ilişkin yerli ve yabancı literatürde yeterli çalışma olmadığı görülmektedir. Ayrıca vergi takozunun ekonomik yönden etkisine ilişkin çalışmalar genellikle istihdam üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmada vergi takozunun ekonomik ve sosyal değişkenler üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi ile literatürdeki eksikliğin giderileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın amacına yönelik verilerin belirli bir ülke grubundan oluşması ve belirli bir zaman aralığını içermesinden dolayı panel veri analizleri yapılmıştır. Panel veri analizi hem zaman hem de yatay kesit verileri bir araya getirerek tahmin imkânı sağladığı için, vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin olarak 2001-2018 dönemlerini kapsayan ve 29 OECD Ülkesi için beş farklı model uygulanarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte vergi takozunun sosyal etkilerine ilişkin olarak ise 2005-2017 dönemlerini kapsayan ve 24 OECD Ülkesi için dört ayrı model uygulanarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında kullanılan vergi takozu verisinin hem dönem aralığının hem de ülke kapsamının kısıtlı olması çalışmanın sınırlılığını oluşturduğu belirtilebilir. Bu durum nedeniyle ülke ve dönem aralığı sınırlı tutularak analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ücret ve ücret geliri üzerindeki vergi takozuna ilişkin teorik literatüre yer verilmektedir. Bu bölümde öncelikle ücret kavramına, ücretin unsurlarına ve ücrete ilişkin temel teorilere yer verilmiştir. Daha sonra ücretin vergilendirilmesi; verginin amacı, vergi ödeme gücüne ulaşmada yararlanılan araçlar bakımından değerlendirilmiştir. İlk bölümde son olarak ücret geliri üzerindeki vergi takozuna dair teorik çerçeveye, vergi takozunun unsurlarına ve OECD ülkeleri nezdinde vergi takozunun değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise ücret geliri üzerindeki vergi takozu, ekonomi ve sosyal açıdan değerlendirilmiştir. Bu bölümde ilk olarak vergi takozunun kaynak dağılımı ile ekonomik büyüme ve istikrar ile ilişkisine ekonomik bağlamda değinilmiştir. Bu doğrultuda teorik literatürün yanı sıra ampirik literatüre yer verilmiştir. Daha sonra vergi takozunun sosyal bakımdan değerlendirilmesi amacıyla gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ve eğitim ile ilişkisine yer verilmiştir. Vergi takozunun sosyal bakımdan değerlendirilmesinde teorik ve ampirik literatür detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu bakımdan vergi takozunun ekonomik ve sosyal değişkenler açısından değerlendirilmesinin gerçekleştirilecek olan ampirik araştırmaya da kaynak teşkil edeceği ifade edilebilir.

Çalışmanın son bölümünde vergi takozunun ekonomik ve sosyal etkilerinin belirlenmesine ilişkin ampirik uygulamaya yer verilmiştir. Bu bakımdan ilk olarak araştırmanın amacı ve önemine, araştırmanın yöntemini içeren panel veri analizi metodolojisine, gerçekleştirilen panel veri analizlerine ve son olarak da ampirik uygulamadan çıkarılan sonuçlara yer verilmiştir. Uygulamada yer verilen panel veri analizleri her ekonomik ve sosyal değişken için ayrı ayrı gerçekleştirilmiş olup, vergi takozunun ekonomik ve sosyal değişkenler üzerindeki etkisi OECD ülkeleri nezdinde incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçların politika yapıcılara ve araştırmacılara yol gösterici niteliktedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZUNA İLİŞKİN TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde ilk olarak ücret kavramına ilişkin teorik çerçeveye yer verilmesi amaçlanmıştır. Vergi takozunun ücret gelirinin elde edilmesiyle ortaya çıkması nedeniyle öncelikle ücret kavramına açıklık getirilmesi önemlidir. Bu doğrultuda ücret kavramı, ücretin unsurları ve ücret teorileri gibi ücrete ilişkin temel nitelikteki hususlara yer verilmiştir. Daha sonra ücretin vergilendirilmesine ilişkin temel varsayımlar ele alınmıştır. Bu kapsamda verginin amaçları ve ödeme gücüne ulaşmada yararlanılan araçlar bakımından ücretin vergilendirilmesine ilişkin teorik literatür incelenmiştir. Bu bölümde, son olarak ücret geliri üzerindeki vergi ve vergi benzeri mali yükleri ifade eden vergi takozu kavramına ve vergi takozunu oluşturan unsurlara yer verilmiş, vergi takozu OECD ülkeleri nezdinde oran ve kapsam bakımından değerlendirilmiştir.

1. ÜCRETİN TANIMI VE ÜCRETE İLİŞKİN TEORİK ÇERÇEVE

Ücret, iktisat literatüründe üretim faktörleri arasında yer alan emek faktörünün üretimden aldığı pay olarak ifade edilmektedir (Eğilmez, 2020: 93). Emek olarak belirtilen durum bedenen çalışmayı ifade edebileceği gibi zihinsel bir çalışmayı da ifade edebilmektedir. Ayrıca ücret geliri elde etmek amacıyla çalışanların emeğe olan katkısı hem zihinsel hem de bedensel çalışma faaliyetini aynı anda da içerebilmektedir (Kahraman, 2003: 2). Bu başlık altında ücret kavramına açıklık getirmek amacıyla ücretin tanımı ile ücrete ilişkin teorilere yer verilmiştir.

1.1. ÜCRETİN TANIMI

Bulutoğlu (2004) ücret kavramını, çalışanın özel veya kamu sektöründe ilgili kanunlar ve gerçekleştirilen sözleşmeler gereğince, işveren tarafından belirtilen görevleri yerine getirmesi amacıyla emek faaliyeti sunarak elde ettiği gelir olarak ifade etmektedir. Ücret kavramını belirtilen tanımlamalardan da yola çıkarak çalışanın emek faaliyeti neticesinde elde etmiş olduğu gelir olarak belirtmek mümkündür.

Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK) 61. maddesinde ücrete ilişkin tanımlama ise "Ücret, işverene tabi belirli bir işyerine bağlı olarak çalışanlara hizmet karşılığı verilen para ve ayınlar ile sağlanan ve para ile temsil edilebilen menfaatlerdir" şeklindedir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere ücretin emeğin bir karşılığı olduğu görülmektedir. Ücret

kavramına ilgili tanımlamalardan da hareketle, bir çalışanın emek faktörü dolayısıyla üretim sürecine katılması ve bu katılım karşılığında elde etmiş olduğu bedel *ücret* olarak açıklanabilir. Ayrıca ücrete ilişkin öne çıkan diğer bir tanımlama da işverenin, çalışanı dolayısıyla katlanmak durumunda olduğu maliyet unsuru olması şeklindedir. Aren (2007) ücrete ilişkin taraflarda işçi ve işverenin yanında devletin de olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda ücret, devletin gelir dağılımında adaleti sağlayabilmesi için kullanabileceği araçlar arasında yer almaktadır.

Ücret, çalışanların en önemli temel geçim kaynağı göstergesidir. Bu bakımdan bir ülkedeki satın alma düzeyini de ifade edebilmektedir. Dolayısıyla ücret düzeyindeki artış çalışanın gelirini ve refahını doğrudan etkileyebilen bir unsur olmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde ücret, çalışanın ekonomik ve sosyal anlamda korunması bakımından önemli bir politika aracı olarak kullanılmaktadır (Adams, 1978: 47-48). Bu doğrultuda ücret, emek faaliyetinde bulunan kişilerin elde ettikleri gelir olarak tanımlanabilmesinin yanında, ekonomik gelişme göstergesi olarak kullanılabilir bir maliyet faktörü ve farklı gelir grupları arasındaki gelir paylaşımı göstergesi olarak da açıklanabilmektedir. Ücret, belirtilen önemleri bakımından hem sosyal anlamda hem de ekonomik anlamda politika aracı olarak kullanılabilir (Öztürk, 2005: 30). Ayrıca küresel düzeyde yaşanan ekonomik sorunlar ücrete ilişkin politikaların daha da önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü ücrete ilişkin izlenen politikalar gelir dağılımına ve yoksulluk düzeyine etki edebilecektir. Bu bakımdan özellikle ücret düzeyi düşük olan kesime ilişkin iyileştirici politikalar izlenmesi, kapsayıcı büyümenin sağlanması açısından önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Özdemir ve Dayıoğlu, 2016: 226).

Ücret kavramı belirtilen tanımlamalardan da yola çıkarak ücret geliri elde eden çalışanların geçim seviyesini belirleyen önemli bir gelir unsuru olarak ifade edilebilir. Böylelikle çalışana, elde etmiş olduğu ücretle hem ekonomik hem de sosyal anlamda bir güvence sağlandığını ifade etmek mümkündür.

1.2. ÜCRETİN UNSURLARI

Ücrete ilişkin literatürde ücretin unsurları belli başlı üç ana başlıkta incelenmektedir. Bunlar; bağımlılık unsuru, işverene maliyet ve gelir kaynağı olmasıdır.

1.2.1 Bağımlılık Unsuru

Bağımlılık unsuru, işverene bağımlılık ve işyerine bağımlılık olmak üzere iki başlıkta ele alınmaktadır.

İşverene bağımlılık, çalışan ile işveren arasındaki sözleşme ve ilgili kanun gereğince, ücret geliri elde eden kişinin işverene ya da işyerine bağımlı olmasını ifade etmektedir. İşveren ise bu bağımlılık doğrultusunda çalışan kişiye ücret ödemekle sorumlu olmaktadır. Ayrıca vergi hukuku açısından da ücretin çalışan kişiye işverene bağımlı olarak çalışması sonucunda ödenmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Çiçek, 2012: 12). Bu doğrultuda herhangi bir ödemenin ücret olarak kabul görmesi için öncelikle işverene bağımlı olarak çalışma faaliyetinin bulunması gerekmektedir.

Bağımlılık unsurunda, ücret karşılığında çalışan kişi işverenin nam ve hesabına göre iş ya da hizmetini sürdürmektedir. Bu doğrultuda çalışan kişinin çalıştığı iş yerinin kâr veya zararına katılması söz konusu olmamaktadır. Buradan hareketle çalışanın yalnızca işverenin çizdiği sınırlar içerisinde hareket serbestisi bulunduğunu söylemek mümkün olmaktadır (Şenyüz, 2002: 125). Ayrıca GVK'nın 62. maddesinde işverenin tanımı ise "hizmet erbabını işe alan, emir ve talimatları dâhilinde çalıştıran gerçek ve tüzel kişilerdir" şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla işverene bağımlılık unsuru kapsamında işveren, gerçek kişi olabileceği gibi tüzel kişi de olabilecektir.

İşverene bağımlı olma unsuru kapsamında çalışan ile işveren arasında oluşan bir ilişkiden söz edilebilir. Belirtilen ilişkinin en önemli dayanağını ise işveren ile çalışan arasında gerçekleşen sözleşme oluşturmaktadır. Bu doğrultuda ilgili sözleşme gereğince çalışan kişi iş kapsamında olmak şartıyla işverenin emir ve talimatlarını yerine getirmekle sorumlu olmaktadır. Ayrıca işveren ise çalışanın yerine getirmiş olduğu iş dolayısıyla ücret ödemekle sorumludur. Bu bakımdan çalışanın iş yerinin kâr veya zararına katılma durumunun olmadığı belirtilebilir.

İşyerine bağımlılık unsuru ise ücretli olarak çalışan kişinin hukuki olarak işyerine bağlı olmasını ifade etmektedir. Bu durumla ilgili olarak İş Kanunu'nun 2. maddesinde işyeri, "İşveren tarafından mal veya hizmet üretmek amacıyla maddî olan ve olmayan unsurlar ile işçinin birlikte örgütlendiği birime işyeri denir" şeklinde ifade edilmiştir. Bu bakımdan çalışanın görülmesi gereken işi fiili olarak işyerinde gerçekleştirme gerekliliği bulunmamaktadır. Ayrıca işverenin yönlendirmeleriyle uygulanması istenen işlerin gerçekleştirilip ilgili birimlere aktarılması çalışanın sorumluluğunda bulunmaktadır. Buna ilave olarak çalışanın işyerine bağlılığının sürekliliği de gerekli görülmemektedir (Atabey, 2011: 183).

Bağımlılık unsuru kapsamında öne çıkan ikinci durum ise işyerine bağımlı olma ile ilgilidir. Bu doğrultuda çalışanın işverenle olan sözleşme gereğince gerçekleştirmesi gereken işleri iş yerinde yapması gerekmektedir. Ancak, ücret gelirine ilişkin olarak işyerine bağlılık unsurunun devamlılık arz etmediği, iş türleri ile sözleşme gereğince değişiklik gösterebileceği belirtilebilir.

1.2.2. İşverene Maliyet

İşletme yönetiminde, işletmelerin üzerinde durdukları en önemli konu maliyetlerini minimum düzeyde tutmak istemeleridir. İşgücünün üretim faktörleri arasında sayılmasından dolayı işgücüne ödenen ücret de bir maliyet olarak kabul görmektedir. Ayrıca işgücü için gerçekleştirilen harcamalar dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki şekilde incelenebilmektedir. Dolaysız maliyete örnek olarak bir çalışan için ödenmesi zorunlu sigorta primi verilebilir. Çalışan kaynaklı öngörülemeyen bir takım üretim hataları veya zarar durumlarının oluşması ise dolaylı maliyete örnek olarak gösterilebilir. Buna ilave olarak ücret karşılığı çalışan kişilerin eline geçen gelir ile ücretli çalışan dolayısıyla işverenin elinden çıkan parasal miktar arasında farklılık olabilmektedir. Bu gerekçeler doğrultusunda işletmeler açısından ücret, bir maliyet unsuru oluşturmaktadır (Omay, 2018: 195).

İşletmelerin en önemli amacı kâr elde etmektedir. Dolayısıyla yüksek kâr imkânına sahip olmak için maliyetlerini minimum düzeyde tutması gerekmektedir. Bu bakımdan işveren çalışanlara ödemek durumunda olduğu ücret bakımından bir maliyete katlanabilmektedir. İşverenin ücret nedeniyle katlanmış olduğu maliyet yalnızca ücret miktarını değil, ücretle birlikte ödemek zorunda olduğu vergi ve vergi benzeri mali yükleri de ifade edebilmektedir. Dolayısıyla işveren ücret nedeniyle meydana gelen maliyet artışı nedeniyle işçi çıkartma ya da kayıtdışı istihdam gibi yollara başvurabilecektir.

Ücretin işveren açısından maliyet unsuru olmasında devlet de önemli role sahip olmaktadır. Bu bakımdan devlet yasalar, yönetmelikler ve diğer hukuki düzenlemeler ile vergiler, sigorta primleri, asgari ücret gibi hususlara ilişkin müdahalelerde bulunabilmektedir. Örneğin devlet asgari ücret miktarında artış zorunluluğu getirerek bir yönden çalışanların gelir düzeylerini etkileyebilirken, diğer yönden de asgari ücret miktarındaki artış, işverenin maliyetini arttıracak için işçi çıkarma gibi sorunların oluşmasına sebebiyet verebilir. Ayrıca işveren açısından ücret dolayısıyla oluşan maliyete

sosyal güvelik primleri ve vergiler de eklenmektedir (Çiçek, 2012: 14). Bu açıdan ücret miktarı, yalnızca çalışanın eline geçen miktarı değil bununla birlikte yasal açıdan ödenmesi zorunlu bir takım yükümlülükleri de beraberinde getirmekte, bu da işverene ücret haricinde ilave maliyete neden olmaktadır.

1.2.3. Gelir Kaynağı Olması

Ücretin diğer bir unsuru gelir kaynağı olmasını kapsamaktadır. Dolayısıyla belirli bir iş ya da hizmetin görülmesi karşılığında elde edilen gelir ücret olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan bir ödemenin ücret olarak kabul görmesi için çalışan ve işveren arasında bir sözleşmenin bulunması gerekmektedir (Pehlivan, 2013: 199). Ücret, çalışan kişi ve bakmakla yükümlü olduğu ailesinin geçim kaynağı olması nedeniyle çalışan kişiyi işverene bağımlı kılmaktadır. Bu bakımdan işveren ile çalışan kişi arasındaki eşitsiz durum, çalışan kişi açısından dezavantaj oluşturabilmektedir. Dolayısıyla çalışanın işverene karşı korunması önemli görülmektedir. Bu açıdan devletin çalışma koşullarının ve çalışanların refah düzeylerinin iyileştirilmesi gibi yönlerden müdahalesi gerekli olmaktadır (Can, 2008: 41). Ayrıca T.C. Anayasası'nın 55. Maddesi'nde ücrette adaletin sağlanması başlığı altında "Devlet, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alır" şeklinde açıklama getirilmiştir. Devletin, ilgili Anayasa maddesi ile ücret geliri elde edenleri sosyal açıdan ve ekonomik yönden koruma altına aldığı söylenebilir.

Ücretin gelir kaynağı olması özelliği, önemli görülen diğer bir unsurdur. Ücret, çalışanın emek faaliyeti dolayısıyla elde etmiş olduğu temel gelir kaynağını oluşturmaktadır. Dolayısıyla hem kendisi hem de bakmakla yükümlü olduğu kişiler için önem arz etmektedir. Çalışan açısından ücretin gelir kaynağı olması özelliğinin ise işverenle gerçekleştirilen sözleşmeye dayandığı belirtilebilir. Bu bakımdan devletin, ücret miktarı ile sınırlı bir gelir düzeyine sahip olan çalışanın sosyal ve ekonomik haklarının korunması açısından önemli bir sorumluluğa sahip olduğu belirtilebilir.

1.3. ÜCRET TEORİLERİ

Ücret kavramına farklı tanımlamaların getirilmesinden de anlaşılacağı üzere, çeşitli çevreler tarafından ücrete ilişkin farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Literatürde ücrete ilişkin pek çok teorinin olduğu görülmektedir. Ancak genel anlamda belirtmek gerekirse ücret teorileri klasik ve modern olmak üzere iki ana temada ayrılmaktadır

(Omay, 2018: 45). Bu başlık altında öncelikle klasik ücret teorilerine daha sonra ise modern ücret teorilerine yer verilecektir.

1.3.1. Klasik Ücret Teorileri

Klasik ücret teorilerinin ortaya çıkışı 18. yüzyıl sonlarından başlayarak 19. yüzyıl başlarına kadar olan süreyi kapsamaktadır. Klasik ücret yaklaşımlarının Klasik Ekol yaklaşımları ile ilişkili olduğu ifade edilebilir (Güven, 2019: 7). Klasik ücret teorilerini açıklayan temel yaklaşımlar Doğal Ücret Teorisi, Ücret Fonu Teorisi ve Artı Değer Teorisi'dir.

1.3.1.1. Doğal Ücret Teorisi

Klasik iktisat teorisyenleri ücret kavramını parasal bir değer olarak değil daha çok belirli bir mal bileşeni olarak tanımlamaktadır. Klasik Doğal Ücret Teorisi, uzun dönemde çalışanın geçimini sağlamaya yetecek miktardaki tüketim ürünlerini kapsayan parasal değer olarak da açıklanabilir (Kaytancı, 2008: 5). David Ricardo, emeğin doğal ve piyasa fiyatı olmak üzere iki tür fiyatı olduğunu ifade etmektedir. Emeğin doğal fiyatı üretim sürecinin devamını sağlamak amacıyla çalışanı destekleyen fiyatlandırma şeklinde belirtilebilir. Dolayısıyla emeğin doğal fiyatını çalışanın kendisi ve ailesinin geçimini sağlayacak düzeyde gelir elde etmesi olarak ifade etmek mümkündür. Doğal fiyat, çalışan kişinin yaşadığı çevre açısından farklı miktarlarda olabilecek geçimlik ücret düzeyini ifade etmektedir. Sonuç olarak Ricardo, ücreti kâr azaltıcı bir unsur olarak değerlendirmekte ve bu bakımdan ücretin minimum (doğal seviye olarak kabul edilen) düzeyde tutulması gerektiğini belirtmektedir. David Ricardo'ya göre emeğin piyasa fiyatı ise emek arz ve talebinin belirlediği düzeydeki ücreti ifade etmektedir (Lordoğlu, 2013: 89).

Belirtilen tanımlamalardan da yola çıkarak doğal ücret teorisinin çalışanın kendisi ve ailesinin geçimini sağlamaya yetecek düzeydeki ücret miktarını ifade ettiği belirtilebilir. Ayrıca doğal ücret teorisinin ücrete ilişkin bu yaklaşımında Klasik İktisadi Ekol'ün etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Klasik İktisatçılar arasında yer alan Ricardo ise emek fiyatlamasının doğal ücretin yanı sıra piyasa fiyatıyla da açıklanabileceği ifade etmektedir. Buna göre piyasa fiyatlamasında ücret miktarı emeğe ilişkin arz ve talep tarafından belirlenmektedir.

Sanayi devrimi ile birlikte artan üretim sonucu meydana gelen zenginliğin, işçi sınıfı ve sermaye sahipleri arasında adaletsiz bölüşümü sonucu piyasanın kendi doğal

akışı içinde düzenlenmesi de doğal ücret teorisi olarak ifade edilebilir. (Küçükali, 2019: 51-52). Ricardo'ya göre azalan verimler yasası gereği uzun dönemde kârlar düşme eğilimindedir. Bu kapsamda ücretlerin yükselmesi nüfus artışını da beraberinde getirecek ve artan nüfus için daha fazla tüketim gerekecektir. Bu durum daha fazla tarımsal ürüne ihtiyaç duyulması anlamına geldiği için tarımsal arazilerdeki verim azalacaktır. Ayrıca bunun sonucunda tarımsal ürün fiyatlarında artış olacağı için toprak sahiplerinin rantı artacaktır. Sermaye sahipleri ise çalışanların artan fiyatlar nedeniyle geçimlerini devam ettirebilmeleri için ücretlerde artışa gidecek ve bunun sonucunda kârlarda düşüş yaşanacaktır (Skousen, 2016: 116).

Doğal ücret teorisine göre emeğin doğal fiyatı ile piyasa fiyatının olduğu varsayılmaktadır. Emeğin doğal fiyatı bireyin geçimini sağlayan fiyat olarak kabul görmekte iken; emeğin piyasa fiyatı olarak ise arz ve talep koşullarında oluşan fiyat kabul edilmektedir. Ayrıca doğal fiyat daha çok geçimlik seviyede olmakta iken; piyasa fiyatı ise daha çok zamanla uyumlu olmaktadır. Bu açıdan piyasa fiyatlamasında emek faktörünün çok olduğu dönemlerde piyasa fiyatı düşük seyretmekte; emek faktörünün az olduğu dönemlerde ise piyasa fiyatı daha yüksek seyretmektedir (Ricardo, 2013: 67). Bunlara ilave olarak doğal ücret teorisi savunucuları ücret düzeyinin kısa dönemde arz ve talep koşulları altında değişebileceğini belirtirken, uzun dönemde ise ücret seviyesinin asgari geçim düzeyinin altında olmaması gerektiğini belirtmektedir. Çünkü uzun dönemde ücretlerin düşük olması nüfusu azaltacağı için daha sonraki dönemlerde emek arzı azalacak ve ücret seviyelerinde artış olacaktır. Ancak bu teorinin 20. yüzyılda özellikle batı ülkelerinde nüfus artışıyla birlikte ücret düzeylerinde de artış görülmesiyle birlikte geçerliliğini yitirdiği söylenebilir (Zaim, 1997: 176-177). Bu doğrultuda doğal ücret teorisinin temel dayanağını, ücret seviyesinin çalışan kişinin asgari düzeyde geçimini sağlayacak şekilde düzenlenmesi gerektiği oluşturmaktadır.

1.3.1.2. Ücret Fonu Teorisi

Ücret fonu teorisinin gelişiminde John Stuart Mill'in önemli rol oynadığı söylenebilir. Bu teorinin temel prensibini sermaye birikiminden ücret için belirli bir fon ayrılması oluşturmaktadır. Ücrete ilişkin belirlenen fon önceki dönem tasarruf ve kârlarını içermekle birlikte fon miktarı ise zaman içerisinde değişkenlik gösterebilmektedir. Bununla birlikte belirli bir zaman dilimini belirten fon miktarı sabit olmakta ve ortalama ücret de fon miktarının çalışan sayısına bölünmesi yoluyla bulunmaktadır (Gül Yücel, 2020: 119). Bu bakımdan teorinin ana dayanağını ücretin

uzun dönem için geçimlik seviyede olacağı; kısa dönemde ise geçimlik seviyeden farklı şekillerde gerçekleşebileceği oluşturmaktadır. Ayrıca ücret fonu teorisinin doğal ücret teorisinden ayrılan yönünü, ücretteki değişimlerin emek talebine bağlı olarak açıklanmasından kaynaklandığını ifade etmek mümkündür (Ar, 2007: 77).

Ücret miktarına ilişkin parasal miktar sabit olduğundan, ücretleri arttırmak için çalışan sayısı azaltılmalı veya sermaye fonu arttırılmalıdır (Zaim, 1997: 178). Ayrıca Mill (1948), işverenlerin sermayelerinin belirli bir kısmını çalışanlarının ücretlerini ödeyebilmek amacıyla fon olarak ayırdığını ifade etmektedir. Ayrıca işverenin ayırmış olduğu bu fonun büyüklüğü ücret miktarını ve emek talebini belirlemektedir. Dolayısıyla emek talebini fonun büyüklüğünün belirleyeceği varsayılmaktadır. Bu fon üzerinde sermaye sahibinin geçmiş dönemlerde elde etmiş olduğu kârlar ile tasarruf fonlarının etkili olduğu belirtilebilir. Ücret düzeyleri ise ücret için ayrılan fon miktarının çalışan sayısına bölünmesi ile elde edilmekte ve ücret düzeyleri ile kârlar arasında ters yönlü bir ilişki olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda fiyatların emek maliyetleri ile belirlendiği ve ücret seviyelerinin ise uzun dönemde çalışanın geçimini sürdüreceği miktarda olacaktır.

Belirtilen tanımlamalardan da yola çıkarak ücret fonu teorisinin ana dayanağını ücrete ilişkin ayrılan fon miktarı ile işgücü hacminin oluşturduğu belirtilebilir. Bu bakımdan ücrete ayrılan fon düzeyi ücret miktarında etkili olabildiği gibi emek talebi üzerinde de belirleyici olabilmektedir. Ücrete ayrılan fon düzeyinin çalışan sayısına bölünmesiyle de ücret miktarı belirlenmektedir. Bu bakımdan emek talebinin ücret seviyesi üzerinde etkili olduğu belirtilebilir. Ayrıca diğer ücret teorilerinde olduğu gibi bu yaklaşımda da ücret seviyesindeki artışın işverenin maliyetini arttıracığı ve bunun da kâr düzeyine olumsuz yönde yansıtacağı söylenebilir.

Ücret Fonu Teorisi'ne de diğer yaklaşımlarda olduğu gibi çeşitli açılardan eleştiriler getirilmektedir. Talas (1983), ücret fonu teorisinin belirleyicisi olarak yalnızca çalışan sayısının dikkate alması bakımından eleştiri getirmektedir. Ücretlerin belirleyicisi olarak çalışanların gerçekleştirilen işe ilişkin emek ve sermaye verimliliği gibi özelliklerinin de dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Böylelikle emek ve sermaye verimliliğini dikkate alan işveren ücret fonu miktarına ilişkin daha etkili seçim kararı verebilecektir. Gündoğan ve Biçerli (2007) ise ücret fonu teorisine, ücret için ödenmesi planlanan parasal miktarın sabit görülmesinin kabul edilmesinin mümkün olmadığı yönünde eleştiri getirmektedir. Bununla birlikte ücret fonu teorisine eleştiri getiren öncelikle F. B. Von Hermann olmak üzere, Francis Walker, Francis Longe ve W. T.

Thornton gibi düşünürler de bulunmaktadır. Bu düşünürler, ücret fonu teorisini emek talebinde bulunan sermaye sahiplerinin ücret ödemesini cari gelirden de yapabileceği ile üretim için ayrılan parasal değer içinde ücrete ilişkin bir fon bulunmadığı yönünde eleştiri getirmişlerdir. Dolayısıyla ücret ödemelerinin bunun için ayrılmış olan kaynaktan gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır (Doğruyol ve Aydınlar, 2015: 269-270).

1.3.1.3. Artı Değer Teorisi

Artı Değer Teorisi, kapitalist sistemin artık değer üzerine kurulduğunu ifade etmekte ve Karl Marx tarafından geliştirilen teoriyi kapsamaktadır. Marx, kâr ve faizi artık değer olarak ifade etmektedir. Bu bakımdan gerçekte değer tamamı emeğin ürünü olarak ifade edilmekte ve kâr elde eden kesimin kazanmış olduğu faiz de aslında işçi sınıfın kazancından haksız şekilde elde edilen *artık değeri* belirtmektedir (Skousen, 2016: 167). Bu doğrultuda teori emeğin kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki farka odaklanmaktadır. Ayrıca emeğin kullanım değeri çalışanın günlük üretime katkısını oluştururken; emeğin değişim değeri ise çalışana, çalıştığı gün sonrası için ödenen ücreti oluşturmaktadır. Dolayısıyla emeğin kullanım değerinin değişim değerinden fazla olması gerekmektedir (Işık, 2009: 14). Artı Değer Teorisi'nin kapitalist sisteme yönelik eleştiri niteliğinde olduğu söylenebilir. Ayrıca bu yaklaşıma göre kâr ve faizin gerçek değerinin aslında çalışan sınıfa ait olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla çalışan kesimin sermaye tarafından sömürülme derecesi bir anlamda artık değeri ifade etmektedir. Bu bakımdan sermaye tarafından sömürüldüğü düşünülen çalışan sınıfın yaşam standartlarındaki kötüleşmenin Artı Değer Teorisi'nin oluşmasına zemin hazırladığı söylenebilir.

Marx'a (2013) göre, çalışanın sermaye tarafından sömürülme derecesi artık oranı temel düzeyde ifade etmektedir. Özellikle 19. yüzyılda sanayi sektöründe yer alan emekçi grubun yaşam standartlarındaki düşüş öne çıkmaktadır. Çalışanların düşük ücretlerle iş görmesi ve çalışma sürelerinin uzun olması gibi nedenler bu duruma örnek verilebilir. Ayrıca emek faktörünün geliri sabit düzeyde iken sermayenin kârlarında artış olması bu dönemde öne çıkan diğer bir durum olmaktadır (Piketty, 2013: 8-11). Artı değer teorisinde çalışan sınıfın, sermaye kârlarının artışına rağmen yaşam standardında düşüşü getirmesi bu teorinin uzun vadedeki evrimini oluşturmaktadır. Ayrıca Marx (2013), Artı Değer Teorisi için matematiksel bir formül de geliştirmiştir. Buna göre kâr oranı (p), artık değer (s) nihai ürün değerine (r) bölünmesine eşit olmaktadır. Formül şu şekildedir (Skousen, 2016: 167-168):

$$p = s / r$$

Buna örnek olarak giyecek üreten imalatçının bu üretim için işçi istihdam etmesi verilebilir. Sermaye sahibi üretilen her ürünü 100 dolardan satmaktadır, işgücü maliyeti ise her ürün için 70 dolardır. Bu durumda meydana gelen kâr ve sömürü oranı şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$p = 30 / 100 = 0,3$$

Heilbroner (2008) ise Artı Değer Teorisi'ni çalışan kişinin eline geçen ücret miktarı ile çalışma süresi arasındaki fark olarak açıklamaktadır. Buna göre çalışma karşılığında elde edilecek ücret miktarının yeterli olmadığını ve çalışma süresinin ücret miktarına göre daha uzun olduğunu belirtmektedir. Artı değer teorisine farklı bir yaklaşım da çalışanların emeklerini satmak zorunda oldukları şeklindedir. Ayrıca Marx (2013) ücrete ilişkin sömürünün kapitalist sistemden kaynaklı olduğunu, klasik yaklaşımdan hareketle de çalışanların minimum düzeyde ücret gelirini kabul etmek zorunda olduklarını belirtmektedir. Bu doğrultuda sendikal faaliyetleri, devletin ücretlere müdahalesi ve çalışanların daha bilinçli hale gelmeleri gibi durumların ön plana çıktığı belirtilebilir. Artı değer teorisinin ücrete ilişkin genel yaklaşımına bakıldığında sermaye ve emek arasındaki ilişki doğrultusunda ele alındığı söylenebilir.

Kapitalizmden önceki dönemlerde feodal köle sisteminin mevcut olduğu söylenebilir. Bu bakımdan kapitalim öncesi ve sonrası dönemler arasındaki fark işçi sömürüsünün dolaylı ya da dolaysız olarak gerçekleşmesi şeklinde belirtilebilir. İşçinin ücret karşılığında emek icra etmesinde özgür iradeye sahip olabildiği gibi sermaye sahibi de işçinin emeğini kiralama hususunda özgür düşünceye sahiptir. (Genç ve Çağlayan, 2017: 677). Dolayısıyla hem çalışanın hem de işverenin özgür iradesince emek faaliyeti sürdürüldüğü için herhangi bir emek sömürülme durumunun olmadığı açısından Artı Değer Teorisi eleştirilmektedir.

1.3.2. Modern Ücret Teorileri

Klasik ücret teorilerine yönelik eleştiriler sonucunda 20. yüzyılda modern ücret teorileri geliştirilmiştir. Modern ücret sisteminde öne çıkan ücret teorileri; Marjinal Verimlilik Teorisi, Pazarlık Gücü Teorisi ve Satın Alma Gücü Teorisi şeklindedir.

1.3.2.1. Marjinal Verimlilik Teorisi

Marjinal Verimlilik Teorisi'ni sistematik şekilde ele alan ilk ekonomist J. B. Clark olmuştur. Clark çalışanın ücret miktarının tam rekabet koşulları altında ve emeğin marjinal verimliliğine göre belirlendiğini ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre, ücret miktarının çalışanların üretime yapacağı katkı çerçevesinde belirlenebileceği varsayılmaktadır. Bu durumdan hareketle işverenler, ücret seviyesi marjinal verimliliğin altında kalan çalışanları işten çıkarabilecektir. Ayrıca ücrete eşit düzeydeki marjinal birimi üreten çalışan sonrasında işveren azalan bir gelirle karşılaşabilecektir (Clark, 1883: 354). Bu teorinin temel varsayımını ücret miktarının emeğin marjinal verimliliğine göre belirlenmesi oluşturmaktadır. Bu varsayımına göre marjinal verimlilik, üretim sürecine katılan son çalışanın çıktı toplamı üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Teorinin özellikle verimlilik üzerinde odaklanması nedeniyle günümüzde de halen geçerliliğini yitirmediği söylenebilir (Işığışık, 2011: 85-86).

Marjinal verimlilik teorisine göre işçilerin aynı nitelikte olduğu varsayılmaktadır. Bu doğrultuda tüm çalışanlara işe alınan son çalışanın verimi kadar ücret ödemesi yapılacağı belirtilir. Ayrıca tam rekabet koşullarının geçerli olduğu piyasa yapısı mevcuttur ve ücretler ise arz ve talep koşullarına göre belirlenmektedir. İstihdam ve ücret miktarında sağlanan optimalite, emeğin marjinal verimliliğinin ücret miktarı ile eşitlendiği noktayı temsil etmektedir (Lordoğlu, 2013: 92). Buna ilave olarak marjinal verimlilik teorisine göre ücrete ilişkin farklılaşma marjinal ürünün kalitesi ve miktarı ile belirtilmektedir. Bu duruma örnek olarak vasıflı çalışanların marjinal verimlilikleri yüksek ürün ürettikleri için yüksek ücret alması gösterilebilir (Ar, 2007: 72).

Özetle belirtmek gerekirse Marjinal Verimlilik Teorisi'nin temel yaklaşımında, emeğin üretime yapacağı katkının ücret miktarı üzerinde etkili olacağı belirtilmektedir. Böylelikle üretim sürecinde her çalışanın marjinal verimliliği dikkate alınarak ücret seviyesi belirlenebilecektir. İşveren açısından her çalışanın marjinal verimliliği belirlenebildiği için marjinal verimliliğin altında kalan çalışanlar işten çıkartabilecektir. Ayrıca marjinal verimlilik yalnızca çalışanın durumu üzerinde etkili olmamakta, bununla birlikte işverenin kazancı üzerinde de etkili olabilmektedir.

Marjinal verimlilik teorisinde ücretler, işgücünün fiyatı olarak kabul edilmekte ve serbest piyasada diğer ürünlerin fiyatlarında olduğu gibi arz ve talep tarafından belirlenmektedir. Ayrıca ücret teorisinin gerekliliği işgücü arzına yönelik talep ile işgücü

piyasasında oluşan arz ve talebin birbiriyle olan ilişkisi olarak görülmektedir (Hicks, 1963: 79-80). Marjinal Verimlilik Teorisi'ne çeşitli açılardan eleştiriler de getirilmektedir. Lopcu vd. (2010), Marjinal Verimlilik Teorisi'ne iki yönde eleştiri getirmektedir:

➤ *Marjinal Verimlilik Teorisi'ne yönelik ilk eleştiri*; aynı iş kolunda emeğin de aynı olduğu varsayımı kabul edilmemektedir. Bu doğrultuda aynı nitelikte olmayan işgücü, farklı marjinal üretkenlik nedeniyle farklı ücret miktarlarının oluşmasına neden olacaktır.

➤ *Marjinal Verimlilik Teorisi'ne yönelik ikinci eleştiri* ise marjinal verimliliğin geçerli olmadığına yöneliktir. Buna göre aynı iş kolunda farklı emek türleri farklı marjinal verimliliklere sahip olabilecektir.

1.3.2.2. Pazarlık Gücü Teorisi

Pazarlık Gücü Teorisi, 19. yüzyıl sonlarına doğru Sidney Webb ve Beatrice Webb tarafından geliştirilmiştir. Bu teori, belirli bir işkolunda ücret miktarının kısa dönemde belirlenmesini esas aldığı için mikro içerikli bir sistemi ifade ettiği söylenebilir. Pazarlık Gücü Teorisi'nin temel prensibini çalışanlar ile işverenler arasındaki pazarlık gücünün ücret miktarını belirlemesi oluşturmaktadır. Pazarlık Gücü Teorisi'nde çalışanların çalışmaya razı oldukları minimum düzeydeki ücret ve işverenlerin ödemek için razı oldukları maksimum düzeydeki ücret olmak üzere iki tür ücret bulunmaktadır. Dolayısıyla ücret, maksimum ve minimum ücret arasında yer almak şartıyla optimum düzeyde belirlenen ücreti ifade etmektedir. Optimum ücret düzeyinin belirlenmesi bu noktada işçi ile işveren arasında gerçekleşen pazarlık gücüne dayanmaktadır. Özellikle bu aşamada çalışanlar arasında sendikal faaliyetlerin varlığı ve gerçekleşmesi muhtemel düşük ücrete karşı dirençleri pazarlığı belirleyen faktörler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte işverenler açısından ise firmanın rekabet gücü, firmanın kâr/zarar durumu, emeğe ilişkin verim ve sermayenin emeği ikamesi gibi faktörler de işverenin pazarlığını etkileyen unsurları arasında yer almaktadır (Webb & Webb, 1896: 1-29).

Belirtildiği üzere Pazarlık Gücü Teorisi'nin temelini işveren ile çalışan arasındaki pazarlığın oluşturduğu söylenebilir. Bu bakımdan çalışanın ücret miktarını pazarlık doğrultusunda belirlenen miktar oluşturmaktadır. Dolayısıyla ücret miktarının pazarlık gücü neticesinde belirlendiği bu teoride sendika faaliyetlerinin etkinliğinin de ücret miktarı üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca ücret miktarı üzerinde çalışanların

maksimum düzeydeki ücret talepleri ile işverenin minimum düzeydeki ücret beklentisinin gerçekleştirilen pazarlık doğrultusunda optimum düzeyde belirlendiği belirtilebilir. Gündoğan ve Biçerli (2007), bu teorinin kısa dönemde ücret düzeyini açıklamada yeterli olduğunu buna karşın uzun dönemde ise yetersiz olduğunu ifade etmiştir.

1.3.2.3. Satın Alma Gücü Teorisi

Satın Alma Gücü Teorisi'nin gelişimi John Maynard Keynes'e dayanmaktadır. Keynes, bu teoriye ilişkin görüşlerini *İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Kuramı* adlı eserinde belirtmektedir. Keynes, ekonomide görülen istikrarsızlıkların nedenini talepteki yetersizliğe bağlamaktadır. Bir ekonomideki tüketim ve yatırım harcamaları efektif talebi artırarak istihdamı, ücret seviyesini ve emek verimliliğini arttıracaktır (Keynes, 1936: 300). Bu bakımdan satın alma gücü teorisine göre tüketim ve yatırım harcamaları yoluyla ücret seviyesi ve emek verimliliği artırılabilir.

Keynesyen İktisadi Ekol'e göre sabit ücretler özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde istikrar sağlayıcı etkide bulunabilecektir. Ekonomik durgunluğun yaşandığı dönemlerde ücretlerin azaltılmaması toplam talebi destekleyeceği için istikrar sağlama açısından olumlu yönde etki edebilecektir. Buna karşın ücretlerdeki esneklik, özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde talepte azalmaya neden olarak yatırımları olumsuz yönde etkileyebilecek ve istihdamda düşüşü beraberinde getirebilecektir (Seccareccia, 1991: 54). Bu duruma, durgunluk döneminde kamuya ait bir bina inşaatının başlatılması örnek olarak verilebilir. Ekonomik durgunluk döneminde kamuya ait bir bina inşaatına başlanması hem inşaat işçilerinin çalıştırılması hem de inşaat için gerekli malzemelerin tedarik edilmesi amacıyla ilgili firmalarla anlaşma yapılması gerektirmektedir. Böylelikle işsiz olan kişilere ücret ödemesi yapılmaktadır. Ayrıca inşaatın maliyeti kadar ekonomiye katkı sağlanmaktadır. Bu durum ekonomide marjinal tüketim eğilimine bağlı olarak çarpan etkisi oluşturmaktadır (Skousen, 2016: 395-396). Buna ilave olarak Keynes, çalışanlar tarafından elde edilen ücretin istihdam ile ters yönde ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Bu durumda ücret miktarının artması istihdamı düşürecek, ücret miktarının azalması ise istihdamı arttıracaktır (Keynes, 1936: 300).

Satın Alma Gücü Teorisi'nin talep yetersizliği görüşü doğrultusunda gelişim gösterdiği belirtilebilir. Bu bakımdan özellikle ekonomide durgunluk yaşandığı dönemlerde ücret miktarının sabit olmasının ekonomik istikrara olumlu yansıtacağı belirtilebilir. Dolayısıyla ücret miktarındaki artışın istihdamı azaltacağı, ücret

miktardaki azalmanın ise istihdamı arttıracığı söylenebilir. Ayrıca durgunluk dönemlerinde kamusal faaliyetlerdeki artışla birlikte istihdamda da artış olacağı için bu durum talep artışını da beraberinde getirebilecektir. Böylelikle talep yetersizliğinden kaynaklanan ekonomik istikrarsızlık durumu önlenmiş olabilecektir.

Satın Alma Gücü Teorisi'nin ana dayanağını ücret artışı ve ücret artışı nedeniyle çalışanların yaşam standartlarını yükseltme oluşturmaktadır. Bu doğrultuda gelirin adil dağılımı sağlanamadığı durumda tüketici kesimi oluşturan çalışanların satın alma gücü yetersiz kalabilecektir. Tüketimde yaşanan azalma sonucunda üretilen mallar tüketilemediği için ekonomik bunalımlar meydana gelebilecektir. Dolayısıyla bu teoriye göre ekonomik bunalımları önlemenin yolu olarak ücret artırımını ve bu yolla çalışan kesimin talebini artırma olarak görülmektedir. Böylelikle talep yetersizliğinden kaynaklanan ekonomik istikrarsızlık önlenmiş olacaktır. Bu doğrultuda satın alma gücü yaklaşımının temelinde çalışan kesimin ücret gelirlerinde artış sağlamak ve böylece çalışanların tüketime yönelik taleplerini arttırmak olduğu söylenebilir (Zaim, 1997: 250).

Bir ekonomide firma kârını belirleyen asıl sebebin satın alma gücü olduğu söylenebilir. Bu bakımdan sanayi sektörü tarafından üretilen mal ve hizmetlerin çoğunluğu ücretli kesim tarafından tüketilmektedir. Böylelikle satın alma gücünün fazla olmasıyla talep artışı da görülebilecektir. Satın Alma Gücü Teorisi kapsamında tüketimin azalması durumunda da talepte düşüş olacak ve bu da üretimde azalmayı meydana getirecektir (Kaytancı, 2008: 60-61). Satın Alma Gücü Teorisi'ne göre ücretlerin yüksek olması toplam talebi arttıracaktır. Böylelikle ücretlerdeki artışın ekonomik yönden büyümeyi de destekleyeceği söylenebilir.

Teorinin belirtilen olumlu yönlerinin yanı sıra eleştirilen bazı olumsuz yönleri de bulunmaktadır. Ülke içindeki toplam talebe odaklanılarak uluslararası ticaret ve küreselleşme gibi durumların göz ardı edilmesi bu eleştiriler arasında yer almaktadır. Ayrıca ücret artışlarında yalnızca ücret artışına odaklanılması ve işgücü verimliliğinin dikkate alınmamasının dış ticarete ilişkin göstergeler üzerinde olumsuz yönde etkisi olabilecektir. Özellikle teknolojik gelişme ve işgücünde eğitim düzeyinin yüksekliği gibi durumlar işgücünde verimliliği arttırmakta bu da dış ticarete rekabeti arttırmaktadır. (Gündoğan ve Biçerli, 2007: 97-98). Bunlara ilave olarak bu teoriye göre satın alma gücündeki azalma durumunda tüketim mallarına olan talep azalacak bunun sonucunda da üretimde azalma ve işsizlik artışı meydana gelebilecektir (Işığışok, 2017: 104).

1.4. İSLAM EKONOMİSİNDE ÜCRET

Ücret, insanların en yaygın kazanç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Emek piyasasında oluşan ücret kavramı bireylerin hem içinde buldukları dönemde hem de geleceklerine ilişkin planlamalarında önemli rol oynamaktadır. Bireysel açıdan bu fonksiyonun yanı sıra ücret olgusu, ekonomik sistemdeki harcamalar, tasarruflar, istihdam ve üretim üzerinde de etki sahibidir. Zira bir ekonomik sistemde uygulanan ücret politikası, işgücü piyasasındaki kurumları, gelir artışının eşit dağılımını ve ekonomik sistemin sürdürülebilirliğini belirleyen bir faktördür (Altuntepe, 2021: 87). Bir ülkede uygulanan ekonomik sistem, iş piyasasında ücretin oluşumunu etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Bu bağlamda İslam ekonomisi de emek ve iş piyasasına ilişkin kendine özgü birtakım esas ve teoriler içermektedir. İslam ekonomisi özünde kişiye ve haklarına önem atfeden birey odaklı ve değer merkezli bir disiplindir. Bu yönüyle İslam ekonomisinin pozitivist anlayışın değerden bağımsız objektif anlayışını reddetmekte olduğunu ifade etmek mümkündür. İslam ekonomisi, dinin temel kaynaklarını etik anlayışın kaynağı olarak kabul ederek etik ve dini yaklaşımları bünyesinde birleştirmeyi amaçlamaktadır (Furqani & Haneef, 2012: 271-284).

İslam ekonomisi ile geleneksel ekonomi arasında, üretim faktörlerinin oluşumları ve kullanımları açısından farklılıklar vardır. Geleneksel ekonomide, gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler, öncelikle kârın maksimize edilmesine ve maliyetin en aza indirilmesine odaklanmaktadır. Bunun dışında kalan sosyal ve ahlaki unsurlar bu amaçlara nadiren dâhil edilmektedir. İslam ekonomisinde ise bir ekonomik faaliyetteki temel amaç makul kâr, adil fiyat, adil ücret ve toplumun refahını gerçekleştirmektir (Azid vd. 2007: 1-2). İslam ekonomisinin temel dayanağının genel itibarıyla Kur'an ve hadislere dayandığı belirtilebilir. Bu bakımdan emek faktörünün karşılığı olan ücret kavramı da belirtilen kaynaklar açısından açıklanmaya çalışılmaktadır. Ücret elde eden çalışanın ücret geliri haricindeki zenginlik düzeyi bu kapsamdaki görevlerinden ayrı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca öne çıkan bir diğer unsur ise işverenin çalışanına karşın adil bir yaklaşım sergilemesi gerektiği ile ilgili olmaktadır. Dolayısıyla ücretlendirmeye ilişkin yaklaşımlarda adalet ve ahlâk gibi kavramların ön planda tutulduğu belirtilebilir.

İslam ekonomisinde üretim faktörleri, geleneksel ekonomideki gibi arazi, emek, sermaye ve girişimcilik olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Bir üretim faktörü olarak emek; ücret veya maaş biçiminde değerlendirilmek üzere, sözleşme yoluyla üretimde fiziksel

veya zihinsel çaba harcanmasını ifade eder. Bu geleneksel tanımın yanı sıra İslam ekonomisindeki temel fark, emeğin ekonomik faaliyet üzerindeki ahlaki zorunlulukların tanımlanmasına yönelik tedbirlerle ilgilidir (Shaikh, 2015: 7-8). Müslümanlar tarafından İslam sadece bir din değil, bir yaşam biçimi olmasından dolayı, etik davranış sadece iş hayatını kapsamaz. Dolayısıyla iş etiği, bir Müslümanın günlük hayatının diğer yönlerindeki ahlaki ve etik kurallarından ayrılamaz (Musa, 2015: 25).

İslam ekonomisinde ekonomik faaliyetlere zemin oluşturması beklenen birtakım etik ilkeler vardır. Bu ilkeler arasında karşılıklı güven, dürüstlük, kazancın meşru yollarla edinilmesi, ihtiyaca göre harcama yapma, cimrilikten uzak durulması, zekât, çalışanların koşullarının uygun olması, satın alma ve satış işlemlerinin adil bir şekilde gerçekleşmesi yer almaktadır (Hashim, 2011: 109). İslam ekonomisinde iş veya emek sadece bir görev değil, bir ibadet şekli olmasından dolayı çok önemlidir. Çünkü İslam dininde, kişinin kendisine, ailesine, akrabasına ve tüm topluma hizmet etmek olan herhangi bir meşru alanda çalışıp emek sarf etmesi ibadet olarak kabul edilir. (Hascall, 2014: 320-321).

Ücret yapılan işe karşılık işveren tarafında verilen bedeldir. İslam’da ücret olgusu “ecr” kelimesinden türemekte ve kavramsal olarak yapılan işin dünya ve ahiretteki maddi/manevi karşılığı anlamına gelmektedir. İslam’da ücret emeğin kira bedelidir. Ücret kavramı da ecir kavramı gibi geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmekte ve esnaf, zanaatkarlar, mühendisler, işçiler, memurlar ve benzeri meslek erbabı ücret kavramının içeriğine dâhil edilmektedir. İslam ekonomisinde ücretin belirlenmesi ve sevk edilmesi işlemlerinin İslam hukukuna uygun biçimde gerçekleştirilmesi büyük önem arz eder. Çünkü bu durum yalnızca iş piyasasındaki süreçleri etkilemekle kalmaz aynı zamanda sosyal barış ve düzeni bozar ve insan onurunu tehdit eder (Esen, 1993: 27; Tabakoğlu, 2005: 132). İslam ekonomisinde ücretle ilgili olarak öne çıkan unsur ise gelir elde etme dolayısıyla gerçekleştirilen faaliyetin yalnızca iş olarak değil aynı zamanda bir ibadet olarak kabul edilmesidir. Dolayısıyla ibadet olarak görülen çalışma fiilinin ahlaki ve dini değerlere uygun şekilde yürütülmesi gerektiği belirtilebilir. Bu kapsamda dürüstlük, güven, adalet ve helal kazanç gibi kavramların önem kazandığı söylenebilir.

İslam hukuku çalışanın yaptığı hizmetler karşılığı için ödeme konusunda çok katı bir yaklaşım ortaya koyar. Kur’an’a göre ücret bir haktır ve dinin temel kaynakları bir işçiye, alacağı ücret konusunda şeffaf bir bilgilendirmenin yapılmasını şart koşmaktadır. Ücretler, işçilere temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayacak kadar olmalıdır. Bu şekilde İslam iktisadı sadece asgari bir ücretten değil, aynı zamanda adil ve yaşamı devam ettirecek

ücretten de bahsetmektedir (Arshadul, 2018: 347-353). İslam ekonomisinde bir ücret veya maaş sistemi oluşturulurken üç noktanın dikkate alınması gerektiği tavsiye edilir. Birincisi; en düşük ücret seviyesini ifade eden asgari ücret işçilerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar yüksek olmalıdır. İkincisi; işçinin makul sınırlar dâhilinde aldığı ücret, geçim kaynağı için yeterli ve ailesini yaşatacak olan bir seviyede olmalıdır. Üçüncüsü; işin doğasından kaynaklanan ücretlerdeki farklılıklar; hizmet süresi, eğitim, öğretim ve her çalışanın ekonomik ihtiyaçlarından kaynaklanmalıdır. Bu nedenle ücret, çalışanların ihtiyaçlarına göre belirlenir (Said, 2018: 1019).

İslam ekonomisine göre emek faktörü hem kâra ortaklık bakımından hem de hizmet akdi sonucunda elde edilen gelir olması sebebiyle caiz kabul edilmektedir. Bu bakımdan emek unsuru ilk durumda çalışması karşılığında kâr payından hisse almakta ve herhangi bir zarar durumunda ise sermaye sahibi sorumlu tutulmaktadır. İkinci durumda ise çalışan kişi çalışmasına ilişkin gerçekleştirilen sözleşme gereği gelir elde etmektedir. Bunların yanı sıra İslam tarihine bakıldığında emek faktörünün kâra ortaklık şeklinde bulunmasının daha yaygın olduğu görülmektedir. Ancak hizmet akdi karşılığında da ücret geliri elde edilmesi durumlarına rastlanmaktadır (Esen, 1993: 125). Ayrıca İslam ekonomisinde ücret çalışanın tek gelir kaynağı olarak görüldüğü için işveren tarafından tam olarak çalışana ödenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan ücret çalışanın dokunulmaz hakkı olarak kabul edilmektedir. Bunlara ilave olarak ücret çalışanın hak ettiği miktar kadar verilmeli ve çalışanın tatil zamanında ücret hakkının bulunmadığı üzerinde durulmaktadır (Erdem, 2019: 36).

Ayrıca İslam'ın temel dayanağını oluşturan Kur'an ve hadislerde dikkat çekilen emek faktörüne farklı şekillerde açıklama getirilmiştir. Buna göre ücret karşılığı gerçekleştirilecek olan faaliyet çalışan zengin olsa bile görev olarak görülür. İkinci olarak bireyin kendisinin ve ailesinin geçimini sağlaması açısından çalışması gerektiği üzerinde durulmuştur. Emek faktörüne ilişkin diğer bir yaklaşım ise emeğin yalnızca işgücü olarak görülmemesi, bununla birlikte sermaye ve toprakla ilgili gerçekleştirilen faaliyetlerin de emek faktörü kapsamında değerlendirilmesidir. Emek faktörüne ilişkin diğer bir yaklaşım ise işverenlerle ilgilidir. Bu bakımdan işverenlerin ücretli çalışanlarına karşı adil yaklaşım sergilemesi beklenmektedir (El-Ashker & Wilson, 2006: 46-47). İslam ekonomisinde ücrete ilişkin yaklaşımlardan biri de Müslüman olanlarla Müslüman olmayanlar şeklindedir. Buna göre Müslüman olan bir kişinin, Müslüman olmayan kişilerin yaptığı işleri yapabilmesinde sakınca görülmemektedir (Shahrani, 2020: 93-95).

2. ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN TEMEL VARSAYIMLAR

Vergi, devletin kamu harcamalarının finansmanını sağlamak amacıyla herhangi bir karşılık gözetmeksizin, hukuki zorunluluk altında kişi ve kurumlardan aldığı parasal değeri ifade etmektedir. Bu açıdan vergi gelirleri, devletin kamu harcamalarının gerçekleştirilmesi için elde ettiği en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır (Demir ve Ciğerci, 2016: 128). Vergiler, kaynağı ve konusu bakımından gelir, servet ve harcama vergileri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu doğrultuda verginin kişisel/kurumsal gelir üzerinden alınması gelir vergilerini, servet ve servet transferine ilişkin işlemlerden alınması servet vergilerini, tüketime ilişkin işlemlerden alınması ise harcama vergilerini ifade etmektedir (Şen ve Sağbaş, 2019: 33).

Vergi, devletin mali ve mali olmayan amaçlar doğrultusunda gerçek ya da tüzel kişilerden karşılıksız ve cebri yollarla elde ettiği gelir olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla kişiler vergi konusuna giren faaliyetlerde buldukları için vergi ödemekle yükümlü olmaktadır. Bu bakımdan kişilerin gelir getirici faaliyette bulunmalarının da vergi konusu kapsamında yer alan faaliyetleri kapsadığı belirtilebilir. Emek kazancı da gelir elde edici faaliyet kapsamında yer aldığı için vergilendirilecek unsurlar arasında yer almaktadır. Ayrıca ücret vergilendirilmesi konu bakımından gelir vergileri arasında, iktisadi faaliyetler bakımından da dolaysız vergiler arasında yer almaktadır.

Ücret, üretim faktörleri arasında yer alan emeğin üretime katılması sonucu elde edilen geliri ifade etmektedir. Bu doğrultuda ücret, emek faaliyeti yürüten kişilerin elde ettiği gelir olması bakımından vergilendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ücret gelirinin vergilendirilme esasları gelir vergisi kapsamında değerlendirilmektedir (Şenyüz vd. 2019: 75). Vergilendirmenin teorik gelişimine bakıldığında, Klasik İktisadi Ekol, devlet etkinliğinin oldukça küçük olması gerektiğini bu bakımdan vergilerin de objektif nitelikte düşük oranlı bir vergilendirmeyi esas alması gerekliliğini savunmaktadır. Bu doğrultuda klasik iktisatçıların devlete olan güvensizliğinin ön plana çıktığı belirtilebilir. Buna karşın 1929 Ekonomik Buhan sonrasında Keynesyen İktisat yaklaşımı ise devletin ekonomik dengeleri sağlamak için önemli bir işlevi olduğunu ifade etmektedir. Keynesyen İktisat, vergilerin toplam talep düzeyini etkileyebilecek düzeyde önemli bir araç olarak kullanılabilirliğini belirtmektedir (Ataç, 2009: 6-9).

Klasik İktisadi Ekol temsilcisi Smith (2013), ücret vergilendirilmesinin ekonomiye olumsuz yönde etki edeceğini savunmaktadır. Buna göre, emek üzerinden

alınacak olan verginin kişinin gelir düzeyini doğrudan etkileyeceği varsayılmaktadır. Ayrıca ücret üzerindeki vergilerin ise ücretlerin vergi oranları kadar arttırıldığı takdirde emek talebinde azalmaya neden olacağı belirtilmektedir. Klasik İktisadi Ekol temsilcilerinden olan Ricardo (2013) da emek-değer arasındaki ilişkiye dair değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu doğrultuda Ricardo, ücret vergilendirmesinin ücret düzeylerini yükselteceğini ve kâr oranlarını ise düşüreceğini ifade etmektedir. Bu bakımdan ücretlerin mal ve hizmetler üzerine konulan vergilerden farklı şekilde özellik gösterdiği görülmektedir. Çünkü mal ve hizmet üzerine konan vergiler bu mal ve hizmetlerin fiyatlarında yükselişi de beraberinde getirecektir. Ücret üzerindeki vergiyi ise emeği istihdam eden kesim ödemektedir. Ayrıca bu vergilerin kâr üzerine doğrudan yüklenen vergilerle aynı şekilde etki ettiğini belirtmek mümkündür. Özetle belirtmek gerekirse Klasik İktisadi Ekol temsilcileri tüm vergi türlerinde olduğu gibi ücret vergilendirmesinin de iktisadi hayatı etkilemeyecek şekilde minimum düzeyde tutulması gerektiğini ifade etmektedirler.

Klasik Marksist Yaklaşım ise artı değeri verginin kaynağı olarak nitelendirmektedir. Bu kapsamda devlet burjuvanın devleti olarak ifade edilerek işçinin buna göre vergilendirildiği belirtilmektedir. Burjuva iktisadı ise devletin burjuvadan bağımsız şekilde olduğunu ve sınıflardan ayrı bir varlığı ifade ettiğini savunmaktadır. Dolayısıyla ücret vergilendirilmesi işçinin bir nevi mali anlamda sömürülmesi olarak görülmektedir. Bu bakımdan aslında ücret vergileri sermayenin çıkarları doğrultusunda kullanılmakta ve bu bakımdan adalet ilkesi de zedelenmektedir (Akarca, 2012: 25-26). Keynesyen ekonomik yaklaşım ücretlerin düşme yönünde esnek olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca bu durumun tam istihdamda dengenin sağlanması önünde engel olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla vergiler, toplam talep düzeyini etkileyebilen dolaylı bir araç olarak kullanılabilir. Gelir düzeylerinin zamanla iyileşmesi durumunda bireylerin tasarruf miktarları artarak tüketim miktarları azalacaktır. Yatırım harcamaları bireylerin mal ve hizmet tüketimine bağlı olduğundan, tüketimdeki azalış, yatırım harcamalarında da azalışı beraberinde getirecektir (Ataç, 2004: 6). Bu bakımdan devletin kişilerin doğrudan gelir düzeyine etki edebilen ücret vergilendirmesi yoluyla toplam talep düzeyini etkileyici müdahalelerde bulunabileceği söylenebilir.

2. Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle birlikte işçilerin refah düzeylerinin korunması amaçlı görüşler de önem kazanmıştır. Buna göre ücret vergilendirilmesinin işçilerin faydaları doğrultusunda düzenlenmesi, işçilerin çeşitli

sosyal haklarının iyileştirilmesi ve ücret net gelirlerinin yükseltilmesi gibi ayrıcalıkların ön plana çıktığı söylenebilir (Rustow, 1960: 73-92). Özetle belirtmek gerekirse ücretin vergilendirilmesine ilişkin farklı iktisadi ekoller tarafından farklı yaklaşımlar geliştirdiği görülmektedir. Bu durum üzerinde ücret geliri elde edenlerin genel olarak toplumun büyük çoğunluğunu oluşturmasının etkili olduğu belirtilebilir. Bu doğrultuda Klasik İktisadi Ekol, vergilendirmenin minimum düzeyde olması gerektiğini savunmakta ve ücretin vergilendirilmesinin de ekonomiye olumsuz etkilerinin olabileceği üzerinde durduğu belirtilebilir. Bu görüşün aksine Keynesyen İktisadi yaklaşım ise vergilerde olduğu gibi ücret vergilendirilmesinin de toplam talep düzeyini etkileyebilecek bir araç olarak kullanılabileceğini ifade etmektedir. Marksist yaklaşım ise ifade edilen yaklaşımların aksine ücret vergilendirilmesine farklı bir bakış açısı getirmektedir. Buna göre ücretin vergilendirilmesiyle çalışan kesimin bir anlamda sömürüldüğü ifade edilmektedir. Sosyal devlet anlayışına göre ise ücretin vergilendirilmesinde işçilerin genel refah düzeylerinin gözetilerek hareket edilmesi gerektiği üzerinde durulduğu söylenebilir.

2.1. VERGİNİN AMAÇLARI AÇISINDAN ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİ

Devletin kamusal ihtiyaçları karşılamak için elde ettiği en önemli gelir kaynağını vergiler oluşturmaktadır. Günümüzde vergiler, yalnızca devletin finansman ihtiyacını karşılayan bir araç olarak kabul edilmemektedir. Bu doğrultuda vergiler, iktisadi ve sosyal amaçlar doğrultusunda devlet tarafından tahsil edilebilmektedir. Dolayısıyla verginin amaçları arasında; toplumun genel çıkarı doğrultusunda kullanılması, toplum düzeninin sağlanması, toplumun genel anlamda faydasının artmasına katkı sağlaması gibi uygulamalar yer almaktadır (Yoruldu, 2020: 206).

Vergilendirmenin amaçlarına farklı ekonomik yaklaşımlar değişik şekillerde açıklık getirmişlerdir. Buna göre Klasik İktisadi Ekol tarafsız maliye yaklaşımı gereğince vergilerin minimal düzeyde olması gerektiğini belirtmektedir. Bu bakımdan devletin kamu harcamalarını finanse etme amacı dışında vergilere ilişkin başka bir amacının olmaması gerektiği ifade edilmektedir. Vergilerin yalnızca kamu harcamalarının finansman aracı olarak görülmesi, *vergilendirmenin mali amacı (fiskal amacı)* olarak kabul görmektedir. Buna karşın 1929 Ekonomik Buhran sonrası tarafsız devlet anlayışının yerini müdahaleci devlet anlayışına bırakmasıyla vergiye ilişkin amaçlar da farklı şekilde anlam kazanmaya başlamıştır. Modern maliyeciler, vergilerin yalnızca mali amaçları olmadığı, bununla birlikte iktisadi, sosyal ve diğer amaçlarının da

bulunabileceğini belirtmektedir. Vergilendirmeye ilişkin mali amacın dışında iktisadi, sosyal ve diğer nitelikli amaçlar ise *vergilendirmenin mali olmayan amacını (ekstra fiskal amacını)* kapsamaktadır (Şen ve Sağbaşı, 2016: 16-17). Vergilerin fiskal ve ekstra fiskal amaçlar doğrultusunda kullanılabilirdiği gibi ücretin vergilendirilmesinde de kamu politikaları bu amaçlar doğrultusunda oluşturulabilmektedir. Bu başlık altında ücret vergilendirmesi, fiskal ve ekstra fiskal amaçlar açısından açıklanacaktır.

2.1.1. Verginin Fiskal Amacı ve Ücretin Vergilendirilmesi

Verginin fiskal amacı aynı zamanda verginin asıl amacı olarak kabul edilmekte ve devletin finansman ihtiyacının karşılanmasını sağlamak şeklinde ifade edilebilmektedir. Çünkü kamu hizmetleri özel mal ve hizmetlerde olduğu gibi fiyatlandırılmadığı için devletin finansman ihtiyacı oluşmaktadır. Bu bakımdan vergiler kamu hizmetinin fiyatı olarak görülmektedir. Ayrıca vergiler belirli kamu hizmetlerini değil tüm kamu hizmetlerinin finansman ihtiyaçlarını gidermek amacıyla toplanmaktadır. Dolayısıyla verginin konusuna giren faaliyetlerde bulunan tüm bireyler vergi ödemekle yükümlü tutulmaktadır (Kirmanoğlu, 2017: 267). Vergilerin mali amacına uygun şekilde kullanılmadığı durumlarda devletin vergiler dışında ilave kaynak ihtiyacı doğabilmektedir (Demir, 2015: 119). Bu bakımdan vergilerin hazineye yeterli miktarda kaynak sağlaması durumunda mali amacın gerçekleşmiş olduğu söylenebilir. Ayrıca vergiler yalnızca mali amacı sağlamak amacıyla oluşturulmuş olsa bile bir takım rasyonel ilkeleri sağlaması gereklidir. Bu ilkeler şu şekilde belirtilebilir (Şen ve Sağbaşı, 2016: 18):

- Vergilendirmede yatay ve dikey adaletin sağlanması,
- Vergilendirmeye ilişkin maliyetlerin en az düzeyde olmasının sağlanması,
- Vergilerin piyasa yapısını bozmayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Vergilendirmenin fiskal amacının vergi sistemine kolaylıkla uyum sağlayabilecek esnek bir yapıda olması gerekmektedir. Ayrıca ülkelerin mali ihtiyaçlarındaki öngörülemeyen artışlar rahatlıkla karşılanabilecek düzeyde olmalıdır (Turhan, 1998: 33). Ücretli kesimin elde ettiği gelir dolayısıyla devlet belirli bir vergi geliri sağlamaktadır. Dolayısıyla devletin ücretlerin vergilendirmesinden elde ettiği gelirlerin fiskal amaç açısından önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir (Çiçek, 2012: 34). Ayrıca ücretlerin artan oranlı vergilendirilmesi ve maliyetlerin azaltılması amacıyla işçilerin işletmeye kayıtlarının asgari ücret düzeyinde yapılması gibi durumlar vergilendirmede optimaliteyi olumsuz etkileyebilecektir. Çünkü matrah gizlenmesi gibi durumlar

neticesinde vergilendirmede fiskal amaçtan sapmalar olabilecektir (Selen, 2017: 193). Verginin esas amacı yukarıda da belirtildiği üzere kamu harcamalarının finansman ihtiyacını gidermektir. Bu doğrultuda gerçekleştirilecek olan kamu harcamalarının temel kaynağı olarak vergiler görülmektedir. Bununla birlikte ücret vergilendirilmesinde mali amacın tam olarak sağlanabilmesi için emek piyasasında kayıtdışılığın da azaltılması gerektiği belirtilebilir.

2.1.2. Verginin Ekstra Fiskal Amacı ve Ücretin Vergilendirilmesi

Verginin kamu harcamalarını finanse etmek dışında ekonomik ve sosyal amaçlarla alınması vergilendirmenin ekstra fiskal (mali olmayan) amacı olarak kabul edilmektedir. Vergilerin sosyal ve ekonomik amaçlar doğrultusunda alınmasıyla piyasada oluşan gelir dengesizliklerinin giderebileceği varsayılmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2016: 21-23). Ayrıca Keynes (1936), vergilerin ekonomik yönden bir takım amaçların gerçekleştirilebilmesi için de kullanılabileceğini ifade etmektedir. Bunlara ek olarak Yoruldu (2020) vergilendirmenin ekstra fiskal amacını toplumsal düzeni sağlamak ve ekonomik dengesizlikleri gidermek olarak ifade etmektedir. Bu doğrultuda verginin ekonomik amacıyla daha çok ekonomik değişkenlere yön vermesi amaçlanmakta iken sosyal amaçla ise toplumun genel refah seviyesini iyileştirmek ve gelir dağılımını düzenlemek amaçlanmaktadır. Bu başlık altında vergilendirmenin ekstra fiskal amaçları ekonomik ve sosyal amaçlar açısından ele alınacaktır.

2.1.2.1. Verginin Ekonomik Amacı ve Ücretin Vergilendirilmesi

Vergiler, bir takım ekonomik hedefleri gerçekleştirebilmek amacıyla da kullanılabilir. Bu amaç doğrultusunda vergilerin ekonomik birimler üzerindeki etkisinin ülkelerin gelişmişlik seviyesi, zaman ve karar almadaki önceliklerinin olması gibi durumlar açısından farklılık gösterebileceği söylenebilir. Vergilerin ekonomik amaçlarına ilişkin genel kabul gören amaçlar şu şekilde belirtilebilir (Şen ve Sağbaş, 2016: 23):

- Makroekonomik istikrarsızlıkla mücadele etmek,
- Ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamak,
- Gelir ve servetin yeniden dağılımında adaletin sağlanmasına katkı sağlamak,
- Kaynak dağılımında etkinlik sağlamak,
- Cari işlemler dengesini korumak,
- Tasarrufları arttırmak ve sermaye birikimini teşvik etmek,

➤ Ekonomik anlamda bölgesel dengesizlikleri gidermek.

Ekonomik istikrarın sağlanmasında vergilerin kullanılması verginin ekonomik anlamda amacını belirtmektedir (Demir, 2015: 120). Bu durumla ilgili olarak ekonomik daralma dönemlerinde talep düzeyi düşüktür ve arz fazlası bulunmaktadır. Böyle durumlarda devletin ekonomiyi istikrara getirmek için önlemler alması gerekmektedir. Örneğin, devlet vergileri kullanarak harcanabilir geliri arttırabilir, harcanabilir gelirin artmasıyla da tüketim artışı sağlanabilir. Ekonomik genişleme dönemlerinde ise devlet yine vergiler yoluyla kişilerin harcanabilir gelirlerini azaltarak tüketimde azalma oluşturabilecektir. Böylelikle vergiler kullanılarak talep kısıllacak ve enflasyonist baskılar da azalacaktır (Kirmanoğlu, 2017: 267). Bu bakımdan çeşitli makroekonomik amaçların gerçekleştirilebilmesi için vergilerin araç olarak kullanılabilmesi söylenebilir. Özellikle fiyatlar genel düzeyindeki düzensizlik, ekonomik kalkınma ve ödemeler bilançosu açıklarının giderilmesi gibi durumlarda vergilerin önemli bir etkisi olduğu belirtilebilir (Öztürk, 2020: 167).

Diğer vergi türlerinde olduğu gibi ücretin vergilendirilmesinin de ekonomik göstergeler üzerinde etkisinin olabileceği ifade edilebilir. Ekonominin daralma dönemlerinde kişisel harcamayı esas alan ücret geliri üzerindeki vergi yükü azaltılarak kişilerin harcanabilir geliri arttırılır ve böylelikle tüketim artışı sağlanır. Bunun aksi şekilde ekonomik genişleme dönemlerinde ise ücret geliri üzerindeki vergi yükü arttırılarak kişisel harcanabilir gelir kısıllır ve toplam talep düzeyinde azalma sağlanabilir. Bu bakımdan ücret vergileri, ücret geliri elde edenlerin harcanabilir kişisel gelirlerini doğrudan etkilediği için ekonomik istikrar sağlama aracı olarak kullanılabilir. Çiçek (2012), ücret üzerindeki vergilerin azaltılmasının dış ekonomik denge açısından da önemli olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ücret üzerindeki vergilerin azaltılması doğrudan yabancı yatırımları arttıracak ve uluslararası rekabete katkı sağlayacaktır.

2.1.2.2. Verginin Sosyal Amacı ve Ücretin Vergilendirilmesi

Sosyal adaletin sağlanması amacıyla vergilerin araç olarak kullanılması vergilerin sosyal amacını ifade etmektedir. Bu doğrultuda gelir ve servet düzeyi fazla olan kişilerin yüksek oranda vergilendirilmesi kabul görmektedir. Bununla birlikte gelir düzeyi az olan kişiler de düşük oranda vergilendirilmelidir. Böylelikle gelir ve servet dağılımında eşitsizliklerin giderileceği belirtilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2016: 24). Sosyal eşitsizliklerin giderilmesi için kullanılacak olan vergilemede; artan oranlılık, muafiyet ve istisna gibi uygulamalardan yararlanılması mümkün olmaktadır. Özellikle

vergilendirmede kişisel durumları da dikkate alan gelir vergisinin sosyal eşitsizliğin giderilmesinde kullanılabilecek uygun bir vergi türü olduğu söylenebilir. Ancak sosyal eşitsizliğin tam anlamıyla sağlanabilmesi için vergilerin harcama politikalarıyla da desteklenmesi gerekmektedir (Kirmanoğlu, 2017: 267).

Gelir vergisi ailevi ve kişisel durumları dikkate alan bir vergi olduğu için gelir eşitsizliğini azaltmada önemli düzeyde katkı sağlayabilmektedir. Gelir vergisinin gelir eşitsizliğini azaltmada en az geçim indirimi, artan oranlılık, kişisel vergilendirmeyi esas aldığı için yansıtılmanın güç olması gibi özellikleri nedeniyle etkili olmaktadır. Özellikle artan oranlı tarife yapısının farklı gelir düzeyine sahip olan bireyleri farklı oranlarda vergilendirmeyi esas aldığı için etkili olduğu söylenebilir (Eser ve Genç, 2020: 230-231). Bu doğrultuda ücretin vergilendirilmesi de gelir vergisinin bir unsuru olduğu için vergilemenin sosyal amacı açısından kullanılabilecek uygun bir vergi alt unsuru olduğu belirtilebilir.

Gelir dağılımı açısından vergilerin kimlerden alındığı da önem arz etmektedir. Özellikle yüksek kazanç sağlayanların vergi ödemediği bulunla birlikte asgari ücretlinin yüksek düzeyde vergilendirildiği bir ekonomide gelir dağılımında adaletin sağlanması mümkün olmamaktadır. Bu bakımdan vergi yükü herkesin ödeme gücüne göre adil bir şekilde dağıtılmalı ve haksız şekilde uygulanan muafiyet ve istisna gibi ayrıcalıklara yer verilmemeli, kayıtdışı ise azaltılmalıdır. Ödeme gücü açısından en uygun vergi türü ise artan oranlı şekilde uygulanan gelir vergisidir. Bu açıdan gelir vergisi uygulamadaki adil vergi türlerinden biri olarak kabul görmektedir (Öztürk, 2020: 172).

Verginin sosyal amaçlar doğrultusunda kullanılması yukarıda da belirtildiği üzere verginin sosyal amacını oluşturmaktadır. Vergilerin sosyal amacı bakımından sosyal eşitsizliklerin giderilmesine yönelik kamu politikalarının oluşturulmasının önemli olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla ücretin vergilendirilmesinin gelir vergisi kapsamında yer alması nedeniyle mükelleflerin bireysel ve ailevi durumlarını dikkate alması, genel olarak çoğu ülkede artan oranlı vergilendirmenin uygulanması, en az geçim indirimi gibi uygulamalarla sosyal eşitsizliklerin giderilmesi açısından ücretin önemli bir yeri olduğu ifade edilebilir. Ayrıca bunlara ilave olarak ücret vergilendirilmesinde yalnızca vergiler değil, vergi benzeri gelirler de etkili olmaktadır. Bu doğrultuda ücretin vergilendirilmesinde; gelir vergisinin yanında sosyal güvenlik katkı payları ile transfer ödemelerinin de önemli bir yeri olduğu belirtilebilir. Ücret kapsamında yer alan sosyal güvenlik katkı payları ile transfer harcamalarının çalışan ve çalışanın bakmakla yükümlü

olduğu ailesi açısından geliştirilmesi de sosyal eşitsizliklerin giderilmesinde kullanılacak önemli bir unsur olabilecektir.

2.2. ÖDEME GÜCÜNE ULAşMADA YARARLANILAN ARAÇLAR VE ÜCRETİN VERGİLENDİRİLMESİ

Vergilendirmede deme gücü kavramı, fayda ilkesinden tarihsel olarak daha önce ele alınmıştır. 16. yüzyılda yaşamış olan tarihi ve politika teorisyeni Francesco Guicciardini vergilendirmede ödeme gücü ilkesine ilk değinen düşünür olmuştur (Regent, 2019: 2). Vergi deme gücüne ilişkin yaklaşımın temelinde mükelleflerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli görülen minimum düzeydeki gelir miktarı yer almaktadır. Bu bakımdan vergi ödeme gücü, belirlenen minimum düzeyden sonraki aşamada ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bireylerin kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak olan gelir düzeyi belirlendikten sonra kalan kısmın vergilendirilmesi kabul görmektedir. Ancak literatürde bireyin yaşam standardını belirleyecek olan minimum gelir düzeyinin niteliğinin ve miktarının ne şekilde olacağı konusunda bir birlik olmadığı görülmektedir (Edizdoğan, 2000: 139).

Vergi gelirlerinde adaletin sağlanması için bireylerin iktisadi ve sosyal durumlarının dikkate alınması gerekmektedir. Bu bakımdan vergi sistemleri bireylerin kamusal hizmetlerden yararlanma düzeylerine bakılmaksızın kişisel ödeme glerine göre düzenlenmelidir. Gelişmiş vergi sistemlerinde kişilerin ödeme gücü dikkate alınarak vergilendirilmesi esas alınmaktadır (Turhan, 1998: 215-216). Haller, vergi ödeme gücünün göstergesi olarak ifade edilebilen toplam geliri oluşturan unsurları şu şekilde belirtmektedir (Haller, 1974):

- Bağımlı ve bağımsız şekilde emek karşılığı elde edilme,
- Servetten elde edilme,
- İhtiyaçların giderilmesi amacıyla kullanılan ayni değerler,
- Servete ilişkin unsurlardaki değer artışları,
- Miras ya da bağış şeklindeki gelir artışı

Vergi deme gücü tespitine ilişkin geliri oluşturan unsurlara bakıldığında, ücret de işverene bağımlı bir şekilde emek faaliyeti karşılığında gelir elde edilmesi durumunu ifade ettiği için bu kapsamda değerlendirilecektir. Dolayısıyla cret geliri de vergilendirilme aşamasında ödeme gücüne ulaşmada kullanılabilen bir unsur

olmaktadır. Ödeme gücüne ulaşmada artan oranlı vergilendirme, asgari geçim indirimi, ayırma ilkesi ve vergi harcamaları gibi vergisel araçlar kullanılmaktadır.

2.2.1. En Az Geçim İndirimi ve Ücretin Vergilendirilmesi

Elde edilen gelirin belirli bir kısmının vergi dışı bırakılması en az geçim indirimi ya da asgari geçim indirimi olarak adlandırılmaktadır. En az geçim indiriminin asıl amacı gelir düzeyi düşük olan kesimin daha düşük oranda vergilendirilmesidir. Bu doğrultuda en az geçim indirimi belirlenen bir miktarın gelirden veya vergiden indirilmesi şeklinde uygulanabilmektedir. Ayrıca en az geçim indirimi, uygulamasında bireylerin kişisel ve ailevi özellikleri, kültürel, sosyal ve fizyolojik ihtiyaçları gibi durumları da dikkate alınabilir (Demir, 2015: 145). Bunlara ilave olarak en az geçim indiriminin gerekçelerinden biri de sosyal devlet ilkesinin hayata geçirilmesidir. Devlet bu doğrultuda bireylere belirli bir düzeyde gelir imkânı sağlama amacı taşımaktadır. Böylece kamu gelirleri devlet tarafından kullanılarak gelir dağılımına müdahale etmektedir (Yakar, 2007: 227-232). En az geçim indirimi uygulamasında bir takım dezavantajlar da bulunmaktadır (Şen ve Sağbaş, 2016: 246-247):

- En az geçim indirimi uygulamasının zor olması,
- En az geçim seviyesinin kişiye, zamana ve bölgeye göre değişkenlik gösterebilmesi,
- En az geçim miktarı kadar toplam vergi gelirinde azalma meydana gelmesi,
- En az geçim uygulamasında düşük gelir elde eden bireylerin vergi dışı kalma durumu oluşabilmektedir. Bu durum ise vergilendirmenin genellik ilkesi ile çelişmektedir,
- En az geçim indirim miktarının belirlenmesi kanun koyucuların tekelinde olması keyfi uygulamalara sebebiyet vermektedir,
- Vergilendirmede dikey adaletin sağlanması noktasında olumsuz etki oluşturabilir,
- En az geçim indirimi uygulaması, ödeme gücü amacından saparak sembolik bir hâl alabilir.

En az geçim indirimi uygulaması ile bazı mükelleflerin vergi dışı kalmaları sonucu vergi idaresinin yükü de azalacaktır. En az geçim indiriminin yerinde uygulanmasıyla toplumda sosyal açıdan dengesizlikler de giderilebilecektir. Ayrıca bu durumun insan haysiyetine uygun bir yaşam sürdürmenin de gereği olduğu belirtilebilir (Akdoğan, 2006: 223). En az geçim indirimi daha önceki dönemlerde Türkiye’de tüm

gelir grupları için uygulanmıştır. Ancak zamanla bu uygulama güncellenerek yalnızca ücret geliri elde eden bireyler için uygulanmaya devam edilmiştir. Bu doğrultuda ücret geliri elde eden bireylerin kendi yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilecekleri gelir, vergi matrahından ayrı tutulmaktadır. Bu vergi ayrıcalığı ile bireyin yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi vergi geliri elde etmekten daha önemli görülmektedir (Bozdoğan vd. 2021: 128). En az geçim indirimi uygulamasına 01.01.2022 tarihinden itibaren bir takım ayrıcalıklar getirilmiştir. Bu kapsamda 7349 Sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 3. maddesinde asgari geçim indirimi uygulaması kaldırılmış olup, Gelir Vergisi ve Damga Vergisi istisnaları getirilmiştir. Belirtilen değişikliğin, bireylerin kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak düzeydeki gelirin vergi dışı bırakılmasını içeren ez an geçim indirimi uygulamasına paralel nitelikte olduğu söylenebilir.

En az geçim indiriminin uluslararası düzeydeki uygulamalarına bakıldığında çoğu gelişmiş ülkelerde gelir vergisinin tüm unsurları için dikkate alındığı görülmektedir. Bu bakımdan uluslararası düzeyde en az geçim indirimi uygulamasının yalnızca ücret gelirlerini kapsamadığı söylenebilir (Kaplan, 2012: 385). Dolayısıyla Türkiye'de yalnızca ücretin vergilendirilmesinde yer verilen en az geçim indirimi uygulamasına, gelişmiş çoğu ülkede ücret gelirin yanında gelirin diğer unsurlarına da yer verilmektedir.

En az geçim indirimi yukarıda da ifade edildiği üzere kişinin gelirinden kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak kısmın vergi dışı bırakılması olarak özetlenebilir. Böylelikle gelir düzeyi yüksek olanların yüksek, gelir düzeyi düşük olanların ise düşük miktarda vergilendirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca en az geçim indirimi uygulaması sosyal devlet ilkesi gereği önem kazanan bir unsur olmaktadır. Bu bakımdan ücret vergilendirmesinde en az geçim indirimi uygulamasında, ücret geliri elde eden çalışanın kendisinin ve ailesinin geçimini sağlayacak miktarın vergi dışında tutulmasının esas alındığı belirtilebilir. Böylelikle ücret geliri elde eden çalışan ekonomik ve sosyal açıdan korunmak istenmektedir.

En az geçim indirimi yönteminin matrahtan indirim, vergiden indirim (dekot) ve bölme (katsayı) sistemi olmak üzere üç farklı uygulanma şekli bulunmaktadır (Akdoğan, 2006: 224-227).

Matrahtan indirim uygulamasında elde edilen gelirden en az geçim miktarının indirilmesi ve kalan kısmın vergilendirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu noktada indirim unsuru olan gelir, matrah olarak varsayıldığından matrah uygulaması ile bağdaşmayan bir

işlem olduğu söylenebilir. Çünkü matrah, verginin hesaplanmasında esas alınan değerdir. Ancak burada indirim sonrası kalan tutarın vergi hesaplamasında kullanılması durumu oluşmaktadır.

Vergiden indirim (dekot) uygulamasında öncelikle vergilendirilmesi gereken gelir tarife kapsamında vergilendirilmektedir. Bundan sonrasında en az geçim indirim için öngörülen vergi miktarı ilk hesaplanan vergiden indirilmektedir. Bu durumda ödenecek olan vergi ise kalan kısım olmaktadır.

Bölme (katsayı) sisteminde ise aile geliri bireyler arasında bölünmekte ve sonrasında vergilendirilmektedir. Aile gelirin toplam gelir üzerinden vergilendirilmesi durumunda vergi tarifesi üst dilimlere kayacaktır. Buna karşın aile gelirin bölünmesiyle gelirler ayrı ayrı hesaplanacak ve böylece düşük düzeyde vergilendirme gerçekleşecektir.

2.2.2. Artan Oranlılık ve Ücretin Vergilendirilmesi

Ödeme gücüne ulaşmada kullanılan vergilendirme tekniklerinden biri de artan oranlı vergilendirmedir. Vergilemede artan oranlılık matrah artışı ile birlikte vergi oranındaki artışı ifade etmektedir (Turhan, 1998: 55). Artan oranlı vergilendirmede gelir dağılımında adaleti sağlamak için üst gelir grubuna doğru ortalama vergi oranı artmaktadır. Bu bakımdan elde edilen gelir miktarı artışı ile birlikte ödenen vergide de artış olmaktadır. Artan oranlı vergilemeyle düşük gelir elde eden kişiler düşük oranda vergilendirilmekte, yüksek düzeyde gelir elde eden kişiler ise yüksek oranda vergilendirilmektedir. Böylelikle gelir düzeyi düşük olan bireylerin yaşam haklarının korunması amaçlanmaktadır (Öztürk, 2020: 173-174). Artan oranlı vergileme tekniği, vergilendirmede dikey adaletin sağlanması açısından önemli bir işleve sahip olmaktadır. Artan oranlılık teknik anlamda marjinal vergi oranının ortalama vergi oranından yüksek olması şeklinde de ifade edilebilir (Şen ve Sağbaşı, 2016: 237).

Birinci ve Akyazı (2017), 1980’li yıllara kadar artan oranlı vergi sistemine küresel düzeyde çoğu ülke tarafından yer verildiğini belirtmektedir. Fakat özellikle 1980’li yıllarda meydana gelen reformlarla artan oranlı tarife yapısının ülke bazında değişikliğe uğradığı ifade edilmektedir. Çünkü bazı ülkeler tarafından artan oranlı vergilendirmenin ekonomik anlamda bir takım olumsuz etkileri olabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca Tanzi ve Zee (2000), gelişmekte olan ülkelerde gelir vergisinin politika yapıcılar için uygun bir araç olarak kullanılabileceğini ifade etmişlerdir. Bu doğrultuda gelişmekte olan birçok ülkede de artan oranlı gelir vergisi uygulamaları önem kazanmaktadır. Ancak gelir vergisinde gelirin üst dilimleri için uygulanan vergi indirimleri nedeniyle artan oranlılığın

gelir dağılımında adaleti sağlama fonksiyonu azalabilecektir. Ücret geliri, gelir vergisi kapsamında yer almakta ve artan oranlı vergi tarifesine göre vergilendirilmektedir. Bununla birlikte ücret üzerinde gelir vergisi haricinde vergi ve benzeri ödemeleri ifade eden düz oranlı sosyal güvenlik primleri de yer almaktadır. Bu tür ödemeler ise ücret vergilendirilmesinin artan oranlılığına olumsuz yönde etki edebilmektedir (Paturot vd. 2013: 4-6).

Artan oranlı vergilendirme yukarıda da ifade edildiği üzere matrahtaki artışla birlikte vergi oranında da artış olması şeklinde belirtilebilir. Bu bakımdan artan oranlı vergilendirmede gelir düzeyi düşük olanların düşük oranda vergilendirilmesinin amaç edinildiği söylenebilir. Ayrıca ücretin vergilendirilmesinde de artan oranlı tarifenin sıklıkla uygulama alanı bulduğu belirtilebilir. Böylelikle ücret geliri üzerindeki gelir vergisi matrahındaki artışla birlikte vergilendirilecek oranda da artış meydana gelebilecektir. Bu doğrultuda daha fazla ücret geliri elde eden ücretli, daha fazla vergiye muhatap olabilecektir.

2.2.3. Ayırma İlkesi ve Ücretin Vergilendirilmesi

Ödeme gücüne ulaşmada kullanılan tekniklerden biri olan ayırma ilkesi, emek gelirinin sermaye gelirinden ayrı bir şekilde, daha düşük oranda vergilendirilmesini ifade eder. Ücret gelirinin diğer gelir unsurlarına göre daha zor elde edilmesi, diğer gelir unsurlarına göre daha düşük oranda vergilendirilmesini gerektirmektedir. Ayrıca daha önce yukarıda ifade edilen en az geçim indirimi ve artan oranlı vergilendirmede üst dilimin ücretliler için yüksek olması gibi uygulamalar ayırma ilkesi prensibi doğrultusunda gerçekleştirilmektedir (Demir, 2015: 147). Ayrıca emek geliri emek faaliyeti dolayısıyla elde edilmesi nedeniyle vergi ödeme gücü bakımından diğer gelirlere göre ayrıcalıklı bir durum kazanmaktadır. Buna ilave olarak emek faaliyeti dolayısıyla elde edilen ücretin, aynı miktarda elde edilen diğer gelirlerle karşılaştırıldığında daha güçsüz olduğu kabul edilmektedir. Bu durum üzerinde ücret gelirinin diğer gelirler gibi düzenlilik arz etmemesinin etkili olduğu belirtilebilir. Çünkü ücret geliri elde eden bir birey çalışmadığı olağanüstü bir durumla karşılaştığında gelir elde edemeyecektir (Saraçoğlu, 2013: 67). Akdoğan (2006) ayırma ilkesinin temel prensiplerini şu şekilde belirtmektedir:

- Sermaye gelirinin vergiye daha dayanıklı bir yapısı olması,

➤ Emek geliri elde edenlerin sermaye geliri elde edenlere göre katlandıkları fedakârlıkların daha fazla olması,

➤ Sermaye geliri emek gelirine göre süreklilik arz etmektedir. Ayrıca bu durum sermaye sahibinin olağanüstü durumlarına (hastalık, ihtiyarlık vb.) daha az duyarlıyken emek geliri elde edenler ise olağanüstü durumlara karşı daha korumasızdır.

➤ Sermayenin emeğe göre gelir oluşturma potansiyeli fazladır,

➤ Marjinal fayda yaklaşımına göre sermaye gelirin emek gelirine göre daha avantajlı olması,

➤ Emek geliri vergilendirilirken kaynaktan kesinti yöntemi benimsendiği için vergi kaçırma ihtimali neredeyse yoktur, ancak sermaye geliri vergilendirilmesi beyan esasına dayandığı için vergi kaçırmaya açık durumdadır.

Özetle ifade etmek gerekirse ödeme gücüne ulaşmada yararlanılan ayırma ilkesi prensibinin uygulama alanını ücret geliri elde edenlerin vergilendirilmesi oluşturmaktadır. Bu uygulamayla ücret geliri elde edenlere diğer gelir gruplarına göre ayrıcalık sağlandığı söylenebilir. Bu durum üzerinde emek gelirin diğer gelir unsurlarına göre daha zor elde edilmesi nedeniyle düşük oranda vergilendirilmesi gerektiğinin etkili olduğu belirtilebilir.

2.2.4. Vergi Harcamaları ve Ücretin Vergilendirilmesi

Ödeme gücüne ulaşmada yararlanılan araçlardan biri de vergi harcamalarıdır. Vergi harcamaları muafiyet, istisna ve indirimleri kapsamaktadır. *Muafiyet*, vergi kanunları kapsamında vergilendirilmesi gerekli mükelleflerin vergi dışı bırakılmasıdır. *İstisna* ise vergi kanunları kapsamında vergilendirilmesi gerekli vergi konusunun vergi dışında bırakılmasıdır. Muafiyet uygulamasında gerçek ya da tüzel kişilere vergi ayrıcalığına yer verilirken, istisna uygulamasında ise verginin konusuyla ilgili vergi ayrıcalıklarına yer verilmektedir. Vergi harcamalarına ilişkin uygulamalara ise ilgili vergi türünün kanunlarında yer verilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2016: 252).

Tekin ve Sökmen Gürçam (2015), vergi harcamalarını devletin almaktan vazgeçmiş olduğu gelirler olarak ifade etmektedir. Ayrıca devletin vergi harcamaları yoluyla almaktan vazgeçmiş olduğu kamu gelirleri özel kesime bir transfer aktarımı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte kamu bütçeleme süreci açısından vergi harcamalarının görünmez harcama olarak yer aldığı ifade edilmiştir. Vergi harcamaları ödeme gücüne ulaşmada gerçek anlamda kullanılabildiği takdirde vergi adaletine pozitif yönde etki edebilir. Gelir düzeyi yüksek olanların daha düşük vergilendirilmesine neden

olması durumunda vergi adaletine zarar verebilecektir. Ödeme gücü açısından diğer uygulamaların yeterli olmaması halinde vergi harcamalarının telafi edici işlev görmesi durumunda ise gelir dağılımına olumlu yönde katkı sağlayacaktır (Akdoğan, 2006: 244-245).

Dolayısıyla ücretin vergilendirilmesine ilişkin vergi harcaması uygulamalarının da ilgili kanunlarca düzenlenmesi gerekmektedir. Bu bakımdan ücretin vergilendirilmesine ilişkin muafiyet ve istisnalar ülke, bölge ve zaman açısından farklılık gösterecektir. Öztürk (2016), ücretin vergilendirilmesinin vergi harcamaları karşısındaki durumunu Türk Vergi Sistemi kapsamında değerlendirmiştir. Bu doğrultuda ücretlere ilişkin muafiyet ve istisnaların çoğunun vergi harcamaları kapsamında yer almadığı belirtilmektedir. Ayrıca yürürlükte yer almayan bir takım vergisel ayrıcalıkların vergi harcamaları kapsamında değerlendirilmesine karşın; ücretlere ilişkin negatif vergi harcamaları, damga vergisi ile sosyal güvenlik ödemelerine ilişkin istisnaların ise vergi harcamaları kapsamında değerlendirilmediği ifade edilmektedir.

Vergi harcamaları yukarıda da belirtildiği üzere muafiyet, istisna ve indirimler şeklindeki vergisel ayrıcalıkları kapsamaktadır. Bu bakımdan devlet belirtilen ayrıcalıklarla bir anlamda elde edeceği kamu gelirinden vazgeçmektedir. Ücretin vergilendirilmesinde de vergi harcamalarının önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Vergi harcamaları yoluyla aslında bir anlamda gelir dağılımında etkinlik sağlanabilecektir. Özellikle ücret geliri elde eden kesimin payının yüksek olması gelir dağılımında etkinlik sağlama açısından önemli bir yeri olabilecektir. Ancak ücretin vergilendirilmesine ilişkin vergi harcamaları boyutunun ülke ve zaman açısından değişiklik gösterebileceği belirtilebilir.

3. ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZU

Ücret geliri üzerinde oluşan ve ödenmesi zorunlu mali yükümlülükler vergi takozu olarak ifade edilmektedir (Nar, 2015: 686). Vergi takozu, çalışanlar için devlete ödenmesi gereken vergi ve sosyal güvenlik primlerinin toplamıdır. Ayrıca ücret geliri üzerindeki vergi takozu düzeyi işgücü maliyeti içindeki payını da ifade edebilmektedir (Demir, 2015: 176). Şen ve Sağbaş (2016) ise vergi takozunu vergi ve benzeri ödemelerin (parafiskal yük) işverene olan maliyeti şeklinde belirtmiştir. Bu bakımdan çalışana ödenen maaş dışında kalan ve devlete ödenen her ödeme bu kapsamda değerlendirilmektedir. Çalışan dolayısıyla işverene yüklenen maliyet ile net ücret ödemesi arasındaki fark istihdam

üzerinde oluşan mali yük olmaktadır. Dolenc ve Vodopivec (2005), işgücü üzerine konulan vergiler sonucu işverenin ödediği brüt ücret miktarı ile çalışanın eline geçen net ücret arasındaki farkı vergi takozu olarak isimlendirmiştir. Hodge ve Hickman (2018) ise daha basit bir tabirle işgücü üzerinde oluşan nispi vergi yükünü vergi takozu olarak belirtmiştir. İlgili açıklamalardan da yola çıkarak vergi takozu, işverenin çalışanları dolayısıyla ödemek zorunda olduğu vergi ve benzeri ödemelerin oluşturduğu toplam mali yük olarak belirtilebilir.

Hodge ve Hickman (2018) vergi takozu kavramına formül yardımıyla ayrıntılı bir şekilde açıklama getirmektedir. Buna göre ortalama toplam işgücü maliyetinden çalışanın eline geçen net ücret çıkartılmakta ve ortalama toplam işgücü maliyetine bölünmektedir; böylelikle vergi takozuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda ortalama işgücü maliyeti ortalama işçinin brüt ücret kazançları ile işverenlerin işçileri için ödedikleri vergiler toplamı ve sosyal sigorta primlerinin birleştirilmesi şeklinde belirtmektedir.

Çalışanın Ücret Geliri + İşgücü Üzerindeki Sigorta Primleri ve Vergi Ödemeleri = Ortalama Toplam İşgücü Maliyeti

Çalışanın eline geçen net ücrete ise çalışanın ücret geliri ile işgücü üzerindeki vergi ve sigorta prim ödemeleri toplamından transfer ödemelerinin çıkartılması yoluyla ulaşılmaktadır.

Çalışanın Ücret Geliri + İşgücü Üzerindeki Sigorta Primi ve Vergi Ödemeleri – Transfer Ödemeleri = Çalışanın Eline Geçen Net Ücret

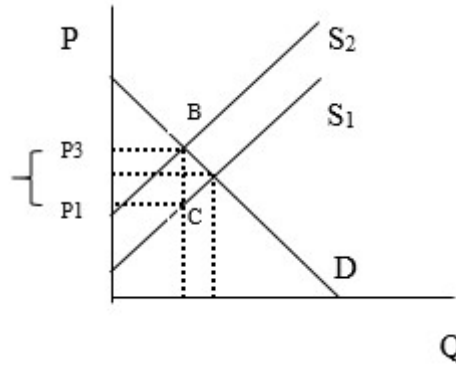
Son olarak vergi takozuna ise ortalama toplam işgücü maliyetinden çalışanın eline geçen net ücretin çıkartılması sonucu elde edilen değer ortalama toplam işgücü maliyetine bölünmesi yoluyla ulaşılmaktadır.

(Ortalama Toplam İşgücü Maliyeti – Çalışanın Eline Geçen Net Ücret) / Ortalama Toplam İşgücü Maliyeti = Vergi Takozu

OECD (2006), vergi takozunu çalışanın eline geçen net ücret miktarı ile işverenin çalışanı dolayısıyla katlandığı işgücü maliyeti arasında fark olarak tanımlamaktadır. İşgücü maliyeti olarak belirtilen maliyetler olarak gelir vergisi, sosyal güvenlik katkı payları ve bordro vergileri ifade edilmektedir. İlgili vergi ve benzeri ödemeler ise işgücü maliyetinin yüzdesi olarak belirtilmektedir. Nar (2015), vergi takozunu birim işgücü için devlete ödenen vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarının toplamı olarak ifade etmektedir. Ayrıca vergi takozu ağırlığının her ülke nezdinde farklı olduğunu belirtmiştir.

Vergi takozu yukarıda da ifade edildiği üzere ücret geliri üzerinde oluşan vergi ve vergi benzeri mali yükleri ifade ettiğine göre, vergi takozu kapsamında yer alan en önemli unsurun gelir vergisi olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte ücret geliri üzerinde yer alan sosyal güvenlik katkı payları ve diğer vergiler ücret geliri üzerinde yer alan vergi takozu kapsamındaki diğer mali yükleri ifade etmektedir. Ücret geliri üzerinde oluşan vergi ve vergi benzeri mali yükleri ifade eden unsurların bir kısmı işveren tarafından ödenebildiği gibi bir kısmı ise çalışan tarafından ödenmektedir. Ayrıca bu mali yüklerin ne düzeyde olacağı ya da hangi sosyal güvenlik katkı paylarını içereceğine ilişkin özel durumlar ise her ülkenin hatta her eyaletin kendi belirlediği mevzuat çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu bakımdan ülkelerin/bölgelerin ücrete ilişkin izlediği politikaların vergi takozu oranı üzerinde etkili olabildiği söylenebilir. Şen ve Sağbaş (2016), vergi takozunun emek üzerindeki vergi yükünü ifade etmek için kullanıldığını, emeğin vergilendirilmesine ilişkin oluşan refah kaybını ise vergi kaması olarak belirtmiştir. Bu duruma ilişkin açıklama Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1. Vergi Kaması Oluşumu

Kaynak: (Şen ve Sağbaş, 2016: 278)

P'nin fiyatı, Q'nun ise miktarı temsil ettiği Şekil 2’de yer verilen P1-P3 aralığı tüketicinin ödediği miktar ile üreticinin eline geçen miktar arasındaki farkı ifade etmektedir. Bu durum vergi sonrası üretici ve tüketicinin eline geçen miktar arasındaki farkı yansıtmaktadır. Dolayısıyla P1-P3 aralığı vergi kaması olarak ifade edilmektedir. Bu bakımdan vergi kaması daha çok emek ve sermayenin refah kaybını göstermekte iken vergi takozu ise işgücü üzerinde oluşan kamusal mali yükü ifade etmektedir. Bu doğrultuda vergi takozu ile vergi kaması kavramları farklı anlamlar ifade etmektedir.

3.1. VERGİ TAKOZUNU OLUŞTURAN UNSURLAR

Ücret geliri üzerinde oluşan vergi takozunun bileşenleri gelir vergisi, sosyal güvenlik katkı payları, transfer ödemeleri ve ek vergiler olarak belirtilebilir. Bu bileşenler

ülkeye ve zamana göre farklılık gösterebilmekle birlikte genel kabul gören vergi takozu bileşenleri bu başlık altında açıklanacaktır.

3.1.1. Gelir Vergisi

Gelir vergisi, 19. yüzyıldan bu yana uygulanmakta olan tarihin en eski vergi türleri arasında yer almaktadır. Özellikle 19. yüzyıl sonrasında devletin müdahaleci rolünün artması, gelir vergisinin politika aracı olarak kullanılmasının önemini arttırmıştır (Çelikkaya, 1998: 6). Gelir vergisinde verginin konusunu kişinin geliri oluşturduğu için ödeme gücüne ulaşma ve vergilendirmede eşitlik ilkesini sağlama bakımından gelir vergisinin önemli bir vergi türü olduğu söylenebilir. Ayrıca gelir vergisi gerçek kişiyi vergilendirmeyi esas almaktadır. Bu bakımdan gelire tabi olan mükellefin kişisel ve ailevi bir takım özellikleri de bu vergi kapsamında değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla gelir vergisinin vergilendirmede sosyal açıdan dengeleri sağlayabilecek bir yapısı olduğu söylenebilir (Akdoğan, 2006: 250).

GVK'da gelir kavramı *“bir gerçek kişinin bir takvim yılı içinde elde ettiği kazanç ve iratların safi tutarıdır”* şeklinde belirtilmektedir. Belirtilen kanun maddesi kapsamında gelirin gerçek kişiler tarafından belirli bir zaman aralığında elde edilen gelirlerin bir takım masraflar düşüldükten sonra safi tutar üzerinden vergilendirileceği esas alınmaktadır. Ayrıca aynı kanunun devamında ise gelir vergisine tabi unsurlar şu şekilde belirtilmektedir:

- *Ticari kazançlar,*
- *Zirai kazançlar,*
- *Ücretler,*
- *Serbest meslek kazançları,*
- *Gayrimenkul sermaye iratları,*
- *Menkul sermaye iratları,*
- *Diğer kazanç ve iratlar.*

Bu doğrultuda bir gerçek kişinin elde ettiği gelirin gelir vergisi kapsamında değerlendirilebilmesi için belirtilen yedi unsurdan birisi olması gerekmektedir. Türk Vergi Sistemi'nde, çoğu gelişmiş ülkede olduğu gibi ücret geliri gelir vergisi kapsamında yer almaktadır. Bu bakımdan vergi takozu oluşumunda etkisi olan gelir vergisi, ücret geliri kapsamında elde edilen geliri kapsamaktadır. Vergi takozu açısından ilk ve en önemli unsurun gelir vergisidir. Bunlara ilave olarak gelişmiş çoğu ülkede artan oranlı

gelir vergisi uygulanmaktadır. Ayrıca vergi takozu kapsamındaki gelir vergisi uygulamalarında bir takım ülkelerin merkezi yönetimlerinin yanı sıra yerel yönetimlerinin de yetkili olduğu söylenebilir (OECD, 2021: 13-15).

Gelir vergisi, vergi takozu içinde en önemli unsur olarak yer almaktadır. Gelir vergisinde, ücret geliri elde eden çalışanın hem kişisel hem ailevi özelliklerini dikkate alınarak vergilendirme işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan gelir vergisi sosyal yönden dengeleyici bir rol üstlenmektedir. OECD ülkelerine bakıldığında ücret geliri üzerinde gelir vergisi uygulamasına çoğunlukla yer verildiği görülmektedir. Ayrıca ücret gelirine ilişkin olarak gelir vergisi uygulamasının ülke bazında hem oran bakımından hem de vergilendirme bakımından farklı şekillerde uyguladığı belirtilebilir.

3.1.2. Sosyal Güvenlik Katkı Payları

Sosyal güvenlik katkı payları ücret geliri üzerindeki mali yüklerden bir diğerini oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik katkı payları ücret geliri elde eden çalışanların sosyal açıdan korunmasını içeren güvenceler olarak adlandırılabilir. Ayrıca sosyal güvenlik katkı payları ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmekle birlikte genel olarak çalışan ve işveren arasında paylaşılmaktadır. Bu bakımdan sosyal güvenlik katkı paylarına örnek olarak işsizlik sigortası, emeklilik sigortası, sağlık sigortası, iş kazası sigortası gibi uygulamalar verilebilir. Goudswaard ve Caminada (2015) sosyal güvenlik katkı paylarının vergi gibi zorunlu ödemeler olduğunu ancak vergiden ayrılan bir takım yönleri olduğunu ifade etmektedir. Buna göre sosyal güvenlik katkı payları çalışanlar açısından fayda sağladığı için fiyatlama söz konusu olmaktadır. Ayrıca sosyal güvenlik katkı paylarının yansımaları gelir vergisinin yansımalarından farklılık gösterebilmektedir. Bunlara ek olarak gelir vergisinde genellikle artan oranlı bir yapı mevcutken sosyal güvenlik katkı paylarında düz oranlı yapı bulunmaktadır. Sosyal güvenlik katkı paylarının gelirlerinin belirli giderler doğrultusunda tahsis edilmesi durumu söz konusu iken vergi gelirlerinin belirli giderlere tahsis edilmesi söz konusu olmamaktadır. Son olarak çalışan sosyal güvenlik katkı payları ödemesi doğrultusunda bir karşılık beklemektedir. Oysaki vergilendirmede herhangi bir karşılık bulunmamaktadır.

Iturbe-Ormaetxe (2015), sosyal güvenlik katkı paylarının çalışan ve işveren açısından farklı şekilde algılandığını belirtmektedir. Buna göre işverenin çalışanı dolayısıyla ödediği sosyal güvenlik katkı payları istihdam üzerinde daha olumsuz bir etki gösterebilecektir. Ayrıca çalışanların işverenin ödemek zorunda olduğu katkı paylarını

önemsiz gördüğü belirtilmektedir. Euzeby (1995), sosyal güvenlik katkı paylarını işverenlerin çalışanlarını korumak için gerçekleştirdiği finansmanlar olarak ifade etmiştir. Sosyal güvenlik katkı paylarının düzeyi ülkeler bakımından farklılık gösterebildiği gibi sosyal koruma sisteminin gelişmişlik düzeyine göre de değişebilmektedir. Bu bakımdan zorunlu sosyal güvenlik katkı paylarının işgücü maliyetini arttırdığı, emek yoğun işletmeleri cezalandırdığı ve vasıflı işçilerin maliyet dolayısıyla işe alınmasının zorlaştırdığı gibi yönlerden eleştiri getirilmektedir.

Sosyal güvenlik katkı payları genel olarak ifade etmek gerekirse çalışana sosyal yönden tanınan güvence olarak belirtilebilir. Bu ödemeler de vergi gibi zorunlu bir ödeme olarak kabul edilmekte; ancak elde edilen gelirin bir amaç doğrultusunda kullanılması bakımından vergilerden ayrılmaktadır. Bu doğrultuda sosyal güvenlik katkı payı ödemeleriyle ücretli çalışana işsiz kalması durumunda işsizlik ödeneği, olası iş kazası durumunda sağlıkla ilgili ödeneğin sağlanması ya da emeklilik durumunda emekli maaşının sağlanması gibi imkânlar sunulmaktadır. Ücretli çalışanlara belirtilen imkânların sağlanması devlet tarafından zorunlu tutulmakla birlikte hangi sosyal güvenlik katkı paylarının zorunlu olduğuna dair uygulamalar ise ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir.

3.1.3. Transfer Ödemeleri

Transfer ödemeleri, devletin karşılıksız bir şekilde ekonomik, mali ve sosyal yönden yapmış olduğu harcamalar olarak belirtilebilir. Devlet transfer harcamaları yoluyla doğrudan bir mal ve hizmet alımında bulunmamakta bunun yerine toplumun bazı kesimlerine kaynak sağlamaktadır. Transfer harcamaları sosyal, iktisadi ve mali transferler ile iç ve dış borç faiz ödemelerini kapsamaktadır. Sosyal transferler arasında öğrenci bursları, yaşlı ve kimsesizlere ödenen yardımlar gösterilebilir. Özellikle kalkınma amaçlı özel sektöre sağlanan teşvikler ise iktisadi ve mali transferler arasında değerlendirilebilir. Devletin iç ve dış borçları için ödediği faizler de transfer harcamaları kapsamında yer almaktadır (Öztürk, 2020: 131).

Transfer harcamaları gelirin ikincil dağılımı doğrultusunda kamu kesiminden özel kesime aktarılan harcamalardır (Demir, 2015: 77-78). Transfer ödemeleri ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre de farklılık oluşturmaktadır. Örneğin gelişmekte olan ülkelerde kalkınma amaçlı transfer harcamalarının yoğunlukta olduğu söylenebilir. Bu duruma karşın gelişmiş ülkelerde ise sosyal amaçlı transferler ön plana çıkmaktadır

(Meriç, 2003: 172). Transfer harcamaları karşılıksız olması ve satın alma gücünün yer değiştirmesi gibi özellikleri nedeniyle diğer harcama türlerinden ayrı olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca transfer harcamalarının belirtilen özellikleri dolayısıyla milli gelir üzerinde dolaylı bir etkisi olmaktadır. Bu bakımdan transfer harcamalarının gelir dağılımı üzerinde etkili olduğu söylenebilir (Topuz ve Doğan, 2020: 550). Transfer harcamalarının vergi takozu oranında azaltıcı bir etkisi olacağından ücretli çalışanların gelir seviyesinde artış sağlanabilecektir.

Transfer ödemeleri, vergi takozu kapsamında yer alan ve vergi takozu oranında azalma sağlayan önemli bir unsurdur. Transfer harcamaları işgücüne sağlanan bir takım ayrıcalıklar şeklinde gerçekleşebilmektedir. Bu kapsamda ücret geliri elde eden bireyin bir takım kişisel ve ailevi özellikleri dikkate alınarak ayrıcalıklar sağlanması devlet tarafından garanti altına alınmaktadır. Böylelikle ücret geliri üzerindeki mali yüke ilişkin uygulanan kamu politikaları doğrultusunda bir takım transfer indirimleri mümkün olabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde ücret gelirine ilişkin sağlanan transferlerin daha geniş ölçekli olduğu ve sosyal refahın sağlanması hususunda daha yapıcı politikaların uygulandığı söylenebilir. OECD (2021)'de ücret geliri üzerindeki vergi takozuna etki eden transferler arasında çocuk yardımına yaygın olarak yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte ülkelere göre değişkenlik gösterebilmekle birlikte çeşitli aile yardımlarının da OECD ülkelerinde yer verilen transferler arasında olduğu belirtilebilir.

3.1.4. Diğer Vergiler

Vergi takozu hesaplamasında gelir vergisinin yanı sıra yer verilen bir takım ek vergiler de bulunmaktadır. Bu vergiler de ülkeden ülkeye değişebilmekte hatta eyalet sistemi benimsenen bazı ülkelerde bağlı olunan eyalete göre de değişkenlik gösterdiği söylenebilir. Bu açıdan standart bir ilave vergilendirmeden söz etmek mümkün olmamaktadır. Bu duruma örnek vermek gerekirse, Türk Vergi Sistemi'nde ücret gelirine ilişkin vergi takozu hesaplamalarında yer alan gelir vergisi haricindeki ek vergi türü damga vergisidir. Damga Vergisi Kanunu'na göre "*Maaş, ücret, gündelik, huzur hakkı, aidat, ihtisas zammı, ikramiye, yemek ve mesken bedeli, harcırah, tazminat ve benzeri her ne adla olursa olsun hizmet karşılığı alınan paralar (avans olarak ödenenler dâhil)...*" makbuzlar kapsamında değerlendirilmektedir. Bu bakımdan belirtilen makbuzlar kapsamında maaş ve ücretlerin de yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla damga vergisi vergi takozuna dâhil edilecek ek vergi olarak değerlendirilebilmektedir.

OECD ülkelerinin vergi takozuna dâhil edilen ek vergilere bakıldığında Polonya, Litvanya ve İsrail’de bordro vergilerine yer verildiği, Norveç ve İtalya gibi ülkelerde ise gelir vergisine ek olarak yerel idareler tarafından tahsil edilen gelir vergisinin de olduğu görülmektedir. Letonya’da ise emek vergisi elde edenleri korumak amacıyla uygulanan dayanışma vergisi vergi takozuna dâhil edilen ek vergiler arasındadır (OECD, 2021: 376-525). Devlet, ücret geliri üzerindeki vergi ve vergi benzeri yüklerle ilişkin olarak gelir vergisi haricinde ek vergilendirmeye de gidebilmektedir. Bu bakımdan ücret geliri üzerindeki ek vergiler ülkeden ülkeye değişiklik gösterebildiği gibi çalışanın gelir elde ettiği yerel idare bakımından da farklılık gösterebilmektedir. Bu vergiler arasında damga vergisi, bordro vergisi, yerel idarelerin ayrıca tahsil etmiş olduğu gelir vergisi, dayanışma vergisi gibi vergilerin yer aldığı belirtilebilir.

3.2. VERGİ TAKOZUNUN OECD ÜLKELERİ NEZDİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) genel olarak ülkelerin refah seviyelerinin artırılması ve yaşam standartlarının iyileştirilmesini amaç edinen uluslararası bir organizasyondur. Ayrıca bu organizasyon ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan da uluslararası standartlar oluşturmayı hedeflemektedir. OECD’nin iyileştirmek istediği konulardan birini de vergilendirme oluşturmaktadır. Bu doğrultuda OECD, uluslararası alanda vergi kaçakçılığını azaltmak ve kamusal politikalarda uluslararası standartların oluşturmak için çeşitli tavsiyelerde bulunabilmektedir. OECD teşkilatının ele aldığı konulardan birini de ücret gelirinin vergilendirilmesine ilişkin konular oluşturmaktadır. Bu durumla ilgili olarak özellikle ücret geliri üzerinde oluşan vergi takozu kavramı öne çıkmakta ve her yıl yayınlanan raporlarda değerlendirilmektedir. Bu başlık altında OECD ülkelerinde vergi takozu oranları ile vergi takozunun kapsamına yer verilecektir.

OECD’nin ücretin vergilendirilmesi ile ilgili politika önerilerinde ücret geliri üzerindeki *vergi takozu* oluşumunun ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca OECD hesaplamalarında farklı aile tipleri için farklı vergi takozuna yer verildiği görülmektedir. Bu doğrultuda OECD tarafından vergi takozu hesaplamalarında bekâr ya da evli olma, çocuk sahibi olma ya da olmama ve yüksek ücretli ya da düşük ücretli olma gibi özel durumlar dikkate alınmaktadır. Genel olarak kabul gören vergi takozu hesaplaması ise çocuksuz bekâr bir çalışanın ödemiş olduğu vergi miktarı ile işverenin çalışanı dolayısıyla katlandığı işgücü maliyeti arasındaki oran olarak belirtilmektedir. Ayrıca bu göstergenin işçilik maliyetinin yüzdesi olarak da ölçülebileceği ifade edilmektedir (OECD, 2021: 3-

4). Tablo 1’de OECD ülkeleri için çocuksuz bekâr bir çalışanın baz alındığı vergi takozu oranlarına yer verilmektedir.

Tablo 1. OECD Ülkelerinde Vergi Takozu Oranları

Ülke	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Belçika	55,593	55,278	53,945	53,761	52,721	52,298	51,543	52,623
Çek Cumhuriyeti	42,614	42,800	43,043	43,395	43,759	43,941	43,868	39,914
Danimarka	35,632	35,892	35,872	35,805	35,370	35,434	35,230	35,433
Almanya	49,314	49,449	49,540	49,584	49,527	49,352	49,038	48,095
Estonya	40,028	39,048	38,992	39,012	36,170	37,245	36,892	38,053
İrlanda	34,030	33,219	32,658	32,580	32,901	33,200	32,306	33,960
Yunanistan	40,187	38,920	40,280	40,594	40,955	40,837	40,121	36,696
İspanya	40,716	39,389	39,379	39,258	39,383	39,487	39,289	39,255
Fransa	48,387	48,017	47,600	47,098	47,000	46,667	46,640	47,010
İtalya	47,780	47,828	47,764	47,663	47,769	48,012	46,047	46,520
Letonya	43,020	42,513	42,469	42,741	42,587	42,552	41,842	40,532
Litvanya	40,982	41,205	41,289	41,074	40,662	37,232	36,900	37,604
Lüksemburg	38,635	39,488	39,579	37,792	38,234	38,430	37,542	40,205
Macaristan	49,027	49,027	48,249	46,153	45041	44,583	43,644	43,162
Hollanda	38,970	36,954	37,245	37,395	37,810	37,251	36,424	35,328
Avusturya	49,415	49,616	47,331	47,420	47,619	47,908	47,345	47,818
Polonya	35,675	35,729	35,579	35,657	35,760	35,590	34,818	34,851
Portekiz	41,128	42,118	41,500	41,393	40,759	40,956	41,302	41,837
Slovenya	42,505	42,572	42,686	42,907	43,210	43,593	42,926	43,606
Slovakya	41,250	41,368	41,516	41,690	41,809	41,883	41,245	41,334
Finlandiya	43,595	43,512	44,114	42,971	42,449	41,926	41,158	42,708
İsveç	42,463	42,612	42,842	42,933	42,991	42,672	42,673	42,569
Birleşik Krallık	30,956	30,814	30,913	30,990	30,943	30,857	30,832	31,253
Norveç	36,904	36,756	36,253	35,953	35,810	35,673	35,803	35,956
Türkiye	38,086	38,186	38,241	38,990	38,865	39,123	39,664	39,902
Avustralya	27,662	28,344	28,571	28,617	28,889	27,939	28,355	27,104
Kanada	31,583	31,539	31,374	30,602	30,816	30,525	30,378	31,451
Şili	7,000	7,000	7,000	7,000	7,008	7,045	7,032	7,000
İzlanda	33,927	34,277	33,902	32,845	32,900	32,743	32,300	32,152
İsrail	21,069	21,764	22,279	22,073	22,671	22,936	22,407	24,152
Japonya	31,960	32,294	32,443	32,515	32,656	32,698	32,677	32,643
Kore	21,151	21,443	21,802	22,012	22,444	22,949	23,256	23,607
Yeni Zelanda	17,247	17,560	17,892	18,134	18,436	18,775	19,119	19,437
İsviçre	21,869	21,855	22,066	22,072	22,221	22,288	22,063	22,798
Amerika Birleşik Devletleri	31,641	31,437	31,581	31,775	29,599	29,656	28,291	28,409
Meksika	19,529	19,800	20,107	20,397	19,738	20,198	20,188	19,626
OECD Ortalaması	35,451	35,411	35,364	35,224	35,101	35,015	34,626	34,575

Kaynak: <https://data.oecd.org/tax/tax-wedge.htm> (Erişim Tarihi: 20.08.2022)

Tablo 1’de yer alan vergi takozu oranının Türkiye’de 2014 yılından, 2021 yılına doğru düzenli olmayan bir şekilde arttığı görülmektedir. Vergi takozu oranında Belçika, Estonya, Fransa, Litvanya, Macaristan, Hollanda, Avusturya, Finlandiya ve Norveç gibi ülkelerde ilgili yıllarda düzenli olmayan bir düşüş olduğu görülmektedir. Bu bakımdan,

vergi takozu oranında azalmaya giden ülkelerin genel olarak Batı ve Kuzey Avrupa Ülkeleri olduğu söylenebilir. Buna karşın, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Slovakya gibi ülkelerde ise son yıllarda vergi takozu oranında artış görülmektedir. Bu bakımdan ağırlıklı olarak Batı Avrupa ülkeleri ile Kuzey Avrupa ülkelerinde vergi takozu oranlarında azalma eğilimi göze çarpmaktadır. Ayrıca vergi takozu oranının 2021 yılında en yüksek seyrettiği OECD ülkeleri arasında Belçika, Almanya, Avusturya, İtalya ve Fransa gibi ülkeler bulunmaktadır. Buna karşın vergi takozu oranının 2021 yılında düşük seyrettiği OECD ülkeleri arasında ise Şili, Meksika, Yeni Zelanda, İsrail, Kore, İsviçre gibi ülkeler örnek gösterilebilir.

Vergi takozu oranının OECD ülkeleri içindeki ortalamasına bakıldığında 2014 yılı ile 2020 yılları arasında %35 civarı gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca 2021 yılında vergi takozu oranının OECD ülkeleri ortalamasında önceki yıllara göre düşüş olduğu görülmektedir. Bu düşüşte özellikle gelir vergisine ilişkin vergi indirimleri ile gelir vergisine ilişkin ayrıcalıkların artırılması etkili olmuştur¹. Ayrıca gelir vergisine yönelik indirimlerde COVID-19 Pandemi krizinin etkisi olmuştur. 2020 yılında COVID-19 Pandemisinin ortaya çıkmasıyla birlikte bir anlamda ekonomik kriz de meydana gelmiştir. Ekonomik krizden en çok etkilenen alanlardan biri de işgücü sektörü olmuştur. Bu durumla ilgili olarak çalışma sürelerinin fazla olması ve işyerinde kalabalık ortamda bulunma gibi nedenlerin işgücüne katılımı azalttığı belirtilebilir. İşgücüne katılımın artırılması için devlet ve işverenler tarafından desteklerin artırılması yoluna gidilmiştir. Avusturya'da bununla ilgili olarak gelir vergisine ilişkin marjinal vergi oranları düşürülmüş; Litvanya'da ise gelir vergisine ilişkin vergisel ayrıcalıklar artırılmıştır. Vergi takozu oranlarındaki düşüşte COVID-19 krizinin etkisi olmayan ülkelerde ise ücret düzeylerinde gelir vergisini etkileyen diğer durumlar meydana gelmiştir. Finlandiya, Macaristan, Yunanistan, Hollanda ve Birleşik Krallık'ta görülen vergi takozu düşüşünde sosyal güvelik primlerinin etkili olduğu belirtilebilir (OECD, 2021: 40-55).

Özetle ifade etmek gerekirse vergi takozu oranında bazı Batı ve Kuzey Avrupa ülkelerinin azalmaya gittiği söylenebilir. Bu durum üzerinde işverenin maliyetini azaltmaya yönelik politikaların izlenmesinin etkili olduğu belirtilebilir. Ayrıca vergi takozuna OECD ülkeleri tarafından önemli bir politika aracı olarak yer verildiği

¹ Bu ülkeler arasında; Avusturya, Belçika, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Fransa, Almanya, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Meksika, Polonya, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya ve İsviçre gibi ülkeler bulunmaktadır.

belirtilebilir. Özellikle 2020 yılında meydana gelen COVID-19 Pandemisinde ülkelerin vergi takozuna ilişkin oranlarda değişikliğe gitmesi de ücret gelirine ilişkin politikaların önemini göstermektedir.

OECD (2021) tarafından vergi takozu genel bir tanımlama ile çalışanın işverene olan işgücü maliyeti ile çalışanın eline geçen ücret miktarı arasındaki fark olarak belirtilmektedir. Bu açıdan vergi takozu hesaplamasına kişisel gelir vergisi, sosyal güvenlik katkı payları, bordro vergileri ve transferler dâhil edilmektedir. Bununla ilgili olarak Avustralya, Avusturya, Kanada, Şili, Kolombiya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, İtalya, Japonya, Kore, Litvanya, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Slovakya, Slovenya, İsveç, Türkiye, Birleşik Krallık'ta gelir vergisi açısından her aile üyesinin ayrı ayrı vergilendirilmesi esas alınmaktadır. İsviçre, Fransa'da ise gelir vergisi uygulamasında aile bireyleri toplu şekilde vergilendirilmektedir. Ayrıca Almanya, Lüksemburg, Polonya, Portekiz, İspanya, İrlanda, Belçika ve Amerika Birleşik Devletlerinde gelir vergisi kapsamında aile üyeleri hem ayrı ayrı hem de birlikte vergilendirilebilmektedir.

OECD (2021)'e göre OECD üyesi ülkelere bakıldığında vergi takozu hesaplamasında esas alınan ilk ve en önemli kalemin gelir vergisi olduğu görülmektedir. Üye ülkelerin gelir vergisi uygulamalarına bakıldığında genellikle artan oranlı gelir vergisinin benimsendiği² ve vergilendirmenin merkezi yönetim³ tarafından gerçekleştirildiği esasının hâkim olduğu görülmektedir. Üye ülkelerin ücret üzerindeki sosyal güvenlik katkı paylarına bakıldığında işsizlik, emeklilik, sağlık ve iş kazası sigortalarının genellikle uygulandığı görülmektedir. Bununla birlikte transfer ödemeleri arasında en çok çocuk yardımının bulunduğu ayrıca çeşitli aile ödeneklerine de yer verildiği görülmektedir. Ayrıca İspanya'da vergi takozu kapsamında mesleki eğitim sigortasına yer verilmektedir. Uluslararası literatürde *payroll tax* olarak isimlendirilen bordro vergileri Litvanya ve İspanya'da uygulanmakta ve vergi takozu hesaplamalarında yer verilen bir kalem olmaktadır. Bordro vergileri çeşitleri olmakla birlikte daha çok istihdam üzerindeki ücretlerin yüzdesi olarak hesaplanan ek vergileri ifade etmektedir.

² Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Macaristan bu durumun istisnasını oluşturmaktadır.

³ Kanada bu durumun istisnasını oluşturmaktadır. Ayrıca OECD üyesi çoğu ülkede merkezi yönetimin yanı sıra yerel idarelerin de gelir vergisine ilişkin vergilendirme yetkisi bulunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

VERGİ TAKOZUNUN EKONOMİK VE SOSYAL BAKIMDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölüme vergi takozunun ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirilmesine ilişkin teorik ve ampirik literatüre açıklık getirilmesi amacıyla yer verilmiştir. İlk olarak vergi takozu ekonomik açıdan değerlendirilmiştir. Bu kapsamda vergi takozu; kaynak dağılımı, ekonomik büyüme ve istikrar, işsizlik gibi ekonomik değişkenler açısından ele alınmıştır. İkinci aşamada ise vergi takozunun sosyal açıdan değerlendirilmesine yer verilerek vergi takozu; gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ile eğitim açısından değerlendirilmiştir.

1. VERGİ TAKOZUNUN EKONOMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ekonomik istikrar ve ekonomik büyümenin sağlanması maliye politikasının temel araçları arasında yer almaktadır. Ekonomik istikrar, ekonomide fiyat istikrarı ve tam istihdamın sağlanması ile mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda fiyat istikrarı ile fiyatlar genel düzeyinde istikrarlı bir yapının sağlanması amaçlanmaktadır. Tam istihdam ise geniş anlamda ekonomi içerisinde yer alan tüm üretim faktörlerinin kullanılmasını içermekte iken dar anlamda emek üretim faktörü açısından tanımlanmaktadır. Bu açıdan dar anlamda tam istihdam bir ekonomide çalışma arzusu ve yeteneği olan her bireyin üretim sürecinde yer almasıdır. Ekonomik büyüme ise bir ekonomide kişi başına düşen milli gelirdeki reel artış olarak tanımlanmaktadır (Ataç, 2009: 36-44). Bu bakımdan maliye politikası araçları arasında yer alan kamu gelirleri ve kamu harcamalarının en önemli amaçlarından birini ekonomik istikrar ve büyümenin sağlanması oluşturmaktadır.

Kamu gelirlerinin temel amacı kamu giderlerinin finansmanını sağlamaktır. Bu amacın yanı sıra kamu gelirlerinin diğer bir amacı da ekonomik büyümenin sağlanması olarak belirtilebilir. Büyümenin etkili bir şekilde sağlanabilmesi için tasarruf ve sermaye birikimini destekleyen vergi politikaları uygulanmalıdır. Ayrıca ekonomik büyümenin vergi politikalarıyla sağlanabilmesi için vergilerin büyümeyi teşvik edici harcamaların finansmanında kullanılması ve tasarruf hacmi ile yatırımları arttırıcı yönde teşvik edici nitelikte olması gerekmektedir (Tosunoğlu, 2020: 94). Vergilerin ekonomik dengeler üzerindeki etkilerinin tam anlamda sağlanabilmesi için her vergi türünün ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir. Bu bakımdan ücret geliri üzerindeki gelir vergisi ve sosyal

nitelikteki mali yükleri ifade eden vergi takozunun da ekonomik dengeler üzerinde bir takım etkilerinin olabileceği söylenebilir.

Siverekli Demircan (2003), gelir vergisi politikalarının tasarruf ve yatırımlar üzerinde etkili olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca gelir vergisinin ekonomik büyüme ve kalkınma açısından önemli bir işlev gördüğü ifade edilmektedir. Goudswaard ve Caminada (2015) ise ücret geliri üzerindeki mali yüklerin bir takım ekonomik etkileri de olabileceğini belirtmektedir. Ücret geliri üzerindeki vergi ve sosyal güvenlik ödemelerinin yalnızca finansman işlevi görmediği söylenebilir. Özellikle sosyal güvenlik katkı payları ödemeleriyle fayda sağlama beklentisinin oluşması ekonomik unsurlar üzerinde olumlu etki sağlayabilecektir. Dolayısıyla ücret geliri üzerinde vergi ve benzeri yükler olarak da ifade edilebilen vergi takozunun da ekonomi üzerinde etkileri olabilecektir. Bu bakımdan vergi takozunun ekonomik birimler ile olan ilişkisine bu başlık altında yer verilecektir.

1.1. KAYNAK DAĞILIMINA ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU

Neo-Klasik Ekol, piyasanın tam rekabet koşulları altında ve *homoeconomicus* modeli doğrultusunda kaynak dağılımında etkinliği sağlayabildiğini belirtmektedir. Ancak piyasada tekelliliğin oluşması durumunda tekeli kârları maksimum olacak ve tüketicilerin refahları ise önemsiz hale gelecektir. Bu durumun bir sonucu olarak kaynak dağılımında etkinlik sağlanamayacaktır (Kirmanoğlu, 2017: 67). Piyasa ekonomisinde olduğu gibi kamu ekonomisinde de toplumsal refah açısından kaynak dağılımına ilişkin optimalitenin sağlanması gerekmektedir. Bu bakımdan *pareto optimumu* toplumdaki bireylerin refahını azaltmadan, diğer bireylerin refahlarının artırılmasının mümkün olmadığı durumu ifade etmektedir. Pareto optimumu sağlandığında toplumdaki refahın optimal düzeyde olduğu kabul edilmektedir. Ancak kamu ekonomisinde kamusal mal ve hizmetlerden faydalananlar ile kamusal harcamaların gerçekleştirilmesi için toplanan vergileri ödeyenler farklı bireyler olduğunda *mali rant*⁴ ya da *mali sömürü*⁵ oluşabilmektedir. Kamu ekonomisinde kaynak dağılımında optimalitenin sağlanması için mali rant ya da mali sömürünün olmaması gerekmektedir (Aktan ve Dileyici, 2019: 39).

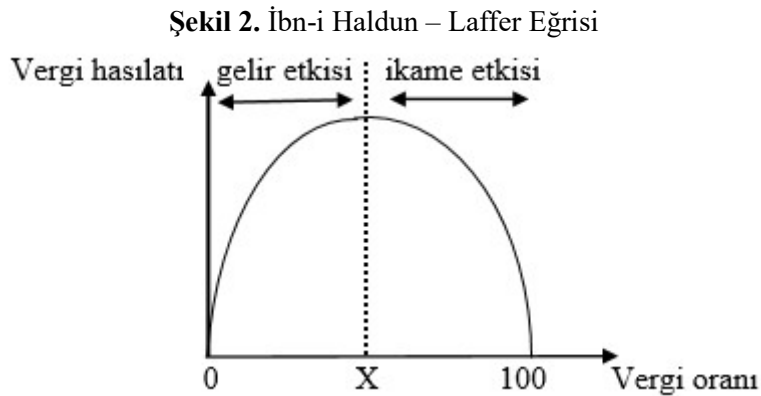
⁴ Mali Rant: Toplumdaki bazı bireylerin harcamalardan daha fazla yararlanmasının yanında vergileri daha az ödemesi durumudur.

⁵ Mali Sömürü: Toplumdaki bazı bireylerin daha fazla vergi ödemesi karşılığında daha az kamu harcamalarından yararlanması durumudur.

Bireylerin ödedikleri vergiler sonucunda da kaynak dağılımında etkinlik ve pareto optimumu sağlanamamış olmaktadır. Vergilerin piyasa denge fiyatları ile denge üretim düzeyi üzerinde oluşturduğu etki ise kaynak dağılımı etkisi ya da gelir-ikame etkisi olarak isimlendirilmektedir. Gelir vergisi ise işgücünün çalışma arzusu ve tasarruf arzı üzerinde sapsmalar meydana getirmektedir (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2010: 22). Ücret geliri üzerindeki gelir vergisi ve sosyal güvenlik ödemelerini ifade eden vergi takozunun da kaynak dağılımını etkileyebileceği söylenebilir. Bu bakımdan vergi takozunun kaynak dağılımı ile ilişkisine bu başlık altında değinilecektir.

1.1.1. Çalışma Arzusu ve Vergi Takozu

Ödenen vergiler dolayısıyla gelir miktarında yaşanan azalma kişilerin çalışma arzuları üzerinde olumsuz bir etki oluşturabilecektir. Toplumda özellikle düşük gelir elde eden bireyler açısından bu durumun daha fazla olduğu söylenebilir. Dolayısıyla ücret geliri elde eden dar gelirli bireyler de bu durumdan etkilenmektedir (Dalton, 1961: 73). Ücret geliri, emek faktörünün karşılığını ifade ettiğinden emek üzerinde meydana gelen her mali yük ücret gelirinde azalmaya neden olacaktır. Bu bakımdan ücret geliri üzerinde ödenmesi zorunlu mali yük nedeniyle geliri azalan bireyin daha çok çalışması *gelir etkisi*; çalışmayı bırakıp boş zamanı tercih etmesi ise *ikame etkisi* olarak adlandırılmaktadır. Gelir etkisi altında olan bir bireyin işgücü arzında artış olmakta iken, ikame etkisi altında bulunan bireyin ise işgücü arzında azalma meydana gelmektedir. Ayrıca gelir düzeyi daha düşük olan bireylerde gelir etkisinin, gelir düzeyi daha yüksek olan bireylerde ise ikame etkisinin daha baskın olacağı söylenebilir (Nemli, 1990: 160). Vergilendirmenin gelir ve ikame etkisine İbn-i Haldun – Laffer Eğrisi ile de açıklık getirilebilmektedir. Vergi oranındaki optimal orana kadar olan artışın vergi hasılatını arttırabileceğine İbn-i Haldun – Laffer Eğrisi'nde yer verilmektedir.

Kaynak: (Şen ve Sağbaş, 2016)

İbn-i Haldun–Laffer Eğrisi’ne göre vergi hasılatının maksimum olduğu noktada vergi oranı optimal düzeydedir. Optimal vergi oranına kadar olan vergi oranı artışında hasılatta artış sağlanmaktadır. Ayrıca bu alanda verginin gelir etkisinin baskın olduğu söylenebilir. Yani bireylerin vergiden dolayı çalışma arzularının bu alanda daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Optimal vergi oranı sonrasındaki vergi oranlarında yaşanan artış hasılatı düşürmektedir. Bu durumda da vergiden dolayı ikame etkisinin baskın olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla bireylerin çalışma arzusu bundan olumsuz etkilenmekte ve çalışma yerine alternatif zaman tercih edilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2016: 283-284). Aydın (2012), dolaysız vergilerin dolaylı vergilere göre gelir ve ikame etkisi üzerinde daha etkili olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte ücret düzeyi, verginin esnekliği, işgücü arz ve talebinin esnekliği ve çeşitli mali yüklerin düzeyi (sosyal güvenlik katkıları, ek vergilendirmeler) gibi unsurlar bakımından istihdama etki edebilmektedir.

Şen ve Sağbaş (2016), gelir etkisinin daha baskın olduğu ekonomilerde, bireyler daha çok çalışacakları için, ilgili ülkede üretim artışının olacağını belirtmiştir. Buna ilave olarak ücret geliri üzerindeki mali yükün gelecekte artışa neden olacağı beklentisi de işgücü arzında artışa neden olabilecektir (Mocan & Pogorelova, 2015: 1-5). Amerika’da 1965-1970 yılları arasında belirli bir yaş grubu erkek çalışanların işgücüne katılım oranlarında düşme yaşanmıştır. Bu durum üzerinde 1961 yılında uygulanmaya başlanan sosyal güvenlik katkılarının etkisi olmuştur (Hausman, 1985: 213-214). Dolayısıyla devletin ücret gelirine ilişkin sosyal güvenlik katkı politikalarının da çalışma arzusu üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Özetle ifade etmek gerekirse vergilerin gelir ve ikame etkilerinin genellikle emek faktörü üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Çünkü emek faktörünün karşılığı olan ücret geliri bireylerin doğrudan gelir düzeyine etki etmektedir. Bu bakımdan ücret geliri üzerindeki gelir vergisinin yanı sıra diğer mali yükler de bireylerin gelir ve ikame etkisine ilişkin tercihlerinde belirleyici olabilmektedir. Dolayısıyla vergi takozu gelir ve ikame etkisinin bir belirleyicisi olarak ifade edilebilir. Çünkü vergi takozu kapsamındaki verginin caydırıcı etkisine karşın, sosyal güvenlik katkılarının emek arz eden bireyler üzerinde teşvik edici özelliği bulunmaktadır. Bu bakımdan emek faktörüne ilişkin çalışma arzusunun belirleyicisi olarak gelir vergisinin yanında vergi benzeri mali yüklerin de birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Lipsey vd. (1999), artan oranlı gelir vergisinin ikame etkisi üzerinde daha belirgin olduğunu belirtmektedir. Yakita (2003), gelir vergisinin ikame ve gelir etkinliğinin gelir vergisinin tarife yapısına da bağlı olduğunu belirtmektedir. Buna göre gelir vergisinde

dik artan oranlılığın olması durumunda bu etkinin daha fazla görüleceğini ifade edilmektedir. Dolayısıyla ücret gelirine uygulanan vergi tarifesinin düz oranlı yapıda olması halinde gelir ve ikame etkisi çok fazla etkilenmeyecektir. Vergi takozunda yer alan gelir vergisinin artan oranlı olması durumunda ikame etkisi artacaktır. Buna karşın vergi takozunda yer alan diğer mali yükler düz oranlı yapıda olduğu için artan oranlılığın etkisi azaltılabilecektir. Vergi takozunda yer verilen gelir vergisinin düz oranlı olduğu ekonomilerde ise gelir etkisinin baskın olduğu söylenebilir. Vergi takozunun çalışma arzusu üzerindeki etkisinin tam olarak belirlenebilmesi için ülke içerisinde uygulanan gelir vergisinin yapısı, sosyal güvenlik katkı paylarının kapsamı ve ücret üzerindeki ek vergilerin düzeyinin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

1.1.2. Tasarruf Arzusu ve Vergi Takozu

Bireysel ve ulusal tasarruf düzeyleri bir ülke ekonomisi için önemli bir göstergedir. Çünkü tasarruflar, gelecekteki yatırımların gerçekleştirilebilmesi için bugünden sağlanan bir garanti olarak kabul edilmektedir. Yeterli tasarruf düzeyine sahip olamayan ekonomilerin gerçekleştirecekleri yatırımlar için borçlanmaya başvurmaları kaçınılmaz olacaktır. Bu bakımdan ülke tasarruflarının ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı sağlayacak yatırımlar doğrultusunda kullanılması önemli olmaktadır (Engen & Gale, 1996). Bireylerin gelir düzeylerini doğrudan etkilemekte olan vergilerin de bireylerin tasarruf arzuları üzerinde etkili olduğu belirtilebilir. Vergilerin tasarruf arzusu üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu söylenebilir. Ancak verginin tasarruf arzusu üzerindeki etkisinin tam olarak belirlenebilmesi için verginin yapısının tespit edilmesi de önem arz etmektedir. Verginin tarife yapısının tasarruf üzerindeki etkisine ilişkin olarak genel kabul gören durum artan oranlı yapının düz oranlı yapıya göre tasarruf arzusu üzerinde etkisinin daha fazla olduğu şeklindedir. Dolayısıyla artan oranlı vergilendirmenin tasarrufları olumsuz etkilediği belirtilebilir. Buna ilave olarak vergilerin artan oranlı yapısının dik olması durumunda da bu etkinin daha fazla olacağı söylenebilir (Birinci ve Akyazı, 2017: 51).

Gelir üzerinden alınan vergiler tasarrufları olumsuz etkilemektedir. Özel nitelikteki tasarrufları etkileyen en önemli unsurlar arasında kişi başına düşen gelir ve faiz oranları yer almaktadır (İnan, 2007: 220-221). Gelir vergisiyle bireylerin yalnızca tüketimlerini vergilendirmemekte bununla birlikte tasarruf edilen kısımları da vergilendirilmektedir. Bu durumun sonucunda faiz gelirlerinde azalma yaşayan bireyin tasarrufu azalmaktadır. Bundan dolayı ekonomide etkinlik kaybı ortaya çıkabilmektedir.

Etkinlik kaybı, tasarruf ve sermaye düzeylerinde azalma şeklinde oluşmaktadır. Belirtilen etkinlik kaybına ilişkin düzeyi tasarrufun faiz karşısındaki esnekliği ve vergi oranları belirlemektedir (Batirel, 1990: 143-150). Zorunlu sosyal güvenlik ödemeleri ücret geliri üzerinde yer alan ödenmesi zorunlu mali yükler arasında yer almaktadır. Balcı İzgi (2007), zorunlu sosyal güvenlik ödemeleri ile bir anlamda ekonomik açıdan zorunlu tasarruf sağlandığını ifade etmektedir. Buna göre sosyal güvenlik ödemeleri cebri nitelikte olduğundan uygulanması aşamasında zorunlu bir tasarruf olabilmektedir. Zorunlu nitelikteki sosyal güvenlik ödemeleri sonucu oluşan tasarruflar nitelikli yatırımlara yönlendirilebilir. Böylece zorunlu sosyal güvenlik ödemeleri, kamu harcamalarının gerçekleştirilmesine ilişkin ilave finansman kaynağı olarak kullanılabilir.

Feldstein (1980), bireysel tasarruflar üzerinde sosyal güvenlik katkı ödemelerinin azaltıcı yönde etkisi olduğunu belirtmektedir. Bu görüş doğrultusunda bireyler yaşamlarını çalışma hayatı ve emeklilik olmak üzere iki kısımda ele almakta ve fayda maksimizasyonu çerçevesinde hareket etmektedir. Buna göre bireyler çalışma hayatında elde ettiği gelirleri emeklilik dönemine aktararak kullanmaktadır. Dolayısıyla ücret geliri üzerinde oluşan ve ödenmesi zorunlu olan mali yükler bireylerin tasarruflarını azaltıcı yönde etkilemektedir. Bu bakımdan sosyal güvenlik katkı payı ödemeleri ile bireysel tasarruflar arasında ikame etkisinden söz edilebilir. Belirtilen ikame etkisinin tam anlamıyla etkili olabilmesi için paranın zaman sürecindeki değerinin korunması gerekmektedir.

Vergiler gibi vergi takozunun da tasarruf arzusu üzerinde etkili olduğu belirtilebilir. Vergi takozu bünyesinde hem gelir vergisini hem de sosyal güvenlik katkı payı ödemelerini barındırmaktadır. Dolayısıyla vergi takozundaki artışla birlikte çalışanların ve işverenlerin ödeyecekleri gelir vergisi ile sosyal güvenlik katkı payları da artacağından bireysel tasarruflar azalabilecektir. Buna ilave olarak kamu geliri kapsamında yer alan bu ödemelerin ulusal tasarrufları ne yönde etkileyeceği ise toplanan bu gelirlerin politika yapıcılar tarafından ne şekilde kullanıldığı ile ilgilidir. Ayrıca vergi takozunun tasarruf arzusu üzerinde iki yönlü bir etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü vergi takozu hem çalışan tarafından hem de işveren tarafından bir takım ödemeleri kapsamaktadır. Çalışanların ödemek zorunda olduğu vergi takozundaki artış bireysel tasarrufları azaltırken; işverenin ödemek zorunda olduğu vergi takozundaki artış ise işgücü maliyetini arttırarak tasarrufların azalmasına neden olacaktır. Bu bakımdan vergi

takozundaki artış hem çalışanın hem de işverenin tasarruflarına ilişkin yaklaşımlarını olumsuz etkileyebilecektir. Ayrıca bu durumun aksi olacak şekilde vergi takozundaki azalma ise çalışanın ve işverenin tasarruflarında artış meydana getirebilecektir.

1.2. EKONOMİK BÜYÜME VE İSTİKRARA ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU

Ekonomik büyüme ve istikrarın sağlanması maliye politikasının temel amaçları arasında yer almaktadır. Maliye politikasının bu yöndeki amaçlarının gelişmesinde Keynesyen İktisadın etkisi olmuştur. Keynesyen Ekol devletin gelir ve harcama politikalarını kullanarak ekonomik unsurları yönlendirebileceği görüşünü savunmaktadır (Ataç, 2009: 36). Buradan hareketle devletin en önemli gelir kaynağı arasında yer alan ve ödeyen kişilerin doğrudan gelirini etkileyebilen vergilerin ekonomik unsurlar üzerinde bir takım etkilerinden söz edilebilir. Bu başlık altında ekonomik büyüme ve istikrar kavramları hakkında bilgi verilip vergi takozunun bunlarla olan ilişkisine değinilecektir.

1.2.1. Ekonomik Büyüme ve Vergi Takozu İlişkisi

Ekonomik büyüme kısaca bir ekonomide üretim miktarındaki artış şeklinde ifade edilebilir (Gökçe ve Erol, 2020: 104). Ekonomik büyüme, belirli bir dönemde bir ülkede meydana gelen üretim ve gelir artışı şeklinde de belirtilebilir. Ayrıca büyüme kavramı Reel GSYİH'daki artış olarak da belirtilebilmektedir (Durkaya ve Ceylan, 2006: 80). Başka bir tanımlamada ise ekonomik büyüme *üretimin ve kişi başına gelirin reel olarak arttırılarak nitelikten çok nicelik bakımından ortaya çıkan bir değişiklik* şeklinde ifade edilmiştir (Han, 2004: 3). Ayrıca mülkiyet haklarının gelişimi ile parasal değişimin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü parasal değişim ve mülkiyet hakları bireyleri uzmanlaşmaya, yeni teknolojiler geliştirmeye, yatırım ve tasarruf yapmaya teşvik edebilecektir. Böylelikle üretim, tüketim ve kişi başına düşen GSYİH artışı sağlanır. Bu şekilde sağlanacak olan ekonomik büyümenin devamlılık gösterebilmesi için tasarruf ve yatırımlara, beşeri sermaye yatırımlarına ve teknolojik gelişmelere yönelik teşvik edici politikalar izlenmelidir (Yıldırım vd. 2010: 441).

Vergilerin özellikle bireylerin tüketim, tasarruf ve yatırım gibi unsurları etkileyerek ekonomik büyümeye etki edebileceği söylenebilir. Bu bakımdan vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin belirlenmesinde her verginin farklı düzeyde etkili olabileceği ifade edilebilir (Mucuk ve Alptekin, 2008: 160). Solow (1956), vergilendirmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ilk kez ele almıştır. Vergilerin

ekonomik büyüme üzerinde etkili olmadığını ifade etmekte ve vergilerin daha çok harcama yapılan kısmı üzerinde durmaktadır. İçsel ekonomi modellerine göre ise vergiler, fiziki ve sermaye birikimine olumsuz yönde etki ederek büyümeyi yavaşlatacaktır (Widmalm, 2001: 201). Şen ve Sağbaşı (2016), vergilendirmeye ilişkin uygulanacak olan politikaların ekonomik büyümeyi sağlayabilecek önemli bir araç olarak kullanılabilirliğini ifade etmektedir. Ayrıca devlet, vergiler yoluyla kalkınmaya ilişkin finansman sağlayabileceği gibi özel sektör yatırımlarını da vergisel teşviklerle kontrol edebilecektir.

Vergi takozu kapsamında kişisel gelir vergisi, sosyal güvenlik katkı payları, ilave vergiler ve indirimler yer almaktadır. Dolayısıyla vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisi yalnızca gelir vergisi açısından değil vergi benzeri mali yükler açısından da değerlendirilmelidir. Vergi takozunun, emek üzerinde oluşan bir maliyet unsuru olmasından dolayı hâsıla düzeyini etkileyeceği beklenmektedir. Gerçekleştirilen literatür araştırmasında vergi takozu ile ekonomik büyüme ilişkisine yönelik çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, bu kısımda vergi takozu ile ekonomik büyüme ilişkisini en yakın düzeyde ele alan çalışmalara yer verilecektir.

Topal ve Bölükbaşı (2020) yaptıkları çalışmada, vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ele almıştır. Bu doğrultuda 36 OECD ülkesinin 2000-2015 yılları arası veriler kullanılarak Driscoll-Kraay tahmincisi ile panel sabit etkiler modeli oluşturulmuştur. Gerçekleştirilen analiz sonucunda işgücü üzerinde oluşan vergi takozundaki %1'lik artışın, kişi başına düşen büyümede (üretim düzeyi olarak ifade edilmiş) binde 12 düzeyinde bir azalışa neden olduğu ifade edilmiştir. Daveri ve Tabellini (2000), işgücü vergi oranındaki artışın büyümeye olan etkisini ele aldıkları çalışmada örneklem olarak 1965-1995 dönem verilerini kapsayan Avrupa Birliği ülkelerini seçmişlerdir. Gerçekleştirilen ampirik analiz sonucunda, işgücü vergi oranındaki bir birimlik artışın büyüme üzerinde %0,4 oranında azalışa neden olduğu belirtilmiştir.

Angelopoulos vd. (2007), yaptıkları çalışmada işgücü vergi oranının, ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda, 23 OECD ülkesi nezdinde panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda işgücü üzerindeki vergi oranı ile ekonomik büyüme arasında negatif yönde etki tespit edilmiştir. Grdinić vd. (2017), gerçekleştirdikleri çalışmada ekonomik büyüme ile vergi türleri arasındaki ilişkiyi belirlemek istemişlerdir. Bu amaçla, 20 Ülke nezdinde panel veri analizi gerçekleştirilmiş, havuzlanmış ortalama grup tahmincisi, dinamik sabit

etkiler ve ortalama grup tahmincisi kullanılmıştır. Ayrıca belirtilen tahminler kısa ve uzun dönemler için gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda, ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde sosyal güvenlik katkı payları ödemeleri, PMG (Pooled Mean Group) ve MG (Mean Group) tahminleri için ve kısa dönemde de PMG tahmincisi için negatif yönde etki göstermektedir. Kişisel gelir vergisi ise PMG tahmincisi için uzun dönemde negatif yönde etki göstermektedir.

Kişisel gelir vergisi ile sosyal güvenlik katkı paylarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ele alındığı bir başka çalışmada 100 ülkeye ait 1980-2012 dönemine ait veriler kullanılmıştır. Bu doğrultuda çalışma yöntemi olarak panel veri analizi tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen panel veri analizi GMM (Generalized Method of Moments) tahmin yöntemiyle belirlenmiştir. GMM sonuçlarına göre kişisel gelir vergisi ile sosyal güvenlik katkı paylarının ekonomik büyüme üzerinde negatif yönde etki ettiği belirtilmiştir (McNabb, 2018: 173). Gemmell vd. (2014), yaptıkları çalışmada işgücü üzerindeki verginin ekonomik büyümeye etkisini araştırmışlardır. Bu amaç doğrultusunda 15 OECD ülkesi nezdinde 1970-2009 arası dönemleri için ARDL (Auto Regressive Distributed Lag), PMG, MG tahmin yöntemleri kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre işgücü üzerinde oluşan verginin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Arnold (2008), yaptığı çalışmada çeşitli vergi türlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda geliştirilen araştırma sorularından biri de işgücü üzerinde oluşan vergi ve benzeri yüklerin ekonomik büyümeye etkisinin ne düzeyde olduğunu belirlemek olmuştur. Bu doğrultuda 21 OECD ülke verisi kullanılarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda işgücü üzerinde oluşan vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarının ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği belirtilmiştir. İlgili ampirik literatürden yola çıkarak vergi takozunun ekonomik büyümeye etkisinin negatif yönde olması beklenmektedir. Çünkü vergi takozu içinde yer alan gelir vergisi, sosyal güvenlik katkı payları ve ek vergiler kişi ve kurumlardan alınan zorunlu bir ödeme şeklinde gerçekleştiği için toplam talep üzerinde azaltıcı bir etkiye neden olacaktır. Böylelikle zorunlu bir şekilde özel kesimden kamu kesimine aktarılan kaynaklar bir anlamda verimsizleşerek ekonomik büyümeyi azaltıcı yönde etkileyebilecektir.

1.2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergi Takoza İlişkisi

Yabancı yatırım, sermayenin bir ülkeden çıkararak başka bir ülkede yatırıma dönüşmesi olarak belirtilebilir. Uluslararası düzeydeki sermaye hareketi para ve sermaye piyasaları ya da doğrudan yabancı sermaye yatırımları yoluyla gerçekleşmektedir. Bu bakımdan doğrudan yabancı sermaye yatırımı, çok uluslu şekilde faaliyet gösteren bir şirketin üretimini ana merkezinin bulunduğu ülkeden başka ülkelerde gerçekleştirmesi olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme açısından önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca doğrudan yabancı sermaye yatırımları yatırımın gerçekleştiği ülkede uzun dönemli bir ilişki içine girmektedir. Bu bakımdan ilgili yatırımlarla yatırımın gerçekleştirildiği ülkeye yalnızca sermaye aktarımı olmamakta bununla birlikte yeni teknoloji, yeni üretim teknikleri ve istihdam oluşturma gibi avantajlar da sağlanmaktadır (Kurtaran, 2007: 367).

Gelişmiş ve gelişmekte olan çoğu ülke için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemli olduğu söylenebilir. Çünkü ülkeler uluslararası düzeyde rekabet edilebilirliklerini arttırmak ve uluslararası ticarete yer alabilmek için ülkelerine sermaye girişinin olmasına ihtiyaç duymaktadır. Bundan dolayı ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını kendi ülkelerine çekebilmeleri için uygun politikalar izlemesi gerekmektedir (Hazman, 2010: 263). Piyasa büyüklüğü istikrarlı olan ülkelerin yabancı yatırım çekme potansiyellerinin her zaman için daha fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca büyüyen ekonomilerin her zaman için yabancı yatırımlara daha fazla imkân sağlamaktadır.

Doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar pazar arayışı içinde olan, doğal kaynak arayışı içinde olan ve etkinlik arayışı içinde olan şeklinde üçe ayrılmaktadır. Pazar arayışı içinde olan yatırımlar genellikle bölgesel düzeydeki pazarlarda etkinlik sağlamaktadır. Doğal kaynak arayışı içinde olan yatırımların ise ihracat odaklı faaliyet göstereceği belirtilebilir. Son olarak etkinlik arayışı içinde olan yatırımlar ise ölçek ekonomileri kapsamında farklı bölgelerde faaliyet gösteren firmaların ortak yönetim oluşturma güdüsü doğrultusunda hareket edecekleri beklenmektedir (Abala, 2014: 63-64). Doğrudan yabancı sermaye yatırımı sermayenin bir ülkeden çıkararak başka bir ülkeye aktarılması şeklinde belirtilebilir. Bu bakımdan sermayenin bulunduğu ülkeden başka bir ülkede yatırıma dönüşmesi durumunda yatırımın gerçekleştiği ülkede ekonomik büyüme de katkı sağladığı belirtilebilir.

İşveren tarafından ödenen vergi takozunun yüksek olması işgücü maliyetlerini arttırabilecektir. Dolayısıyla bir anlamda işgücü maliyetine neden olan vergi takozu oranındaki artış, yabancı yatırım kararlarını etkileyebilecektir. Literatür araştırmasında vergi takozu ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Kaygusuz (2019), çalışmasında vergi takozu ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek amacıyla 21 Avrupa Birliği Ülkesi için 1996-2016 yılları arasına ait verileri kullanarak statik panel veri analizi gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda kontrol değişken olarak gayrisafi yurtiçi hâsıla, reel efektif döviz kuru ve gayrisafi sabit sermaye birikiminin belirlendiği bu çalışmada, vergi takozu ile doğrudan yabancı yatırımlar arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığı tespit edilmiştir. Buna karşın Roussos (2015) ise 15 Avrupa Birliği ülkesi için 2000-2013 yılları arasına ait verileri kullanarak vergi takozu ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada panel veri analizi kullanılmış ve vergi takozunun doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir.

Egger ve Radulescu (2008), 52 ekonomi için 2002 yılına ait kişisel gelir vergisi verileri kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmada emek üzerindeki vergilendirmenin, doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisini ele almışlardır. Araştırma sonucunda, emek üzerindeki vergi yükünün, doğrudan yabancı sermayeli yatırımları azaltma eğiliminde bulunduğunu belirtmişlerdir. Hajkova vd. (2007), gerçekleştirdikleri çalışmada OECD ülkelerinde işçilik maliyeti olarak kabul edilen vergi takozunun doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğunu ifade etmiştir.

Attinasi vd. (2016), gerçekleştirdikleri çalışmada, örneklem olarak belirledikleri ülkeler (Avusturya, Belçika, Almanya ve İtalya) için 1999-2013 dönemlerine ait işgücü gelir vergisi ve sosyal güvenlik paylarında (vergi takozu olarak ifade edilmiştir) gerçekleştirilen indirim verilerinin makroekonomik değişkenlerle olan ilişkisini simülasyon temelli analizle test etmişlerdir. Araştırma sonucunda kişisel işgücü vergisindeki indirimin tüketimi arttırıcı, sosyal güvenlik paylarındaki indirimlerin ise yatırımları arttırıcı etkisi olduğu belirtilmiştir. Bellak vd. (2008) ise gerçekleştirmiş oldukları çalışmada işgücü maliyeti olarak kullanılan ücret düzeyinin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisini çekim modeli kullanarak belirlemek istemişlerdir. Örneklem olarak Doğu-Orta Avrupa Ülkeleri belirlenmiş ve 1995-2003 dönemlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda işgücü maliyetinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir.

Vijayakumar vd. (2010), yapmış oldukları çalışmada BRICS ülkelerinde 1975-2007 yılları arası için doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerine odaklanmışlardır. Bu bakımdan gerçekleştirilen panel veri analizi uygulamasıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri olarak GSYİH, enflasyon, ticari dışa açıklık, alt yapı indeksi, döviz kuru, sabit sermaye oluşumu ve işgücü maliyeti (ücret düzeyi) gibi değişkenler belirlenmiştir. Bu bakımdan analiz sonucunda işgücü üzerinde oluşan maliyetin doğrudan yabancı yatırımları azaltma yönünde etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmaya benzer bir çalışma da Ranjan ve Agraval (2011) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri üzerine odaklanmıştır. Çalışmada örneklem olarak BRIC ülkeleri belirlenmiş ve araştırma dönemi olarak 1975-2009 belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan bağımsız değişkenler ise GSYİH, enflasyon, ticari dışa açıklık, alt yapı indeksi, sabit sermaye oluşumu ve işgücü maliyeti (ücret düzeyi) olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda işgücü üzerinde oluşan maliyet ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında negatif yönde ilişki tespit edilmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicilerinin tespit edilmek istendiği başka bir çalışmada ise Orta-Doğu Avrupa ülkeleri örneklem olarak belirlenmiş ve belirtilen etkiyi tespit edebilmek amacıyla regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analizde ticari dışa açıklık, GSYİH, ülke riski kredi notu ve işgücü maliyetine bağımsız değişken olarak yer verilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda literatürde yer alan çalışmaların aksine işgücü maliyeti (ücret düzeyi) ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında pozitif yönde ilişki belirlenmiştir (Janicki & Wunnava, 2004: 505). Çütçü ve Kan (2018), gerçekleştirdikleri çalışmada Türkiye nezdinde 1970-2016 yılları arasında doğrudan yabancı sermayeli yatırımların belirleyicilerini tespit etmek istemişlerdir. Analiz yöntemi olarak FMOLS (Full Modified Ordinary Least Square) ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri kullanılmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri kişi başında düşen GSYİH, ticari dışa açıklık, enflasyon ve işgücü maliyeti olarak belirlenmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda işgücü üzerinde oluşan maliyet ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında eş bütünleşik ilişki ve negatif yönde anlamlılık tespit edilmiştir.

Vergi takozundaki artışın doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde azaltıcı yönde etkili olması beklenmektedir. Vergi takozundaki artış işverenin ücretli çalışanı nedeniyle katlanmak zorunda olduğu işgücü maliyetinde de artışa neden olacak ve

bundan dolayı yabancı sermaye girişinde azalma meydana gelebilecektir. Çünkü yabancı yatırımcı başka bir ülkeye yatırım gerçekleştirirken minimum düzeyde maliyet ve maksimum kâr elde etme amacı taşır. Bu bakımdan genel maliyeti etkileyebilen vergi takozu oranındaki artışın yabancı yatırımları azaltabileceği söylenebilir.

1.2.3. Enflasyon ve Vergi Takozu İlişkisi

Ekonomik istikrarın geniş anlamda ekonomik büyümeyi arttırmak, gelir dağılımında adaletin sağlanması, fiyat istikrarının sağlanması, tam istihdamın sağlanması, ödemeler dengesinde istikrarın sağlanması gibi durumları kapsadığı söylenebilir (Suleymanov & Zeynalov, 2009: 138). Ayrıca ekonomik istikrarsızlık ekonomik, siyasal ve sosyal anlamda da izlenen politikaların sebebi olmakla birlikte sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla ekonomik istikrarsızlık az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından çözülmesi gereken bir sorun olmaktadır. Bu bakımdan belirtilen ülkelerin büyüme ve kalkınmayı sağlayabilmeleri açısından ekonomik istikrarsızlık sorunlarını çözmesi gerekmektedir (Karagöz ve Ergün, 2010: 170).

Ekonomik istikrarın sağlanması maliye literatüründe en önemli maliye politikası amaçları arasında yer almaktadır. Bu bakımdan ekonomik istikrar en basit bir tabirle fiyatlar genel düzeyi ile tam istihdam arasında dengeli bir yapının oluşturulması olarak belirtilebilir. Tam istihdam cari ücret seviyesinde çalışmak isteyen herkesin istihdamının sağlanması şeklinde belirtilebilir. Fiyatlar genel düzeyinde zamanla oluşabilecek dalgalanmaların engellenmesi ve bu dalgalanmalarla mücadele edilmesi ise fiyat istikrarını ifade etmektedir (Şen ve Sağbaş, 2016: 327-328).

Ekonomik ve sosyal anlamda istikrarın sağlanabilmesi için öncelikle fiyat istikrarının sağlanması gerekmektedir. Fiyat istikrarının sağlanamadığı ekonomilerde finansal piyasaların verimliliği azalmakta, faiz oranları yüksek risk dolayısıyla artmakta ve ülke içerisinde uygulanan politikalara karşı güvensizlik oluşmaktadır. Fiyat istikrarsızlığı ülke içerisinde neden olduğu olumsuz durumların yanında ilgili ülkenin uluslararası düzeyde de rekabet gücünü azaltan bir durum olmaktadır (Kara ve Orak, 2008: 2). Buna göre, fiyat istikrarsızlıklarını enflasyon, deflasyon veya stagflasyon şeklinde örneklendirmek mümkündür (Şen ve Sağbaş, 2016: 327-328). Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli artışı olarak tanımlanabilir. Diğer bir açıdan ise toplam para arzının toplam mali ve hizmet arzından daha fazla seyretmesi durumunda ortaya

çıkacak olan talep artışı arz miktarını azaltacağı için fiyatlar genel düzeyinde artış olacak ve bu durumda enflasyon oluşacaktır. Dolayısıyla enflasyonun uzun süreli devam etmesi durumunda bireylerin tüketim ve tasarruf tercihleri de yön değiştirebilecektir (Birinci, 1989: 19-20). Aydoğan (2004), enflasyonun nedenlerini şu şekilde belirtmektedir:

- Toplam talebin toplam arzdan fazla olması,
- Yüksek faiz,
- Kontrolsüz devalüasyon girişimleri,
- Kamu kuruluşlarının zararları,
- Tasarrufların yatırımlara oranla az olması,
- Dolaşımdaki para miktarının artışı,
- Yüksek tabanlı fiyat politikaları izlenmesi,
- Ekonomi politikalarına ilişkin yanlış uygulamalar.

Enflasyon, ekonomide görülen bir istikrarsızlık durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla enflasyon, çeşitli para ve maliye politikalarıyla mücadele edilmesi gereken bir unsur olmaktadır. Bu bakımdan ekonomik istikrarla mücadeledeki asıl amaç fiyat dalgalanmalarının en aza indirilmesi olarak belirtilebilir.

Ekonomik istikrar, bir ekonomide fiyat istikrarı, tam istihdam ve dış dengenin sağlanması şeklinde belirtilebilir. Maliye politikasının en önemli amaçlarından birini ekonomik istikrar oluşturmaktadır. Maliye politikası yoluyla enflasyona müdahale kamu gelirleri ve kamu harcamaları yoluyla gerçekleşmektedir. Vergilerin devletin kamu gelirleri arasında yer alan en önemli gelir kaynağı olduğu belirtilebilir. Bu doğrultuda enflasyonla mücadelede vergiler etkili bir politika aracı olarak kullanılabilir. Ancak vergilerin enflasyon üzerindeki etkisi her vergi türü bakımından farklılaşabilmektedir.

Vergi takozu, ücret geliri üzerindeki kişisel gelir vergisi ile diğer mali yükümlülükleri kapsamaktadır. Dolayısıyla genel olarak toplumda ücret geliri elde edenlerin çoğunluğu oluşturması vergi takozunu önemli bir unsur haline getirmektedir. Bu bakımdan enflasyonla mücadelede vergi takozunun da etkili bir politika aracı olarak kullanılabilir. Ayrıca vergi takozunun enflasyonla mücadelede politika aracı olarak kullanılabilmesine ilişkin öne çıkan özellikleri şu şekilde belirtilebilir (Şen ve Sağbaş, 2016: 358-359):

- Toplumda ücret geliri elde edenlerin sayısının fazla olmasıyla kişisel gelir vergisi mükellef sayısının artması ve devletin bu yolla daha fazla gelir elde etmesi,

➤ Vergi takozunda yer alan kişisel gelir vergisinde muafiyet ve istisna kapsamının daraltılması,

➤ Vergi takozu kapsamında yer alan gelir vergisi ve diğer mali yükümlülüklerin kişisel yükümlülüğü içerdiği için yansıtılmasının zor olması,

➤ Vergi takozu kapsamında yer verilen gelir vergisinin tarife yapısının fazla yumuşak olmaması ve basamak aralığının geniş olmaması,

➤ Vergi takozu kapsamında yer verilen gelir vergisinin artan oranlı tarife yapısının bulunması; ancak ek vergilerin ve sosyal güvenlik katkı paylarının düz oranlı yapısı nedeniyle artan oranlılığın etkisini yitirebileceği söylenebilir.

Vergi takozunun, işverenin işgücü maliyetini arttırmasından dolayı fiyat istikrar düzeyini etkileyeceği beklenmektedir. İlgili literatür araştırmasında vergi takozu ile enflasyon ilişkisini doğrudan ele alan akademik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Literatürde yer alan çalışmalarda işgücü maliyeti olarak alınan ücretin oluşturduğu maliyet ya da ücret geliri üzerinde bulunan kişisel gelir vergisi ile sosyal güvenlik katkı payı ödemeleri gibi belirleyicilerin enflasyona olan etkisinin ele alındığı görülmektedir. Madito ve Odhiambo (2018), yapmış oldukları çalışmada Güney Afrika ülkelerinde enflasyonun belirleyicileri üzerine odaklanmıştır. Bu doğrultuda, 1970-2015 yılları arasını kapsayan çeyrek dönemler için ECM (Error Correction Model) ve eşbütünleşme testleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda, işgücü maliyeti, kamu harcamaları ve ithalat fiyatlarının, enflasyonun pozitif yönde belirleyicisi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca GSYİH ile döviz kurlarının, enflasyonun negatif yönde belirleyicisi olduğu ifade edilmiştir.

Fedderke ve Schaling (2005), gerçekleştirdikleri çalışmada Güney Afrika için enflasyon modeli belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu kapsamda işgücü maliyeti, döviz kuru, ticari dışa açıklık, enflasyon beklentisi gibi değişkenler, enflasyonun belirleyicileri olarak kullanılmıştır. Belirtilen değişkenler 1960-1999 yılları arası için kullanılarak vektör hata düzeltme tahmini gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda işgücü maliyeti ile enflasyon arasında güçlü bir ilişki tespit edilmiştir. Mirovic vd. (2019), dolaysız vergi türlerinin çeşitli makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini ele aldıkları çalışmada, 1996-2016 yılları arasında İspanya'ya ait ekonomik veriler kullanmışlardır. Makroekonomik bağımlı değişkenler ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon, yatırımlar ve kamu harcamaları olarak belirlenmiştir. Kişisel gelir vergisi ile sosyal güvenlik katkı paylarının, enflasyon

üzerindeki etkisinin de ele alındığı modelde, belirtilen değişkenler ile enflasyon arasında anlamlılık tespit edilememiştir.

Boujelbene ve Boujelbene (2010), yaptıkları çalışmada kısa ve uzun vade için (1962-2003) Tunus'ta enflasyonun belirleyicileri üzerine odaklanmışlardır. Bu doğrultuda enflasyonun belirleyicileri beklenen enflasyon, ithalat fiyatı, GSYİH, para arzı, faiz oranı, döviz kuru ve işgücü maliyeti (ücret) olarak ifade edilmiştir. Belirtilen değişkenler için ilgili dönem aralığında Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonucunda işgücü maliyeti ile enflasyon arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Eickmeier ve Pijnenburg (2013), Phillips Eğrisi çerçevesinde enflasyonu küresel boyutta açıklamaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda 24 OECD ülkesine ilişkin veriler 1980-2007 yılları arası için faktör analizi ve regresyon analizi ile test edilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda işgücü maliyeti ile enflasyon arasında güçlü şekilde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca işgücü maliyetindeki artışın enflasyon üzerinde artışa neden olduğu belirtilmiştir.

Enflasyon yukarıda da ifade edildiği üzere ekonomide yaşanan istikrarsızlık durumunu belirtmektedir. Dolayısıyla ekonomide yaşanan istikrarsız durumun istikrarlı bir yapıya kavuşturulması ekonomik dengelerin sağlanması bakımından önemli görülmektedir. Ayrıca ekonomik istikrarsızlıkla mücadele maliye politikasının amaçları arasında da yer almaktadır. Bu bakımdan maliye politikası kamu harcamaları ve kamu gelirleri yoluyla ekonomik istikrarsızlığa karşı mücadeleyi öngörmektedir. Dolayısıyla maliye politikası açısından ekonomik istikrarsızlıkla mücadelede en önemli aracın vergiler olduğu belirtilebilir. Vergiler, toplam talebi kısıcıcı veya arttırıcı etki gösterebileceği için enflasyonla mücadele aracı olabilecektir.

Vergi takozu ücret geliri üzerinde ödenmesi zorunlu olan bir takım ödemeleri kapsadığı için işgücü maliyetini arttıran bir unsur olabilecektir. Bu bakımdan vergi takozundaki artışın üretici tarafından yüklenilen maliyetleri arttıracığı için enflasyonu pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir. Ayrıca vergi takozu ücretli çalışanın da ödemesini zorunlu kılan bir takım mali yükleri kapsamaktadır. Bundan dolayı vergi takozundaki artış/azalış kişilerin genel tüketim düzeylerine de etki edebilecektir. Dolayısıyla vergi takozundaki artışın toplam talep düzeyini azaltarak tüketici fiyatlarında bir takım azalmaya neden olabileceği söylenebilir.

1.3. İSTİHDAM VE KAYITDIŞI EKONOMİYE ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU

Tam istihdam kavramı dar ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlanabilmektedir. Bu bakımdan tam istihdam geniş anlamda ekonomi içerisinde yer alan tüm üretim faktörlerinin kullanılmasını içermekte iken dar anlamda emek üretim faktörü açısından tanımlanmaktadır (Ataç, 2009: 38-39). Aren (2008), dar anlamda tam istihdamı, çalışmak isteyen bireylerin cari ücret düzeyinde iş bulabilmeleri durumu olarak ifade etmektedir. Ancak tam istihdam kavramı bir ekonomide işsiz olan herkesin işsiz kalmaması durumundan ziyade ekonomide bir miktar işsizliğin olabileceğini ifade etmektedir. Bu bakımdan bir ekonomide sıfır düzeyde işsizlik mümkün olmadığı için bir miktar *doğal işsizlik*⁶ olabilmesine makul bakılmaktadır (Ataç, 2009: 39). Dolayısıyla işgücü üzerindeki vergi ve vergi benzeri mali yükleri ifade eden vergi takozunun da istihdam üzerinde etkili olduğu belirtilebilir. İşgücü üzerindeki mali yükün artışı dar anlamda ifade edilen tam istihdamı azaltabilecektir. Bu başlık altında işsizlik ve kayıtdışı ekonominin vergi takozu ile ilişkisine yer verilecektir.

1.3.1. İşsizlik ve Vergi Takozu İlişkisi

İşsizliğe ilişkin farklı iktisadi ekoller tarafından farklı şekilde yaklaşımlar getirilmiştir. Klasik İktisadi Ekol, ekonominin tam istihdamda dengede olduğunu ve ücretlerin de esnek olduğunu kabul etmektedir. Bu bakımdan ekonomide işsizlik oluşması durumunda dışarıdan herhangi bir müdahaleye gerek olmadığı ve esnek ücret mekanizmasının ekonomiyi tam istihdamda dengeleyeceği görüşü hâkim olmaktadır (Bilgili, 2013: 34-52). Keynesyen İktisadi Ekol'e göre ise işsizliğin nedeni olarak toplam talep yetersizliği emek talebinde azalma sonucu ortaya çıkmaktadır (Göker ve Dane, 2013: 105). İşsizlik kavramına farklı bir açıdan değinen diğer bir iktisadi ekol de 'Monetarizm'dir. Bu ekole göre bir ekonomide normal çalışma düzeyinde meydana gelen işsizlik doğal işsizlik olarak adlandırılmaktadır. Buna göre doğal işsizlik şu şekilde formüle edilebilir (Bilgili, 2013):

$$\text{Doğal İşsizlik} = \text{Friksiyonel İşsizlik} + \text{Yapısal İşsizlik}$$

⁶ Doğal işsizlik kavramına ilke kez M. Friedman tarafından değinilmiştir. Bireylerin iş değişikliği ya da iş aramaları dolayısıyla yaşanan işsizlik durumu olan friksiyonel işsizliğin tam istihdamı engellemediği ifade edilmektedir. Bu doğrultuda bir ekonomide belirtilen şekilde ortaya çıkan işsizlik durumu doğal işsizlik olarak kabul edilmektedir.

Bu doğrultuda uzun dönemde para politikası araçlarıyla işsizlik oranını doğal işsizlik düzeyi altına düşürmenin mümkün olmadığı kabul edilmektedir. Ancak buna karşın kısa dönemde genişletici para politikası uygulamalarıyla işsizliğin doğal işsizlik seviyesi altında gerçekleşebileceği varsayılmaktadır (Bilgili, 2013: 200-203). İşsizlik ifade edildiği üzere cari ücret düzeyinde çalışmak isteyenlerin iş bulamama durumu olarak ifade edilebilir.

Vergi yükünün fazla olması bir anlamda kamu kesiminin de büyüklüğünü ifade ettiğinden vergilerdeki artış bireylerin gelir ya da ikame etkisi tercihlerini güçlendirmektedir. Bireyler artan vergiler dolayısıyla ya daha fazla çalışmayı tercih edecek ya da alternatif zamanı tercih edecektir. Bu bakımdan vergilerin bireylerin çalışma arzusu üzerinde etkili olduğu belirtilebilir. Ayrıca vergilerin yanı sıra sosyal güvenlik katkı payları da bireyler açısından işsizliğin maliyetini azaltacaktır. Bununla birlikte vergilerin ve diğer kamusal yüklerin ağırlığı da kamu kesiminin kapsamını arttıracığından özel kesim daralacak ve özel kesimde işsizlik artışı yaşanabilecektir. Bu bakımdan bir ekonomide kamu kesiminin ağırlığının fazla olması işsizliği bir anlamda arttıracaktır (Burton, 1999: 395-400). Dolayısıyla ücret geliri üzerinde vergi ve sosyal güvenlik katkı payları gibi mali yüklerin işsizliği arttıracığı beklenmektedir.

Literatürde vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisini ele alan ampirik çalışmalara rastlanmaktadır. Vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar çoğunlukla işgücü piyasası göstergeleri ile birlikte ele alınmıştır. Flaig ve Rottmann (2013), işgücü piyasası belirleyicilerinin 1960-2000 yılları arasına ait dönemde 19 OECD ülkesi için işsizliğe olan etkisini ele almıştır. Bunun için klasik panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Tahmin sonuçları için Fixed Effect ve Random Effect modeller kullanılmıştır. Analizler gerçekleştirilirken yıl aralıkları farklı zaman dilimlerine bölünerek tahmin sonuçları belirtilmiştir. Çalışma sonucunda vergi takozu ile işsizlik oranı arasında her dönem aralığı için pozitif ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca vergi takozundaki bir birimlik artışın işsizlik oranında 0.114 birimlik artışa neden olacağı ifade edilmiştir. Ücret sözleşmeleri ile işsizlik arasında da negatif yönde anlamlılık tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerle ise işsizlik arasında pozitif anlamlılık olduğu belirtilmiştir.

Bununla birlikte Elmeskov vd. (1998), gerçekleştirdikleri çalışmada seçilmiş 19 OECD üyesi ülkede işgücü reformlarının etkinliğini tahmin etmiştir. Tahmin yöntemi olarak panel veri analizi kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler kullanılarak 6 farklı model

oluşturulmuş ve oluşturulan her bağımsız değişkenin kendi modeli içerisinde etkinliği belirtilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda vergi takozu ile işsizlik oranı arasında pozitif yönlü anlamlılık tespit edilmiştir. Sendikalaşma oranı ile işsizlik oranı arasında ise negatif yönlü anlamlılık tespit edilmiştir. Diğer değişkenlerle işsizlik oranı arasında pozitif yönde anlamlılık tespit edilmiştir. Scarpetta (1996), işgücü piyasası göstergelerinin işsizlik üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda panel veri analizi gerçekleştirmiştir. İşsizlik üzerinde etkisi olan bağımsız değişkenlerle farklı modeller oluşturularak tahmin gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirmiş olduğu analiz sonucunda vergi takozu ile işsizlik arasında pozitif yönlü anlamlılık tespit edilmiştir. İstihdam koruması ve sendikalaşma oranı ise işsizlikle pozitif yönde anlamlılık göstermektedir. Diğer değişkenler ile işsizlik arasında ise negatif yönde anlamlılık tespit edilmiştir.

Yılancı vd. (2019), vergi takozu ile işsizlik ilişkisini nedensellik analizi ile ele almıştır. Bu doğrultuda MSCI (Morgan Stanley Capital International) sınıflandırmasına göre gelişmekte olan ülke kategorisinde yer alan OECD ülkelerinde 2000-2017 dönemi için işsizlik oranı ve vergi takozu verileri arasındaki ilişki panel nedensellik testi ile belirtmek istenmiştir. Gerçekleştirdikleri analiz sonucunda Macaristan, Meksika ve Polonya'da vergi takozundan işsizliğe doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmesine karşın Çek Cumhuriyeti, Kore ve Türkiye gibi ülkelerde herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Bununla birlikte Dolenc ve Laporšek (2010), işgücü ve işsizlik oranları üzerinde vergi takozunun etkisini tespit edebilmek amacıyla Avrupa Birliği ülkeleri için 1999-2008 dönemini ele alan panel hata düzeltme modeli ve doğrusal regresyon analizi gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Avrupa Birliği ülkeleri iki şekilde kategorize edilerek teste tabi tutulmuştur. İlk grup ülkeler yüksek vergi takozu, düşük istihdam ve yüksek işsizlik gibi özelliklere sahip ülkeler olmakta iken diğer grup ise alternatif özellikteki ülkeleri belirtmektedir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre vergi takozu oranındaki artış, istihdamı azaltmaktadır. Bu bakımdan ülkelerin vergi takozunu azaltma eğiliminde olması gerektiği ifade edilmiştir.

Lehmann vd. (2013), 1998-2008 dönemini ve 21 OECD ülkesini kapsayan çalışmalarında gelir vergisinin artan oranlılık özelliğini sabit tutarak vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisini ele almıştır. Bu etkiyi tespit edebilmek amacıyla panel veri analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, işsizlik üzerindeki vergi takozu etkisinin beklenen düzeyden daha fazla olduğu ve gelir vergisinin artan oranlılığının işsizliği

azaltıcı bir etki gösterdiği tespit edilmiştir. Dolenc ve Vodopivec (2005), OECD ve Avrupa Birliği ülkeleri yanında Slovenya ülke verilerini içeren çalışmalarında, hiyerarşik kümeleme ve iki gruplu diskriminant analizi kullanarak OECD ve Avrupa Birliği ülkelerinin vergi takozu, işsizlik ve istihdam oranlarının, Slovenya'nın istihdam ve işsizlik oranlarına etkisi ele alınmıştır. Bu bakımdan Avrupa Birliği ülkelerinin ortalama vergi yükünün, OECD ülkelerinin ortalama vergi yükünden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Slovenya'nın yüksek vergi takozuna, Almanya ve Belçika'nın ise yüksek vergi yükü ortalamasına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Šeparović (2009), vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisini tespit edebilmek amacıyla Hırvatistan ve OECD ülke verilerini kullanarak ayırıcı kümeleme analizi ve panel regresyon analizi gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda Hırvatistan'ın OECD ülkeleri ile karşılaştırılması sağlanmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonucunda ise vergi takozunun azaltılması istihdamı arttırmakta iken vergi takozunun arttırılması ise işsizlik artmaktadır. Bu sonuca paralel olarak Deskar-Škrbić vd. (2018), tarafından 2000-2016 dönemini kapsayan Hırvatistan ülke verisinde vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisi VAR (Vektör Otoregresif Model) analizi kullanılarak ele alınmış ve analiz sonucunda vergi takozunun istihdamı negatif yönde etkilediği ifade edilmiştir. Trpeski ve Tashevska (2012), OECD ve Avrupa Birliği ülkeleri verilerini kullanarak analize tabi olan ülkeleri işsizlik, istihdam ve vergi takozu oranına göre sınıflandırarak hiyerarşik kümeleme analizi ile test etmiştir. Elde edilen analiz sonuçlarına göre özellikle gelişmiş ülkelerde yüksek vergi takozunun işsizliği arttırıcı, istihdamı ise azaltıcı yönde etki ettiği tespit edilmiştir. Behar (2009), Avrupa Birliği'ne yeni üye olan ülkeler için 2001-2005 dönemi için panel veri analizi uygulayarak işgücü, işsizlik ödeneği ve vergi takozu arasındaki ilişkiyi parametrik olmayan yöntemle ölçülemiştir. Çalışmada önceki parametrik çalışmaları destekler nitelikte vergi takozu ile işgücü arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Vergi takozu, işverenin ücretli çalışanı dolayısıyla katlanmak zorunda olduğu mali yükü ifade etmekte ve bu bakımdan işgücü maliyetini arttırmaktadır. İşgücü maliyetinin artması sonucunda işsizliğin de artması beklenmektedir. Bu bakımdan ampirik literatürde de çoğu çalışma tarafından ifade edildiği üzere vergi takozundaki artışın işsizlik üzerinde arttırıcı etkisinin olması beklenmektedir. İşverenler, maliyetlerini minimum düzeyde tutmayı amaçladıkları için maliyetlerin artmasıyla çalışan sayısını azaltmayı tercih edebilecek, bu da işsizliğin artmasına sebep olacaktır.

1.3.2. Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Takozu İlişkisi

Kayıtdışı ekonomi, resmi kayıtlar dışında meydana gelen ve yasa dışı olan bütün ekonomik faaliyetler olarak ifade edilebilir (Çetintaş ve Vergil, 2003: 17). Ekonomik faaliyetlerdeki çeşitlilik nedeniyle kayıtdışı ekonominin tanımıyla ilgili olarak fikir birliğinin bulunmadığı ifade edilebilir. Bu bakımdan kayıtdışı ekonomi; ikincil, gayri resmi, gölge, görünmeyen gibi isimlerle de ifade edilebilmektedir (Erkuş ve Karagöz, 2009: 128). Kayıtdışı ekonomi gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde de meydana gelebildiği gibi gelişmiş ülkelerde de meydana gelebilmektedir (Elgin, 2012: 237). Bu durumla ilgili olarak Schneider ve Klinglmair (2004), kayıtdışı ekonominin payının gelişmekte olan Afrika ve Latin Amerika gibi ülkelerde %41 seviyesinde iken, gelişmiş ülkelerin çoğunlukta olduğu OECD ülkelerinde ise bu oranın %17 seviyesinde olduğunu belirtmektedir. Buna ilave olarak kayıtdışı ekonominin gelişmemiş ülkelerdeki olumsuz etkilerinin daha fazla olacağı belirtilmiştir.

Kayıtdışı ekonomi üç farklı ekonomik faaliyeti kapsamaktadır. Buna göre beyan dışı ekonomik faaliyetler, yasadışı ekonomik faaliyetler ve enformel ekonomik faaliyetler kayıtdışı ekonomi kapsamında ele alınmaktadır. Beyan dışı ekonomik faaliyetler bir ülkedeki milli gelir düzeyi ile gerçekte gerçekleşen fiili gelir arasındaki farkı ifade etmektedir. Hem yasadışı olup hem de idarenin haberi olmaksızın devamlılık gösteren ekonomik faaliyet, yasadışı ekonomik faaliyet kapsamında değerlendirilmektedir. Enformel ekonomik faaliyetler ise daha çok piyasa ortamının kullanılmadığı ve para mübadelesinin gerçekleşmediği formel alanı kapsamaktadır (Önder, 2001: 242). Bu doğrultuda kayıtdışı ekonominin belirtilen üç farklı faaliyet için ortak noktası birey veya kurumların gerçekleştirmiş oldukları ekonomik faaliyetlerin kaydını tutmaması ve bu durumun kamu otoriteleri tarafından kayda alınmaması şeklinde belirtilebilir. Kayıtdışı ekonominin parasal olan ve parasal olmayan işlemler bakımından sınıflandırılmasına Tablo 2’de yer verilmektedir.

Tablo 2. Kayıtdışı Ekonominin Sınıflandırılması

	Parasal İşlemler		Parasal Olmayan İşlemler	
Yasadışı Faaliyetler	Dolandırıcılık, çalıntı eşya ticareti, kumar vb.		Kişisel kullanım için hırsızlık, kişisel kullanım için uyuşturucu üretimi, kaçak mal takası vb.	
Yasal Faaliyetler	Yasal bir şekilde edinilen varlıkların kamu otoritelerine bildirilmemesi	Ücretli çalışan sayısını yasal olarak azaltma	Yasal şekilde gerçekleşen mal ve hizmet takası	Kendi veya başkasına yardım amaçlı üretim

Kaynak: (Mirus & Smith, 1997: 13)

Tablo 2'ye göre kayıtdışı ekonomi yasal ve yasadışı gerçekleşen faaliyetler olarak iki kapsamda ele alınmaktadır. Buna göre yasal ve yasadışı faaliyetler, parasal işlemleri kapsayan ve parasal olmayan işlemleri kapsayan faaliyetler olarak belirtilmektedir.

Vergi takozunda yaşanan artışın kayıtdışı ekonomiyi arttırması beklenmektedir. Bununla ilişkili olarak vergi düzeyinde belli bir noktadan sonraki artışın vergi hasılatını azaltacağı önceki bölümde İbn-i Haldun-Laffer Eğrisi ile açıklanmıştı. Bu bakımdan artan vergi yükü ile azalan vergi hasılatının aslında kayıtdışı ekonomiye yönelebileceğini ifade etmek mümkündür. Dolayısıyla ücret geliri üzerindeki zorunlu ödemeleri kapsayan vergi takozunda da belli bir düzey sonrasındaki artışla birlikte kayıtdışı ekonomide artış olabilecektir. Vergi takozu oranının optimal seviyede tutulmasının hem hasılat hem de kayıtdışı ekonominin önlenmesi açısından önemli olduğu ifade edilebilir.

Literatürde çoğunlukla kayıtdışı ekonomi ile vergi yükü arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Gerçekleştirilen çalışmalar genellikle artan vergi yüküyle birlikte kayıtdışı ekonominin de arttığını belirtmektedir. Ayrıca vergi takozu ile kayıtdışı ekonomi ilişkisini ele alan çalışmaların sınırlı olduğu söylenebilir. Ögünç ve Yılmaz (2000), vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarındaki artışı kayıtdışı ekonominin oluşmasında önemli bir neden olarak belirtmektedir. Bu durumun nedeni olarak vergilerin iktisadi aktörlerin davranışları üzerinde önemli bir etken olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla vergilerin yüksek olduğu zamanlarda bireylerin vergisiz bir duruma yöneleceği kabul edilmektedir. Vergi takozundaki artış da işgücü maliyetini arttıran bir neden olduğu için işverenler maliyetlerini minimum düzeyde tutmak isteyebileceklerdir. Böylelikle vergi takozundaki artışın kayıtdışı ekonomi üzerinde arttırıcı bir etkisi meydana gelebilecektir.

Tansöker (2017) yaptığı çalışmada vergi takozunu kayıtdışı istihdam açısından değerlendirmiştir. Buna göre kayıt altındaki işçi ve işverenlerden alınan vergi takozunun yüksek olmasının kayıtdışı istihdama teşvik edici olabileceği belirtilmektedir. Gora vd. (2009), yaptıkları çalışmada Rusya ve Ukrayna'da vergi takozunun etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda vasıfsız olarak nitelendirilen çalışanların ücret gelirleri üzerindeki vergi takozu oranındaki azalmanın kayıtdışı istihdamı azaltacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Schneider ve Klinglmair (2004), OECD ülkelerinde, geçiş ülkelerinde ve gelişmekte olan ülkelerde kayıtdışı ekonomiyle ilgili tahminler geliştirmiştir. Buna göre ücret geliri üzerindeki vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarındaki artışın maliyetleri

arttıracığından dolayı kayıtdışı faaliyetleri teşvik edici olabileceği ifade edilmektedir. Ay vd. (2005) Türkiye’de 1968-2001 yılları arasında vergi yükünün kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisini tahmin etmiştir. Çalışma sonucunda vergi yükündeki artışın kayıtdışı ekonomiyi arttırdığı ifade edilmiştir. Karamıklı (2019) çeşitli ekonomik ve kurumsal değişkenlerin kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu doğrultuda geçiş ekonomisi kapsamında yer alan 11 ülke 2000-2015 dönemleri için analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda işsizlik, vergi yükü ve enflasyon kayıtdışı ekonomiyi arttıran nedenler olarak ifade edilmiştir. Buna karşın finansal gelişme ve ticari serbestleşmenin ise kayıtdışı ekonomiyi azalttığı ifade edilmiştir.

Ampirik literatür incelendiğinde kayıtdışı ekonomi ile vergi arasında genellikle pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak vergi ile kayıtdışı ekonomi arasında negatif yönde ilişki tespit eden çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Johnson vd. 1998; Friedman vd. 2000; Elgin 2010; Elgin & Garcia 2011). Bu durum üzerinde ülkelerin özel durumlarının etkili olduğu belirtilebilir. Özellikle okuryazar oranının, politik istikrarın yüksek olduğu ülkelerde vergi ile kayıtdışı ekonomi arasında negatif yönlü ilişki beklenebilmektedir.

Elgin ve Garcia (2011), 132 ülke için 1999-2007 dönemleri arasında vergi yükünün kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisini panel veri analizi ile tahmin etmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda vergilerdeki artışın kayıtdışı ekonomi üzerinde azalma yönünde etkili olduğu tahmin edilmiştir. Bu durum politik istikrarın yüksek olduğu ülkelerde insanların kayıtdışı ekonomiye yönelmelerinin azalacağı ile açıklanmıştır. Elgin (2010), vergi yükü ile kayıtdışı ekonomi arasındaki ilişkiyi 80 ülke için 1999-2005 dönemleri için tahmin etmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda vergilerdeki artışın kayıtdışı ekonomi üzerinde azalma yönünde etkili olduğu belirtilmiştir. Ayrıca siyasi istikrarla birlikte vergi yükünde de artış olacağı ifade edilmiştir. Bu bakımdan sonuç olarak vergi yükü ile kayıtdışı ekonomi arasındaki negatif yönlü ilişki politik istikrarın yüksek olmasına bağlanmıştır.

Friedman vd. (2000) yapmış oldukları çalışmada kayıtdışı ekonominin belirleyicileri üzerine odaklanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 69 ülke verileri 1990 dönemi için tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçlarında yüksek vergilerin düşük kayıtdışı ekonomi ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Bu durum daha zengin ülkelerin aynı zamanda daha yüksek vergi oranları ile ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Buna karşın bürokrasinin yükünün fazla olmasının daha fazla yolsuzluğa ve daha zayıf bir yasal ortama neden

olduğu belirtilmiştir. Bunun sonucunda ise kayıtdışı ekonomide artış meydana gelebileceği ifade edilmiştir. Torgler ve Schneider (2009), yapmış oldukları çalışmada vergi ahlakının kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisini tahmin etmiştir. Çalışmada oluşturulan model kapsamında bölgeye ilişkin kukla değişkene yer verilmiş (gelişmiş, Asya, gelişmekte olan ve geçiş ülkeleri şeklinde) ve 1990-1999 dönemleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda vergi ahlakındaki artışın kayıtdışı ekonomiyi azalttığı ifade edilmiştir. Bu durum üzerinde ülkelerin kişi başına düşen GSYİH'daki artışının kalkınmayı arttırması, kalkınma düzeyinin gelişmesiyle birlikte vergi gelirlerinde artış olması, kayıtdışı ekonomi de ise azalmaya sebebiyet vermesinin etkili olduğu belirtilmiştir.

Politik istikrarın ve okuryazarlık düzeyinin yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde vergi yükündeki artışın kayıtdışı ekonomiyi azaltıcı yönde etkileyebileceği belirtilebilir. Dolayısıyla bir ülkede toplanan vergilerin şeffaf bir şekilde gerekli kamu harcamalarına yönlendirileceğine inanan vatandaşların kayıtdışı ekonomiye yönelmeyeceği ifade edilebilir. Genel vergi yükü açısından ifade edilebilen bu durumun vergi takozu için de geçerli olabileceği belirtilebilir. Yüksek vergi takozunun da kayıtdışı ekonomiyi arttıracığı beklenen bir durumdur. Ancak mali şeffaflığın olduğu, hukuk sistemine güvenin bulunduğu ve politik istikrarın yüksek olduğu ülkelerde vatandaşların ödeyeceği vergi ve vergi benzeri mali yüklerin kamu tarafından yerinde kullanılacağı inancının bulunması dolayısıyla vergi takozundaki artışın kayıtdışı ekonomiyi azaltabileceği ifade edilebilir.

2. VERGİ TAKOZUNUN SOSYAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Devletin en önemli amaçlarından birisi de halkın sosyal yönden refahının arttırılmasıdır. Dolayısıyla devlet, bu amacı sağlayabilmek için gelir ve servetin dağılımına müdahalede bulunmaktadır (Çağan, 1980: 144). Çünkü sosyal açıdan iyileşmenin sağlanması için gelir dağılımının adaletli bir şekilde sağlanması gerekmektedir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik oluşumu toplumda kaos ve güvensizlik ortamı oluşturabilecektir. Devletin bu gibi olumsuzlukların önüne geçebilmesi için çeşitli sosyal politika araçlarıyla sosyal düzene müdahale etmesi gerekli olmaktadır (Öztürk, 2009: 9). Devletin sosyal politika araçları arasında yer alan unsurlardan birini de vergiler oluşturmaktadır. Bu bakımdan devletin sosyal amaçları sağlayabilmesi açısından vergi politikalarının önemli bir yeri olduğu belirtilebilir. Çünkü vergiler devletin gelirin yeniden dağıtımını için kullanabileceği etkili bir politika aracı olmaktadır (Yüce, 2010: 69).

Devlet, sosyal açıdan iyileştirme sağlamak için kişisel gelir vergisindeki artan oranlı tarife ile geliri artan bireyleri daha çok vergilendirerek geliri düşük olan bireyleri az ya da hiç vergilendirmeyebilir. Ayrıca ücret geliri kapsamındaki zorunlu sosyal güvenlik katkı payları ile transfer harcamalarının kapsamının genişletilmesinin de sosyal yönden iyileşmenin sağlanması açısından katkı sağlayacağı belirtilebilir. Bu başlık altında vergi takozunun sosyal açıdan değerlendirilmesi amacıyla vergi takozunun gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ve eğitim arasındaki ilişkisine yer verilecektir.

2.1. GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU

Gelir dağılımı kavramı bir ülkede belirli bir zaman aralığında üretilen gelirin bireyler, gruplar ya da üretim faktörleri arasındaki dağılım şeklinde ifade edilebilir (Şen ve Sağbaş, 2016: 407). Bu bakımdan gelir düzeyi, vergi politikaları, harcama politikaları, ücret politikaları ve üretim düzeyi gibi etmenlerden etkilenebilmektedir. Ayrıca bir ülkedeki milli gelirin tam anlamıyla eşit bir şekilde dağılım göstermesi mümkün olmamaktadır. Ülkeler çeşitli müdahale araçları ile gelir dağılımında adaletli bir bölüşümü sağlamaya çalışır. Böylece ülkeler, kendi bünyesinde bulunan kişilerin gelir düzeylerinin adil bir paylaşım sağlayarak refah düzeylerini arttırmak istemektedir (Akdoğan, 2010: 476-477). Bu başlık altında vergi politikalarının gelir dağılımı üzerindeki önemi de göz önünde bulundurularak vergi takozu ile gelir dağılımı ilişkisine yer verilmesi gerekli görülmüştür.

Bir ekonomi içerisinde gelirin kendiliğinden dağılması, gelir dağılımında adaletin sağlanmasından uzaklaşacağı için devletin gelir dağılımına müdahalede bulunması ikincil gelir dağılımı olarak ifade edilmektedir. Böylece devlet, gelirin yeniden dağıtılması görevini üstlenerek gelir farklılıklarının iyileştirilmesini sağlamaktadır. Ancak buradaki amaç, gelirin eşit bir şekilde paylaşımı değil, gelirin adaletli bir şekilde dağılmasını sağlamaktır. Devletin maliye politikası kapsamında üstlendiği bu görev, sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak belirtilebilir (Öztürk, 2020: 276-277). Gelir dağılımındaki eşitsizliğin nedenlerini Kirmanoğlu (2017) şu şekilde belirtmiştir:

➤ Üretim faktörlerinin eşit olmayan bir şekilde dağılması: Bu doğrultuda hızlı kentleşmenin görüldüğü yerlerde sermayenin eşit olmayan bir şekilde dağılması sonucu oluşan ucuz emek birikiminin faktörel gelir dağılımını bozucu etki oluşturması öne çıkmaktadır.

➤ Eğitim dağılımında oluşan eşitsizlik oluşması: Eğitim ve gelir dağılımı arasındaki pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu bakımdan gelir dağılımında adaletin sağlanması bakımından eğitimin önemli bir yeri olduğu muhakkak görülmektedir.

➤ Düşük gelir gruplarının daha yüksek nüfus artışına sahip olması: Özellikle, gelişmekte olan ülkelerde %40 gelir düzeyine sahip olan kişilerde nüfus artışının fazla olması. Bu durumda alt grupta yer alan bireylerin kişi başına düşen gelirlerini azaltıcı nitelikte etkisi daha fazla görülmektedir.

➤ Makroekonomik dengesizliklerin oluşması: Bununla ilgili olarak ekonomik olarak istenmeyen işsizlik, enflasyon gibi durumların gelir dağılımını bozucu şekilde etkide bulunması öne çıkmaktadır.

➤ Politik-siyasi faktörlerin etkisi: Bu kapsamda bir ülkedeki sendikal faaliyetlerde kısıtlama bulunması gelir dağılımını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Genellikle gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının daha iyi olmasının nedenleri arasında sendikal faaliyetlerin de yaygın bir şekilde faaliyette olması gösterilebilir.

Vergilerin dolaysız-dolaylı vergi ayırımına tabi tutulması, gelir dağılımı üzerindeki etkisi bakımından farklı şekilde etkide bulunmaktadır. Bu bakımdan dolaysız vergiler, genellikle gelir dağılımı üzerinde pozitif yönde etki edebilmekte iken, dolaylı vergiler ise gelir dağılımını negatif yönde etkilemektedir (Demir, 2015: 129). Ayrıca gelir vergisi hem kişisel olması hem de ailevi durumları göz önünde bulundurması dolayısıyla gelir dağılımını düzeltici etkisinin yüksek olduğu belirtilebilir. Bu durum üzerinde gelir vergisinde ailenin bir takım özel durumlarının da (eşin çalışma durumu, çocuk sayısı, hastalık vb.) dikkate alınmasının önemli olduğu ifade edilebilir (Turhan, 1998: 270).

Ücret geliri de gelir vergisi kapsamında vergilendirilen bir gelir unsurudur. Dolayısıyla ücret geliri kapsamında yer alan gelir vergisinde bireyin kişisel ve ailevi özellikleri göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca ücret geliri üzerinde bulunan sosyal güvenlik katkı paylarının bulunması da ücretli çalışanların haklarının bir anlamda korunmasını sağlamaktadır. Ücret geliri üzerindeki bulunan bir takım transfer harcamalarıyla (çocuk yardımı gibi) yine bir açıdan ücretli çalışanların gelir düzeyinin iyileştirilmesinin amaçlandığı söylenebilir. Bu bakımdan ücret geliri üzerinde belirtilen vergi ve vergi benzeri mali yüklerin varlığının (vergi takozunun) gelir dağılımının düzenlenmesi açısından etkili olabileceği söylenebilir. Ayrıca ücrete ilişkin sendikal faaliyetlerin gelişmiş olmasının da gelir dağılımı bakımından etkili olduğu belirtilebilir.

Maliye politikasının en temel amaçlarından biri adil bir şekilde kişisel gelir dağılımının sağlanmasıdır (Turhan, 1998: 233). Dolayısıyla devletin maliye politikası araçlarıyla gelirin yeniden dağılımını sağlaması gerekmektedir. Kişisel gelir dağılımının sağlanması amacıyla devletin en önemli maliye politikası araçları arasında artan oranlı gelir vergisi ile transfer harcamaları yer almaktadır. Bu bakımdan transfer ödemeleri karşılıksız bir şekilde devletin bireylere yapmış olduğu yardımları ifade edilmektedir. Artan oranlı gelir vergisi, kişisel geliri yüksek olanların düşük olanlara kıyasla daha fazla vergilendirilmesini ifade etmektedir (Miller & Struthers, 1993: 299-301). Bu bilgiler ışığında ücret geliri elde edenlerin genellikle toplumun büyük bir kesimini oluşturması ve ücret geliri üzerindeki mali yükleri ifade eden vergi takozunun hem kişisel gelir vergisini hem de bir takım transfer ödemelerini kapsamasından dolayı gelir dağılımı üzerinde etkili olabilecek bir maliye politikası aracı olarak belirtilebilir. Dolayısıyla vergi takozu oranının yüksek ya da düşük olmasının, gelir dağılımı üzerinde etkisinin olabileceği beklenmektedir.

Literatürde, vergi takozu ve gelir dağılımı ilişkisini belirlemeye yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Akgün vd. (2018) yapmış oldukları çalışmada, çeşitli vergi türleri ile vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla 34 OECD üyesi ülkesi için 1980-2014 dönemi için panel regresyon analizi gerçekleştirmişlerdir. Analiz sonucunda vergi takozu oranı yüksek olduğunda, düşük gelir elde eden ücretli çalışanlar için gelir eşitsizliğinin belirgin bir şekilde arttığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Checchi ve Penalosa (2005) gelir dağılımı ile işgücü piyasası değişkenleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu ilişkiyi tespit edebilmek amacıyla örneklem olarak OECD üyesi 16 ülke seçilmiş ve 1970-1996 yılları arası verilerle panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda vergi takozu ile Gini katsayısı arasında negatif yönde ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca işgücü piyasası göstergelerinin gelir dağılımı üzerinde oldukça etkili olduğu vurgulanarak, sendika faaliyetleri ile işsizlik yardımlarının gelir eşitsizliğini azaltmada etkili olduğu belirtilmiştir.

Gerber vd. (2019) yaptıkları çalışmada gelir vergisi artan oranlılığını göz önünde bulundurarak, vergi takozu ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda örneklem olarak OECD üyesi ülkeler belirlenmiş ve 1981-2017 dönemi için panel regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analizde bağımlı değişken olarak Kakwani endeksi belirlenmiş ve vergi takozu ile gelir

eşitsizliği arasındaki ilişki tespit edilmek istenmiştir. Analiz sonucunda kişi başına yüksek gelire sahip olan ülkelerde vergi takozundaki artışın gelir eşitsizliğini olumlu yönde etkilediği, düşük gelirli ülkelerde ise vergi takozundaki değişimin gelir eşitsizliği üzerinde çok da etkili olmadığı belirtilmiştir. Burniaux vd. (2006) gerçekleştirdikleri çalışmada 18 OECD ülkesinde 1978-2000 yılları arası için işgücü piyasası göstergelerinin gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkisini ele almıştır. Böylelikle gelirin yeniden dağıtımını için kullanılan işgücü göstergelerinin etkisi tespit edilmek istenmiştir. Bu doğrultuda Gini katsayısı ile belirtilen bağımsız değişkenler arasında OLS (Ordinary Least Squares) robust standart hata modeli gerçekleştirilmiştir. Elde edilen analiz sonucunda zaman ve ülke heterojenliğinin bulunmadığı durumlarda vergi takozu ile Gini katsayısı arasında negatif anlamlılık tespit edilmiştir.

Iosifidi ve Mylonidis (2017), gerçekleştirdikleri çalışmada çeşitli vergi türleri (işgücü, servet, tüketim üzerindeki vergiler) ile işgücü üzerinde oluşan ücret haricindeki maliyetin gelir eşitsizliğine olan etkisini ele almıştır. Çalışmada, 17 OECD ülkesi (1970-2001) verilerinden yararlanılarak dengesiz panel veri analizi ve iki aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada gelir eşitsizliği belirleyicisi olarak Texas Eşitsizlik Endeksi (Gini katsayısından yararlanılarak hazırlanmış) kullanılmıştır. Analiz sonucunda ücret haricindeki işgücü maliyetinin, tüketim ve sermaye vergilerinden daha çok gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı ve negatif etkisi tespit edilmiştir. Vazquez vd. (2012) yaptıkları çalışmada, ücret geliri üzerindeki kişisel gelir vergisi ve sosyal güvenlik katkı paylarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu bakımdan gelişmiş, gelişmekte ve geçiş sürecinde olan 150 ülke verileri kullanılarak çok değişkenli regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda gelir üzerindeki vergilerin negatif yönde, sosyal güvenlik katkı paylarının ise pozitif yönde etkisi olduğu belirtilmiştir.

Vanhoudt (1997) işgücü piyasası göstergelerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ele aldığı çalışmasında OECD ülkeleri nezdinde panel regresyon analizi ve nedensellik analizi gerçekleştirmiştir. İşgücü piyasası göstergelerinden biri olan vergi takozu ile gelir dağılımı arasında anlamlılık tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda vergi takozundaki azalmanın düşük gelir grubu üzerinde eşitsizliği azaltıcı yönde etki ettiği belirtilmiştir. Groot vd. (2004) işgücü piyasası göstergelerinin gelir dağılımı üzerindeki etkisini OECD ülkeleri (1960-1995) nezdinde regresyon analizi kullanarak belirlemeyi amaçlamışlardır.

Analiz sonucunda diğer çalışmaların aksine Gini katsayısı ile vergi takozu arasında pozitif anlamlılık tespit edilmiştir.

2.2. YOKSULLUĞA ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU

Yoksulluk kavramı, bireylerin gıda, sağlık, barınma gibi temel nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli gelire sahip olmama durumları olarak ifade edilebilir. Bu açıdan yoksulluk kavramının ülkenin refah düzeyi ile de ilgili olduğu belirtilebilir (Kirmanoğlu, 2017: 207). Toplumda bir kesimin gelirden aldığı pay fazla iken diğer bir kesimin yoksulluk sınırı altında yaşamak zorunda olması ve bu kesimin temel düzeyde ihtiyaçlarını bile karşılayamayacak düzeyde olması insani değer açısından kabul edilebilir durum olmamaktadır. Dolayısıyla devletin yoksulluk problemine çeşitli politika araçlarıyla müdahale edebilmesi gereklilik oluşturmaktadır.

Yoksullukla mücadelede maliye politikası araçları olan vergiler ile kamu harcamaları etkili bir araç olarak kullanılabilir. Yeterli gelire sahip olmayan bireylere düşük vergilendirme imkânı sağlanması ve bunun yanında çeşitli transfer harcamalarıyla düşük gelirli bireylerin desteklenmesi yoksullukla mücadelede etkili olmaktadır (Ay ve Haydanlı, 2017: 145). Bu doğrultuda marjinal tüketim eğilimi yüksek olan düşük gelirli bireylerin yüksek oranlarda vergilendirilmesinin yoksullukla mücadeleyi zorlaştıracığı belirtilebilir. Ücret geliri elde edenlerin toplumun büyük bir kesimini oluşturması dolayısıyla ücret gelirine ilişkin uygulanan vergilendirme stratejilerinin de yoksullukla mücadelede önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Bu başlık altında vergi politikalarının yoksulluk üzerindeki önemi de göz önünde bulundurularak vergi takozu ile yoksulluk ilişkisine yer verilmesi gerekli görülmüştür

Amartya Sen (2000), gelir düzeyini yoksulluk üzerinde etkili olan faktörlerden biri olarak ifade etmektedir. Bu kapsamda yoksulluk kavramına açıklık getirebilmek amacıyla eylemliliğe dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda bireylerin refahını arttırmada gelirin bir amaç değil araç olabileceği belirtilmektedir. İbn-i Haldun (2018), toplumda genel düzeyde görülen yoksulluğun işgücü ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Bir ekonomide işgücünün fazla olması durumunda bireylerin gelirlerinde artış olacak ve birikimleri artabilecektir. Toplumda görülen genel refah seviyesindeki artış artan vergilerle birlikte kamu gelirlerini arttıracaktır. Bu duruma karşın nüfusun ve bununla birlikte işgücünün azalmasıyla refah seviyesi azalmakta ve ekonomi canlılığını

yitirmektedir. Bunun sonucunda ise yeterli vergi geliri elde edilemeyeceği için kamu kesimi yoksulluğu oluşabilecektir.

Vergiler, sosyal bir politika aracı olarak yoksullukla mücadelede kullanılabilir. Bu bakımdan yoksullukla mücadele için vergilendirmeye ilişkin mevzuat sosyal politikalar gözetilerek oluşturulmalıdır. Bunlara ilave olarak vergilendirmede artan oranlı tarife, en az geçim indirimi, ücret geliri lehine yaklaşım gibi uygulamaların yoksullukla mücadelede önemli bir yeri olduğu belirtilebilir (Didinmez, 2021: 292). Ayrıca işgücü üzerinde bulunan vergiler çalışanların çalışma arzularını kırmaktadır. Bu bakımdan nitelikli işgücünün piyasada pazarlık yoluyla yüksek ücret düzeyinde çalışma imkânı bulmasına karşın vasıfsız işgücü ise düşük ücret seviyesinden çalışmaya razı olmaktadır. Dolayısıyla düşük ücret geliri elde eden kesime ilişkin ücret vergilendirme politikalarının çeşitli vergisel ayrıcalıklar sağlanarak düzenlenmesi gerekmektedir (Ay ve Haydanlı, 2017: 148). Bu bakımdan ücret geliri üzerinde hem vergileri hem de vergi benzeri mali yükleri kapsayan vergi takozunun yoksullukla mücadelede önemli bir işlev göreceği belirtilebilir. Toplumun büyük bir kısmının ücret geliri elde etmesinden dolayı yoksulluğun daha yüksek olduğu vasıfsız işgücü üzerinde vergi takozu politikalarının etkisi olacağı belirtilebilir. Bununla birlikte vergi takozu kapsamında yer alan transfer ödemelerinin düşük gelir elde eden çalışanlara yönelik kapsamının genişletilmesi yoksullukla mücadelede etkili olabilecektir.

Literatürde vergi takozu ile yoksulluk ilişkisini doğrudan ele alan çalışma bulunmamaktadır. Bu bakımdan literatürdeki çalışmalarda yoksulluk üzerinde işgücü piyasası değişkenleri ile çeşitli vergi türlerinin etkisinin sınındığı görülmektedir. Buna örnek olarak Burniaux vd. (2006), gerçekleştirdikleri çalışmada OECD ülkelerinde işgücü piyasası göstergelerinin gelir eşitsizliği ve yoksulluk üzerindeki etkisini ele almıştır. Böylelikle yoksulluk oranı üzerinde işgücü göstergelerinin etkisi tespit edilmek istenmiştir. Bu doğrultuda yoksulluk oranı ile belirtilen bağımsız değişkenler arasında OLS robust standart hata modeli gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda vergi takozu ile yoksulluk oranı arasında negatif anlamlılık tespit edilmiştir.

Chen vd. (2018), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada, mali araçlar ile işgücü piyasası değişkenlerinin, gelir eşitsizliği ile yoksulluk üzerindeki etkisini ele almışlardır. Bu amaçla Avrupa Birliği üye ülkelerinde panel regresyon analizi gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca gelir eşitsizliği ile yoksulluk üzerindeki belirtilen değişkenlerin etkilerini ölçmek için Robust Standart hata modeli kullanmışlardır. Çalışma sonucunda dolaysız vergi

gelirleri ile yoksulluk oranı arasında negatif yönde anlamlılık tespit edilmiştir. Uzun dönem işsizlik oranı ve işgücü esnekliği ile yoksulluk oranı arasında ise pozitif yönde anlamlılık tespit edilmiştir. Ayrıca Scholz vd. (2009), sosyal güvenlik katkıları ile transfer ödemelerin yoksulluk üzerindeki etkisini ele aldıkları çalışmada sosyal güvenlik katkılarının %38, transfer ödemelerin ise %22 oranında yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Adukonu ve Ofori-Abebrese (2016), yapmış oldukları çalışmada Gana'da çeşitli vergi türlerinin yoksulluk üzerindeki etkisini 1984-2003 dönem aralığında tahmin etmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda doğrudan vergilerdeki artışın yoksulluk üzerindeki etkisinin uzun dönemde yoksulluğu azaltıcı, kısa dönemde ise yoksulluğu arttırıcı yönde etkilediği ifade edilmiştir. Ahmad ve Awan (2021) yapmış oldukları çalışmada Pakistan'da 1998-2018 dönemleri için vergilerin yoksulluk üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışma sonucunda vergilerdeki artışın yoksulluğu artış yönünde etkilediği tahmin edilmiştir. Bu durumla ilgili olarak vergilerdeki artışın bireylerin gelir düzeyini azaltacağı için yoksulluğu arttıracığı belirtilmektedir. Caminada ve Goundswaard (2009) yaptıkları çalışmada AB ülkelerinde vergi ve sosyal transferlerin yoksulluk üzerindeki etkisini belirlemeyi amaçlamışlardır. Analiz sonucunda sosyal transferler ile yoksulluk arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca vergilerin ve sosyal transferlerin yoksulluğu azaltıcı yöndeki etkisinin güçlü olmadığı ifade edilmiştir.

Vergi takozuna ilişkin uygulanan politikaların yoksullukla mücadelede etkili olabileceği belirtilebilir. Ücret geliri üzerinde önemli vergilerden birini kişisel gelir vergisi oluşturmaktadır. Kişisel gelir vergisinin artan oranlı yapısı düşük gelir elde eden bireyleri az oranda vergilendirmeyi esas almakta ve gelir elde eden bireyin kişisel ve ailevi nitelikteki özel durumlarını da dikkate almaktadır. Yoksullukla mücadele kapsamında düşük gelir elde eden bireylere yönelik vergisel avantajlar artırılabilir. Ücret geliri üzerinde yer alan diğer bir unsur da transfer ödemeleridir. Devletin düşük gelir elde eden bireylere yönelik transfer harcamalarının kapsamını genişletmesi de yoksullukla mücadelede etkili bir yol olabilecektir.

2.3. İNSANİ GELİŞİMİŞLİĞE ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU

İnsani gelişmişlik endeksi, bir ülkenin kalkınma göstergesi olarak kullanılan milli hasılanın yanı sıra sağlık ve eğitim gibi insanların kişisel refahlarını da dikkate alarak ifade edilen bir ölçümdür. İnsani gelişmişlik endeksinin bir anlamda refah göstergesi

olarak kullanılabilirdiği belirtilebilir (UNDP, 2022). Bir ülkede insani gelişmişlik seviyesinde artış olması aslında o ülkede yaşayan bireylerin refahlarında da artış olacağını belirtmektedir. Buna ek olarak maliye literatüründe yer verildiği üzere vergilerin vatandaşların refah düzeyleri üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir. Çünkü vatandaşlar gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler nedeniyle devlete vergi vermek zorunda kalmakta ve bu da gelir seviyelerinde azalma meydana getirmektedir. Bundan dolayı vatandaşların ödedikleri vergiler dolayısıyla da refahlarının etkilenebileceği varsayılmaktadır. Literatürde yer verilen çalışmalara bakıldığında genellikle refah göstergesi olarak kişi başına düşen milli gelire yer verildiği görülmekte ve vergilerin bu yöndeki etkileri ele alınmaktadır. Vergilerin insani gelişmişliğe ilişkin etkisine yer verilen çalışmaların ise sınırlı olduğu görülmektedir.

Ücret geliri üzerinde ödenmesi zorunlu olan vergi ve vergi benzeri mali yükleri içeren vergi takozunun insani gelişmişlik üzerindeki etkisinin belirlenmesi önemli görülmektedir. Vergi takozu karşılıksız niteliğe sahip vergilerin yanı sıra karşılık ifade eden bir takım sosyal güvenlik katkı paylarını da içermektedir. Dolayısıyla vergi takozundaki artışın insani gelişmişliği ne yönde etkileyeceği içeriğindeki vergiler ile sosyal güvenlik katkı paylarının ne ölçüde olduğuna göre değişiklik göstereceği ifade edilebilir. Eğer bir ülkede ücret geliri üzerindeki vergi takozu içeriğinde sosyal güvenlik katkı payları vergilere oranla daha çok ise insani gelişmişlik seviyesini arttırabileceği ifade edilebilir. Çünkü sosyal güvenlik katkı paylarının içeriğinde genellikle sağlık sigortası, emeklilik sigortası, işsizlik sigortası gibi ücretli çalışmanı koruma amaçlı bir takım zorunlu mali yükler bulunmaktadır. Buna karşın vergi takozu içeriğinde sosyal güvenlik katkı paylarının vergilere oranla daha az bir pay içermesi durumunda ise insani gelişmişliği azalabileceği ifade edilebilir. Çünkü vergiler zorunlu ve karşılıksız ödemeleri ifade ettiği için vatandaşların gelirlerinde doğrudan bir eksilme oluşturacak ve bu durum vatandaşların yararına olacak şekilde kullanılmadığı takdirde refah düzeyi bu durumda olumsuz yönde etkilenebilecektir.

İnsani gelişmişlik endeksi hesaplamasında üç farklı unsurun dikkate alınmaktadır. Bu unsurlar arasında maddi açıdan iyi bir yaşam standardına sahip olmak, uzun ve sağlıklı bir yaşam sürmek ile eğitim yer almaktadır. İyi bir yaşam standardına sahip olma boyutu, kişi başına düşen milli gelir düzeyiyle; uzun ve sağlıklı bir yaşam boyutu, doğumda beklenen yaşam süresiyle ve son olarak eğitim boyutu ise okullaşma yılı ile belirlenmektedir (UNDP, 2022). Bu bakımdan insani gelişmişlik endeksinin çok boyutlu

bir gösterge ile açıklanabilmesi nedeniyle ülkelerin insan kavramı çerçevesinde kalkınmalarına ilişkin sayısal bir değeri ifade ettiği belirtilebilir. Şekil 3'te insani gelişmişlik endeksinin hesaplanmasında kullanılan temel boyutlara ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Şekil 3. İnsani Gelişmişlik Endeksi Bileşenleri

Kaynak: (UNDP, 2010)

Şekil 3'te insani gelişmişlik endeksinin oluşturan eğitim, sağlık ve yaşam standardı boyutlarına ilişkin alt indeklere yer verilmektedir. Buna göre sağlık boyutunun doğumda yaşam beklentisi alt endeksiyle; eğitim boyutu ortalama okullaşma yılı ve beklenen okullaşma yılı ile son olarak yaşam standardı boyutu ise kişi başına düşen gayri safi milli gelirle ölçülmektedir. Ayrıca Bolat ve Çılan (2007), ekonomik büyüme ile insani gelişmişliğin birlikte ele alınması gereken göstergeler olduğunu ifade etmektedir. Bu durum insanların ekonomik büyümeye katkı sağladığı; insani gelişmişliğin ise insana katkı sağladığı şeklinde açıklanabilir. Gürses (2009) ise insani gelişmişliğin gelir düzeyinden ziyade insanı temel alan bir kalkınmayı içerdiğini belirtmektedir. Bu doğrultuda refahın artırılması için yalnızca gelir düzeyinin etkili olmadığı söylenebilir.

İnsani gelişmişliğin hesaplanması ve bu yolla ülkelerin kalkınmalarına ilişkin karşılaştırmaların sunulması Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca insani gelişmişliğin Amartya Sen (1988)'in yapabilirlik yaklaşımına dayandığı belirtilebilir. Bu bakımdan insani gelişmişlik endeksi kalkınmanın sayısal bir göstergesi olarak sunulmaktadır. Böylelikle insani gelişmişliğin ekonomik kalkınmaya alternatif bir gösterge olarak yer verildiği belirtilebilir (Anand & Sen, 1995: 1). Ülkelerin insani gelişmişlik seviyesi "0" ile "1" arasında değerlerle ölçülmektedir. Buna göre "1" en yüksek insani gelişmişlik seviyesine "0" ise en düşük insani gelişmişlik seviyesini ifade

etmektedir (Mihçı ve Mihçı, 2003: 32). Böylelikle endekse dâhil ülkeler bakımından insani gelişmişliğin kapsamlı bir bilgi sunduğu ifade edilebilir. Ayrıca belirtilen endeks sonucuna göre ülkeler *çok yüksek, yüksek, orta ve düşük* gelişmişlik düzeyine sahip olan ülkeler şeklinde ayrıma tabi tutulmaktadır (Özcan ve Oktay, 2020: 1156).

Maliye literatüründe vergilerin refah üzerindeki etkisinin sıklıkla ele alındığı görülmektedir. Ancak vergilerin kalkınmanın insanı temel alan göstergesi olarak kabul edilen insani gelişmişliğe olan etkisini ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Vatandaşlar, gerçekleştirmiş oldukları faaliyetler dolayısıyla ilgili faaliyet konusu kapsamında vergi ödemekle yükümlü tutulmaktadır. Bu bakımdan vergi ödeyen vatandaşların gelir düzeyi azalacağı için refahlarının bu durumdan olumsuz etkileneceği varsayılmaktadır. Dolayısıyla gelir düzeyini doğrudan ele alan ücret geliri üzerindeki vergi ve vergi benzeri mali ödemelerin de bireylerin refahlarını etkileyebileceği söylenebilir. Ücret geliri üzerinde meydana gelen vergi ve vergi benzeri mali yükleri ifade eden vergi takozu hem karşılıksız nitelikteki vergileri hem de karşılık ifade eden sosyal güvenlik katkı payı ödemelerini belirtmektedir.

Vergi takozunun insani gelişmişlik üzerindeki etkisinin hem pozitif hem de negatif şekilde gerçekleşebileceği ifade edilebilir. Vergi takozu kapsamında karşılıksız nitelikteki vergilerin ağırlıkta olması durumunda vergi takozunun insani gelişmişlik üzerinde negatif etkisinin olabileceği; buna karşın vergi takozu kapsamında karşılık ifade eden sosyal güvenlik katkı paylarının ağırlıkta olması durumunda ise vergi takozunun insani gelişmişlik üzerinde pozitif etkisinin olabileceği belirtilebilir. Literatürde vergi takozunun refah üzerindeki etkisine ilişkin çalışmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu bakımdan bu başlık altında vergilerin refah üzerindeki etkisini ele alan çalışmalara değinilecektir. Nwakanma ve Nnamdi (2013), yapmış oldukları çalışmada vergilerin kalkınma üzerinde olumlu yönde etkisinin olabileceğini ifade etmiştir. Kalkınma üzerinde olumlu yönde etkisi ifade edilen vergiler; şirket gelir vergisi, petrol kâr vergisi ve tüketim vergisi olarak belirtilmektedir.

Kızılkaya vd. (2015), OECD ülkeleri için 1998-2007 yıllarını kapsayan panel veri analizi gerçekleştirmiştir. Belirtilen analizde insani gelişmişlik üzerinde vergi, kamu harcaması, milli gelir ve alt yapı gibi değişkenlerin etkisi tahmin edilmiştir. Analiz sonucunda vergilerin insani gelişmişlik üzerinde negatif yönde etkili olduğu ifade edilmiştir. Ofoegbu vd. (2016), Nijerya'da 2005-2014 döneminde vergi gelirlerinin kalkınma üzerindeki etkisi insani gelişmişlik ile GSYİH karşılaştırılarak tahmin

edilmiştir. Çalışma sonucunda vergi gelirleri ile ekonomik kalkınma arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Şaşmaz ve Yayla (2018), gerçekleştirmiş oldukları çalışmada OECD ülkelerinde dolaylı/dolaysız vergiler ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Çalışma sonucunda dolaysız vergilerden insani gelişmişliğe doğru; dolaylı vergiler ile insani gelişmişlik arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ciğerci ve Eğmir (2020) gerçekleştirmiş oldukları çalışmada Türkiye’de 1990-2019 döneminde dolaylı/dolaysız vergiler ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkiyi nedensellik analizi ile tahmin etmişlerdir. Çalışma sonucunda dolaysız vergilerden insani gelişmişlik endeksine doğru tek yönlü; insani gelişmişlik endeksinden dolaylı vergilere doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

2.4. EĞİTİME ETKİSİ BAKIMINDAN VERGİ TAKOZU

Taş (2007) eğitimi “Bireyin davranışlarında kendi tecrübesi yoluyla istenilen değişmeyi meydana getirme süreci” olarak belirtmektedir. Özkan (2006: 35) ise eğitimi belirli amaçlar doğrultusunda insanları yetiştirme olarak ifade etmektedir. Eğitim yoluyla insanların kendilerini geliştirebileceği ve bu sürecin aslında yaşamlarının tümüne hâkim olduğunu belirtmektedir. Bu bakımdan eğitimin asıl amacını öğrenme olarak belirtmek mümkündür. Ayrıca eğitim yoluyla gelecek nesillere bilgi birikimi aktarılabilir. Böylelikle eğitim yoluyla kişisel, sosyal ve ekonomik bakımdan bireylerin toplumda yer edilmeleri sağlanmaktadır. Dolayısıyla eğitimin doğru yönlendirilebilmesi yoluyla bireylerin hayatına katkı sağlanabileceği gibi toplumun gelişmesine ve gelecek nesillerin yönlendirilmesine de katkı sunulacağı belirtilebilir (Taş ve Yılmaz, 2008: 158). Eğitim sürecinin tamamlanmasıyla bireyler mesleki ya da akademik açılarından bilgi donanımına sahip olmaktadır. Bu bakımdan birey bir anlamda eğitim sayesinde sosyalleşmekte ve kişisel yeteneklerini geliştirebilmektedir (Tezel, 2010: 54).

Eğitim bir anlamda beşeri sermayeye yapılan bir yatırım olarak kabul edilebilir. Bu bakımdan beşeri sermayeyle ilgili olarak Schultz (1961), insanların yaşamları boyunca belli bir eğitime maruz kaldığını, kişilerin sonradan edindikleri eğitimlerin ise sermaye kapsamında değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Ayrıca Schultz, informal eğitim olarak adlandırılan işyerlerinin vermiş oldukları işbaşı eğitimleri ve formal olarak adlandırılan ilk ve ortaöğretim eğitimleri ile üniversite eğitimlerini beşeri sermaye kapsamında yer alan eğitimler olarak belirtmektedir. Bu bakımdan beşeri sermayenin ülkelerin büyüme ve kalkınması üzerinde önemli düzeyde etkisi olduğu ifade edilebilir. Özellikle gelişmiş ülkelerde eğitimin büyüme üzerinde önemli yönde katkısı olduğundan

söz edilebilir (Tunç, 1993: 6). Eğitim seviyesinde artış olan bireylerin okuryazarlık oranı da yüksek olacağı için vatandaşlık görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getireceği düşünülmektedir. Çünkü okuryazarlık oranı yüksek olan bireylerin kanunları iyi bileceği kabul edilmektedir. Dolayısıyla vatandaşlık görevi olarak kabul edilen vergiye yönelik uyumun da eğitim seviyesi yüksek kişilerde daha fazla olacağı belirtilebilir. Bununla birlikte eğitim seviyesindeki artışla birlikte çalışanların da işgücü üretim yeteneğinin gelişeceği söylenebilir.

Günsoy ve Özsoy (2012), eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılımın da artacağını ifade etmektedir. Çünkü eğitim seviyesindeki artışla birlikte işgücünden alınan verimde de artış olmaktadır. Buna ek olarak eğitim seviyesindeki artışın ücretlerde yükselmeyi de beraberinde getirdiği ifade edilmiştir. Beşeri sermayenin üretim sürecinde kullanılan faktörlerin bir anlamda daha verimli kullanılmasını ifade ettiği belirtilebilir. Bu bakımdan eğitim de beşeri sermayenin bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla ücret geliri üzerindeki mali yüklerin eğitim seviyesi üzerindeki etkisinin belirlenmesinin önemli olduğu belirtilebilir. Özellikle gelişmiş ülkelerde üniversite eğitim maliyetlerinin yüksek olması, üniversite eğitimi almak isteyen bireyler açısından caydırıcı olabilecektir. Bundan dolayı ücretli çalışanların katlandıkları vergisel yükümlülüklerin fazla olması yükseköğretim eğitimi almaya yönelik talebi azaltabilecektir.

Toplumun büyük kesiminin ücretli çalışandan oluşması nedeniyle ücretin yükseköğretim eğitim düzeyi üzerinde etkili olabileceği söylenebilir. Bununla birlikte bazı ülkeler beşeri sermayenin iyileştirilmesi amacıyla vergi takozu kapsamında yer alan transfer harcaması yoluyla çeşitli eğitim faaliyetlerine destek sunmaktadır. Bu şekildeki uygulamaların özellikle gelişmiş ülkelerde görüldüğü söylenebilir. Dolayısıyla vergi takozu kapsamında eğitime yönelik desteklerin olması durumunda vergi takozundaki artışın eğitim üzerinde pozitif yönde etkisi olması beklenmektedir.

Eğitimin insani gelişmişlik ve refah gibi alanlarda da iyileşme sağladığı göz önünde bulundurulduğunda sosyal kalkınma açısından da önemli bir araç olduğunu belirtmek mümkün olmaktadır (Güngör, 2017: 14). Toplumdaki eğitim düzeyinin artırılmasıyla sosyal ve ekonomik gelişmenin de sağlanabileceği ifade edilebilir. Bununla ilgili olarak suç oranlarında azalma, demokratik bir toplum yapısının oluşması, bireyin yüksek gelir elde etmesi, sağlıklı bir toplum gibi durumları eğitimin avantajları arasında belirtmek mümkündür. Dolayısıyla eğitilmiş bir bireyin faydası yalnızca kendisine değil topluma da yansımaktadır (Taş ve Yenilmez, 2008: 161). Bu bakımdan toplumda eğitim

seviyesinin yükselmesiyle birlikte bir anlamda sosyo-ekonomik gelişmenin de sağlandığı belirtilebilir. Çünkü eğitilmiş birey ekonomik anlamda nitelikli işgücü yoluyla büyümeye katkı sağlayabileceği gibi sosyal anlamda da genel iyileşmeye katkı sağlayabilecektir.

Toplumun eğitim seviyesinde artış olmasıyla birlikte bireylerin vergi ödemeye yönelik uyumlarının da daha yüksek olacağı varsayılmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek bireylerin okuryazarlık seviyesinin de yüksek olmasından dolayı mevzuatları da daha iyi yorumlayabildiği söylenebilir. Dolayısıyla eğitilmiş bireyler, mevzuatlara aykırı davranışları durumunda karşılaşacakları yaptırımları da iyi bildiklerinden mevzuatlara aykırı hareket etmeyeceklerdir. Bu bakımdan toplumda eğitim seviyesinde artış olmasıyla birlikte vergi ödemeye yönelik olumlu bir yaklaşımın da olacağı belirtilebilir. Ayrıca eğitimin sosyo-ekonomik kalkınma açısından önemli bir unsur olmasından dolayı eğitilmiş bireyler nitelikli işgücünün artırılmasına katkı sağlayarak işsizliğin azaltılmasına da yön verebileceklerdir. Buna ek olarak vergi ile eğitim ilişkisinin temelinde sosyo-ekonomik bakımdan gelişmiş bir toplum sağlamanın olduğu belirtilebilir. Ayrıca bu ilişkinin ülke ve zaman açısından farklı şekillerde gerçekleşebileceği ifade edilebilir. Çünkü her ülkenin vergi mevzuatı aynı değildir.

Literatürde vergi ile eğitim arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalara rastlanmaktadır. Alm vd. (1992) yaptıkları çalışmada kişilerin eğitim seviyesi arttıkça vergi mevzuatını da daha iyi anlayacaklarından vergi ödemeye yönelik daha olumlu yaklaşacaklarını ifade etmektedir. Demir (2013) yapmış olduğu çalışmada Türkiye’de subjektif vergi yükünü belirleyen faktörleri ele almıştır. Çalışma sonucunda eğitim seviyesi arttıkça subjektif vergi yükünün azaldığını belirtmiştir. Torgler vd. (2008) ise gerçekleştirmiş olduğu çalışmada Türkiye ve ABD’de eğitim düzeyindeki artışla birlikte vergi ahlâkında da artış olduğunu belirtmektedir. Vergi ile eğitim arasında pozitif ilişki tahmin eden çalışmalar olduğu gibi negatif ilişki tahmin eden çalışmalar da bulunmaktadır. Dubin vd. (1990) ve Beron vd. (1992) yapmış oldukları çalışmada eğitim seviyesi ile vergi bilinci arasında ters yönlü ilişkinin olduğunu ifade etmiştir.

Köthenbürger ve Poutvaara (2006), sosyal güvenlik katkı payı ödemelerinin özellikle genç nesil üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu ifade etmektedir. Buna göre ücret üzerindeki vergi ve sosyal güvenlik katkı payları ödemelerindeki artışın eğitimi negatif yönde etkileyeceğini belirtmektedir. Ücret geliri üzerindeki sosyal güvenlik katkı payları ile eğitim arasında negatif ilişki tespit eden çalışmalar olduğu gibi pozitif ilişki tespit eden çalışmalar da bulunmaktadır. Bununla ilgili olarak Echevarría ve Iza (2006)

yaptıkları çalışmada sosyal güvenlik katkı payı ödemelerinin eğitim üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğunu ifade etmektedir.

Coelli (2005), yaptığı çalışmada ebeveynlerin aldıkları ücretlerin çocuklarının eğitime devamlılığı üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışma sonucunda düşük ücret geliri elde eden ebeveynlerin çocuklarının üniversiteye devamlılığı, yüksek ücret geliri elde eden ebeveynlerin çocuklarına göre düşük olduğu görülmektedir. Bu bakımdan eğitim seviyesi üzerinde çocuklarının eğitiminden sorumlu olan ebeveynlerin ücretlerinin de etkili olduğu söylenebilir. Özellikle gelişmiş ülkelerde yükseköğretim eğitiminin maliyetinin yüksek olmasından dolayı aileler yeterli bir gelire sahip olmadığı takdirde çocuklarının eğitimlerini destekleyememektedir. Bu bakımdan ücret geliri üzerindeki vergi takozu artışıyla birlikte işsizlik de artacak ve bunun sonucunda genel eğitim seviyesinde de azalma eğilimi meydana gelebilecektir. Varlamova ve Larionova (2018) yapmış oldukları çalışmada 2000-2016 dönemi için örneklem olarak belirledikleri 30 OECD ülkesinde makroekonomik ve işgücü piyasası göstergelerinin eğitim üzerindeki etkisini tahmin etmiştir. Çalışma sonucunda işgücü piyasası göstergelerinin eğitim üzerinde oldukça etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca ücret seviyesindeki artışın yükseköğretim eğitimi üzerinde arttırıcı bir etkisi olduğu ifade edilmiştir.

Eğitim ve vergi takozu arasındaki ilişki gelir vergisi ya da ücretler üzerindeki mali yüklerle yönelik teşvik uygulamaları açısından da açıklanabilmektedir. Bu durumla ilgili olarak özellikle gelişmiş ülkelerin çoğunda eğitim faaliyetlerine şirket düzeyinde vergisel avantajlar sunulabilmesinin yanı sıra bireysel olarak gelir vergisinden ayrıcalık şeklinde de yer verilmektedir. Bu bakımdan ücretler üzerindeki mali yüklerle yönelik eğitim teşvikleriyle birlikte eğitim seviyesinde artış olacağı söylenebilir. Tablo 3'te işverenler ve çalışanlara yönelik sağlanan vergisel avantajlara yer verilmektedir.

Tablo 3. Bazı OECD Ülkelerinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Yönelik Vergisel Avantajlar

Ülkeler	İşverenlere Yönelik Vergisel Avantajlar	Bireye/Çalışana Yönelik Vergisel Avantajlar
Çek Cum.	✓	✓
Almanya		✓
Estonya	✓	✓
İrlanda		✓
Yunanistan	✓	
İspanya	✓	
Fransa	✓	✓
İtalya	✓	
Letonya	✓	✓
Litvanya	✓	✓

Tablo 3. (Devam) Bazı OECD Ülkelerinde Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Yönelik Vergisel Avantajlar

Ülkeler	İşverenlere Yönelik Vergisel Avantajlar	Bireye/Çalışana Yönelik Vergisel Avantajlar
Lüksemburg	✓	✓
Macaristan	✓	✓
Avusturya	✓	✓
Portekiz		✓
Slovenya	✓	✓
Slovakya		✓

Kaynak: (CEDEFOP, 2009: 23)

Tablo 3'te bazı OECD ülkelerinin işverenler ve çalışanlar için eğitime yönelik vergisel avantajlarına yer verilmektedir. Ayrıca belirtilen ülkelerin çoğunlukla gelişmiş ülkelere karşı olduğu söylenebilir. Bu bakımdan belirtilen ülkelerde eğitime yönelik vergisel avantajlara yer verildiği söylenebilir. Avrupa Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi Merkezi (CEDEFOP, 2009) bazı ülkelerin gelir vergisi ile sosyal güvenlik katkı paylarına yönelik ayrıcalıklara yer vermektedir. Buna göre özellikle Portekiz, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde eğitim harcamaları gelir vergisinden indirilebilmektedir. Örneğin Fransa'da bireylerin bakmakla yükümlü oldukları çocuklarının eğitim masrafları için gelir vergisi ayrıcalığı uygulanmaktadır. Ayrıca Fransa'da sosyal güvenlik katkı paylarına yönelik olarak stajyerlerin maaşlarına da ayrıcalıklar sağlanmaktadır. Almanya'da ise hem mesleki hem de mesleki olmayan eğitim harcamaları için gelir vergisi muafiyeti sağlanmaktadır. İrlanda'da ise yükseköğretim eğitim gideri için gelir vergisi muafiyeti uygulanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERGİ TAKOZUNUN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİNE İLİŞKİN UYGULAMA

Ücret geliri üzerindeki vergi takozunun ekonomik ve sosyal açıdan etkilerine ilişkin uygulamaya bu bölümde değinilmiştir. İlk olarak araştırmanın amacı ve önemine yer verilmiştir. Daha sonra panel veri analizine ilişkin metodolojiye, son olarak da araştırmanın analiz ve bulgularına değinilmiştir. Bulgular kısmında vergi takozunun ekonomik ve sosyal etkilerine ilişkin veri setine, modellere, hipotezlere ve tahmin sonuçlarına yer verilmiştir. Bölüm tartışma ve önerilerle sonlandırılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Vergi takozunun ekonomik ve sosyal yönden etkilerinin incelenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda vergi takozunun ekonomik yönden etkilerinin belirlenmesi amacıyla kullanılan değişkenler işsizlik, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ekonomik büyüme, enflasyon ve kayıtdışı ekonomidir. Vergi takozu işgücü maliyetine neden olduğu için işsizlik ile doğrudan yabancı sermayeli yatırımları etilemesi beklenmektedir. Ayrıca vergi takozundaki artış bireylerin elde ettiği gelir miktarında azalmaya neden olacağından bireylerin satın alma gücü azalacak ve reel talep bu durumdan etkilenebilecektir. Dolayısıyla vergi takozunun bu doğrultudaki etkisini belirlemek amacıyla enflasyon değişkeni ilave edilmiştir. Vergi takozu zorunlu bir ödemeyi ifade ettiğinden bireylerin azalan gelirlerini telafi etmek için kayıtdışı faaliyetlere ne denli yöneleceği ise kayıtdışı ekonomi değişkeni aracılığıyla belirlenmek istenmiştir. Son olarak vergi takozunun emek arzı, yatırım ve tasarruf gibi durumlar üzerinde etkili olacağından hareketle ekonomik büyüme üzerinde de etkili olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla belirtilen etkiyi belirleyebilmek amacıyla ekonomik büyüme değişkenine ilişkin model oluşturulmuştur. İlgili amaçlar doğrultusunda vergi takozunun ekonomik yönden etkilerinin ölçülmesi için beş ayrı model oluşturularak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Uygulama aşamasında araştırma örneklemini 29 OECD ülkesini temsil etmekte, örnekleme ilişkin zaman aralığı ise 2001-2018 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan vergi takozu verisine 2000 yılı sonrası için ulaşılabildiğinden ilgili yıl aralığı bu husus göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

Çalışmada vergi takozunun etkisinin belirlenmek istendiği diğer bir unsuru ise sosyal değişkenler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda vergi takozunun sosyal yönden

etkilerinin belirlenmesi amacıyla gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ve eğitim değişkenleri kullanılmıştır. Vergi takozunun sosyal yönden etkilerinin ölçülmesi amacıyla dört ayrı model oluşturularak panel veri analizleri gerçekleştirilmiştir. Vergi takozunun sosyal etkilerine ilişkin uygulama kısmında araştırma örneklemini 24 OECD ülkesini temsil etmekte ve belirlenen örnekleme ilişkin zaman aralığı ise 2005-2017 dönemini kapsamaktadır. Vergi takozunun ekonomik ve sosyal etkilerine ilişkin analizlerde yer verilen ülkelerin seçilme nedeni, kullanılan verilerin aynı döneme sahip olmasıdır. Ayrıca çalışma kapsamında kullanılan vergi takozu verisinin hem dönem aralığının hem de ülke kapsamının kısıtlı olması, çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bundan dolayı ülke ve dönem aralığı sınırlı tutularak analizler gerçekleştirilmiştir.

Ücret geliri üzerindeki mali yükler arasında kişisel gelir vergisinin yanı sıra sosyal güvenlik katkı payları ve ek vergiler yer almaktadır. Dolayısıyla vergi takozunun sosyal ve ekonomik yönden bir takım etkilerinin olabileceği öngörülmektedir. Literatür araştırmasında vergi takozunun ekonomik ve sosyal açıdan etkilerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu çalışmada vergi takozunun işsizlik, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ekonomik büyüme, enflasyon ve kayıtdışı gibi ekonomik yönden etkilerinin belirlenmesinin yanı sıra gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ve eğitim gibi sosyal açıdan etkilerinin belirlenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Vergi takozunun ekonomik etkilerinin belirlenmesine ilişkin işsizlik, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ekonomik büyüme, enflasyon ve kayıtdışı ekonomi olarak belirlenen bağımlı değişkenlere ilişkin beş farklı model oluşturulmuştur. Ayrıca vergi takozunun sosyal açıdan etkilerinin belirlenmesine ilişkin gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ve eğitim olarak belirlenen bağımlı değişkenlere ilişkin dört farklı model oluşturulmuştur. Vergi takozunun ekonomik ve sosyal açıdan etkilerinin belirlenmesine ilişkin oluşturulan modellerde yerli ve yabancı literatürden yararlanılmıştır. Çalışma kapsamında yer alan örneklemin belirli bir ülke grubundan oluşması ve belirli bir zaman aralığını içermesinden dolayı panel veri analizi gerçekleştirilmesinin uygun olduğu görülmüştür. Çünkü panel veri analizi hem zaman hem de yatay kesit verilerini bir araya getirerek tahmin etme imkânı tanımaktadır. Bu başlık altında panel veri analizi hakkında bilgi verilecektir. Bu doğrultuda panel veri analizinin özellikleri, uygulanma şekli, avantajları ve dezavantajları açıklanacaktır.

2.1. PANEL VERİ ANALİZİ

Panel veri analizinde kişiler, firmalar ve ülkeler gibi birimlere ait olan yatay kesit verileri, belirlenen zaman aralığında bir araya getirilerek tahmin edilmektedir (Tatoğlu, 2013: 2). Panel veri analizi hem zaman boyutu hem de kesit boyutunu birlikte tahmin ettiği için diğer analiz yöntemlerine göre avantajlı kabul edilmektedir (Çetin ve Ecevit, 2010: 171). Baltagi (2005), panel veri analizinin avantajlarını heterojenliğin bulunması, gözlem sayısının ve serbestlik derecesinin yüksek olması, ekonomik tahmin ediciliğinin etkinliğini arttırması, daha çok değişkenlere sahip olması şeklinde belirtmiştir. Hsiano (2007) panel veri analizinin avantajlarını şu şekilde belirtmektedir:

- Modele ilişkin parametreler daha doğru çıkarım yapmaya imkân tanır,
- Daha karmaşık şekilde oluşturulmuş hipotezlerin oluşturulması ve test edilmesini sağlar. Göz ardı edilen değişkenlerin etkisinin ölçülmesini sağlar,
- Veriler arasında dinamik ilişkilerin belirlenmesini sağlar. Bu durum özellikle ekonomik davranışın doğası gereği dinamik bir yapıya sahip özellik taşımasının bir sonucudur,
- Büyük ölçekli tahminler için, mikro ölçekli tahmin sonuçları verir,
- İstatiksel sonuçların hesaplanmasını basitleştirir ve bu hesaplamalar sonucunda çıkarım yapılmasını sağlar.

Panel veri analizinin belirtilen avantajlarının yanı sıra bir takım dezavantajlarının da bulunduğunu söylemek mümkündür. Baltagi (2005) ilgili dezavantajları ise şu şekilde belirtmektedir:

- Panel veri analizinin geniş ölçekli olmasından dolayı çeşitli ölçüm hataları oluşabilmektedir,
- Verilerin toplanma ve düzenlenmesi aşamasında meydana gelen zorluklar,
- Konu bakımından seçicilik,
- Mikro panellere ilişkin verilerin kısa dönemi kapsamı ve bu dönemlerin uzatılmasına ilişkin oluşan maliyet,
- Makro nitelikteki panel veri uygulamalarında yatay kesitlerin yeterince hesaba katılmamasıdır.

Bu doğrultuda panel veri analizinde kullanılmakta olan temel denklem şu şekildedir (Baltagi, 2005):

$$y_{it} = \alpha_{it} + \beta x'_{it} + \varepsilon_{it}$$

Denkleimde belirtilmiş olan y_{it} ; t zamanda bağımlı değişkeni, x_{it} ; t zamanda bağımsız değişkeni, β ; matris eğim katsayısı, ε_{it} ; hata terimlerini, i; modelde yer alan yatay kesit birimi ($i=1, \dots, N$), t; her bir gruba ait zamanı ($t=1, \dots, T$) göstermektedir. Buna göre klasik panel veri analizinde, üç farklı model tahmin edilebilmektedir. Bu modeller En Küçük Kareler olarak da bilinen OLS (Ordinary Least Squares), Rassal Etkiler olarak da ifade edilebilen RE (Random Effects) ve Sabit Etkiler olarak da bilinen FE (Fixed Effects) şeklindedir.

En küçük kareler yöntemi, havuzlanmış veri olarak ifade edilebilmekle birlikte yatay kesit etkisi ve zaman etkisi bulunmadığı durumda, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini açıklamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, kukla değişken olmaksızın en küçük kareler yöntemiyle gerçekleştirilecek analiz doğrultusunda tahmin edilmek istenen yatay kesitlere ait birimler belirli bir havuzda toplanmaktadır. Bu doğrultuda havuzlanan veri grupları için bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerindeki etkisi belirlenir (Sayilgan ve Süslü, 2011: 84). Havuzlanmış panel veri yönteminde, hata terimlerinde birim ve zaman etkisinin bulunmaması durumunda etkili bir tahmin yöntemi olabilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2013: 42).

Sabit etkiler modeli, katsayıların birimlere ya da birimler ile zamana göre değiştiğini varsayan modeldir. Bu modelde yatay kesit birimlere ilişkin oluşan farklılıklar, sabit katsayıda farklı bir sabit değer oluşturmaktadır. Eğim parametreleri de tüm birimler için aynı şekilde gerçekleşmektedir. Buna göre sabit ifade ile katsayının zamana göre değişmediği belirtilmektedir (Greene, 2002: 287-293).

Panel veri metodolojisinde öncelikle FE model ya da OLS modelden hangisinin kullanılacağı belirlenmesi için Fisher Testi olarak da adlandırılan F Testi kullanılmaktadır. F Testi ile sınanmakta olan H_0 ve H_1 hipotezleri şu şekildedir:

$$H_0 : \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_{N-1} = 0$$

$$H_1 : \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq \dots \neq \alpha_{N-1} \neq 0$$

Belirtilen hipotezlerde, H_0 hipoteziyle kast edilen OLS modelin uygunluğunu, H_1 hipoteziyle kast edilen ise FE modelin uygunluğunu ifade etmektedir. Hesaplanan F Testi istatistiği, tablo değerinden büyük olması durumunda ($F > F_{\text{Tablo}}$) H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu bakımdan bireysel etkileri içeren FE model tercih edilmektedir.

Rastgele Etkiler Modeli, sabit etkiler modelinde meydana gelen yapay değişken problemi nedeni dolayısıyla geliştirilmiştir (Kutlar, 2017: 20). Bu modelde birime özgü

olan sabit, açıklayıcı değişkenler ile bütün hata terimleri tesadüfi olarak kabul edilmektedir (Asteriou ve Hall, 2007: 347). Rastgele etkiler modelinde sabit terim katsayıları, yatay kesit birimlere bağlı şekilde dağılmak yerine rastgele dağıldığını varsaymaktadır. Bu kapsamda modele dâhil olmayan ancak bağımlı değişkeni etkileyen bütün faktörlerin rassal hata terimiyle açıklanabildiği kabul edilmektedir (Gülaç, 2014: 101). Bu bakımdan rastgele etkiler modeli, her birime ilişkin sabit katsayıların olmadığı ve bağımsız tesadüfi değişkenlerin olduğu modeli açıklamaktadır (Baltagi, 2005: 14-18).

OLS modeli ya da RE modelinin hangisinin kullanılacağına karar vermek için Lagrange Çarpanı (LM – Lagrange Multiplier) testinden yararlanır. Bu bakımdan LM testi birimler arası varyansı belirlemek amacıyla gerçekleştirilen testi ifade etmektedir (Baltagi, 2005: 59-61). LM testinde, H_0 hipotezi birimlerin varyanslarının eşit olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte H_0 hipotezi OLS modelinin tercih edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra H_1 hipotezi ise RE modelin uygunluğunu belirtmektedir. LM test değerinin tablo değerinden büyük olması durumunda H_0 reddedilmektedir. Bu durumda, RE model tercih edilmelidir.

Kullanılacak olan modeli belirlemek amacıyla son aşamada gerçekleştirilen test yöntemi ise Hausman sınamasıdır. Hausman sınaması, sabit etkiler modelinde ya da rastgele etkiler modelinden hangisinin kullanılacağını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmektedir (Baltagi, 2005: 66-70). Hausman testi kapsamında, H_0 hipotezi birimlere ait spesifik etkilerle açıklayıcı değişkenler arasında ilişki olmadığını belirtmektedir. Buna ilave olarak H_0 RE modelin kullanılmasının gerekliliğini, H_1 ise FE modelin uygunluğunu göstermektedir. Hausman sınaması testinin tablo değerinden büyük olması durumunda H_0 reddedilmektedir. Bu durum FE modelin tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

3. BULGULAR

Vergi takozunun ekonomik ve sosyal yönden etkilerinin belirlenmesine ilişkin panel veri analizi uygulama sonuçlarına bu başlık altında yer verilecektir. Bu doğrultuda öncelikle vergi takozunun ekonomik yönden etkilerine ilişkin panel veri analizi sonuçlarına, daha sonra vergi takozunun sosyal yönden etkilerine ilişkin panel veri analizi sonuçlarına yer verilecektir.

3.1 ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZUNUN EKONOMİK ETKİLERİ

Bu başlık altında vergi takozunun ekonomik etkisine yönelik analizlerde kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlamalar, araştırma hipotezleri ve ilgili literatürden yararlanılarak hazırlanmış olan modellere ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

3.1.1. Veri Seti

Vergi takozunun ekonomik etkilerinin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen analizlerde 29 OECD ülkesine⁷ ilişkin verilere yer verilmiştir. Bununla birlikte oluşturulan modellerde kullanılan değişkenlerin analizlerde esas alınan dönemler arasında Türkiye için düzenli veri aralığına sahip olmadığı görülmüştür. Bu bakımdan Türkiye ile ilgili verilere ulaşılamamasından dolayı Türkiye örnekleme dâhil edilememiştir. Ayrıca elde edilen verilerin zaman aralığı 2001-2018 dönemini kapsamaktadır. Vergi takozu verisinin ülke ve zaman kısıtının bulunması bu çalışmanın sınırlı bir ülke ve sınırlı bir zaman aralığında gerçekleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Çalışmada kullanılan veri setine ilişkin tanımlamalar ile veri seti kaynaklarına Tablo 4'te yer verilmektedir.

Tablo 4. Vergi Takozunun Ekonomik Etkilerine İlişkin Analizlerde Kullanılan Verilere Dair Açıklamalar

Değişkenlerin Simgesi ve Adı	Değişkenlere Dair Açıklama	Değişkenin Kaynağı
<i>UNP (İşsizlik)</i>	İşsizlik oranı	Dünya Bankası
<i>LOGWEDGE (Vergi Takozu)</i>	Ücret geliri üzerinde ödenmesi zorunlu vergi ve vergi benzeri mali yükleri ifade eden vergi takozu oranını ifade etmektedir. Analizlerde logaritmik vergi takozu değerine yer verilmiştir.	OECD
<i>LOGGDP (GSYİH)</i>	ABD Doları cinsinden 2015 yılı sabit fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı ifade etmektedir. Analizlerde logaritmik GSYİH değerine yer verilmiştir.	Dünya Bankası
<i>FDI (Yabancı Yatırım)</i>	Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH içindeki payını ifade etmektedir.	Dünya Bankası
<i>INFLA (Enflasyon)</i>	Tüketici fiyat ile ölçülen enflasyonu ifade etmektedir.	Dünya Bankası
<i>POP (Nüfus)</i>	T yılının, t-1 yılına göre nüfus artış/azalış oranını göstermektedir.	Dünya Bankası
<i>LOGEXCH (Döviz Kuru)</i>	Ülkelerin para biriminin ABD Doları cinsinden değerini ifade edilmektedir. Analizlerde logaritmik döviz kuru değerine yer verilmiştir.	OECD
<i>INT (Faiz)</i>	Kısa vadeli faiz oranı	OECD

⁷ Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Çekya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Kore Cumhuriyeti, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık, Estonya, İsrail, Letonya, Litvanya.

Tablo 4. (Devam) Vergi Takozunun Ekonomik Etkilerine İlişkin Analizlerde Kullanılan Verilere Dair Açıklamalar

Değişkenlerin Simgesi ve Adı	Değişkenlere Dair Açıklama	Değişkenin Kaynağı
<i>TRDO</i> (<i>Ticari Dışa Açıklık</i>)	Bir ülkede, mal ve hizmet faaliyetine ilişkin gerçekleşen ihracat ve ithalat toplamının GSYİH içindeki payını ifade etmektedir.	Dünya Bankası
<i>CRPTX</i> (<i>Kurumlar Vergisi Oranı</i>)	Kurumlar vergisi oranı	OECD
<i>GRW</i> (<i>GSYİH Büyümesi</i>)	Para birimine dayalı piyasa fiyatları üzerinden GSYİH büyümesi oranını ifade etmektedir.	Dünya Bankası
<i>EMP</i> (<i>İstihdam</i>)	İstihdam edilen 15 yaş ve üstü bireylerin toplam nüfusa oranını ifade etmektedir.	Dünya Bankası
<i>GFC</i> (<i>Sabit Sermaye</i>)	Sabit sermaye oluşumunun GSYİH içindeki payını ifade etmektedir.	Dünya Bankası
<i>IMPRT</i> (<i>İthalat Fiyatı</i>)	İthalat değer endeksini ifade etmektedir. İthalat değer endeksi, ithalat düzeyinin ABD doları cinsinden 2000 yılı değerinin yüzdesi olarak ifade edilmektedir.	Dünya Bankası
<i>IE</i> (<i>Kayıtdışı</i>)	Kayıtdışı ekonomi	Dünya Bankası
<i>HDI</i> (<i>İnsani Gelişmişlik</i>)	İnsani gelişmişlik endeksi	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Çalışmada bağımsız değişken olarak yer verilen vergi takozu değişkeni çarpıklığı azaltmak ve varyanslardaki değişmeyi yumuşatmak amacıyla logaritması alınarak modele dâhil edilmiştir. Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin oluşturulan modellerde logaritması alınan diğer değişkenler ise GSYİH ve döviz kuru değişkenleridir. Logaritması alınan değişkenlerin varyans gösteriminin daha kararlı hale geldiği belirtilebilir. Bu bakımdan serileri dalgalanmalardan arındırmak ve doğrusal hale getirmek amacıyla logaritmaları alınmıştır.

3.1.2. Modeller

Vergi takozunun ekonomik etkilerinin belirlenmesi amacıyla yerli ve yabancı literatürden yararlanılarak beş farklı model belirlenmiştir. Bu bağlamda oluşturulan ilk model vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisine ilişkin oluşturulan işsizlik modelidir. Vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisine ilişkin olarak oluşturulan Model (A) şu şekildedir:

$$\text{Model (A): } UNP_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 INFLA_{it} + \beta_4 POP_{it} + \beta_5 FDI_{it} + \varepsilon_{it}$$

İşsizlik modelinde, literatürde işsizliğin önemli bir belirleyicisi olarak kabul gören *GSYİH* değişkenine yer verilmiştir. Bir ülkedeki *GSYİH* artışı üretim ve büyümenin göstergesidir. Dolayısıyla büyüyen ve üreten bir ekonomi daha fazla emek faktörüne ihtiyaç duyacaktır. Bu bakımdan *GSYİH* artışıyla birlikte işsizliğin azalması beklenmektedir. Literatürde Moosa (1999), Kalim (2003), Marinkov ve Geldenhuys (2007), Akalin (2021) ve Maqbool vd. (2013) gibi çalışmalar bu teoriyi doğrulayıcı şekilde sonuca ulaşmıştır. Buna karşın Aktar vd. (2009), *GSYİH* ile işsizlik oranı arasında doğru yönde ilişki olduğunu belirtmiştir. İşsizlik modelinde yer verilen diğer bir belirleyici *enflasyon* değişkenidir. Literatürde enflasyonun işsizlik üzerindeki etkisinin iki yönde gerçekleşebileceğine ilişkin çalışmalar mevcuttur. Buna göre ilk durum enflasyondaki artışın üretim maliyetlerini arttırması nedeniyle firmaların işçi çıkarma yolunu seçmesi ve bunun sonucunda da işsizliğin artması şeklindedir. Literatürde bu sonucu destekleyen Cornwall (1999), Akalin (2021) ile Folawewo ve Adeboje (2017) gibi çalışmalar bulunmaktadır. Buna karşın enflasyonun işsizlik üzerinde pozitif yönde etkili olduğuna dair çalışmalar da literatürde bulunmaktadır (Nickell, 1997; Turner & Benavides, 2001; Eita & Ashipala, 2010; Arslan ve Zaman, 2014). Bu durum enflasyondaki artışın işsizliği azalttığı ve üretim artışı sağladığı şeklinde açıklanabilir.

İşsizlik modelinde yer verilen diğer bir değişken *nüfustur*. Nüfus değişkeninin işgücü arzını etkileyebilen bir unsur olarak görülmesinden dolayı işsizlik üzerinde etkili olabileceği söylenebilir. Bir ülkede nüfus artışının fazla olduğunda iş arayan herkesin iş bulamaması nedeniyle işsizliğin artabileceği söylenebilir. Literatürde nüfus artışının işsizlik üzerinde pozitif yönde etkili olduğunu belirten çalışmalar arasında Kalim (2003), Rafiq vd. (2010), Maqbool vd. (2013) ve Adeboje (2017) yer almaktadır. Buna karşın Aqil vd. (2014) gerçekleştirmiş olduğu çalışmada, nüfusun işsizlik üzerinde negatif yönde etkili olduğunu ifade etmiştir. İşsizlik modelinde yer verilen diğer bir değişken *doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır*. Bununla ilgili olarak bir ülkeye dışarıdan gelecek olan yatırımın üretim artışı sağlayarak büyümeyi destekleyeceği gibi işsizliği de azaltabileceği söylenebilir. Bu bakımdan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının işsizlik üzerinde azaltıcı bir etkisinin olması beklenmektedir. Literatürde bu durumu destekleyen çalışmalar arasında Chang (2006), Rafiq vd. (2010) ve Schmerer (2014) yer almaktadır. Buna karşın doğrudan yabancı yatırımların işsizlik üzerindeki pozitif yöndeki etkisi ise ülkelerin özel durumlarıyla açıklanabilmektedir (Aktar vd., 2009: 456-457).

İşsizlik modeli kapsamında yer verilen ve etkisinin tespit edilmek istendiği son değişken ise *vergi takozudur*. Vergi takozu ücret üzerinde oluşan mali yükümlülükleri arttırdığı için işsizliği arttırması beklenmektedir. Bununla ilgili olarak literatürde Scarpetta (1996), Behar (2009), Trpeski ve Tashevska (2012), Deskar-Škrbić vd. (2018) ve Akalin (2021) gibi çalışmalar vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisinin farklı ülke/dönem için tahmin etmiş ve vergi takozundaki artışın işsizliği arttırdığını ifade etmiştir.

Vergi takozunun ekonomik etkilerinin belirlenmesine yönelik olarak oluşturulan ikinci model ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkindir. Vergi takozunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisine yönelik oluşturulan Model (B) şu şekildedir:

$$\textbf{Model (B): } FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGEXCH_{it} + \beta_3 INT_{it} + \beta_4 TRDO_{it} + \beta_5 LOGGDP_{it} + \beta_6 INFLA_{it} + \beta_7 CRPTX_{it} + \varepsilon_{it}$$

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicisi olarak dolar cinsinden *döviz kuru* değişkenine yer verilmiştir. Bir ülkeye ilişkin döviz kuru düzeyinin tüketime ilişkin mal ve hizmetlerin alım gücünü belirleyeceği için doğrudan yabancı sermaye girişini etkilemesi beklenmektedir. Bu bakımdan bir ülkenin döviz kurunda oluşan değer kaybı durumunda o ülkeye gelecek olan yabancı yatırımların artması beklenmektedir. Literatürde bu sonucu destekleyen çalışmalar arasında Blonigen ve Feenstra (1996), Chakrabarti (2001), Ang (2008) ve Vijayakumar vd. (2010) yer almaktadır. Buna karşın Edwards (1990) ise yapmış olduğu çalışmada döviz kurunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde etkisi olan diğer bir makroekonomik değişken kısa vadeli *faiz oranıdır*. Faiz oranı yatırımın getirisi olarak kabul edildiği için uluslararası sermayenin düşük faiz getirisi olan ülkelere yüksek faiz getirisi olan ülkelere kayması beklenmektedir. Literatürde doğrudan yabancı yatırımlarının belirleyicisi olarak faiz oranına yer veren çalışmalar arasında Levy-Yeyati vd. (2002), Saini ve Singhania (2008) ve Faeth (2010) yer almaktadır. Literatürde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının diğer bir belirleyicisi olarak *ticari dışa açıklığa* yer verilmektedir. Ticari dışa açıklık oranının yüksek olduğu ülkelerde genellikle ithalat ve ihracatın daha yoğun olduğu söylenebilir. Dolayısıyla ticari dışa açıklığın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir. Araştırmalarında

ticari dışa açıklıktaki artışın doğrudan yabancı sermayeli yatırımları artış yönünde etkilediği sonucuna ulaşan çalışmalar arasında Asiedu (2002), Saho (2006), Vijayakumar vd. (2010) ve Jaiblai ve Shenai (2019) yer almaktadır. Bunun yanı sıra ticari dışa açıklık ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında anlamlılık tespit edilemeyen çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Çütçü ve Kan, 2018: 17).

Literatürde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicisi olarak yer alan diğer bir değişken *GSYİH*'dir. Bu bakımdan piyasa büyüklüğü istikrarlı olan ülkelerin yabancı yatırım çekme potansiyellerinin her zaman için daha fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca büyüyen ekonomilerin her zaman için yabancı yatırımlara daha fazla imkân sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bakımdan piyasa hacminin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir. Çalışmalarında bu doğrultuda sonuca ulaşan araştırmalar arasında Vijayakumar vd. (2010), Ranjan ve Agraval (2011), Alam ve Shah (2013) ve Kaygusuz (2019) yer almaktadır. Buna karşın Tsai (1991) ise piyasa hacminin doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde etkili olmadığı şeklinde sonuç elde etmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının belirleyicileri arasında yer alan diğer bir değişken *enflasyondur*. Enflasyon oranı ekonomi politikalarındaki belirsizlik göstergelerinden olduğu için yabancı yatırımların ülkeye girişini engelleyen bir unsur olabilmektedir. Enflasyonun, doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde azaltıcı yönde etkili olduğu kabul edilen çalışmalar arasında Mercereau (2005), Kiat (2008), Ranjan ve Agraval (2011) ve Çütçü ve Kan (2018) bulunmaktadır. Bu çalışmaların aksine Kolstad ve Villanger (2008), enflasyon ile doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar arasında anlamlı bir pozitif ilişki tespit edememiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde etkisi olan bir değişken de *kurumlar vergisi oranıdır*. Kurumlar vergisi, firmaların gelir düzeyi ile faaliyet yapısını esas alan bir vergi türüdür. Dolayısıyla kurumlar vergisi oranı yüksek olan bir ülkenin yabancı yatırım düzeyinin düşük olacağı belirtilebilir. Hartman (1985), Agostini (2007), Sudsawasd, (2008) ve Abdioğlu vd. (2016) gibi çalışmalar kurumlar vergisinin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumsuz etkisi olduğunu belirtmiştir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde etkisinin belirlenmek istendiği son bağımsız değişken *vergi takozudur*. Vergi takozunun artışı işgücü üzerinde oluşan maliyetleri arttırmasından dolayı yabancı yatırımları azaltması beklenmektedir. Çünkü yabancı yatırımcı, başka bir ülkeye kâr elde etmek amacıyla yatırım gerçekleştirmektedir.

Dolayısıyla yatırımcı, yatırımını gerçekleştireceği ülkede maliyetlerini minimum düzeyde tutmayı amaçlamaktadır. Bu bakımdan genel maliyeti etkileyebilen vergi takozu oranındaki artışın yabancı yatırımları azaltabileceği söylenebilir. Literatürde vergi takozunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisini ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Kaygusuz (2019) vergi takozunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisini ele aldığı çalışmada, vergi takozu ile doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilemediğini belirtmektedir. Literatürde yer alan diğer çalışmalar ise işgücü maliyetine odaklanmakta ve işgücü maliyeti göstergesi olarak ücret düzeyini kullanmaktadır. Bu bakımdan ücret düzeyini işgücü maliyeti olarak kullanan çalışmalarda, işgücü maliyetindeki artışın yabancı yatırımları azalttığı ifade edilmektedir (Bellak vd. 2008; Vijayakumar vd. 2010; Ranjan & Agraval 2011).

Vergi takozunun ekonomik etkilerinin belirlenmesine ilişkin oluşturulan diğer bir model ise ekonomik büyüme modelidir. Vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik oluşturulan Model C şu şekildedir:

$$\text{Model (C): } GRW_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 FDI_{it} + \beta_3 EMP_{it} + \beta_4 GFC_{it} + D_{2008} + \varepsilon_{it}$$

Ekonomik büyümenin belirleyicilerine ilişkin literatür kapsamının oldukça geniş olduğu belirtilebilir. Ancak ekonomik büyümenin temel belirleyicileri arasında ekonomik faktörler, demografik faktörler, teknolojik gelişme, doğal kaynaklar ve siyasi, sosyal ve kültürel faktörlerin yer aldığı söylenebilir. Literatürde ekonomik büyümenin makroekonomik belirleyicileri arasında ekonomik istikrar, yatırımlar, uluslararası ticaret gibi değişkenlere yer verildiği görülmektedir. Çalışmada oluşturulan ekonomik büyüme modelinde makroekonomik belirleyicilerden biri olarak *doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına* yer verilmiştir. Ülkelerin büyüme ve kalkınmasında yabancı yatırımların önemli bir etkisi olmaktadır. Özellikle sermaye birikiminin yetersiz olduğu ülkelerde yabancı yatırım girişinin büyümeyi pozitif yönde etkileyebileceği belirtilebilir. Bu bakımdan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkisinin beklendiği söylenebilir. Bu sonucu destekleyen çalışmalar arasında Assanie ve Singleton (2002), Papaioannou ve Sotiris (2004), Liu vd. (2009) ve Suziki (2012) gibi araştırmalar bulunmaktadır. Buna karşın Carkovic ve Levine (2002), doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyüme üzerinde etkili olmadığını ifade etmiştir.

Ekonomik büyüme üzerinde etkisi olan diğer bir faktör ise *istihdamdır*. İstihdamın yeterli düzeye ulaşmadığı durumlarda işsiz bireyler, sosyal ve ekonomik hayatı olumsuz etkileyebilecektir. Dolayısıyla sürdürülebilir bir büyüme de bu durumdan olumsuz yönde etkilenebilecektir. İstihdamın büyümeyi desteklediğini belirtilen çalışmalar arasında Akan vd. (2008), Hussain vd. (2010) ile Sodipe ve Ogunrinola (2011) bulunmaktadır. Momete (2007) ise istihdam ve ekonomik büyüme arasında negatif yönde ilişki olduğunu ifade etmektedir. Ekonomik büyümenin belirleyicileri arasında yer alan değişkenlerden biri de *sabit sermaye oluşumlarıdır*. Sabit sermaye oluşumu genel olarak üretim sürecinde kullanılan fiziki varlıkların değeri olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan sermaye birikimi artışı, istihdam ve verimlilik artışı sağlayarak büyümeyi olumlu yönde etkileyebilecektir. Literatürde bu durumu doğrular nitelikte fiziksel sermaye ile büyüme arasında pozitif ilişki tespit eden çalışmalar yer almaktadır (Angelopoulos vd. 2007; Wen Mao, 2016; Grdinić vd., 2017; McNabb, 2018). Buna karşın Blomström vd. (1993) ve Carroll ve Weil (1994) çalışmalarında sabit sermaye oluşumlarının büyümeye olumlu yönde etki etmediğini belirtmektedir.

Ekonomik büyüme modeline, 2008 Küresel Ekonomik Krizine ilişkin kırılmanın etkisini görebilmek amacıyla D_{2008} kukla değişken ilave edilmiştir. Çalışmada 2001-2018 dönemlerine yer verildiği için 2008 Küresel Ekonomik Krizinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin belirtilmesi önemli görülmektedir. Küresel düzeyde yaşanan bu krizde ekonomik büyüme göstergesinin dünya düzeyinde azaldığı görülmüştür. Dolayısıyla 2008 Küresel Ekonomik Krizine ilişkin yer verilen kukla değişkenin ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemesi beklenmektedir. Literatürde ekonomik büyüme modelinde 2008 Küresel Ekonomik krizine ilişkin kukla değişkene yer veren çalışmalara örnek olarak Hepaktan ve Çınar (2011), Weeks (2009) ve Göçer (2013) bulunmaktadır.

Ekonomik büyüme modelinde yer verilen ve çalışmanın kapsamı bakımından etkisinin belirlenmek istendiği değişken ise *vergi takozudur*. Vergi takozu kapsamında bulunan gelir vergisi, sosyal güvenlik katkı payları ve ek vergiler, kişilerden alınan zorunlu bir ödeme şeklinde gerçekleştiği için toplam talep üzerinde azaltıcı bir etkiye neden olacaktır. Böylelikle zorunlu bir şekilde özel kesimden kamu kesimine aktarılan kaynaklar bir anlamda verimsizleşerek ekonomik büyümeyi azaltıcı yönde etkileyebilecektir. Literatürde vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ele alan çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Topal ve Bölükbaş (2020) yapmış olduğu

çalışmada vergi takozundaki artışın büyüme üzerinde azaltıcı bir etkiye neden olduğunu belirtmiştir. Literatürde yer alan diğer çalışmalar ise işgücü vergi oranı, sosyal güvenlik katkı payları ya da vergi türleri gibi değişkenlerin büyüme üzerindeki etkisini ele almış ve belirtilen değişkenler ile ekonomik büyüme arasında negatif ilişki tespit etmiştir (Daveri & Tabellini, 2000; Angelopoulos vd., 2007; Grdinić vd., 2017).

Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin oluşturulan diğer bir model enflasyon modelidir. Bu bakımdan vergi takozunun enflasyon üzerindeki etkisine ilişkin olarak oluşturulan Model D şu şekildedir:

$$\textbf{Model (D): } INFLA_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 IMPRT_{it} + \beta_4 INT_{it} + \beta_5 LOGEXCH_{it} + \varepsilon_{it}$$

Enflasyonun belirleyicileri arasında yer aldığı için enflasyon modelinde yer verilen değişkenlerden biri *GSYİH* dır. Milli gelir artışının enflasyon üzerindeki etkisi ülke ve dönemlere göre farklılık gösterebilmesinin yanında pozitif ya da negatif şekilde olabilecektir. Bu durumla ilgili olarak bir ekonomide ılımlı enflasyonun bulunması durumunda büyümenin bu durumdan besleneceği ifade edilebilir. Böylece milli gelir düzeyindeki artışla birlikte enflasyonun da artacağı belirtilebilir. *GSYİH*'ya enflasyonun belirleyicisi olarak yer veren çalışmalar arasında Laryea ve Sumaile (2001), Benbouziane ve Benamar (2004), Boujelbene ve Boujelbene (2010), Gyebi ve Boafo (2013) ve He (2017) yer almaktadır.

Literatürde enflasyonun belirleyicisi olarak yer alan diğer bir değişken *ithalat fiyatlamasıdır*. İthalat fiyatlamasındaki hareketliliğin döviz kurunda olduğu şekilde enflasyonu etkileyeceği düşünülmektedir. Bu bakımdan döviz kurunun fiyatlara etkisi öncelikle ithalat fiyatlarına yansımakta, ithalat fiyatındaki değişimler ise fiyatlar genel düzeyini etkilemektedir. Dolayısıyla ithalat fiyatındaki artışların fiyatlar genel düzeyini arttıracığı beklenmektedir. Çalışmalarında bu şekilde sonuca ulaşan Lim ve Papi (1997), Boujelbene ve Boujelbene (2010) ve Pijnenburg (2013) gibi araştırmacılar bulunmaktadır.

Enflasyonun belirleyicileri arasında yer alan diğer bir unsur ise kısa vadeli *faiz oranıdır*. Faizler ile enflasyonun yakından ilişkili olduğu belirtilebilir. Literatürde enflasyon ile faiz oranı arasında pozitif yönde ilişki tespit eden çalışmalar bulunmaktadır (Kravis & Lipsey, 1988; Bayo, 2005; Hossain, 2013). Buna karşın Boujelbene ve Boujelbene (2010) ve Kılavuz ve Altınöz (2020) ise enflasyon ile faiz oranı arasında

negatif yönde ilişki tespit etmiştir. Literatür araştırmasında enflasyonun belirleyicilerine ilişkin yer verilen değişkenlerden birinin *döviz kuru* olduğu görülmektedir. Enflasyon üzerinde döviz kuru artışının pozitif yönde etkili olduğunu belirten Kravis ve Lipsey (1988), Domaç ve Elbirt (1998), Boujelbene ve Boujelbene (2010) ve Hossain (2013) gibi araştırmalar bulunmaktadır. Buna karşın literatürde enflasyon ile döviz kuru arasında negatif yönde ilişki olduğunu tespit eden çalışmalar da yer almaktadır (Bayo, 2005; Gyebi & Boafo, 2013; Kılavuz ve Altınöz, 2020).

Enflasyon modelinde yer verilen ve araştırma kapsamında etkisinin belirlenmek istendiği değişken ise *vergi takozudur*. Vergi takozu ücret geliri üzerinde ödenmesi zorunlu olan bir takım ödemeleri kapsadığı için işgücü maliyetini arttıran bir unsur olabilecektir. Bu bakımdan vergi takozundaki artışın üretici tarafından yüklenen maliyetleri arttıracığından enflasyonu arttıracığı beklenmektedir. Ayrıca vergi takozu ücretli çalışanın da ödemesini zorunlu kılan bir takım mali yükleri kapsamaktadır. Bundan dolayı vergi takozundaki artışın kişilerin tüketim düzeylerine etki edebileceği açısından toplam talep düzeyini azaltarak tüketici fiyatlarında bir azalmaya da neden olabileceği söylenebilir. Enflasyonun belirleyicisi olarak kullanılan işgücü maliyetine ücret düzeyi olarak yer verilmektedir. Ücret düzeyi ise işveren maliyetini arttıran bir unsur olduğu için maliyet enflasyonunu arttıracıdır. Literatürde bu görüşü destekler nitelikte çalışmaların olduğu görülmektedir (Fedderke & Schaling, 2005; Boujelbene & Boujelbene, 2010; Eickmeier & Pijnenburg, 2013).

Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin oluşturulan diğer bir model ise kayıtdışı ekonomi modelidir. Bu bakımdan vergi takozunun kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisine ilişkin olarak oluşturulan Model E şu şekildedir:

$$\text{Model (E): } IE_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 INFLA_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 HDI_{it} + \beta_5 UNP_{it} + \varepsilon_{it}$$

Kayıtdışı ekonominin belirleyicileri arasında yer aldığı için kayıtdışı ekonomi modelinde yer verilen değişkenlerden biri *enflasyondur*. Enflasyon artışının kayıtdışı ekonomi üzerinde pozitif yönlü bir etkisinin olduğu belirtilebilir. Bu durumla ilgili olarak sabit gelir elde eden kesimin enflasyondan dolayı geliri azalacağından, azalan geliri telafi etmek amacıyla kayıtdışı ekonomiye yönelme eğilimi artabilecektir. Kayıtdışı ekonomi üzerinde enflasyonun pozitif yönde etkisini olduğunu tahmin eden çalışmalar arasında Ay vd. (2005), Savaşan vd. (2016) ve Karamıklı (2019) yer almaktadır. Kayıtdışı ekonominin

belirleyicileri arasında yer alan ve modele dâhil edilen diğ er bir değ işken *GSYİH*'dir. Milli gelir seviyesinin düşük olması bir anlamda bireylerin yaşam standartlarının da düşük oldu ğ u anlamına gelmektedir. Dolayısıyla milli gelir düzeyinin yüksek oldu ğ u durumda bireylerin de yaşam düzeyinde iyileş me meydana gelecek ve gelirin adil dağılımı da sağ landı ğ ı takdirde kayıtdı şı ekonomiye yönelme de azalabilecektir. Bu bakımdan milli gelir artışının kayıtdı şı ekonomi üzerindeki teoriye ilişkin etkisinin pozitif yönlü oldu ğ u belirtilebilir. Kum (2020) ve Yurdakul (2008) yaptıkları çalışmada milli gelir ile kayıtdı şı ekonomi arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir.

Kayıtdı şı ekonominin belirleyicileri arasında yer alan değ işkenlerden biri de kalkınma göstergesi olan *insani gelişmişlik endeksidir*. İnsani gelişmişlik endeksi gelir, eğitim ve sağlık yönünden çok yönlü bir gelişmişlik düzeyini temsil etti ğ i için, insani gelişmişlik seviyesindeki artışın kayıtdı şı ekonomiyi azaltacağı beklenmektedir. Çünkü gelişmişlik seviyesi yüksek toplumda okuryazarlık düzeyinin de yüksek oldu ğ u kabul edilmektedir. Dolayısıyla okuryazarlık düzeyinin yüksek oldu ğ u toplumlarda kanuna aykırı davranışların yaptırımını da bireyler tarafından iyi bilinece ğ i için kayıtdı şı faaliyetlere yönelme de azalabilecektir. Literatürde insani gelişmişlik endeksindeki artışın kayıtdı şı ekonomi üzerinde negatif yönde etkisi olduğ una yönelik çalışmalar arasında Dell'Anno (2010) ve Ünver ve Koyuncu (2019) bulunmaktadır.

Kayıtdı şı ekonominin belirleyicileri arasında yer alan diğ er bir değ işken ise *işsizliktir*. İşsizlik değ işkeninin kayıtdı şı ekonomi üzerindeki etkisinin ülke ve dönem bakımından farklılık gösterebilmesinin yanında işsiz kalan nüfusun okuryazar oranının yüksek ya da düşük kalmasına göre farklılık gösterebilece ğ i ifade edilebilir. Bununla ilgili olarak özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde okuryazar oranı düşük olduğ undan işsizlik artışının kayıtdı şı ekonomi üzerinde arttırıcı bir etkisi olacağı söylenebilir. Buna karşın gelişmiş ülkelerde okuryazar oranının yüksek olması beklendi ğ i için işsizlik oranındaki artışın kayıtdı şı ekonomi üzerinde azaltıcı etkisinin olacağı belirtilebilir. Bajada (2005) ve Dell'Anno vd. (2008) sırasıyla Avustralya, ABD ekonomilerinde yaptıkları çalışmada işsizlik ile kayıtdı şı ekonomi arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu tahmin etmiştir.

Kayıtdı şı ekonomi modelinde yer verilen ve araştırma kapsamında etkisinin belirlenmek istendi ğ i değ işken ise *vergi takozudur*. Literatürde ücret geliri üzerindeki mali yüklerdeki artışın kayıtdı şı ekonomiyi attırabilece ğ i ifade edilmektedir. Vergi takozundaki artış bir anlamda bireylerin gelirlerinde azalmaya neden oldu ğ u için kayıtdı şı

ekonomiye yönelmeye sebep olabilecektir. Ancak okuryazar oranının ve politik istikrarın yüksek seyrettiği gelişmiş ülkelerde bireylerin kayıtdışı ekonomiden ziyade kayıtlı ekonomiye yönelebileceği söylenebilir. Literatürde vergi takozu ile kayıtdışı ekonomi ilişkisine yönelik olarak sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Gerçekleştirilen çalışmalarda ise çoğunlukla vergi yükü ile kayıtdışı ekonomi ilişkisine yer verildiği söylenebilir.

3.1.3. Hipotezler

Vergi takozunun ekonomik etkilerini tespit etmek amacıyla beş farklı hipotez oluşturulmuştur. Bu doğrultuda vergi takozunun işsizlik, doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar, ekonomik büyüme, enflasyon ve kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisine yönelik olarak oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

H1: Vergi takozu işsizlik üzerinde pozitif bir etki oluşturmaktadır.

H2: Vergi takozu doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde negatif bir etki oluşturmaktadır.

H3: Vergi takozu ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etki oluşturmaktadır.

H4: Vergi takozu enflasyon üzerinde pozitif bir etki oluşturmaktadır.

H5: Vergi takozu kayıtdışı ekonomi üzerinde negatif bir etki oluşturmaktadır.

3.1.4. Vergi Takozunun Ekonomik Etkilerine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin gerçekleştirilen analiz sonuçlarına bu başlık altında yer verilmektedir. Bu kapsamda vergi takozunun işsizlik, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ekonomik büyüme, enflasyon ve kayıtdışı ekonomi değişkenleri üzerindeki etkilerine değinilmektedir. Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin olarak gerçekleştirilen panel veri uygulamasında ilk olarak F testine, daha sonra LM testine ve son olarak da Hausman Testine yer verilmiştir. Belirtilen analiz sonuçlarına göre uygulanacak olan model seçimi gerçekleştirilmiştir.

3.1.4.1. Vergi Takozunun İşsizlik Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 2001-2018 dönemleri arasına ait yıllık verileri içeren modeller tahmin edilmiştir. Belirtilen tahmin sonuçları 29 OECD ülkesi için test edilmiştir. Bu doğrultuda vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde Rastgele Etkiler

Modeli (REM) uygulanan beş farklı analize yer verilmektedir. Vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlere ilişkin sonuçlara Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. Vergi Takozunun İşsizlik Üzerindeki Etkisi

$UNP_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 INFLA_{it} + \beta_4 POP_{it} + \beta_5 FDI_{it} + \varepsilon_{it}$					
Bağımlı Değişken: UNP		N:29	T:18	Gözlem Sayısı: 522	
Değişkenler	Model 1 (REM)	Model 2 (REM)	Model 3 (REM)	Model 4 (REM)	Model 5 (REM)
<i>C</i>	-18,1242 (-4,2225)***	-14,0543 (-3,5585)***	-10,8922 (-2,5189)**	5,6092 (1,0204)	5,5627 (0,9925)
<i>LOGWEDGE</i>	7,2704 (5,7154)***	6,4113 (5,5387)***	5,7737 (4,5978)***	1,5394 (0,9909)	1,5487 (0,9776)
<i>LOGGDP</i>		-1,0237 (-2,6314)***	-1,0572 (-2,5165)**	-0,2664 (-3,3724)***	-0,2659 (-3,3493)***
<i>INFLA</i>			-0,3887 (-3,5295)***	-0,3202 (-4,0199)***	-0,3205 (-4,0380)***
<i>POP</i>				-3,3563 (-8,1362)***	-3,3587 (-8,2250)***
<i>FDI</i>					0,0028 (0,3294)
<i>R</i> ²	0,0436	0,0562	0,1063	0,2849	0,2851
Düz. <i>R</i> ²	0,0418	0,0526	0,1011	0,2794	0,2782
F Testi	23,7331	15,4669	20,5430	51,5076	41,1723
Model Seçimi					
F Testi	21,4051 [0,0000]	20,5089 [0,0000]	22,0521 [0,0000]	26,0763 [0,0000]	26,0213 [0,0000]
LM Testi	1182,799 [0,0000]	1152,334 [0,0000]	1234,826 [0,0000]	1382,914 [0,0000]	1383,611 [0,0000]
Hausman Testi	0,7422 [0,3890]	1,5542 [0,4597]	1,4448 [0,6951]	4,0465 [0,3997]	3,8994 [0,5641]

Not: ***,** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “[]” olasılık değerini ifade etmektedir, “()” t istatistik değerini ifade etmektedir. REM: Rastgele Etkiler Modeli

Vergi takozunun işsizlik (*UNP*) üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen panel veri analizlerinde basamak yöntemi uygulanmıştır. Böylece gerçekleştirilen her analizde yeni bir bağımsız değişken modele dâhil edilerek bağımlı değişken üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda modele sırasıyla vergi takozu (*LOGWEDGE*), GSYİH (*LOGGDP*), enflasyon (*INFLA*), nüfus (*POP*) ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları (*FDI*) eklenmiştir.

Model 5’in tüm değişkenleri içermesi Model 3’te ise anlamlı değişkenler bulunması nedeniyle ilgili modellerin birlikte açıklanması uygun görülmüştür. Bu bakımdan 3 numaralı modelde öncelikle tahmin sonuçlarının hangi tahmin yöntemiyle

elde edileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda model üzerinde değerlendirmeye tek faktörlü FE modele ait F testi ile başlanmaktadır. Analizlerde $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan H_0 reddedilmektedir. Bu sonuç doğrultusunda tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına geldiği belirtilebilir. OLS veya tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için LM testi gerçekleştirilmiştir. LM test sonucu H_0 hipotezinin reddedilmesi gerektiğini belirtmektedir (LM=1234,86). Bu durumda RE modelinin tek faktörlü OLS modeline tercih edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla tek faktörlü RE ve tek faktörlü FE modellerinin her ikisinde de OLS modelinin tercih edildiği görülmektedir. Model belirlemede tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağına belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen Hausman test sonucu 1,4448 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonuca göre $W < X^2_{tablo}$ olduğundan H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bu sonuç doğrultusunda tek faktörlü RE modelinin tek faktörlü FE modele tercih edilmesi gerektiği söylenebilir.

Tablo 5'te yer alan tahmin sonuçları kapsamında Model 3'te RE modeli kullanılmaktadır. Ayrıca 3 numaralı modelde vergi takozunun işsizlik değişkenini pozitif yönde etkilediği ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu bakımdan vergi takozundaki %1'lik artış işsizlik değişkenini 5,7737 birim arttırmaktadır. Vergi takozundaki artış işgücü maliyetlerini arttırmaktadır. Dolayısıyla artan işgücü maliyeti işverenin karını azaltacağı için işverenler işçi çıkarma politikası izleyebilecektir. Bu durumun sonucunda ise işsizlikte artış meydana gelebilecektir.

Model 3 kapsamında yer verilen diğer bir değişken ise GSYİH değişkenidir. GSYİH değişkeninin işsizlik değişkenini negatif yönde etkilediği ve %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda GSYİH değişkenindeki %1'lik artış işsizlik değişkenini 1,0572 birim azaltmaktadır. Belirtilen sonucun beklentilerle uyumlu olduğu belirtilebilir. Milli gelir düzeyinde artış olması bir anlamda üretimde artış sağladığı için işgücüne ihtiyacı arttıracak bunun sonucunda da işsizlik azalacaktır.

Model 3'te yer verilen son belirleyici ise enflasyon değişkenidir. Bu doğrultuda enflasyon değişkeninin işsizlik değişkenini negatif yönde etkilediği ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda enflasyon değişkenindeki bir birimlik artış işsizlik değişkenini 0,3887 birim azaltmaktadır.

Model 5'te değerlendirmeye tek faktörlü FE modele ait F testi ile başlanmaktadır. OLS modelinden ya da tek faktörlü FE modelinden hangisinin tercih edileceğine karar vermek amacıyla yapılan analizlerde $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan H_0 reddedilmektedir. Bu sonuç tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelmektedir. İkinci olarak OLS veya tek faktörlü RE modelinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için gerçekleştirilen LM testi X^2 dağılımı göstermekte ve LM test sonucu H_0 hipotezinin reddedilmesi gerektiğini belirtmektedir (LM=1383,611). Bu durumda RE modelinin tek faktörlü OLS modeline tercih edileceği belirtilebilir. Model belirlemede tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağına belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen Hausman test sonucu 3,8994 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonuca göre $W < X^2_{tablo}$ olduğundan H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bu sonuç doğrultusunda tek faktörlü RE modelinin tek faktörlü FE modele tercih edilmesi gerektiği söylenebilir.

5 numaralı modelde vergi takozunun işsizlik değişkeni üzerinde anlamlı etkisi tahmin edilememiştir. Model 5 kapsamında yer verilen diğer bir değişken olan GSYİH değişkeninin işsizlik değişkenini negatif yönde etkilediği ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görölmektedir. Bu kapsamda GSYİH değişkenindeki % 1'lik artış işsizlik değişkenini 0,2659 birim azaltmaktadır.

Model 5 kapsamında yer verilen belirleyicilerden biri de enflasyon değişkenidir. Bu doğrultuda enflasyon değişkeninin işsizlik değişkenini negatif yönde etkilediği ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görölmektedir. Ayrıca enflasyon değişkenindeki bir birimlik artış işsizlik değişkenini 0,3205 birim azaltmaktadır.

Modelde yer verilen diğer bir değişken ise nüfus değişkenidir. Nüfus değişkeninin işsizlik değişkenini negatif yönde etkilediği ve %1 düzeyinde anlamlılık ifade ettiği görölmektedir. Nüfus değişkenindeki bir birimlik artış işsizlik değişkenini 3,3587 birim azaltmaktadır. Nüfusta yaşanan artış bir anlamda işgücü potansiyelinde de artış oluşturarak işsizliğin azalmasını sağlayabilecektir.

Modelde yer verilen son değişken ise doğrudan yabancı sermaye yatırımları değişkenidir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları değişkeninin işsizlik üzerinde anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

3.1.4.2. Vergi Takozunun Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 2001-2018 dönemleri arasına ait yıllık verileri içeren modeller tahmin edilmiştir. Belirtilen tahmin sonuçları 29 OECD Ülkesi için test edilmiştir. Bu kapsamda vergi takozunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde Rastgele Etkiler Modeli (REM) uygulanan yedi ayrı analize yer verilmektedir. Vergi takozunun doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlere ilişkin tahmin sonuçlarına Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Vergi Takozunun Doğrudan Yabancı Sermayeli Yatırımlar Üzerindeki Etkisi

$FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGEXCH_{it} + \beta_3 INT_{it} + \beta_4 TRDO_{it} + \beta_5 LOGGDP_{it} + \beta_6 INFLA_{it} + \beta_7 CRPTX_{it} + \varepsilon_{it}$							
Bağımlı Değişken: FDI		N:29		T:18		Gözlem Sayısı: 522	
Değişken	Model 1 (REM)	Model 2 (REM)	Model 3 (REM)	Model 4 (REM)	Model 5 (REM)	Model 6 (REM)	Model 7 (REM)
C	-7,3269 (-1,2260)	-2,1747 (-0,3590)	-4,9994 (-0,7193)	-2,7997 (-0,2869)	-1,3713 (-0,1337)	-2,2585 (-0,0261)	-0,1346 (-0,0133)
LOGWEDGE	3,4044 (1,8376)*	2,1298 (1,1934)	2,5835 (1,2823)	-0,7533 (-0,2520)	-1,2383 (-0,3923)	-1,5316 (-0,5033)	-1,2653 (-0,4329)
LOGEXCH		-0,7569 (-1,9379)*	-1,0034 (-1,9833)**	-1,0114 (-2,4425)**	-1,0756 (-2,4541)**	-1,1144 (-2,6198)**	-1,1070 (-2,6317)**
INT			0,5310 (2,1548)**	0,8002 (3,0084)**	0,8986 (2,8813)**	1,1414 (2,9947)**	1,1585 (2,8153)**
TRDO				0,0986 (2,6231)**	0,1003 (2,5336)**	0,1045 (2,7290)**	0,1018 (2,5844)**
LOGGDP					1,4644 (2,5169)**	1,5631 (2,5807)**	1,5671 (2,5487)**
INFLA						-0,4812 (-2,1107)**	-0,4902 (-2,0278)**
CRPTX							-0,0352 (-0,3396)
R ²	0,0025	0,0053	0,0276	0,0784	0,0848	0,0953	0,0949
Düz. R ²	0,0005	0,0015	0,0219	0,0712	0,0754	0,0841	0,0818
F Testi	1,3114	1,3924	4,9032	10,9994	7,3636	8,5355	7,2698
Model Seçimi							
F Testi	9,7840 [0,0000]	9,6098 [0,0000]	10,0861 [0,0000]	5,4603 [0,0000]	5,5337 [0,0000]	5,3288 [0,0000]	5,2841 [0,0000]
LM Testi	446,0261 [0,0000]	417,5626 [0,0000]	443,8441 [0,0000]	148,7749 [0,0000]	151,1279 [0,0000]	140,8621 [0,0000]	127,2017 [0,0000]
Hausman Testi	1,6590 [0,1977]	3,3994 [0,1827]	6,5665 [0,0871]	5,4733 [0,2421]	5,3129 [0,3789]	6,9166 [0,3286]	9,0967 [0,2458]

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “[]” olasılık değerini ifade etmektedir, “()” t istatistik değerini ifade etmektedir. REM: Rastgele Etkiler Modeli

Vergi takozunun doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen panel veri analizinde basamak yöntemine yer verilmiştir. Bu doğrultuda modele sırasıyla vergi takozu (*LOGWEDGE*), döviz kuru

(*LOGEXCH*), faiz (*INT*), ticari dışa açıklık (*TRDO*), GSYİH (*LOGGDP*), enflasyon (*INFLA*) ve kurumlar vergisi oranı (*CRPTX*) eklenmiştir.

Model 7 tüm değişkenleri içermesinden dolayı açıklamak için tercih edilmiştir. Ancak diğer modellerdeki sonuçların da yorumlanan modelle tutarlı olduğu belirtilebilir. Gerçekleştirile F testi değeri 5,2841 olarak sonuçlanmıştır. Bu sonuca göre tek faktörlü FE modeli OLS modeline tercih edilmiştir. İkinci olarak OLS veya tek faktörlü RE modelinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için LM testi gerçekleştirilmiştir (LM=127,2017). Bu durum RE modelinin tek faktörlü OLS modeline tercih edileceğini ifade etmektedir. Model belirlemede tek faktörlü FE veya tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağına karar verirken amacıyla gerçekleştirilen Hausman test sonucu 9,0967 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonuca göre $W < X^2_{tablo}$ olduğundan H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bu sonuç doğrultusunda tek faktörlü RE modelinin tek faktörlü FE modele tercih edilmesi gerektiği söylenebilir.

Tablo 6'da yer verilen 7 numaralı modelde RE model kullanılmıştır. Ayrıca 7 numaralı modelde vergi takozu değişkeninin doğrudan yabancı sermayeli yatırım değişkeni üzerinde anlamlı etkisi tespit edilememiştir.

Model 7 kapsamında yer verilen diğer bir değişken döviz kuru değişkenidir. Döviz kuru değişkeninin doğrudan yabancı sermaye yatırımı değişkenini negatif yönde etkilediği ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca döviz kuru değişkenindeki %1'lik artışın bağımlı değişkeni 1,1070 birim azalttığı belirlenmiştir.

Model 7'de yer verilen diğer bir değişken faiz değişkenidir. Buna göre faiz değişkeninin doğrudan yabancı sermaye yatırımı değişkeni üzerinde pozitif yönde ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca faiz değişkenindeki bir birimlik artışın bağımlı değişkeni 1,1585 birim arttırdığı görülmektedir.

Modelde yer verilen değişkenlerden biri ise ticari dışa açıklık değişkenidir. Model 7'ye göre ticari dışa açıklık değişkeninin doğrudan yabancı sermaye yatırımı değişkeni üzerinde pozitif yönde ve %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ticari dışa açıklık değişkenindeki bir birimlik artışın bağımlı değişkeni 0,1018 birim arttırdığı belirtilebilir. Bu sonuca göre ticari dışa açıklığın yüksek olduğu ülkelerde uluslararası yatırımların da daha fazla olacağı beklentisinin etkili olduğu söylenebilir.

Model 7 kapsamında yer verilen diğer bir belirleyici ise GSYİH değişkenidir. GSYİH değişkeninin doğrudan yabancı sermaye yatırımı değişkeni üzerinde pozitif yönlü

ve %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca GSYİH değişkenindeki %1'lik artışın bağımlı değişkeni 1,5671 birim arttırmaktadır. Bununla ilgili olarak milli geliri artış eğiliminde olan ülkelerin yabancı yatırım çekme potansiyelinde de artış olacağı belirtilebilir.

Model 7 kapsamında yer verilen diğer bir değişken enflasyon değişkenidir. Enflasyon değişkeninin doğrudan yabancı sermaye yatırımı değişkeni üzerinde negatif yönlü ve %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Enflasyon değişkenindeki bir birimlik artış bağımlı üzerinde 0,4902 birimlik bir azalma meydana getirmektedir. Bununla ilgili olarak enflasyonist bir ortam, ekonomi politikalarında da bir belirsizliğe neden olduğu için yabancı yatırımların azalma eğiliminde olabileceği belirtilebilir.

Model 7'de yer verilen son değişken kurumlar vergisi oranı değişkenidir. Bu değişkeninin doğrudan yabancı sermaye yatırımı üzerinde negatif ancak anlamlı olmayan bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

3.1.4.3. Vergi Takozunun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 2001-2018 dönemleri arasına ait yıllık verileri içeren modeller tahmin edilmiştir. Belirtilen tahmin sonuçları 29 OECD ülkesi için test edilmiştir. Bu doğrultuda vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde Rastgele Etkiler Model (REM) uygulanan beş farklı analiz gerçekleştirilmiştir. Vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin oluşturulan modellere ilişkin tahmin sonuçlarına Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Vergi Takozunun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

$GRW_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 FDI_{it} + \beta_3 EMP_{it} + \beta_4 GFC_{it} + D_{2008} + \varepsilon_{it}$					
Bağımlı Değişken: GRW		N:29	T:18	Gözlem Sayısı: 522	
Değişkenler	Model 1 (REM)	Model 2 (REM)	Model 3 (REM)	Model 4 (REM)	Model 5 (REM)
C	5,5020 (3,9899)***	5,6673 (4,2596)***	5,7927 (0,6469)	4,0242 (0,7084)	3,3017 (0,5348)
LOGWEDGE	-0,8876 (-1,9832)**	-1,0491 (-2,4146)**	-1,0490 (-2,1420)**	-0,8301 (-4,1130)***	-0,8194 (-2,2017)**
FDI		0,0852 (2,4575)**	0,0853 (2,4457)**	0,0216 (1,8186)*	0,0172 (1,6872)*
EMP			-0,0307 (-0,0155)	0,1183 (0,0923)	0,4197 (0,3190)
GFC				0,2595 (6,9004)***	0,2510 (25,7567)***
D ₂₀₀₈					-0,9187 (-5,2410)***

Tablo 7. (Devam) Vergi Takozunun Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi

Değişkenler	Model 1 (REM)	Model 2 (REM)	Model 3 (REM)	Model 4 (REM)	Model 5 (REM)
R ²	0,0030	0,0514	0,0514	0,5855	0,6051
Düz. R ²	0,0011	0,0478	0,0459	0,5823	0,6012
F Testi	1,5878	14,0874	9,3623	182,6155	158,1443
Model Seçimi					
F Testi	2,7824 [0,0000]	2,7920 [0,0000]	3,3659 [0,0000]	2,6666 [0,0000]	2,5220 [0,0000]
LM Testi	28,5970 [0,0000]	29,4096 [0,0000]	32,2285 [0,0000]	17,5300 [0,0000]	22,1194 [0,0000]
Hausman Testi	2,9719 [0,0847]	2,9334 [0,2307]	3,1537 [0,3685]	8,3033 [0,0811]	5,9059 [0,3155]

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “[]” olasılık değerini ifade etmektedir, “()” t istatistik değerini ifade etmektedir. REM: Rastgele Etkiler Modeli

Vergi takozunun ekonomik büyüme (*GRW*) üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen panel veri analizinde basamak yöntemine yer verilmiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen her bir analizde yeni bir bağımsız değişken modele dâhil edilerek bağımlı değişken üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda modele sırasıyla vergi takozu (*LOGWEDGE*), doğrudan yabancı sermaye yatırımı (*FDI*) istihdam (*EMP*) ve sabit sermaye oluşumları (*GFC*) değişkenlerine yer verilmiştir. Basamak yönteminde yer alan son modelde ise Model 4’te yer alan değişkenlere ek olarak 2008 ekonomik krizini temsil eden kukla (*D₂₀₀₈*) değişken eklenmiştir. Kukla değişkene, 2008 Küresel Ekonomik Krizinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini tahmin etmek için yer verilmiştir. Kukla değişken, 2001-2008 yılları arası için “0”, 2009-2018 yılları arası için “1” değeri verilerek modele dâhil edilmiştir. Dolayısıyla basamak yönteminde her değişkenin modele olan katkısının ayrı şekillerde tahmin edildiği belirtilebilir.

Tablo 7’de yer alan tahmin sonuçları değerlendirilirken 5 numaralı model tüm değişkenleri içermesi nedeniyle yorumlamak amacıyla tercih edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında tek faktörlü RE modelinin tek faktörlü FE modele tercih edilmesi gerekmektedir. Analiz sonuçlarına bakıldığında vergi takozunun ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği ve bu etkinin %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Vergi takozu değişkenindeki %1’lik artış ekonomik büyümeyi 0,0172 birim azaltmaktadır. Artan vergi takozu özel kesimden kamu kesimine aktarılan kaynaklar üzerinde de artışa neden olacaktır. Dolayısıyla kaynakların kamu sektöründe verimsizleşmesi sonucu milli gelir düzeyi azalabilecektir.

Analizde yer verilen diğer bir değişken doğrudan yabancı sermayeli yatırım değişkenidir. Doğrudan yabancı sermayeli yatırım değişkeni ekonomik büyümeyi pozitif

yönde etkilemekte ve %10 düzeyinde anlamlılık ifade etmektedir. Doğrudan yabancı sermayeli yatırımlardaki artış ülkeye ilave kaynak sağlayacağı için ekonomik büyüme bu anlamda desteklenebilecektir.

İstihdam değişkeninin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmektedir.

Model 5'te sabit sermaye oluşumuna ilişkin değişkene dördüncü değişken olarak yer verilmektedir. Sabit sermaye oluşumuna ilişkin değişkenin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkili ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca sabit sermaye oluşumundaki bir birimlik artış, ekonomik büyüme üzerinde 0,2510 birimlik artışa neden olmaktadır. Bu sonucun beklentilerle aynı yönde olduğu belirtilebilir. Sabit sermaye yatırımları üretim sürecinde kullanılan fiziki varlıkların değerini ifade ettiği için verimliliği artırarak büyümeyi destekleyecektir.

Analizde 2008 Küresel Ekonomik Kriz göstergesi olarak D_{2008} kukla değişkenine yer verilmektedir. Elde edilen verilerde kukla değişkenin ekonomik büyüme üzerinde negatif yönde ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca kukla değişkendeki bir birimlik artışın ekonomik büyüme üzerinde 0,9187 birimlik azalışa neden olduğu görülmektedir. Bu sonuç doğrultusunda 2008 ekonomik krizinin, ekonomik büyümeyi azalttığı söylenebilir.

Vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisine yönelik olarak gerçekleştirilen analizlerde 4 numaralı modelde evreni açıklayan R^2 değerinin 0,5855 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum üzerinde sabit sermaye oluşumlarının ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olmasının etkili olduğu belirtilebilir. Sabit sermaye oluşumlarının yeni üretim tesislerinin kurulması, kentleşmenin artması ve istihdamı artırması gibi sonuçlarından dolayı ekonomik büyümenin önemli bir etkeni olduğu ifade edilebilir.

3.1.4.4. Vergi Takozunun Enflasyon Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun enflasyon üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 2001-2018 dönemleri arasına ait yıllık verileri içeren modeller tahmin edilmiştir. Belirtilen tahmin sonuçları 29 OECD ülkesi için test edilmiştir. Bu kapsamda vergi takozunun enflasyon üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde Rastgele Etkiler Modeli (REM) ve Sabit Etkiler Modeli (FEM) uygulanan beş ayrı analiz gerçekleştirilmiş ve Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Vergi Takozunun Enflasyon Üzerindeki Etkisi

$INFLA_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 IMPRT_{it} + \beta_4 INT_{it} + \beta_5 LOGEXCH_{it} + \varepsilon_{it}$					
Bağımlı Değişken: <i>INFLA</i>					
		N:29		T: 18	
Gözlem Sayısı:522					
Değişkenler	Model 1 (REM)	Model 2 (REM)	Model 3 (FEM)	Model 4 (FEM)	Model 5 (FEM)
C	5,6540 (4,8694)***	5,8135 (1,1538)***	15,5486 (2,0317)**	15,2315 (2,9008)***	17,6067 (3,8065)***
<i>LOGWEDGE</i>	-0,9688 (-3,0597)***	-0,9775 (-2,9868)***	-3,5486 (-1,7053)*	-4,3495 (-2,9392)***	-5,6122 (-4,1182)***
<i>LOGGDP</i>		-0,1305 (-1,0116)	0,1565 (1,8209)*	0,2742 (2,5736)**	0,2192 (2,0160)**
<i>IMPRT</i>			-0,0012 (-0,7681)	0,0042 (2,9349)***	0,0061 (4,9383)***
<i>INT</i>				0,5662 (10,3604)***	0,6171 (11,6809)***
<i>LOGEXCH</i>					1,9889 (3,5768)***
R ²	0,0066	0,0074	0,2296	0,4992	0,5119
Düz. R ²	0,0047	0,0036	0,1778	0,4644	0,4768
F Testi	3,4866	1,9527	4,4333	14,3318	14,5900
Model Seçimi					
F Testi	4,9488 [0,0000]	4,8327 [0,0000]	5,5002 [0,0000]	2,5981 [0,0000]	3,2933 [0,0000]
LM Testi	125,4780 [0,0000]	114,2787 [0,0000]	87,7139 [0,0000]	9,3485 [0,0022]	9,1422 [0,0025]
Hausman Testi	3,1206 [0,0773]	4,7905 [0,0911]	9,1682 [0,0271]	17,8938 [0,0013]	35,7431 [0,0000]

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “[]” olasılık değerini ifade etmektedir, “()” t istatistik değerini ifade etmektedir. FEM: Sabit Etkiler Modeli ve REM: Rastgele Etkiler Modeli

Vergi takozunun enflasyon (*INFLA*) üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen panel veri analizlerinde basamak yönteminin kullanılması her değişkenin modele olan katkısını ayrı bir şekilde tahmin edebilmek amacıyla tercih edilmiştir. Bu doğrultuda modele sırasıyla vergi takozu (*LOGWEDGE*), GSYİH (*LOGGDP*), ithalat fiyatı (*IMPRT*), faiz (*INT*) ve döviz kuru (*LOGEXCH*) eklenmiştir.

Model 5’te tüm değişkenlerin bulunması ve değişkenlerin tümünün anlamlılık içermesi nedeniyle yorumlamak amacıyla tercih edilmiştir. Vergi takozunun, enflasyon üzerindeki etkisinin belirlenmek istendiği 5 numaralı modelde öncelikle tahmin sonuçlarının hangi tahmin yöntemiyle elde edileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. OLS modelinden ya da tek faktörlü FE modelinden hangisinin tercih edileceğine karar vermek amacıyla F testi gerçekleştirilmiş ve değeri 3,2933 olarak sonuçlanmıştır. Analizlerde $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan H_0 reddedilmekte ve FE modelin OLS modeline tercih edileceği anlaşılmaktadır. Daha sonra OLS model ile tek faktörlü RE modelinin

kullanılıp-kullanılmayacağına karar vermek amacıyla LM testi gerçekleştirilmiştir. LM testi sonucu ise 9,1422 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuç RE modelinin tek faktörlü OLS modeline tercih edileceğini ifade etmektedir. Ayrıca analizde gerçekleştirilen Hausman test sonucu ise 35,7431 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonuca göre $W > X^2_{tablo}$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmektedir. Bu sonuç doğrultusunda, tek faktörlü FE modelinin tek faktörlü RE modele tercih edilmesi gerektiği söylenebilir.

Tablo 8’de yer verilen Model 5’te vergi takozu değişkeninin enflasyon değişkenini negatif yönde etkilediği ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca vergi takozunda meydana gelecek %1’lik artışın enflasyon oranını 5,6122 birim azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Analizde yer verilen enflasyon tüketici fiyatlarına yöneliktir. Bu bakımdan vergi takozunda artış nedeniyle bireylerin gelir düzeyi azalacak bunun sonucunda da toplam talep düzeyinde düşüş meydana gelerek tüketici fiyatlarında azalma olabilecektir.

GSYİH, model kapsamında yer verilen diğer bir bağımsız değişkeni ifade etmektedir. GSYİH değişkeninin enflasyon değişkenini pozitif yönde etkilediği ve %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte GSYİH değişkenindeki %1’lik artışın enflasyon oranını 0,2192 birim azalttığı görülmektedir. Bu sonuçla ilgili olarak bir ekonomide mevcut ılımlı enflasyonun büyümeyi besleyeceği ifade edilebilir.

Modelde yer verilen diğer bir bağımsız değişken ithalat fiyatıdır. Gerçekleştirilen analizde ithalat fiyat değişkeninin enflasyon değişkenini pozitif yönde etkilediği ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. İthalat fiyatındaki bir birimlik artış ise enflasyon oranını 0,0061 birim arttırmaktadır. İthalat fiyatındaki artış ithal edilen malların maliyetlerinde artışa neden olduğu için enflasyon da artacaktır.

Faiz oranı, enflasyon üzerinde etkisi olduğu düşünüldüğü için modele dahil edilen diğer bir değişkendir. Gerçekleştirilen analizde, faiz değişkeninin enflasyon üzerinde %1 anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönde etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca faiz değişkeninde meydana gelecek bir birimlik artışın enflasyon oranını 0,6171 birim arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Model 5’te yer verilen son değişken döviz kuru olarak belirlenmiştir. Döviz kurunun enflasyon oranını %1 anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Ayrıca döviz kurunda gerçekleşecek olan %1’lik artış enflasyon üzerinde 1,9889 birim artışa neden olmaktadır. Döviz kurunda yaşanan artış maliyetleri arttırarak

enflasyonu arttırabilecektir. Vergi takozunun enflasyon üzerindeki etkisine yönelik olarak gerçekleştirilen analizlerde 4 numaralı modelde R² değerinin 0,4992 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Belirtilen R² değerinin yüksek olmasının nedeni kısa vadeli faizin enflasyon belirlenmesinde kullanılan bir değer olması olarak belirtilebilir.

3.1.4.5. Vergi Takozunun Kayıtdışı Ekonomi Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 2001-2018 dönemleri arasına ait yıllık verileri içeren modeller tahmin edilmiştir. Belirtilen tahmin sonuçları 29 OECD ülkesi için test edilmiştir. Bu kapsamda vergi takozunun kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde Rastgele Etkiler Modeli (REM) uygulanan beş ayrı analiz gerçekleştirilmiştir ve Tablo 9’da yer verilmektedir.

Tablo 9. Vergi Takozunun Kayıtdışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi

$IE_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 INFLA_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 HDI_{it} + \beta_5 UNP_{it} + \varepsilon_{it}$					
Bağımlı Değişken: IE		N:29	T:18	Gözlem Sayısı: 522	
Değişkenler	Model 1 (REM)	Model 2 (REM)	Model 3 (REM)	Model 4 (REM)	Model 5 (REM)
C	23,2830 (10,4614)***	21,6473 (4,9312)***	20,7703 (5,4129)***	43,1540 (21,4532)***	43,3225 (25,4187)***
LOGWEDGE	-1,2356 (-2,3160)**	-0,8495 (-4,2060)***	-0,6287 (-1,6634)*	-0,6485 (-3,4463)***	-0,3967 (-2,0976)**
INFLA		0,1174 (2,9219)***	0,1180 (2,9181)***	0,0161 (1,3834)	-0,0006 (-0,0615)
LOGGDP			0,0897 (0,8243)	0,2638 (7,0904)***	0,2391 (4,7947)***
HDI				-25,2462 (-43,8823)***	-26,0835 (-45,5582)***
UNP					-0,0342 (-3,3667)***
R ²	0,0102	0,0997	0,1013	0,6548	0,6753
Düz. R ²	0,0083	0,0962	0,0961	0,6521	0,6721
F Testi	5,3697	28,7525	19,4729	245,2051	214,6377
Model Seçimi					
F Testi	1555,86 [0,0000]	1620,89 [0,0000]	1580,08 [0,0000]	2501,40 [0,0000]	2625,32 [0,0000]
LM Testi	4328,29 [0,0000]	4038,27 [0,0000]	3668,40 [0,0000]	3489,50 [0,0000]	3435,04 [0,0000]
Hausman Testi	0,4400 [0,5071]	0,1001 [0,9512]	6,7883 [0,0790]	0,0552 [0,9996]	0,5684 [0,9894]

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “[]” olasılık değerini ifade etmektedir, “()” t istatistik değerini ifade etmektedir. REM: Rastgele Etkiler Modeli

Vergi takozunun kayıtdışı ekonomi (IE) üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirilen analizlerde basamak yöntemi uygulanmıştır. Bu bakımdan

gerçekleştirilen her analizde yeni bir değişken modele dahil edilerek bağımlı değişken üzerindeki etkisi belirlenmek istenmiştir. Kayıtdışı ekonomi modeline sırasıyla vergi takozu (*LOGWEDGE*), enflasyon (*INFLA*), GSYİH (*LOGGDP*), insani gelişmişlik endeksi (*HDI*) ve işsizlik (*UNP*) dâhil edilmiştir. Böylelikle basamak yönteminde her değişkenin modele olan katkısının ayrı şekilde tahmin edildiği belirtilebilir.

Vergi takozunun kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analiz sonuçlarında Model 3'te enflasyon değişkeninin anlamlı olması, Model 5'te ise tüm değişkenlerin bulunması bakımından ilgili modellerin birlikte açıklanması uygun bulunmuştur. Model 5'te gerçekleştirilen analizde ilk olarak OLS veya tek faktörlü FE modelinden hangisinin tercih edilmesi gerektiğine karar vermek için F testi gerçekleştirilmiştir ($F=2625,32$). Bu sonuç tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceğini belirtmektedir. Gerçekleştirilen LM testi sonucu ise 3435,04 olarak tahmin edilmiş olup ilgili sonuç H_0 hipotezinin reddedilmesi gerektiğini belirtmektedir. Model belirlemede tek faktörlü FE veya tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağına belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen Hausman test sonucu ise 0,5684 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonuca göre $W < X^2_{tablo}$ olduğundan H_0 hipotezinin kabul edildiği ve tek faktörlü RE modelinin tek faktörlü FE modele tercih edilmesi gerektiği söylenebilir. Gerçekleştirilen analizlerde Model 5'te olduğu gibi Model 3'te de tek faktörlü RE model tercih edilmiştir.

Model 5'te gerçekleştirilen analizde vergi takozu değişkeninin kayıtdışı ekonomi değişkenini negatif yönde etkilediği ve bu etkisinin %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca vergi takozundaki %1'lik artışın kayıtdışı ekonomiyi 0,3967 birim azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçla ilgili olarak örnekleme yer alan ülkelerin çoğunlukla gelişmiş ülke olduğu varsayıldığında bu ülkelerde okuryazar oranının yüksek olması beklenmektedir. Dolayısıyla okuryazar oranının yüksek olduğu ülkelerde bireylerin kayıtdışı faaliyetlere yöneldiğinde karşılaşacakları yaptırımları da bilecekleri varsayılmaktadır. Bu bakımdan vergi takozunda artış olsa bile bireylerin kayıtdışı faaliyetlere yönelme eğiliminde olmayacağı belirtilebilir. Politik istikrarın ve okuryazar oranının yüksek olduğu gelişmiş ülkelerde vergi takozundaki artışın kayıtdışı ekonomiyi azaltıcı yönde etkileyebileceği söylenebilir.

Analizde yer verilen ikinci bağımsız değişken enflasyondur. Ancak enflasyon değişkeninin kayıtdışı ekonomi değişkeni üzerinde model 5 için anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna karşın Model 3'te, enflasyonun kayıtdışı ekonomi değişkenini

pozitif yönde etkilediği ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna ek olarak enflasyon oranındaki bir birimlik artışın kayıtdışı ekonomi üzerinde 0,1180 birim arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçla ilgili olarak özellikle sabit gelir elde eden bireylerin enflasyon artışı dolayısıyla azalan gelirlerini kayıtdışı ekonomiye yönelerek telafi etmesi söylenebilir.

Model 5'te yer verilen diğer bir bağımsız değişken GSYİH değişkenidir. Gerçekleştirilen analizde GSYİH'nın kayıtdışı ekonomiyi pozitif yönde etkilediği ve bu etkinin %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte GSYİH'daki %1'lik artışın kayıtdışı ekonomiyi 0,2391 birim arttırdığı görülmektedir. Milli gelir düzeyinde artış yaşanmasına rağmen gelirin adil bir şekilde paylaşılmadığına olan inanç kayıtdışı ekonomiyi arttırabilecektir.

İnsani gelişmişlik endeksi de kayıtdışı ekonomi üzerinde etkisinin belirlenmek istendiği diğer bir değişken olarak modele dahil edilmiştir. İnsani gelişmişlik endeksinin kayıtdışı ekonomi üzerinde negatif yönde ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca insani gelişmişlik seviyesindeki bir birimlik artışın kayıtdışı ekonomiyi 26,0835 birim azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. İnsani gelişmişlik seviyesi yüksek olan toplumlarda okuryazar oranının da yüksek düzeyde olacağı kabul edilmektedir. Dolayısıyla insani gelişmişlik seviyesinin yüksek olduğu toplumlarda kanunlara aykırı davranışların yaptırımları da kişiler tarafından iyi bilineceği için kayıtdışı faaliyetlere yönelme eğilimi de az olacaktır.

Model kapsamında yer verilen son bağımsız değişken işsizliktir. İşsizliğin kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisinin negatif yönde, anlamlılık düzeyinin ise %1 olduğu görülmektedir. Ayrıca işsizlikteki bir birimlik artışın kayıtdışı ekonomiyi 0,0342 birim azalttığı görülmektedir. Analizlerde yer verilen örneklem çoğunlukla gelişmiş OECD ülkelerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerde işsiz kalan kesimin okuryazarlık düzeyinin fazla olacağı tahmin edildiğinden bireylerin işsiz kaldığı dönemlerde kayıtdışı ekonomiye yönelmeleri de azalma eğiliminde olacaktır.

Vergi takozunun kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisine yönelik olarak gerçekleştirilen analizlerde 4 numaralı modelde insani gelişmişlik endeksinin eklenmesiyle R^2 değerinin 0,6548 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumla ilgili olarak insani gelişmişlik endeksinin doğumda yaşam beklentisi, okuryazar oranı,

okullaşma oranı ve kişi başına düşen milli gelir bileşenlerini içermesinden dolayı kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisinin yüksek olarak gerçekleştiği söylenebilir.

3.2. ÜCRET GELİRİ ÜZERİNDEKİ VERGİ TAKOZUNUN SOSYAL ETKİLERİ

Bu çalışmanın amacı, vergi takozunun ekonomik etkilerinin yanı sıra sosyal etkilerini de araştırmaktır. Bu doğrultuda bu başlık altında vergi takozunun sosyal açıdan etkisine yönelik analizlerde kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlamalar, araştırma hipotezleri ve ilgili literatürden yararlanılarak hazırlanmış olan modellere ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

3.2.1. Veri Seti

Vergi takozunun sosyal açıdan etkilerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen analizlerde 24 OECD ülkesine⁸ ilişkin verilere yer verilmiştir. Elde edilen verilerin zaman aralığı 2005-2017 dönemini kapsamaktadır. Ayrıca vergi takozu verisine ilişkin ülke ve zaman kısıtının bulunması bu çalışmanın sınırlı bir ülke ve sınırlı bir zaman aralığında gerçekleştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Çalışmada kullanılan veri setine ilişkin tanımlamalar ile veri seti kaynaklarına Tablo 10'da yer verilmektedir.

Tablo 10. Vergi Takozunun Sosyal Etkilerine İlişkin Analizlerde Kullanılan Verilere Dair Açıklamalar

Değişken Adı	Değişken Açıklaması	Veri Kaynağı
<i>GINI</i> (Gini Katsayısı)	Bir ülkede bireyler ve hane halkları arasındaki gelir dağılımını ifade etmektedir.	Dünya Bankası
<i>LOGWEDGE</i> (Vergi Takozu)	Ücret geliri üzerinde ödenmesi zorunlu vergi ve vergi benzeri mali yükleri ifade eden vergi takozu oranını ifade etmektedir. Analizlerde logaritmik vergi takozu değerine yer verilmiştir.	OECD
<i>LOGGDP</i> GSYİH	ABD Doları cinsinden 2015 yılı sabit fiyatlarla Gayri Safi Yurtiçi Hasılayı ifade etmektedir. Analizlerde logaritmik GSYİH değerine yer verilmiştir.	Dünya Bankası
<i>EDU</i> (Eğitim)	Bu gösterge, 25-64 yaş arasındaki üniversite eğitimi alan bireylerin nüfus içerisindeki oranını belirtmektedir.	OECD
<i>TRDO</i> (Ticari Dışa Açıklık)	Bir ülkede, mal ve hizmet faaliyetine ilişkin gerçekleşen ihracat ve ithalat toplamının GSYİH içindeki payını ifade etmektedir.	Dünya Bankası
<i>POV</i> (Yoksulluk Oranı)	Günlük 5,50 dolarlık gelir ve tüketimdeki eksikliği ifade etmektedir. Yoksulluk sınırının yüzdesi olarak kullanılmaktadır.	Dünya Bankası

⁸ Avusturya, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, İspanya, İsveç, Türkiye, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri, Estonya, Slovenya, Letonya, Litvanya.

Tablo 10. (Devam) Vergi Takozunun Sosyal Etkilerine İlişkin Analizlerde Kullanılan Verilere Dair Açıklamalar

Değişken Adı	Değişken Açıklaması	Veri Kaynağı
<i>HDI</i> (İnsani Gelişmişlik Endeksi)	İnsani gelişmişlik endeksi	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
<i>DEP</i> (Genç Bağımlılık Oranı)	Bağımlılık oranı, 15 yaşından küçüklerin çalışma çağındaki nüfusa oranıdır. Veriler, çalışma çağındaki 100 birey sayısına bağımlıların oranını göstermektedir.	Dünya Bankası
<i>LEXP</i> (Yaşam Beklentisi)	Doğumda yaşam beklentisi oranını ifade etmektedir.	Dünya Bankası
<i>UNP</i> (İşsizlik)	İşsizlik oranı	Dünya Bankası

Çalışmada bağımsız değişken olarak yer verilen vergi takozu değişkeninin çarpıklığını azaltmak ve vasyanslardaki değişmeyi yumuşatmak amacıyla logaritması alınarak modele dahil edilmiştir. Vergi takozunun sosyal etkilerine ilişkin oluşturulan modellerde logaritması alınan diğer değişken ise GSYİH'dır. Logaritması alınan değişkenlerin varyans gösteriminin daha kararlı hale geldiği belirtilebilir. Bu bakımdan serileri dalgalanmalardan arındırmak ve doğrusal hale getirmek amacıyla logaritmaları alınmıştır.

3.2.2. Modeller

Vergi takozunun sosyal etkilerinin belirlenmesi amacıyla yerli ve yabancı literatürden yararlanılarak dört farklı model belirlenmiştir. Bu bağlamda oluşturulan ilk model vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisine ilişkin gelir dağılımı modelidir. Vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisine ilişkin olarak oluşturulan Model F şu şekildedir:

$$\text{Model (F): } GINI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 TRDO_{it} + \beta_4 EDU_{it} + \varepsilon_{it}$$

Gelir dağılımı modelinde, öncelikle literatürde Gini katsayısının önemli bir belirleyicisi olarak kabul gören *GSYİH* değişkenine yer verilmiştir. Literatürde büyüme ve gelir dağılımı ilişkisinin ilk olarak Kuznets (1955) tarafından geliştirildiği görülmektedir. Kuznets gelirin az gelişmiş olan ülkelerde daha dengeli dağıldığını ifade etmekte ve kişi başına düşen gelir seviyesindeki artışın gelir dağılımında adaletsizliği arttırdığını belirtmektedir. Bu bakımdan milli gelir düzeyindeki artışın Gini katsayısı üzerinde artış yönünde etkili olabileceği gibi azalış yönünde de etkisi olabilecektir. Ayrıca bu etkinin ülke ve dönem açısından farklı etkileri olabileceği de ifade edilebilir. Özellikle gelişmiş ülkelerde milli gelir düzeyinde artış olmasıyla birlikte gelir dağılımının

daha adil dağılabileceği varsayılmaktadır. Buna karşın az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde milli gelirdeki artışın genellikle üst gelir grubunda kalması nedeniyle gelirin daha az adaletli dağılım gösterdiği ifade edilebilir.

Literatürde milli gelirdeki artışın Gini katsayısı üzerinde pozitif ve negatif yönde etkili olduğunu belirten çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmalar arasında; Theyson ve Heller (2015), Huang vd. (2012), Bahmani vd. (2008), Deutsch ve Silber (2004), Panizza (2002), Thornton (2001) ve Dawson (1997) yer almaktadır. Akalin vd. (2018) ile Dişbudak ve Süslü (2009) milli gelir artışının Gini katsayısı üzerindeki etkisinin negatif yönde anlamlı olduğunu belirtmektedir.

Gelir dağılımı modelinde yer verilen diğer bir bağımsız değişken ise *ticari dışa açıklıktır*. Literatürde ticari dışa açıklığın gelir dağılımı üzerindeki etkisi kabul edilmekle birlikte bu etkinin yönü konusunda tam anlamda bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ancak ticari dışa açıklık bir anlamda ülkenin dış ticaretteki payını da gösterdiği için büyüme oranını etkileyebileceği varsayılmaktadır. Bu bakımdan ticari dışa açıklıktaki artış gelir dağılımında adaleti arttırabilecektir. Buna karşın belirtilen etkinin yönünün ülkenin özel durumuna ve dönem aralığına göre değişkenlik gösterebileceği söylenebilir. Rodríguez-Pose ve Ezcurra (2010), Heckscher-Ohlin yaklaşımlarında ticari dışa açıklığın yatırım artışı ve istihdam sağlayarak gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltacağını belirtmektedir. Artan ve Kalaycı (2014) ise gerçekleştirdiği çalışmada ticari dışa açıklığın gelir dağılımı üzerinde negatif yönde etkili olduğunu belirtmiştir. Nantob (2015), 2000-2012 dönemleri için gelişmekte olan 46 ülke verilerini kullanarak ticari dışa açıklık ile gelir dağılımı arasında nedensellik ilişkisinin bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca literatürde yer alan Bahmani vd. (2008) ile Siami Namini ve Hudson (2019) gibi çalışmalar ise ticari dışa açıklık ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ele alan diğer çalışmalar arasında yer almaktadır.

Gelir dağılımının belirleyicileri arasında yer alan diğer bir değişkenin *eğitim* değişkenidir. Toplumda bireylerin eğitim seviyesi arttıkça gelir dağılımının da iyileşeceği kabul edilmektedir. Literatürde eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisine ilişkin iki ayrı görüş olduğu görülmektedir. Buna göre ilk olarak eşit olmayan bir eğitim dağılımının gelir dağılımına olumsuz etki ettiği, ikinci olarak ortalama eğitim seviyesindeki artışın gelir dağılımına olumlu yönde etki ettiği şeklindedir (Knight & Sabot, 1983: 1132-1136). Ayrıca gelir dağılımı ile eğitim arasında negatif yönde ilişki olduğunu belirten Checchi

ve Penalosa (2005), Burniaux vd. (2006), Vazquez vd. (2012) ve Chen vd. (2018) gibi çalışmalar bulunmaktadır.

Gelir dağılımı üzerindeki etkisinin belirlenmek istendiği açıklayıcı değişken *vergi takozudur*. Vergi takozunun hem kişisel gelir vergisini hem de bir takım transfer ödemelerini kapsamaması nedeniyle gelir dağılımı üzerindeki etkisinden bahsedilebilir. Literatürde, vergi takozu ve gelir dağılımı ilişkisini belirlemeye yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Checchi ve Penalosa (2005), içinde vergi takozunun da bulunduğu çeşitli işgücü piyasası değişkenleri ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi belirlemek istemişlerdir. Bu ilişkiyi tespit edebilmek amacıyla örneklem olarak OECD üyesi 16 ülke seçilmiş ve 1970-1996 yılları arası verilerle panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda vergi takozu ile gelir dağılımı arasında negatif yönde ilişki tespit edilmiştir.

Akgün vd. (2018) yapmış oldukları çalışmada vergi takozu oranı yüksek olduğunda, düşük gelir elde eden ücretli çalışanlar için gelir eşitsizliğinin belirgin bir şekilde arttığı ifade edilmiştir. Buna karşın Gerber vd. (2019) yaptıkları araştırmada, kişi başına yüksek gelire sahip olan ülkelerde vergi takozundaki artışın gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde etkilediği, düşük gelirli ülkelerde ise vergi takozundaki değişimin gelir eşitsizliği üzerinde çok da etkili olmadığı belirtilmiştir. Bu bakımdan vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin negatif olabileceği gibi pozitif de olabileceği ifade edilebilir.

Vergi takozunun sosyal etkileri kapsamında oluşturulan diğer bir model ise yoksulluk modelidir. Bu doğrultuda oluşturulan yoksulluk modeli şu şekildedir:

$$\text{Model (G): } POV_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 EDU_{it} + \beta_4 DEP_{it} + \beta_5 TRDO_{it} + \varepsilon_{it}$$

Literatür araştırmasında yoksulluğun öne çıkan en önemli belirleyicisinin *GSYİH* olduğu görülmektedir. Bir ülkedeki *GSYİH*'nin yoksulluğa olan etkisinin gelir düzeyiyle ilgili olduğu söylenebilir. Bir ekonomideki *GSYİH* artışıyla birlikte gelir seviyesi de artar ve bu durumun sonucunda da yoksulluğun azalması beklenir. Literatürde *GSYİH*'ya yoksulluğun belirleyicisi olarak yer veren çalışmalar arasında Tahir vd. (2014), Sinnathurai (2013), Aktaş ve Sevinç (2020) ve Akanbi (2015) gibi araştırmalar bulunmaktadır. Ayrıca belirtilen çalışmalar yoksullukla *GSYİH* arasında negatif ilişki tespit edilmiştir. *GSYİH*'nin yoksulluk üzerindeki negatif yönlü etkisi bir ekonomide

milli gelir düzeyinde artış olmasına rağmen gelirin her zaman için adil bir şekilde dağılamayacağı şeklinde açıklanabilir.

Yoksulluğun belirleyicileri arasında yer alan diğer bir değişken *eğitim* değişkenidir. Literatürde eğitim ile yoksulluk arasındaki ilişki yönünün ülke ve dönem aralığına göre değişkenlik gösterdiği ifade edilebilir. Ancak eğitimin yoksulluk üzerindeki etkisinin negatif yönde olması beklenmektedir. Çünkü toplumda eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte yoksulluğun azalması beklenmektedir. Literatürde eğitim değişkenine yoksulluğun belirleyicisi olarak yer veren ve eğitim ile negatif yönde ilişki tespit eden Aktaş ve Sevinç (2020), Akanbi (2015) ve Awan vd. (2011) gibi çalışmalar bulunmaktadır. Buna karşın ise Zambak (2020) üniversite mezunu kişi sayısındaki artışın yoksulluğu arttırıcı yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Yoksulluğun belirleyicileri arasında yer alan diğer bir unsur *bağımlılık* oranıdır. Bağımlılık oranı, bir toplumda çalışamayan düzeydeki genç ve yaşlı nüfusu ifade etmektedir. Bu bakımdan bağımlılık oranının yüksek olması çalışan nüfus üzerinde baskıya neden olacağı için yoksulluk düzeyini arttırması beklenmektedir. Bağımlılık oranının yoksulluk üzerinde Sinnathurai (2013) pozitif yönde, Cruz ve Ahmed (2018) genç bağımlılık oranının pozitif yönde etkili olduğunu ifade etmiştir. Malik (1996) ise yoksulluk ile bağımlılık oranı arasında herhangi bir ilişki tespit edememiştir.

Yoksulluğun belirleyicileri arasında yer alan diğer bir unsur ise *ticari dışa açıklık* olarak belirtilebilir. Ticari dışa açıklığın yoksulluk üzerinde etki edebilmesi için ücret seviyesini arttırması ve diğer olumlu yönlerinden yoksul kesimin de faydalanmasının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca ticari dışa açıklığın daha çok vasıfsız işgücü üzerinde istihdam sağlaması durumunda yoksulluğa olumlu etki yapabileceği belirtilebilir. Literatürde ticari dışa açıklığı yoksulluğun belirleyicisi olarak kullanarak negatif yönde ilişki tespit eden Aktaş ve Sevinç (2020), Chen vd. (2018) ve Falade (2019) gibi çalışmalar bulunmaktadır. Ticari dışa açıklık ile yoksulluk arasında pozitif ilişki, ticari dışa açıklığın artmasına rağmen bunun yoksulluğu azaltıcı yönde etkilememesi şeklinde ifade edilebilir.

Yoksulluk üzerinde etkisinin belirlenmek istenmesi nedeniyle modelde yer verilen açıklayıcı değişken *vergi takozudur*. Ücret geliri üzerinde hem vergileri hem de vergi benzeri mali yükleri kapsayan vergi takozunun yoksullukla mücadelede önemli bir işlev göreceği belirtilebilir. Özellikle yoksulluğun daha yüksek olduğu vasıfsız işgücü

üzerinde vergi takozu politikalarının etkisi olacağı söylenebilir. Bununla birlikte vergi takozu kapsamında yer alan transfer ödemelerinin düşük gelir elde eden çalışanlara yönelik kapsamının genişletilmesi yoksullukla mücadelede etkili olabilecektir. Bu bakımdan vergi takozu kapsamında yer alan vergilerin fazla olması durumunda yoksulluğun artacağı; buna karşın sosyal güvenlik katkı paylarının fazla olması durumunda ise yoksulluğun azalacağı söylenebilir. Sosyal güvenlik katkı paylarına ilişkin çeşitlilikteki artış bireylerin sosyal yönden güvencelerinin bir anlamda garanti altına alındığını göstermektedir. Bunun sonucunda da bireylerin genel refah düzeylerinde artış olabileceği gibi yoksulluk seviyesinde de azalma görülebilecektir. Literatürde vergi takozu ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi ele alan herhangi bir çalışma yer almamasına karşın, sosyal güvenlik katkı payları ve vergilerin yoksullukla olan ilişkisine yönelik çalışmalar yer almaktadır.

Vergi takozunun sosyal etkileri kapsamında oluşturulan diğer bir model insani gelişmişlik modelidir. Vergi takozunun insani gelişmişlik üzerindeki etkisine yönelik olarak oluşturulan model şu şekildedir:

$$\text{Model (H): } HDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 EDU_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 LEXP_{it} + \beta_5 TRDO_{it} + \varepsilon_{it}$$

İnsani gelişmişliğin belirleyicileri arasında yer alan değişkenlerden biri *eğitim*dir. İnsani gelişmişliğin bileşenleri arasında okullaşma yılı olarak eğitim değişkenine yer verilmektedir. Bu bakımdan eğitim seviyesinde artış olmasının insani gelişmişliğe pozitif yönde etki edeceği varsayılmaktadır. Fattah ve Muji (2012), Tunalı ve Yılmaz (2016) ve Fadilah vd. (2018) gibi çalışmalar eğitimin insani gelişmişlik üzerinde pozitif yönlü etkisi olduğunu belirtmektedir. Erdem ve Çelik (2019), eğitim harcamasının kısa dönemde insani gelişmişliği pozitif yönde etkilediğini; uzun dönemde ise negatif yönde etkilediğini ifade etmektedir. Çalışkan ve Eğmir (2020), seçilmiş Avrupa ülkeleri için 2009-2018 dönemi için insani gelişmişlik endeksi ile eğitim harcamaları arasında çift yönlü pozitif ilişki olduğunu belirtmektedir.

İnsani gelişmişliğin önemli belirleyicileri arasında yer alan değişkenlerden biri *GSYİH* olarak belirtilebilir. İnsani gelişmişlik endeksinde yer verilen bileşenlerden biri olan kişi başına düşen milli gelir artışıyla insani gelişmişlik de artmaktadır. Dolayısıyla kişi başına düşen milli gelir, GSYİH'daki artışla artacağı için GSYİH artışının insani gelişmişlik endeksini arttıracığı belirtilebilir. Literatürde GSYİH'nın insani gelişmişliği

pozitif/negatif yönde etkileyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu doğrultuda Boozer vd. (2003), Dikmen (2004), Sharifi-Renani vd. (2012) ve Erdem ve Çelik (2019) gibi çalışmalar GSYİH'daki artışın insani gelişmişliği pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Buna karşın Erdem ve Çelik (2019) GSYİH'nın uzun dönemde insani gelişmişliği negatif yönde etkilediğini belirtmiştir.

İnsani gelişmişlik üzerinde belirleyici etkiye sahip olan diğer bir değişken *doğumda yaşam beklentisi* olarak belirtilebilir. Doğumda yaşam beklentisi, insani gelişmişlik endeksi hesaplamasında kullanılan ve sağlık boyutunun alt endeksi olarak yer almaktadır. Dolayısıyla doğumda yaşam beklentisinin artmasının insani gelişmişlik seviyesini arttıracığı ifade edilebilir. Istiqhomah vd. (2021), Sangaji (2016) ve Tudorache (2020) gibi çalışmalar beklendiği üzere doğumda yaşam beklentisinin insani gelişmişlik üzerinde pozitif yönde anlamlılık ifade ettiğini belirtmişlerdir.

İnsani gelişmişliğin belirleyicisi olarak yer verilen diğer bir değişken *ticari dışa açıklık* olarak belirtilebilir. Ticari dışa açıklığın ülkenin dış ticaret işlemlerini geliştirmesi ve bu doğrultuda milli geliri arttırması nedeniyle insani gelişmişliği etkileyeceği belirtilebilir. Bu bakımdan genel anlamda kabul gören görüşün ticari dışa açıklığın artmasıyla birlikte insani gelişmişliğin artacağı yönündedir. Ancak Yaman (2021), ticari dışa açıklığın insani gelişmişliğe olan etkisinin ülkenin kendine özel faktörleri açısından negatif şekilde de gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Kabadayı (2013) gerçekleştirmiş olduğu çalışmada ticari dışa açıklığın yaşam standartları üzerinde pozitif yönde etkili olduğunu ifade etmektedir. Sakyi vd. (2012) ise ticari dışa açıklık ile kalkınma arasında ilişki olduğunu ifade etmektedir. Güngör ve Kurt (2007) ile Fakhr ve Sheikhabaie (2008) ticari dışa açıklığın insani gelişmişlik üzerinde pozitif yönde etkili olduğunu belirtmektedir. Ümit (2016), Türkiye için 1992-2014 yıllarını kapsayan dönemde hem uzun hem kısa dönem için ticari dışa açıklığın ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediğini ifade etmiştir. Bununla ilgili olarak benzer nitelikteki kaynaklara sahip olan ülkelerin aynı zamanda dış pazara açılmasından dolayı büyümenin bu durumdan olumsuz etkilendiği belirtilebilir.

İnsani gelişme üzerinde etkisinin belirlenmek istenmesi nedeniyle modelde yer verilen açıklayıcı değişken *vergi takozudur*. Literatürde vergi takozunun insani gelişmişlik ile ilişkisine yönelik olarak gerçekleştirilmiş olan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak vergiler ile insani gelişmişlik arasındaki ilişkiye yönelik çalışmaların literatürde bulunduğu belirtilebilir. Ofoegbu vd. (2016) yaptıkları çalışmada

vergi gelirleri ile ekonomik kalkınma arasında pozitif yönlü ilişki tespit etmiştir. Şaşmaz ve Yayla (2018), yaptıkları çalışmada dolaysız vergilerden insani gelişmişliğe doğru; dolaylı vergiler ile insani gelişmişlik arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmiştir. Ciğerci ve Eğmir (2020) gerçekleştirdikleri çalışmada dolaysız vergilerden insani gelişmişlik endeksine doğru tek yönlü; insani gelişmişlik endeksinden dolaylı vergilere doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir.

Vergi takozunun sosyal etkileri kapsamında oluşturulan diğer bir model eğitim modelidir. Vergi takozunun eğitim üzerindeki etkisine yönelik olarak oluşturulan model şu şekildedir:

$$\text{Model (I): } EDU_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 UNP_{it} + \beta_3 INFLA_{it} + \beta_4 LOGGDP_{it} + \varepsilon_{it}$$

Literatürde eğitimin belirleyicileri arasında yer alan değişkenlerden biri *işsizliktir*. Eğitim seviyesindeki artışla birlikte işsizliğin azalacağı varsayılmaktadır. Çünkü eğitim seviyesinin artmasıyla birlikte nitelikli işgücü kaynağı da artacaktır. Literatürde işsizliğin eğitim üzerinde pozitif etkisi olduğunu ifade eden çalışmalar olduğu gibi negatif etkisi olduğunu ifade eden çalışmalar da yer almaktadır. Saxton (2000) ile Erdem ve Tuğcu (2012) işsizlik ve eğitim arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Buna karşın Mcconnell ve Brue (1989), Çalışkan (2007), Sagarik (2013) ve Lavrinovicha vd. (2015) gibi çalışmalar ise işsizliğin eğitim üzerinde negatif etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu durumu ise emek piyasasında eğitim seviyesinin yükselmesiyle birlikte çalışan ve işveren davranışlarında değişiklik olması şeklinde açıklanabilir.

Eğitimin belirleyicileri arasında yer alan diğer bir değişken ise *GSYİH*'dir. Bir ülkenin milli gelir seviyesindeki artışın eğitimi destekleyeceği ifade edilebilir. Bununla birlikte milli gelir artışı ile eğitim arasındaki ilişkinin aslında bir anlamda karşılıklı olduğu belirtilebilir. Ekonomik büyümedeki artışın eğitim seviyesini artış yönünde etkileyebileceği gibi bireylerin eğitim seviyesindeki artış da nitelikli işgücünü arttıracığından büyümeyi destekleyebilecektir. Literatürde büyüme ile eğitim ilişkisini ele alan Çoban (2004), Kar ve Ağır (2006) ile Li ve Kong (2012) gibi çalışmalar bulunmaktadır.

Eğitimin belirleyicileri arasında yer alan diğer bir değişken ise *enflasyondur*. Enflasyondaki artışın eğitim seviyesinde azalma meydana getireceği belirtilebilir. Çünkü enflasyonda meydana gelen artışla birlikte eğitimden faydalanmanın maliyeti de artacaktır. Bu bakımdan enflasyondaki artışın eğitim düzeyini negatif yönde etkilemesi

beklenmektedir. Literatürde yer alan Sagarik (2013) ile Varlamova ve Larionova (2018) gibi çalışmalarda enflasyonun eğitim seviyesi üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğu belirtilmiştir. Buna karşın literatürde enflasyonun eğitim üzerinde pozitif yönde etkili olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Imana (2017) ve Yun ve Yusoff (2018) enflasyonun kamu eğitim harcamaları üzerinde pozitif yönde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bakımdan yüksek enflasyon ailelerin eğitime yönelik maliyetlerini arttıracığı için hiçbir vatandaşın eğitimden mahrum kalmaması adına devletin eğitim harcamalarına daha fazla pay ayırdığı belirtilebilir.

Eğitim üzerinde etkisinin açıklanmak istendiği açıklayıcı değişken *vergi takozudur*. Ancak literatürde eğitim ile vergi takozu ilişkisini ele alan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Literatürde yer alan çalışmaların vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarının eğitim ile olan ilişkisine yönelik olarak sınırlı olduğu belirtilebilir. Ayrıca eğitim seviyesindeki artışla birlikte mükelleflerin vergiye bakış açılarının daha uyumlu olduğu belirtilebilir. Buna ilave olarak ücret geliri üzerindeki mali yüklerin fazla olması durumunda da ebeveynlerin çocuklarının eğitimine ayıracakları payın azalacağı ve bunun sonucunda da eğitim seviyesinin azalacağı belirtilebilir. Bununla ilgili olarak Demir (2013) yapmış olduğu çalışmada Türkiye’de subjektif vergi yükünü belirleyen faktörleri ele almıştır. Çalışma sonucunda eğitim seviyesi arttıkça subjektif vergi yükünün azaldığı belirtilmiştir.

3.2.3. Hipotezler

Vergi takozunun gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ve eğitim gibi sosyal etkilerini tespit etmek amacıyla dört farklı hipotez oluşturulmuştur:

H6: Vergi takozu Gini katsayısı üzerinde pozitif bir etki oluşturmaktadır.

H7: Vergi takozu yoksulluk üzerinde pozitif bir etki oluşturmaktadır.

H8: Vergi takozu insani gelişmişlik üzerinde negatif bir etki oluşturmaktadır.

H9: Vergi takozu eğitim üzerinde negatif bir etki oluşturmaktadır.

3.2.4. Vergi Takozunun Sosyal Etkilerine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun sosyal etkilerine ilişkin gerçekleştirilen analiz sonuçlarına bu başlık altında yer verilmektedir. Bu doğrultuda vergi takozunun gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ve eğitim gibi bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerine değinilmektedir. Ayrıca vergi takozunun sosyal etkilerine ilişkin olarak gerçekleştirilen

panel veri uygulamasında ilk olarak F testine, daha sonra LM Testine ve son olarak da Hausman Testine yer verilmiştir. Belirtilen analiz sonuçlarına göre uygulanacak olan model seçimi gerçekleştirilmiştir.

3.2.4.1. Vergi Takozunun Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 2005-2017 dönemine ait yıllık verileri içeren modeller tahmin edilmiştir. Belirtilen tahmin sonuçları 24 OECD ülkesi için test edilmiştir. Bu kapsamda vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde Rastgele Etkiler Modeli (REM) uygulanan dört farklı tahmine yer verilmektedir. Vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlere ilişkin tahmin sonuçlarına Tablo 11’de yer verilmektedir.

Tablo 11. Vergi Takozunun Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

$GINI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 TRDO_{it} + \beta_4 EDU_{it} + \varepsilon_{it}$					
Bağımlı Değişken: GINI		N:24	T:13	Gözlem Sayısı: 312	
Değişken	Model 1 (REM)	Model 2 (REM)	Model 3 (REM)	Model 4 (REM)	
C	49,5260 (5,1912)***	51,0474 (6,7025)***	50,2264 (6,0484)***	-206,7429 (-1,9082)*	
LOGWEDGE	-4,7897 (-1,8436)*	-5,0308 (-2,5286)**	-4,7732 (-2,0794)**	-3,0734 (-1,3984)	
LOGGDP		-0,5995 (-0,7421)	-0,4409 (-0,3863)	0,0003 (2,3511)**	
TRDO			-0,0028 (-0,3710)	-0,0137 (-1,6878)*	
EDU				-0,1317 (-2,3581)**	
R ²	0,0190	0,0206	0,0215	0,0473	
Düz. R ²	0,0158	0,0143	0,0114	0,0315	
F Testi	6,0139	3,2627	2,2582	2,9970	
Model Seçimi					
F Testi	163,4688 [0,0000]	160,6822 [0,0000]	149,2419 [0,0000]	112,5578 [0,0000]	
LM Testi	1591,557 [0,0000]	1588,564 [0,0000]	1561,415 [0,0000]	962,5990 [0,0000]	
Hausman Testi	0,4552 [0,4998]	0,4591 [0,7949]	1,7613 [0,6234]	2,5658 [0,6329]	

Not***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “[]” olasılık değerini ifade etmektedir, “()” t istatistik değerini ifade etmektedir. REM: Rastgele Etkiler Modeli

Vergi takozunun gelir dağılımı (*GINI*) üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen panel veri analizlerinde basamak yöntemi tercih edilmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen her analizde yeni bir bağımsız değişken modele dâhil edilerek bağımlı

değişken üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda modele sırasıyla vergi takozu (*LOGWEDGE*), GSYİH (*LOGGDP*), ticari dışa açıklık (*TRDO*) ve eğitim (*EDU*) değişkenleri eklenmiştir. Böylece eklenen her yeni değişkenin modele ve evrene olan katkısı belirtilmiş olmaktadır.

Vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde 3 ve 4 numaralı modellerin hem tüm değişkenleri içermesi hem de değişkenlerde anlamlılık tespit edilmesi nedeniyle yorumlamak için tercih edilmiştir. Bu doğrultuda ilgili modeller öncelikle tek faktörlü FE modele ait F testine tabi tutulmuştur (Model 3 için F değeri = 149,2419; Model 4 için F değeri = 112,5578). F testi sonucu her iki model için de tek faktörlü FE modelin OLS modele tercih edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Daha sonra OLS model ya da tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek amacıyla LM testi yapılmıştır (Model 3 için = 1561,415; Model 4 için = 962,5990). LM test sonucu tek faktörlü RE modelinin tek faktörlü OLS modeline tercih edileceğini ifade etmektedir. Son olarak gerçekleştirilen Hausman test sonucu Model 3 için 1,7613 Model 4 için ise 2,5658 olarak bulunmuştur. Bu sonuç doğrultusunda Model 3 ve Model 4 için tek faktörlü RE modeli tek faktörlü FE modeline tercih edilmiştir.

Gerçekleştirilen analizlerde Model 3 ve Model 4 için ilk olarak vergi takozunun Gini katsayısı üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Model 4'te vergi takozunun Gini katsayısı üzerinde anlamlı etkisinin tespit edilememesine karşın; Model 3'te vergi takozunun Gini katsayısını %5 düzeyinde ve negatif yönde etkilediği görülmektedir. Ayrıca vergi takozundaki %1'lik artışın Gini katsayısı üzerinde 4,7732 birimlik azalmaya neden olduğu tespit edilmiştir. Analizde yer verilen örneklem çoğunlukla gelişmiş OECD ülkelerinden oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerde vergi takozu kapsamındaki sosyal güvenlik katkılarının refah düzeyi göz önünde bulundurularak oluşturulduğu varsayıldığında, elde edilen sonucun beklentilerle uyumlu olduğu söylenebilir.

GSYİH değişkeni Model 3 ve Model 4'e dâhil edilen diğer bir değişkendir. GSYİH değişkeninin Model 3 için anlamlı olmadığı görülmektedir. Ancak Model 4'te GSYİH'nın Gini katsayısı üzerinde pozitif işaretli ve %5 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre GSYİH'daki %1'lik artış Gini katsayısını 0,0004 birim arttırmaktadır. Milli gelir seviyesindeki artışın gelir dağılımında adaleti sağlamasına ilişkin durumu ülkelerin gelişmişlik seviyesine göre farklılık göstermektedir. Dolayısıyla

analize dâhil edilen örneklem ve dönem aralığında milli gelirdeki artışın gelir dağılımında adaleti azalttığı söylenebilir.

Ticari dışa açıklık değişkeninin Model 3 için anlamlı olmadığı görülmektedir. Model 4 için ticari dışa açıklığın Gini katsayısı üzerinde %10 düzeyinde ve negatif yönde anlamlı olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak ticari dışa açıklıktaki bir birimlik artış Gini katsayısını 0,0137 birim azaltmaktadır. Ticari dışa açıklığın yatırım ve istihdam olanakları sağlayarak gelir dağılımında adaleti sağlayacağı belirtilebilir.

Model 4'te son olarak yer verilen değişken eğitimidir. Eğitim değişkeninin Gini katsayısını negatif yönde ve %5 düzeyinde etkilediği belirtilebilir. Bununla birlikte eğitim seviyesindeki bir birimlik artış Gini katsayısını 0,0760 birim azaltmaktadır. Belirtilen sonucun beklentilerle uyumlu olduğu söylenebilir. Bir ülkede eğitim seviyesindeki artışla birlikte gelir dağılımının da iyileşeceği varsayılmaktadır.

3.2.4.2. Vergi Takozunun Yoksulluk Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun yoksulluk üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 2005-2017 dönemine ait yıllık verileri içeren modeller tahmin edilmiştir. Belirtilen tahmin sonuçları 24 OECD ülkesi için test edilmiştir. Bu doğrultuda vergi takozunun yoksulluk üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde Sabit Etkiler Modeli (FEM) uygulanan beş farklı analiz gerçekleştirilmiş ve Tablo 12'de verilmiştir.

Tablo 12. Vergi Takozunun Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

$POV_{it} = a_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 EDU_{it} + \beta_4 DEP_{it} + \beta_5 TRDO_{it} + \varepsilon_{it}$					
Bağımlı Değişken: POV		N:24	T:13	Gözlem Sayısı: 312	
Değişken	Model 1 (FEM)	Model 2 (FEM)	Model 3 (FEM)	Model 4 (FEM)	Model 5 (FEM)
C	-17,6519 (-2,4489)**	-5,1056 (-1,4135)	-4,4250 (-1,2355)	-6,0932 (-1,4002)	-1,6537 (-0,7075)
LOGWEDGE	5,0035 (2,5627)**	2,8954 (2,7069)***	2,6877 (2,4927)**	2,7336 (2,5404)**	1,2561 (2,2786)**
LOGGDP		-4,5200 (-8,7597)***	-5,5507 (-10,3767)***	-5,3538 (-12,7308)***	-3,6643 (-11,5361)***
EDU			0,0391 (8,4591)***	0,0398 (9,3142)***	0,0350 (9,8771)***
DEP				0,0503 (1,8082)*	0,0140 (0,7792)
TRDO					0,0030 (5,4061)***
R ²	0,7876	0,8737	0,8837	0,8851	0,8924
Düz. R ²	0,7698	0,8626	0,8837	0,8741	0,8817
F Testi	44,3475	51,8044	83,3449	81,0411	83,8474

Tablo 12. (Devam) Vergi Takozunun Yoksulluk Üzerindeki Etkisi

Model Seçimi					
	Model 1 (FEM)	Model 2 (FEM)	Model 3 (FEM)	Model 4 (FEM)	Model 5 (FEM)
F Testi	46,2754 [0,0000]	85,7994 [0,0000]	51,5557 [0,0000]	67,5715 [0,0000]	66,0268 [0,0000]
LM Testi	1046,548 [0,0000]	1031,122 [0,0000]	859,3861 [0,0000]	847,5318 [0,0000]	812,5732 [0,0000]
Hausman Testi	8,7525 [0,0031]	81,1375 [0,0000]	126,5898 [0,0000]	105,5529 [0,0000]	104,2994 [0,0000]

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “[]” olasılık değerini ifade etmektedir, “()” t istatistik değerini ifade etmektedir. FEM: Sabit Etkiler Modeli

Vergi takozunun yoksulluk (*POV*) üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen panel veri analizlerinde basamak yöntemi uygulanmıştır. Böylece gerçekleştirilen her analizde yeni bir bağımsız değişken modele dâhil edilerek bağımlı değişken üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda modele sırasıyla vergi takozu (*LOGWEDGE*), GSYİH (*LOGGDP*), eğitim (*EDU*), bağımlılık oranı (*DEP*) ve ticari dışa açıklık (*TRDO*) eklenmiştir.

Gerçekleştirilen analize ilişkin sonuçlarda Model 4 ve Model 5’te hem tüm değişkenlerin bulunması hem de değişkenlerin anlamlı olmaları bakımından belirtilen modellerin birlikte açıklanması uygun bulunmuştur. Her iki model için öncelikle OLS modelinden ya da tek faktörlü FE modelinden hangisinin tercih edileceğine karar vermek amacıyla F testi gerçekleştirilmiştir (Model 4 için = 67,5715; Model 5 için = 66,0268). F testi sonucu tek faktörlü FE modelin OLS modele tercih edileceğini göstermektedir. İkinci olarak OLS model ya da tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağına karar vermek için LM testi gerçekleştirilmiştir. LM testi sonucu ise Model 4 için 847,5318, Model 5 için 812,5732 olarak gerçekleşmiştir. LM test sonucu her iki model için H_0 hipotezinin reddedilmesi gerektiğini belirtmekte ve RE modelinin tek faktörlü OLS modeline tercih edileceğini ifade etmektedir. Son aşamada gerçekleştirilen Hausman test sonucu ise Model 4 için 105,5529, Model 5 için 104,2994 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre tek faktörlü FE modelinin tercih edilmesi gerekmektedir.

Tahmin sonuçlarına bakıldığında her iki model için vergi takozu değişkeninin yoksulluk değişkeni üzerinde pozitif yönde ve %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca vergi takozundaki %1’lik artışın yoksulluğu Model 4 için 2,7336 birim, Model 5 için 1,2561 birim arttırdığı görülmektedir. Elde edilen sonuç kapsamında

vergi takozundaki artışla birlikte bireylerin gelir düzeylerinde de azalma olacağından yoksulluk seviyesinin artacağı ifade edilebilir.

Her iki modele de eklenen diğer bir değişken GSYİH değişkenidir. İlgili modellerde GSYİH değişkeninin yoksulluk üzerinde %1 düzeyinde anlamlı olduğu, katsayı işaretinin ise negatif olduğu görülmektedir. Ayrıca GSYİH değişkenindeki %1'lik artışın yoksulluğu Model 4 için 5,3538 birim, Model 5 için 3,6643 birim azalttığı görülmektedir. Bu sonuç doğrultusunda milli gelir düzeyinde yaşanan artışla birlikte yoksulluğun azaldığı söylenebilir.

Eğitim değişkeni modellere dâhil edilen diğer bir değişkendir. Her iki modelde de eğitim değişkeninin yoksulluk üzerinde pozitif yönde ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca eğitim seviyesindeki bir birimlik artışın yoksulluk üzerinde Model 4 için 0,0398 birim, Model 5 için 0,0350 birim arttırdığı görülmektedir. Üniversite eğitimi alan kişiler gerek çalışma koşullarının zorluğu gerekse yeterli maaşa sahip olamama gibi durumlardan dolayı yeni bir iş bulabilmek amacıyla iş değişikliği yapmak istemekte ve bir süre işsiz kalmayı göze alabilmektedir. Dolayısıyla bu durum yoksulluğu artış yönünde etkileyebilmektedir. Analizde kullanılan eğitim değişkeni üniversite eğitimi alan kişi sayısına ilişkin oranı vermektedir. Bu bakımdan belirtilen sonucun beklentilerle uyumlu olduğu söylenebilir. Zaim (2020) de yapmış olduğu çalışmada üniversite mezunu kişi sayısındaki artışın yoksulluğu artış yönünde etkilediğini belirtmiştir.

Bağımlılık oranının yoksulluk üzerindeki etkisinin Model 5 için anlamlı olmadığı buna karşın Model 4'te pozitif yönde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre bağımlılık oranındaki bir birimlik artışın yoksulluğu 0,0503 birim arttırdığı belirtilebilir. Bu sonucun da beklentilerle uyumlu olduğu belirtilebilir.

Model 5'te son olarak yer verilen ticari dışa açıklık değişkeninin yoksulluk üzerindeki etkisi pozitif yönde ve %1 düzeyinde anlamlılık ifade etmektedir. Ayrıca ticari dışa açıklıktaki bir birimlik artışın yoksulluk üzerinde 0,0030 birim artışa neden olduğu görülmektedir. Ticari dışa açıklığın olumlu yönlerinden yoksul kesimin de faydalanması sağlandığı takdirde yoksullukta azalma olması beklenmektedir.

3.2.4.3. Vergi Takozunun İnsani Gelişmişlik Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun insani gelişmişlik üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 2005-2017 dönemine ait yıllık verileri içeren modeller tahmin edilmiştir. Belirtilen tahmin sonuçları 24 OECD ülkesi için test edilmiştir. Bu kapsamda vergi takozunun insani

gelişmişlik üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde Rastgele Etkiler Modeli (REM) ve Sabit Etkiler Modeli (FEM) uygulanan beş farklı tahmine yer verilmektedir. Vergi takozunun insani gelişmişlik üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlere ilişkin tahmin sonuçlarına Tablo 13'te yer verilmiştir.

Tablo 13. Vergi Takozunun İnsani Gelişme Üzerindeki Etkisi

$HDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 EDU_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 LEXP_{it} + \beta_5 TRDO_{it} + \varepsilon_{it}$					
Bağımlı Değişken: HDI		N:24	T:13	Gözlem Sayısı: 312	
Değişken	Model 1 (REM)	Model 2 (REM)	Model 3 (REM)	Model 4 (REM)	Model 5 (FEM)
C	1,1458 (12,4522)***	0,9417 (16,7753)***	0,8370 (16,9202)***	0,2002 (3,2335)***	0,0043 (0,0584)
LOGWEDGE	-0,0715 (-2,8931)***	-0,0440 (-2,9548)***	-0,0270 (-2,0944)**	-0,0104 (-1,0251)	0,0170 (1,4966)
EDU		0,0034 (23,8141)***	0,0027 (19,6030)***	0,0008 (4,4703)***	0,0004 (2,0547)**
LOGGDP			0,0590 (9,6707)***	0,0523 (11,2382)***	0,0799 (14,6294)***
LEXP				0,0080 (13,3103)***	0,0092 (12,9937)***
TRDO					-0,0001 (-4,1005)***
R ²	0,0263	0,6556	0,7327	0,8101	0,9834
Düz. R ²	0,0232	0,6533	0,7301	0,8076	0,9818
F Testi	8,3895	294,1157	281,5587	327,4995	602,2266
Model Seçimi					
F Testi	96,2933 [0,0000]	113,5010 [0,0000]	195,5019 [0,0000]	142,4096 [0,0000]	149,1295 [0,0000]
LM Testi	1433,258 [0,0000]	1498,613 [0,0000]	1493,402 [0,0000]	1146,147 [0,0000]	1131,370 [0,0000]
Hausman Testi	0,0238 [0,8792]	3,5816 [0,1668]	2,6596 [0,4471]	7,1428 [0,1285]	75,7080 [0,0000]

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “[]” olasılık değerini ifade etmektedir, “()” t istatistik değerini ifade etmektedir. FEM: Sabit Etkiler Modeli ve REM: Rastgele Etkiler Modeli

Vergi takozunun insani gelişmişlik (*HDI*) üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik gerçekleştirilen panel veri analizlerinde basamak yöntemi uygulanmıştır. Böylece gerçekleştirilen her analizde yeni bir bağımsız değişken modele dâhil edilerek bağımlı değişken üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda modele sırasıyla vergi takozu (*LOGWEDGE*), eğitim (*EDU*), GSYİH (*LOGGDP*), doğumda yaşam beklentisi (*LEXP*) ve ticari dışa açıklık (*TRDO*) eklenmiş olup 5 farklı model oluşturulmuştur.

Gerçekleştirilen analizlerde Model 3 ve Model 5'te yer verilen değişkenlerin hem anlamlı olması hem de tümünü içermesi nedeniyle ilgili modeller birlikte açıklanmıştır. Bu doğrultuda 3 ve 5 numaralı modellerde öncelikle tahmin sonuçlarının hangi tahmin yöntemiyle elde edileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda Model 3 ve Model 5'te OLS modelinden ya da tek faktörlü FE modelinden hangisinin tercih edileceğine karar vermek amacıyla F testi gerçekleştirilmiştir (Model 3 için F değeri = 195,5019; Model 5 için F değeri = 149,1295). Bu sonuca göre tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilmesi gerektiği görülmektedir. İkinci aşamada LM testi gerçekleştirilmiştir (Model 3 için LM değeri = 1493,402; Model 5 için LM değeri = 1131,370). LM testi sonucu H_0 hipotezinin reddedilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu durumda RE modelinin tek faktörlü OLS modeline tercih edileceğini ifade etmektedir. Model belirlemede tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağına belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen Hausman test sonucu Model 3 için 2,6596, Model 5 için 75,7080 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu sonuca göre Model 3 için tek faktörlü FE modelinin, Model 5 için ise tek faktörlü RE modelinin tercih edilmesi gerekmektedir.

Tablo 13'te yer alan tahmin sonuçlarında Model 3 ve Model 5 için ilk olarak vergi takozu değişkenine yer verilmiştir. Vergi takozu değişkeninin insani gelişmişlik üzerindeki etkisine ilişkin olarak Model 5'te anlamlılık tespit edilemediği görülmektedir. Buna karşın Model 3'te vergi takozu değişkeninin insani gelişmişlik üzerinde negatif yönde etkili olduğu ve bu etkinin %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre vergi takozundaki %1'lik artış insani gelişmişliği 0,0270 birim azaltmaktadır. Bununla ilişkili olarak vergi takozundaki artışın bireylerin gelir düzeyini de azalttığı için insani gelişmişliğin de bu kapsamda azalacağı söylenebilir.

İlgili modellerde yer verilen ikinci değişken eğitimidir. Eğitim değişkeni katsayısının her iki model için pozitif yönde ayrıca Model 3 için %1 düzeyinde Model 5 için de %5 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca eğitim seviyesindeki bir birimlik artış insani gelişmişliği 0,0004 birim arttırmaktadır. Bu sonucun beklentilerle aynı yönde olduğu belirtilebilir.

Modele dâhil edilen diğer bir değişken GSYİH'dır. GSYİH değişkeninin her iki model için pozitif yönde olduğu ve %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca Model 5'te GSYİH değişkenindeki %1'lik artışın insani gelişmişliği 0,0799 birim arttırdığı görülmektedir. Bu sonucun beklentilerle aynı yönde olduğu söylenebilir.

Model 5’te yer verilen son iki değişken doğumda yaşam beklentisi ile ticari dışa açıklıktır. Doğumda yaşam beklentisindeki bir birimlik artışın insani gelişmişliği 0,0092 birim arttırdığı görülmektedir. Doğumda yaşam beklentisindeki artış bireylerin sağlıkla ilgili refah göstergesi olduğundan doğumda yaşam beklentisinin artması insani gelişmişliği arttıracaktır. Ticari dışa açıklıktaki bir birimlik artış insani gelişmişliği 0,0001 birim azaltmaktadır. Bu sonuçla ilgili olarak benzer pazar özelliklerine sahip olan ülkelerin aynı anda pazara girmeleri nedeniyle milli gelir düzeylerinin bu durumdan olumsuz etkilenebileceği söylenebilir.

3.2.4.4. Vergi Takozunun Eğitim Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

Vergi takozunun eğitim üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla 2005-2017 dönemine ait yıllık verileri içeren modeller tahmin edilmiştir. Belirtilen tahmin sonuçları 24 OECD ülkesi için test edilmiştir. Bu doğrultuda analizlerde Rastgele Etkiler Modeli (REM) ve Sabit Etkiler Modeli (FEM) uygulanan dört farklı tahmin kullanılmıştır. Vergi takozunun yoksulluk üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen analizlere ilişkin tahmin sonuçlarına Tablo 14’te yer verilmektedir.

Tablo 14. Vergi Takozunun Eğitim Üzerindeki Etkisi

$EDU_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 UNP_{it} + \beta_3 INFLA_{it} + \beta_4 LOGGDP_{it} + \varepsilon_{it}$					
Bağımlı Değişken: EDU		N:24	T:13	Gözlem Sayısı: 312	
Değişken	Model 1 (REM)	Model 2 (REM)	Model 3 (REM)	Model 4 (FEM)	
C	67,4939 (3,2815)***	70,3872 (3,4841)***	68,4424 (3,4818)***	-40,9065 (0,0297)**	
LOGWEDGE	-10,1498 (-1,8341)*	-11,4726 (-2,1069)**	-9,8231 (-1,8507)**	7,4634 (1,5709)	
UNP		0,2394 (3,3232)***	0,0466 (0,6969)	0,5927 (9,7085)***	
INFLA			-1,1005 (-9,2445)***	-6,4706 (-7,9162)***	
LOGGDP				37,9680 (14,6181)***	
R ²	0,0107	0,0445	0,2243	0,9435	
Düz. R ²	0,0075	0,0383	0,2165	0,9380	
F Testi	3,3640	7,2067	28,9167	170,9648	
Model Seçimi					
F Testi	54,4064 [0,0000]	55,9622 [0,0000]	56,0495 [0,0000]	141,0943 [0,0000]	
LM Testi	1184,187 [0,0000]	1101,547 [0,0000]	1084,382 [0,0000]	1098,616 [0,0000]	
Hausman Testi	0,9935 [0,3189]	4,3698 [0,1125]	5,1655 [0,1601]	109,7368 [0,0000]	

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. “[]” olasılık değerini ifade etmektedir, “()” t istatistik değerini ifade etmektedir. FEM: Sabit Etkiler Modeli ve REM: Rastgele Etkiler Modeli

Vergi takozunun eğitim (*EDU*) üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen panel veri analizlerinde basamak yönteminin kullanılması her değişkenin modele olan katkısını ayrı bir şekilde tahmin edebilmek amacıyla tercih edilmiştir. Bu doğrultuda modele sırasıyla vergi takozu (*LOGWEDGE*), işsizlik (*UNP*), enflasyon (*INFLA*) ve GSYİH (*LOGGDP*) eklenmiştir. Böylece oluşturulan her yeni model için farklı bir değişken eklenerek değişkenin evrene ve modele olan etkisi belirlenmiş olmaktadır.

Tablo 14’te vergi takozunun eğitim üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analize ilişkin sonuçlarda Model 3 ve Model 4’te hem tüm değişkenlerin bulunması bunun yanında değişkenler anlamlı olduğu için ilgili modellerin birlikte açıklanması uygun bulunmuştur. Bu bakımdan vergi takozunun, eğitim üzerindeki etkisinin belirlenmek istendiği 3 ve 4 numaralı modellerde öncelikle tahmin sonuçlarının hangi tahmin yöntemiyle elde edileceğinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda OLS modelinden ya da tek faktörlü FE modelinden hangisinin tercih edileceğine karar vermek amacıyla F testi yapılmıştır (Model 3 için F testi = 56,0495; Model 4 için F testi = 141,0943). F testi sonucu tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceğini göstermektedir. Daha sonra LM testi gerçekleştirilmiş olup LM testi sonucu Model 3 için 1084,382, Model 4 için 1098,616 olarak gerçekleşmiştir. Son olarak model belirlemede tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağı belirlenmesi amacıyla Hausman testi uygulanmıştır. Model 3 için Hausman test sonucu 5,1655 olarak gerçekleşmiştir. Bu sonuç 3 numaralı model için tek faktörlü RE modelin tercih edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte Model 4 için gerçekleştirilen Hausman testi 109,7368 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç doğrultusunda Model 4 için tek faktörlü FE modelin tercih edilmesi gerekmektedir.

Tablo 14’te yer verilen Model 3 ve Model 4 için ilk olarak vergi takozu değişkenine yer verilmiştir. Model 4’te vergi takozu değişkeninin anlamlı olmadığı görülmektedir. Buna karşın 3 numaralı modelde vergi takozunun eğitim üzerindeki etkisinin %5 düzeyinde anlamlı olduğu ve vergi takozundaki %1’lik artışın eğitim seviyesini 9,8231 birim azalttığı görülmektedir. Bu sonuçla ilgili olarak vergi takozunda artış olması durumunda bireylerin eğitime ayıracakları payın azalabileceği söylenebilir. Vergi takozunda artış olduğunda bireylerin elde ettiği gelirden azalma olacaktır. Dolayısıyla eğitim maliyetlerinin yüksek olduğu üniversite eğitiminde gelir düzeyi azalan bireyin eğitimden yararlanma düzeyinin de düşük olması beklenmektedir.

İlgili modellerde ikinci olarak yer verilen değişken işsizliktir. İşsizlik değişkeninin 3 numaralı model için anlamlı olmadığı 4 numaralı modelde ise %1 düzeyinde pozitif yönde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre Model 4 için işsizlikteki bir birimlik artışın eğitim seviyesini 0,5927 birim arttırmaktadır. Bu durumla ilgili olarak kişinin eğitim seviyesindeki artışla birlikte işsiz kalma süresinde de artış olabileceği belirtilebilir.

Her iki modelde yer verilen diğer bir değişken enflasyondur. Enflasyon değişkeninin Model 3 ve Model 4 için %1 düzeyinde ve negatif yönde anlamlı olduğu görülmektedir. Buna göre Model 4'te enflasyondaki bir birimlik artış eğitim seviyesini 6,4706 birim azaltmaktadır. Bu sonucun beklentilerle aynı yönde gerçekleştiği belirtilebilir. Enflasyondan dolayı eğitim maliyetleri artacağı için eğitim seviyesi düşebilecektir.

Model 4'te yer verilen son değişken GSYİH'dır. GSYİH'daki %1'lik artışın eğitim seviyesini 37,9680 birim arttırdığı bu artışın %1 düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak gelir seviyesi artan toplumda maddi kaygılar azalacağı için eğitim gibi sosyal gelişime yönelik faaliyetlere verilen önem de artacaktır.

Vergi takozunun eğitim seviyesi üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen analizlerde 4 numaralı modele GSYİH değişkeninin eklenmesiyle R^2 değerinin 0,9435 olduğu görülmektedir. Bu durumla ilgili olarak örnekleme de yer verilen ülkelerin çoğunlukla gelişmiş ülkelerden oluşması nedeniyle bu ülkelerde eğitime öncelikli olarak yer verildiği belirtilebilir. Dolayısıyla bu ülkelerde milli gelir seviyesindeki artış eğitim seviyesinde artışı da beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan milli gelirin eğitimin önemli belirleyicileri arasında yer aldığı söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ücret geliri ekonomide üretim faktörlerinden emeğin karşılığı olarak kabul edilmektedir. Dünya Bankası verilerine göre Dünya nüfusunun 2019 itibarıyla %53'ünü ücretli çalışanlar oluşturmaktadır. Bu bakımdan üretim faktörü olarak emek ve getirisi olan ücretin küresel düzeyde önemli bir unsur olduğu açıktır. Dolayısıyla ücret üzerindeki vergi ve vergi benzeri mali nitelikteki ödemeleri ifade eden vergi takozuna ilişkin izlenen politikaların da bu noktada önemli olduğu söylenebilir. Vergi takozu ücret geliri elde eden çalışanlar nedeniyle hem çalışanın hem de işverenin ödemesi gereken mali yükleri ifade etmektedir. Bu doğrultuda vergi takozu oranının yüksek/düşük olması ile sosyal güvenlik katkı payları ve transfer ödemelerinin vergi takozu içindeki düzeyinin ekonomik ve sosyal dengeler üzerinde etkili olabileceği söylenebilir. Vergi takozunun belirtilen önemlerine istinaden bu çalışmada vergi takozunun ekonomik ve sosyal yönden etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Vergi takozunun etkilerinin saptanması için OECD Ülkeleri nezdinde panel veri analizleri gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada ücret geliri üzerindeki vergi takozunun öncelikle ekonomik etkilerine yer verilmiştir. Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin olarak yerli ve yabancı literatürden yararlanılarak işsizlik, doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar, ekonomik büyüme, enflasyon ve kayıtdışı ekonomi olmak üzere beş ayrı model geliştirilmiştir. Vergi takozunun ekonomik etkilerinden ilk olarak işsizliğe yer verilmiştir. Vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisine ilişkin beş ayrı Rastgele Etkiler Modeli oluşturulmuştur. Bu aşamada ilk üç modelde vergi takozunun işsizlik üzerindeki etkisinin pozitif işaretli olduğu görülmektedir. Buna göre vergi takozundaki artışın işsizliği arttırıcı yönde etkilediği belirtilebilir. Bu sonucun Dolenc ve Laporšek (2010), Lehman vd. (2013), Šeparović (2009), Deskar-Škrbić vd. (2018) ile Tashevskaa (2012) ve Behar (2009) gibi çalışmalarla aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Bu sonuçtan hareketle vergi takozundaki artışın işverenin işgücü maliyetinde artış oluşturması bakımından işsizliği arttırdığı söylenebilir. Çünkü işveren ücret ödemesi yanında ücret nedeniyle bir takım mali ödemeleri de yüklenmek zorundadır. Dolayısıyla işveren kârını arttırmak isteyeceği için maliyetleri minimum düzeyde tutmak isteyecek ve yüksek vergi takozu nedeniyle işçi çıkartma yolunu tercih edebilecektir. Ayrıca işsizlik modelinde vergi takozunun yanında GSYİH, enflasyon, nüfus ve doğrudan yabancı sermayeli yatırımlara da yer verilmiştir. Bu doğrultuda GSYİH, enflasyon ve nüfus değişkenlerinin işsizliği

azaltıcı yönde etkilediği; doğrudan yabancı sermayeli yatırımların ise işsizlik üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin yer verilen ikinci bağımlı değişken doğrudan yabancı sermaye yatırımları değişkenidir. Vergi takozunun doğrudan yabancı sermaye yatırımlar üzerinde etkisine yönelik yedi farklı Rastgele Etkiler Modeli oluşturulmuştur. Bu kapsamda oluşturulan altı model için vergi takozu değişkeninin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkilemediği görülmektedir. Gerçekleştirilen analizlerde yalnızca bir model için vergi takozunun doğrudan yabancı sermaye yatırımlar üzerinde % 10 anlamlılık düzeyinde ve pozitif yönde etkili olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre bir model için vergi takozundaki artış doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde artış yönünde etkili olmaktadır. Çalışma kapsamında yer alan örneklemin gelişmiş ülkelerden oluşması nedeniyle vergi takozu oranı yüksek olsa da yabancı yatırımları olumsuz etkilemediği söylenebilir. Ayrıca yabancı yatırımcı açısından gelişmiş ülkelerde vergi takozu yüksek olsa bile nitelikli işgücü varlığı olduğu kabul edilmektedir. Bu doğrultuda Kaygusuz (2019) da 21 Avrupa Birliği ülkesi için 1996-2016 dönemlerini kapsayan çalışmasında bu sonucu doğrular nitelikte sonuca ulaşmıştır. Ayrıca vergi takozunun doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik olarak modele dâhil edilen diğer değişkenler arasında döviz kuru, faiz, ticari dışa açıklık, GSYİH, enflasyon, kurumlar vergisi oranı yer almaktadır. Döviz kuru ve enflasyon değişkenlerindeki artış doğrudan yabancı sermayeli yatırımları azaltmaktadır. Bunun yanında faiz, ticari dışa açıklık ve GSYİH değişkenlerindeki artış ise doğrudan yabancı sermayeli yatırımları artış yönünde etkilemektedir. Bu modelde son olarak yer verilen kurumlar vergisi oranının ise anlamlı bir etkisi olmadığı görülmektedir.

Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin oluşturulan diğer bir model ekonomik büyümenin bağımlı değişken olarak yer verildiği modeldir. Bu bakımdan vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin beş farklı Rastgele Etkiler Modeli uygulanmıştır. Model kapsamında yer verilen ilk değişken vergi takozu değişkenidir. Vergi takozundaki artışın ekonomik büyüme üzerinde azaltıcı yönde etkisi olduğu görülmektedir. Bu sonucun vergi takozunun üretim düzeyi olarak belirtilen kişi başına düşen büyüme üzerindeki etkisinin belirlenmek istendiği Topal ve Bölükbaş (2020)'in çalışmasıyla aynı yönde olduğu görülmektedir. Ayrıca Daveri ve Tabellini (2000), Angelopoulos vd. (2007), Grdinić vd. (2017), Gemmell vd. (2014) ve Arnold (2008) gibi çalışmalar da işgücü üzerindeki vergi oranının ekonomik büyüme üzerindeki

etkisini ele almışlardır. Belirtilen bu çalışmalar işgücü vergi oranındaki artışın büyümeyi negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu bakımdan çalışma kapsamında bulunan vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisine ilişkin sonucun literatürde yer alan diğer çalışmaları desteklediği görülmektedir. Bu sonuç doğrultusunda vergi takozu nihai olarak bir vergi niteliği taşıdığı için ülke içindeki kaynakların bir anlamda kamu kesimine aktarılarak verimli alanlarda harcamaya dönüştürülmediği takdirde verimsiz bir nitelik kazandığı ve ekonomik büyüme üzerinde azalma meydana getirdiği söylenebilir.

Vergi takozunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin olarak oluşturulan modelde vergi takozunun yanında doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar, sabit sermaye oluşumu, 2008 Küresel Ekonomik Krizine ilişkin kukla değişken ve istihdam değişkenlerine de yer verilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda doğrudan yabancı sermayeli yatırımlar ile sabit sermaye oluşumlarındaki artışın ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca 2008 Küresel Ekonomik Krizine ilişkin kukla değişkendeki artışın, ekonomik büyüme üzerinde azalmaya neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İstihdam değişkeninin ise ekonomik büyüme üzerinde anlamlı etkisi tespit edilememiştir.

Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin oluşturulan diğer bir model vergi takozunun enflasyon üzerindeki etkisine ilişkindir. Bu doğrultuda Rastgele Etkiler ve Sabit Etkiler olmak üzere beş farklı model oluşturulmuştur. Oluşturulan model kapsamında ilk olarak vergi takozu değişkenine yer verilmiştir. Vergi takozunun enflasyon üzerinde etkisinin negatif işaretli olduğu görülmektedir. Bu bakımdan vergi takozundaki artışın enflasyonu azaltıcı yönde etkilediği belirtilebilir. Çünkü vergi takozu nihai olarak zorunlu ödemeyi ifade eden vergi niteliğinde olduğu için toplam talebi azaltıcı yönde etkileyerek enflasyonda azalmaya neden olabilecektir. Ayrıca ilgili modelde vergi takozunun yanında GSYİH, ithalat fiyatı, faiz ve döviz kuru değişkenlerine de yer verilmiştir. Gerçekleştirilen analizde GSYİH, ithalat fiyatı, faiz ve döviz kurundaki artışın enflasyonu artış yönünde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Vergi takozunun ekonomik etkilerine ilişkin olarak yer verilen son model kayıtdışı ekonomiye yöneliktir. Bu doğrultuda vergi takozunun kayıtdışı ekonomi üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Gerçekleştirilen analiz sonucunda vergi takozundaki artışın kayıtdışı ekonomiyi azaltıcı yönde etkilediği görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde okuryazar oranının ve politik istikrarın yüksek olması gibi nedenler kayıtdışı

ekonomiyeye yönelmeyi azaltmaktadır. Dolayısıyla çalışma örnekleminin büyük ölçüde gelişmiş ülkelerden oluşmasının bu sonuç üzerinde etkili olduğu belirtilebilir. Kayıtdışı ekonomi modelinde yer verilen diğer değişkenler enflasyon, GSYİH, insani gelişmişlik ve işsizlik şeklindedir. GSYİH değişkenindeki artışın kayıtdışı ekonomi üzerinde artış yönünde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca enflasyon, insani gelişmişlik ve işsizlik değişkenlerindeki artışın ise kayıtdışı ekonomiyeye azalma yönünde etkilediği tahmin edilmiştir.

Vergi takozunun sosyal etkilerine ilişkin gelir dağılımı, yoksulluk, insani gelişmişlik ve eğitim olmak üzere dört farklı ana model oluşturulmuştur. Vergi takozunun sosyal açıdan etkilerini belirlemek amacıyla 2005-2017 dönemleri arasında 24 OECD Ülkesi için panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. İlk olarak vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisi belirlenmek istenmiştir. Bu bakımdan gelir dağılımının belirleyicisi olarak Gini katsayısı kullanılmıştır. Vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisine ilişkin modelde yer verilen ilk değişken vergi takozudur. Vergi takozundaki artışın Gini katsayısını azaltıcı yönde etkili olduğu görülmektedir. Bu sonucun Checchi ve Penalosa (2005), Burniaux vd. (2006) ve Vazquez vd. (2012) gibi çalışmalarla aynı yönde olduğu belirtilebilir. Gerber vd. (2019) gerçekleştirdikleri çalışmada vergi takozunun gelişmiş ülkelerde gelir dağılımını olumlu etkilediğini; gelişmekte ya da gelişmemiş ülkelerde ise vergi takozunun gelir dağılımını olumsuz şekilde etkilediğini belirtmiştir.

Vazquez vd. (2012) işgücü üzerindeki vergilerin gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediğini; sosyal güvenlik katkı paylarının ise gelir dağılımı üzerinde olumlu yönde etkisinin olduğunu belirtmiştir. Bu bakımdan araştırmada elde edilen tahmin sonucunun literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. Bu sonuç üzerinde örneklemin çoğunlukla gelişmiş ülkelerden oluşmasının etkili olduğu belirtilebilir. Çünkü gelişmiş ülkelerde vergi takozu kapsamında bulunan sosyal güvenlik katkı payları genellikle çalışanların refah düzeyleri gözetilerek oluşturulmaktadır. Yine gelişmiş ülkelerde sendikal faaliyetler yaygın olduğu için çalışanların sosyal açıdan haklarının korunduğu belirtilebilir. Bu bakımdan çalışma kapsamında yer verilen OECD ülkelerinin çoğunlukla gelişmiş ülkelerden oluşması nedeniyle vergi takozundaki artışın gelir dağılımı üzerinde olumlu yönde etkisi olduğu ifade edilebilir. Ayrıca vergi takozunun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin tespit edilmesine yönelik olarak oluşturulan modelde vergi takozunun yanında GSYİH, ticari dışa açıklık ve eğitim değişkenlerine de yer verilmiştir. GSYİH'daki artışın Gini katsayısını, diğer bir ifadeyle gelir dağılımında adaletsizliği

arttırdığı, buna karşın; ticari dışa açıklık ile eğitim değişkenlerindeki artışın ise Gini katsayısını, diğer bir ifadeyle gelir dağılımını daha adil hale getirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Vergi takozunun sosyal yönden etkilerine ilişkin olarak yer verilen diğer model, vergi takozunun yoksulluk üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Bu kapsamda beş farklı Rastgele Etkiler Modeli oluşturularak sonuçlar tahmin edilmiştir. Vergi takozunun yoksulluk üzerindeki etkisinin belirlenmesine yönelik oluşturulan model kapsamında yer verilen ilk değişken vergi takozu değişkenidir. Gerçekleştirilen analizlerde vergi takozundaki artışın yoksulluğu artış yönünde etkilediği görülmektedir. Buna göre, vergi takozundaki artış bireylerin gelir düzeyinde azalma meydana getireceği için toplumdaki yoksulluk düzeyinde artış meydana gelebilecektir. Yoksulluğa ilişkin geliştirilen model kapsamında vergi takozu değişkeninin yanında GSYİH, eğitim, bağımlılık oranı ve ticari dışa açıklığa yer verilmiştir. Gerçekleştirilen analizde GSYİH değişkenindeki artışın yoksulluğu azaltıcı yönde etkilediği buna karşın; eğitim, bağımlılık oranı ve ticari dışa açıklıktaki artışın yoksulluk üzerinde artışa neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vergi takozunun sosyal etkilerine yönelik oluşturulan diğer bir model insani gelişmişlik modelidir. Bu modelde yer verilen ilk bağımsız değişken vergi takozu değişkenidir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda vergi takozu değişkenindeki artışın insani gelişmişliği azalttığı görülmektedir. Vergi takozundaki artış bireylerin gelir düzeyini azalttığı için insani gelişmişliğin de bu doğrultuda azalabileceği ifade edilebilir. Özellikle vergi takozu kapsamında yer verilen sosyal güvenlik katkı paylarının (eğitim ve sağlık destekleri vb.) vergilere oranla az olmasının insani gelişmişlik üzerindeki olumsuz etkisinin daha fazla olacağı söylenebilir. İnsani gelişmişlik modelinde vergi takozu yanında eğitim, GSYİH, doğumda yaşam beklentisi ve ticari dışa açıklık gibi değişkenlere yer verilmiştir. GSYİH, eğitim ve doğumda yaşam beklentisi değişkenlerindeki artışın insani gelişmişliği artış yönünde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca ticari dışa açıklıktaki artışın da insani gelişmişliği azaltıcı yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Vergi takozunun sosyal etkilerinin belirlenmesine yönelik olarak yer verilen son modelde bağımlı değişken olarak eğitim ele alınmıştır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen analiz kapsamında ilk olarak vergi takozunun eğitim üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Buna göre gerçekleştirilen analiz sonucunda vergi takozundaki artışın eğitim üzerinde azaltıcı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bununla ilgili olarak vergi takozunda artış

olması durumunda bireylerin geliri azalacağı için özellikle eğitim maliyetlerinin yüksek olduğu ülkelerde eğitime ayırdıkları pay da azalabilecektir. Dolayısıyla ücret geliri elde eden birey daha fazla vergi takozuna katlanmak zorunda kalırsa eğitime ulaşma maliyetlerinin de yüksek olduğu varsayıldığında, ücretli çalışanın hem kendisi, hem de bakmakla yükümlü olduğu çocukları için eğitimden yararlanma düzeylerinin düşük olacağı beklenmektedir. Eğitim modelinde vergi takozunun yanında işsizlik, enflasyon ve GSYİH değişkenlerine de yer verilmiştir. İşsizlik ve GSYİH'daki artışın eğitim seviyesi üzerinde artış yönünde etkili olduğu; buna karşın enflasyondaki artışın da eğitim seviyesi üzerinde azalma yönünde etkili olduğu ifade edilebilir.

Elde edilen sonuçlar göz önüne alındığında vergi takozu kapsamında yer alan mali yüklerin optimum seviyede tutularak işsizlikle mücadelede etkili bir araç olarak kullanılabilir. Vergi takozunun işveren açısından işgücü maliyetini artırması işsizliği arttıran önemli bir etken olarak belirtilebilir. İşsizlikle mücadele etmek isteyen devlet, etkili bir politika aracı olarak vergi takozunu kullanabilecektir. Ayrıca vergi takozu sadece işverenin değil çalışanın da katlanması gereken bir takım yükümlülükleri gerektirmektedir. Bu açıdan vergi takozu ekonomik istikrar sağlayıcı bir araç olarak da kullanılabilir. Bu durumla ilişkili olarak ekonomik genişleme döneminde talep kısıcıcı, ekonomik daralma döneminde de talep arttırıcı politikalarda etkili bir araç olarak işlev görebilecektir. Dolayısıyla vergi takozunun maliye politikası aracı olarak ekonomik istikrarsızlıkla mücadelede kullanılabilir ve bu açıdan politika yapıcılara da yol gösterici olabileceği belirtilebilir.

Vergi takozu bir anlamda zorunlu ödemeleri ifade ettiği için kaynakların verimsiz kullanılmasıyla gelir düzeyinde azalmaya da neden olabilir. Bundan dolayı vergi takozunun ekonomik bir politika aracı olarak kullanılması durumunda çeşitli ekonomik unsurlara etkisi de göz önünde bulundurularak uygulamaya geçilmelidir. Ayrıca vergi takozu bireylerin gelir düzeyine de etki ettiği için, devlet vergi takozu kapsamında yer alan vergi ve sosyal güvenlik katkı paylarının oranlarını optimum düzeyde tutarak gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele edebilir. Vergi takozu, düşük ücret geliri elde eden bireyler lehine azaltılarak yoksulluğun azaltılmasında etkili olabilecektir. Vergi takozu dolayısıyla devlete aktarılan mali yükler azaltılarak bireylere net ücret artışı olarak yansıdığı takdirde düşük gelir elde eden bireylerin gelir düzeyinde artış sağlanabilecektir. Dolayısıyla devletin yoksullukla mücadele aracı olarak vergi takozuna ilişkin politikalar geliştirmesinin mümkün olduğu söylenebilir. Ayrıca sosyal devlet ilkesi gereği vergi

takozu dâhilinde bulunan sosyal güvenlik katkı paylarının kapsamı eğitim, çocuk yardımı, sosyal transfer ödemeleri vb. şekilde genişletilebilir. Böylece ücretli çalışanın sosyal yönden hakları bir anlamda devlet tarafından güvence altına alınabilir.

Ücret geliri üzerindeki vergi takozunun düşük gelir elde eden kesimlerin gözetilerek düzenlenmesi gerekmektedir. Özellikle asgari ücret seviyesinde gelir elde eden ücretli çalışanların vergi takozu kapsamında ödenmesi zorunlu mali yükleri (gelir vergisi, damga vergisi vb.) azaltılarak ya da hiç alınmayarak düşük gelir elde eden bireylerin refahları arttırılabilecektir. Düşük gelir elde eden çalışanların ücret geliri üzerindeki zorunlu mali yüklerinin azaltılmasıyla işveren açısından da işgücü maliyetleri azalacağı için istihdamda, yatırımda ve ekonomik büyümede artış sağlanabilecektir. Vergi takozu yoluyla uygulanması istenen ekonomik ve sosyal politikalar ücret vasıtasıyla gerçekleşeceği için kolay bir uygulama yolu olabilmektedir.

Devletin gelir dağılımını düzenleme ve daha adil hale getirme fonksiyonu çerçevesinde, farklı gelir düzeyinde olanlara farklı vergi takozu tarifeleri uygulayarak gelirin dikey adaletini sağlaması mümkündür. Türkiye’de zaman zaman uygulanan, belirli bölgelerde (Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri gibi) yeni istihdam edilen işgücünün sosyal güvenlik primlerinin devlet tarafından ödenmesi, çeşitli vergi istisnaları tanınması gibi politikalar da gerek işsizliğin azaltılması, gerek kalkınmanın ülke genelinde yayılması ve gerekse gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi bakımından son derece önemlidir.

Vergi takozunun yüksek olması durumunda kayıtdışı faaliyetlere yönelmede ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin etkili olduğu söylenebilir. Buna göre okuryazar oranının yüksek olduğu ve politik istikrarın sağlandığı ülkelerde yüksek vergi ödeme durumunda olan bireylerin kayıtdışı faaliyetlere yönelmesinin daha az olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla ülkede okuryazar düzeyinin arttırılması vergiye olan gönüllü uyumu arttıracaktır. Bu bakımdan ülkelerin eğitim seviyelerinde artışa yönelik politikalar izlemesi vergilerde olduğu gibi vergi takozuna yönelik kayıtdışı faaliyetlerde de azalma sağlayabilecektir.

Belirtilen sonuçlar çalışma kapsamında yer alan örneklem ve dönem aralığına ilişkin sonuçları ifade etmektedir. Dolayısıyla vergi takozunun çalışma kapsamında yer verilen bağımlı değişkenler kullanılarak farklı ülke örneklerine yer verilebilir. Ulaşılabildiği takdirde vergi takozunun uzun dönemdeki etkileri de araştırma konusu

olarak kullanılabilir. Bununla birlikte vergi takozunun farklı ekonomik ve sosyal değişkenler üzerindeki etkilerinin belirlenmesi de literatüre katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abala, D. (2014). Foreign Direct Investment and Economic Growth: An Empirical Analysis of Kenyan Data. *DBA Africa Management Review*, 4(1), 62-83.
- Abdioğlu, N., Biniş, M. ve Arslan, M. (2016), The Effect of Corporate Tax Rate on Foreign Direct Investment: A Panel Study for OECD Countries. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16(4), 599-610.
- Adams, P. (1978). Social Control or Social Wage: On the Political Economy of the "Welfare State". *The Journal of Sociology & Social Welfare*, 5(1), 46-54.
- Adukonu, S. E. F. K. & Ofori-Abebrese, G. (2016). Relative Impact of Various Taxes on Poverty in Ghana. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 7(3), 150-161.
- Agostini C. (2007). The Impact of State Corporate Taxes on FDI Location. *Public Finance Review*, 35(3), 335-360.
- Ağayev, S. ve Yamak, N. (2009). Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinde Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(4), 179-204.
- Ahmad, A. & Awan, A. G. (2021). Impact of Taxation on Poverty in Pakistan. *International Journal of Management*, 12(6), 260-278.
- Akalin, G., Özbek, R. İ. ve Çifçi. (2018). Türkiye'de Gelir Dağılımı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 59-76.
- Akalin, G. (2021). OECD Ülkelerinde Vergi Takozu ve İşsizlik İlişkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 7(1), 37-49.
- Akan Y., Arslan İ., Karatay P. ve Druică E. (2008). Effects Economic Growth Creates on Employment in the Knowledge Society Process (1980-2007). *Buletinul Universităţii Petrol- Gaze din Ploieşti*, LX(3), 23-30.
- Akanbi, O. A. (2015). Structural and Institutional Determinants of Poverty in Sub-Saharan African Countries. *Journal of Human Development and Capabilities*, 16(1), 122-141.
- Akarca, G. (2012). Sermayenin Yerine Düşünmek, *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 12, 16-33.
- Akdoğan, A. (2007). *Kamu Maliyesi* (Genişletilmiş 11. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akgün, O., Cournede, B. & Fournier, J. M. (2018). The Effects of The Tax Mix on Inequality and Growth. *OECD Economics Department Working Papers*, No: 1447.
- Aktan, C. ve Dileyici, D. (2019). *Kamu Ekonomisi II* (Ed. Aktan, C. ve Dileyici, D.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aktar, İ., Demirci, N. ve Öztürk, L. (2009). Can Unemployment Be Cured by Economic Growth and Foreign Direct Investment in Turkey? *International Research Journal of Finance and Economics*, 27, 203-211.
- Aktaş, M. N. ve Sevinç, A. (2020). Gelişmekte olan Ülkelerde Yoksulluğun Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir İnceleme. *Journal of Current Researches on Business and Economics*, 10(2), 225-242.
- Alam, A. & Shah, S. Z. A. (2013). Determinants of Foreign Direct Investment in OECD Member Countries. *Journal of Economic Studies*, 40(4), 515-527.
- Alm, J., Jackson, B. R. & McKee, M. (1992). Institutional Uncertainty and Taxpayer Compliance, *American Economic Review*, 82, 1018-1026.
- Altuntepe, N. (2021). İslam Ekonomisinde İşgücü Piyasasında Ücret. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 87-118.
- Anand, S. & Sen, A. (1995). *Gender Inequality in Human Development: Theories and Measurement*. Occasional Paper 19.

- Ang, J. B. (2008). Determinants of Foreign Direct Investment in Malaysia. *Journal of Policy Modeling*, 30, 185–89.
- Angelopoulos, K., Economides, G. & Kammas, P. (2007). Tax-Spending Policies and Economic Growth: Theoretical Predictions and Evidence from the OECD, *European Journal of Political Economy*, 23, 885–902.
- Aqil, M., Qureshi, M. A., Ahmed, R. R. & Qadeer, S. (2014). Determinants of Unemployment in Pakistan. *International Journal of Physical and Social Sciences*, 4(4), 676.
- Ar, N. K. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Ücretlerin Gelişimi*. Ankara: Kamu- İş Yayınları.
- Aren, S. (2008). *İstihdam Para ve İktisadi Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Aren, S. (2007). *Ekonomi Dersleri* (2.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Arnold, J. M. (2008). Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? *Empirical Evidence from A Panel of OECD Countries*, Organisation for Economic Co-operation and Development. Working Paper, 51.
- Arnold, J. M., Bassanini, A. & Scarpetta, S. (2007). *Solow or Lucas? Testing Growth Models Using Panel Data from OECD Countries*. OECD Economics Department, Working Papers, 592.
- Arshadul, H. K. (2018). Rights of labourers in Islam: Bangladesh perspective. *Beijing Law Review*, 9, 345-356.
- Arslan, M. ve Zaman, R. (2014). Unemployment and Its Determinants: A Study of Pakistan Economy (1999-2010). *Journal of Economics and Sustainable Development*, 5(13), 20-24.
- Artan, S. ve Kalaycı, C. (2014). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4(2), 69-88.
- Asiedu, E. (2002). On the Determinants of Foreign Direct Investment to Developing Countries: Is Africa Different? *World Development*, 30, 107-119.
- Assanie, N. & Singleton, B. (2002). *The Quality of Foreign Direct Investment: Does it Matter for Economic Growth?* Asia Pacific Research Centre and APRC Productivity Centre.
- Asteriou, D. & Hall, S. (2007), *Applied Econometrics: A Modern Approach Using Eviews and Microfit Revised Edition*. New York: Palgrave Macmillian.
- Atabey, T. (2011). *Gelir Vergisi Rehberi* (7. Baskı). İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Ataç, B. (2004). *Maliye Politikası, Gelişimi, Amaçları ve Uygulama Sorunları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık, ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Ataç, B. (2009). *Maliye Politikası* (Gözden Geçirilmiş Sekizinci Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Attinasi, M. G., Prammer, D., Stähler, N., Tasso, M. & Parys, S. (2016). Budget-Neutral Labour Tax Wedge Reductions: A Simulation-Based Analysis for Selected Euro Area Countries, *Deutsche Bundesbank*, 26.
- Awan, M. S., Malik, N., Sarwar, H. & Waqas, M. (2011). *Impact of Education on Poverty Reduction*. Munich Personal RePEc Archive.
- Ay, A., Sugözü, İ. H. ve Köse, N. (2005). Vergi Yükü Değişmelerinin Kayıtdışı Ekonomiye Etkisinin Simetrikliği Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği (1968-2001). *İktisat İşletme ve Finans*, 20(233), 52-61.
- Ay, H. ve Haydanlı, M. L. (2017). Vergi Yükü Ekseninde Toplumsal Yapının Gelir Dağılımı ve Yoksullukla İlişkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 136-153.

- Ayaydın, H. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 26(1), 133-145.
- Aydın, N. (2012). *Türkiye’de İşsizlik Olgusu ve Çözümüne İlişkin Politikaların Etkinliği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydoğan, E. (2004). 1980’den Günümüze Türkiye de Enflasyon Serüveni. *Yönetim ve Ekonomi*, 11(1), 91-110.
- Azid, T., Asutay, M. & Burki, U. (2007). Theory of the Firm, Management and Stakeholders: An Islamic Perspective. *Islamic Economic Studies*, 15(1), 1-30.
- Baccaro, L. & Rei, D. (2007). Institutional Determinants of Unemployment in OECD Countries: Does the Deregulatory View Hold Water? *International Organization*, 61(3), 527-569.
- Bahmani-Oskooee, M., Hegerty, S. W. & Wilmeth, H. (2008). Short-Run and Long-Run Determinants of Income Inequality: Evidence From 16 Countries. *Journal of Post Keynesian Economics*, 30(3), 463-484.
- Bajada, C. (2005). Unemployment and The Underground Economy in Australia. *Applied Economics*, 37(2), 177-189.
- Balcı İzgi, B. (2007). Sosyal Güvenlik Sisteminin Özel Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 361-374.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data* (3rd Edition). John Wiley and Sons.
- Batırel, Ö. F. (1990). *Kamu Maliyesi Teorisine Giriş* (2. Baskı). İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Bayo, F. (2005). Determinants of Inflation in Nigeria: An Empirical Analysis. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(18), 262-271.
- Behar, A. (2009). Tax Wedges, Unemployment Benefits and Labour Market Outcomes in The New EU Members, *Czech Economic Review*, 3(1), 69-92.
- Bellak, C., Leibrecht, M. & Riedl, A. (2008). Labour Costs and FDI Flows into Central and Eastern European Countries: A Survey of The Literature and Empirical Evidence. *Structural Change and Economic Dynamics*, 19(1), 17-37.
- Benbouziane, M. & Benamar, A. (2004). The Relationship Between Money and Prices in The Maghreb Countries: A Cointegration Analysis, *MPRA Working Paper*, No. 12741.
- Beron, K. J., Tauchen, H. V. & Witte, A. D. (1992). *The Effect of Audits and Socioeconomic Variables on Compliance*, In: *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement*, University of Michigan Press.
- Bilgili, Y. (2013). *Karşılaştırmalı İktisat Okulları (Makro İktisadın Teorik Esasları)*, (Yenilenmiş 9. Baskı). İstanbul: İkinci Sayfa.
- Birinci, N. ve Akyazı, H. (2017). Düz ve Artan Oranlı Kişisel Gelir Vergisi Tarifelerinin Ekonomik Etkileri. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(1), 45-60.
- Birinci, Y. (1989). Enflasyon, Para Politikası ve Stratejileri. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4).
- Blomström, M., Lipsey, R. & Zejan, M. (1993). *Is Fixed Investment the Key to Economic Growth*. NBER Working Paper No: 4436, 1-23.
- Blonigen, B. A. & Feenstra, R. C. (1996). *Effects of U.S. Trade Protection and Promotion Policies*, National Bureau of Economic Research (Cambridge, M. A.). Working Paper No. 5285.
- Bolat, B. A. ve Çılan, Ç. A. (2007). İnsani Gelişme İndeksi Bileşenleri Açısından Gelişmekte Olan Ülkelerin Diskriminant Analizi İle Karşılaştırılması, 38.

- Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS)*, Türkiye, 10-15 Eylül 2007.
- Bonal, X. (2004). Is the World Bank Education Policy Adequate for Fighting Poverty? Some Evidence from Latin America. *International Journal of Educational Development*, 24(6), 649-666.
- Boozer M., Ranis, G., Stewart, F. & Tavneet, S. (2003). Paths to Success: The Relationship Between Human Development and Economic Growth. *Economic Growth Center*, 1-48.
- Boujelbene, T. & Boujelbene, Y. (2010). Long Run Determinants and Short Run Dynamics of Inflation in Tunisia. *Applied Economics Letters*, 17, 1255-1263.
- Bozdoğan, K., Buyrukoğlu, S. ve Bozdoğan, D. (2012). Sosyal Vergileme İlkeleri Açısından Asgari Geçim İndiriminin Değerlendirilmesi. *Vergi Dünyası*, (375), 128-136.
- Bulutoğlu, K. (2004). *Türk Vergi Sistemi*, İstanbul: Batı Türkeli Yayıncılık.
- Burniaux, J. M., Padrini, F. & Brandt, N. (2006). Labour Market Performance, Income Inequality and Poverty in OECD Countries. *OECD Economics Department Working Papers*, 500.
- Burton, A. (1999). The Effect Of Government Size on The Unemployment Rate. *Public Choice*, 99(3/4), 395-401.
- Caminada, K. & Goudswaard, K. (2009). Effectiveness of Poverty Reduction in the EU: A Descriptive Analysis. *Poverty & Public Policy*, 1(2), 1-49.
- Can, Y. (2008). Düşük Ücret ve Çalışma Koşullarının İşçilerin Aileleri ve Sosyal Çevreyle Olan İlişkilerine Etkisi. *Aile ve Toplum Kültür-Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 4(15), 29-42.
- Carkovic, M. & Levine, R. (2002). *Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?* University of Minnesota Working Paper, 1-16.
- Carroll, C. D. & Weil, D. N. (1994). Savings and Growth: A Reinterpretation. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 40, 133-192.
- CEDEFOP, European Centre for the Development of Vocational Training, (2009). *Using Tax Incentives to Promote Education and Training*, Cedefop Panorama Series, European Centre for the Development of Vocational Training, Greece.
- Chakrabarti, A. 2001. The Determinants of Foreign Direct Investments: Sensitivity Analyses of Cross-Country Regressions. *Kyklos* 54, 89-114.
- Chang, S. C. (2006). The Dynamic Interactions Among Foreign Direct Investment, Economic Growth, Exports and Unemployment: Evidence from Taiwan. *Economic Change*, 38, 235-256.
- Checchi, D. & Penalosa, C. G. (2005). Labour Market Institutions and the Personal Distribution of Income in the OECD, *Center for Economic Studies & Ifo Institute for Economic Research*, 1608.
- Chen, T., Jacques Hallaert, J., Pitt, A., Qu, H., Queyranne, M., Rhee, A., Shabunina, A., Vandenbussche, J. & Yackovlev, I. (2018). Inequality and Poverty Across Generations in the European Union. *IMF Staff Discussion Note*, 18(1).
- Ciğerci, İ. ve Eğmir, R. T. (2020). İnsani Gelişmişlik Endeksi İle Dolaylı-Dolaysız Vergiler Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Sayıştay Dergisi*, 117, 139-153.
- Clark, J. B. (1883). Recent Theories of Wages, *New Englander and Yale Review*, 42(174), 354-364.
- Coelli, M. B. (2005). *Leading Determinants of Education Attainment*. (Doctoral Dissertation). University of British Columbia, Columbia.
- Cornwall W. (1999). The Institutional Determinants of Unemployment. In *Growth, Employment and Inflation* (Setterfield M. Eds.). London: Palgrave Macmillan.

- Cruz, M. & Ahmed, S. A. (2018). On the Impact of Demographic Change on Economic Growth and Poverty. *World Development*, 105, 95-106.
- Çağan, N. (1980). Demokratik Sosyal Hukuk Devletinde Vergilendirme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 37(1), 129-151.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 33-41.
- Çalışkan, A. ve Eğmir, R. T. (2020). Kamu Harcama Türleri ile İnsani Gelişme Arasındaki İlişki: Avrupa Ülkeleri Örneği (2009-2018). *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 10(2), 217-226.
- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 284-308.
- Çelikkaya, A. (1998). *Türk Gelir Vergisi Kanununun Ticari Kazanca İlişkin Hükümlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Çetin, M. (2012). Sabit Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 211-230.
- Çetin, M. ve Ecevit, E. (2010). Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 166-182.
- Çetintaş, H. ve Vergil, H. (2011). Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Tahmini. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(1), 15-30.
- Çiçek, S. (2012). *Ücretler Üzerindeki Kamusal Yüklerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi (Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkeler Karşılaştırması)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çoban, O. (2004). Beşeri Sermayenin İktisadi Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 30, 131- 142.
- Çütçü, İ. ve Kan, E. (2018). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Etkileyen Faktörler: Türkiye Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(3), 1-21.
- Dalton, H. (1961). *Principles of Public Finance*. London: Routledge.
- Daveri, F. ve Tabellini, G. (2000). Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries. *Economic Policy*, 15(30), 48-104.
- Dawson, P. (1997). On Testing Kuznets' Economic Growth Hypothesis. *Applied Economics Letters*, 4(7), 409-410.
- Dell'Anno, R. (2010). Institutions and Human Development in The Latin American Informal Economy. *Constitutional Political Economy*, 21(3), 207-230.
- Dell'Anno, R. & Solomon, O. H. (2008). Shadow Economy and Unemployment Rate in USA: Is There A Structural Relationship? An Empirical Analysis. *Applied Economics*, 40(19), 2537-2555.
- Demir, İ. C. (2013). *Türkiye'de Vergi Yükü (Objektif ve Sübjektif Yönleriyle)* (1. Basım). Bursa: Dora Yayınları.
- Demir, İ. C. (2015). *Kamu Maliyesi* (İkinci Baskı), Limit Yayınları: Afyonkarahisar.
- Demir, İ. C. ve Ciğerci, İ. (2016). Vergi Bilincinin Oluşumunda Eğitimin Rolü: İlköğretim Öğrencileriyle Ampirik Bir Çalışma, *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 127-143.
- Deskar-Škrbić, M., Drezgić, S. & Šimović, H. (2018). Tax Policy and Labour Market in Croatia: Effects of Tax Wedge on Employment, *Economic Research*, 31(1), 1218-1227.

- Deutsch, J. & Silber, J. (2004). Measuring The Impact of Various Income Sources on The Link Between Inequality and Development: Implications for The Kuznets Curve. *Review of Development Economics*, 8(1), 110-127.
- Didinmez, İ. (2021). Yoksulluk ile Mücadelede Vergi Politikalarının Rolü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 292-312.
- Dikmen, M. K. (2004). Büyüme ve İnsani Gelişme Arasındaki Bağlantılar: Uluslararası Ampirik Bir Çalışma. *İktisat, İşletme ve Finans/İnceleme Araştırma Dergisi*, 222, 39-54.
- Dişbudak, C. ve Süslü B. (2009). Kalkınma ve Bireysel Gelir Dağılımı: Kuznets Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi? *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(18), 146-166.
- Doğruyol, A. ve Aydınlar, K. (2015). Emek Üretkenliği ve Ücret Teorisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(2), 263-278.
- Dolenc, P. & Laporšek, S. (2010). Tax Wedge on Labour and Its Effect on Employment Growth in The European Union. *Prague Economic Papers*, 4, 344-358.
- Dolenc, P. & Vodopivec, M. (2005). The Tax Wedge in Slovenia: International Comparison and Policy Recommendations. *Financial Theory and Practice*, 29(3), 229-243.
- Domaç, I. ve Elbirt, C. (1998). The Main Determinants of Inflation in Albania. *World Bank Policy Research*, Working Paper No: 1930.
- Dubin, J. A., Graetz, M. J. & Wilde, L. L. (1990). The Effect of Audit Rates on the Federal Individual Income Tax: 1977-1986. *National Tax Journal*, 43(4): 395-409.
- Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme. *Maliye Dergisi*, 150, 79-89.
- Echevarría, C. A. & Iza, A. (2006). Life Expectancy, Human Capital, Social Security and Growth. *Journal of Public Economics*, 90(12), 2323-2349.
- Edizdoğan, N. (2000). *Kamu Maliyesi 2* (5. Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Edizdoğan, N. ve Çelikkaya, A. (2010). *Vergilerin Ekonomik Analizi* (1. Baskı). Bursa: Dora Yayınları.
- Edwards, S. (1990). *Capital Flows, Foreign Direct Investment, and Debt-Equity Swaps in Developing Countries*. National Bureau of Economic Research (Cambridge, M. A.), Working Paper No. 3497.
- Egger, P. & Radulescu, D. M. (2008). Labour Taxation and Foreign Direct Investment, *The Scandinavian Journal of Economics*, 113(3) 603-636.
- Eğilmez, M. (2020). *Türkiye Ekonomisi* (2. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eickmeier, S. & Pijnenburg, K. (2013). The Global Dimension of Inflation—Evidence from Factor-Augmented Phillips Curves. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 75(1), 103-122.
- Eita, J. H. & Ashipala, J. M. (2010). Determinants of Unemployment in Namibia. *International Journal of Business and Management*, 5(10), 92-104.
- Ekonomi Forumu (1994). Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul. <http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/Ekonomi%20Forumu/1994/%C3%9CCRETLER%C4%B0N%20VERG%C4%B0LEND%C4%B0R%C4%B0LMES%C4%B0.pdf> (Erişim Tarihi: 09.11.2021).
- El-Ashker, A. F. & Wilson, R. (2006). Islamic Economics A Short History, *Themes in Islamic Studies*, Boston.
- Elgin, C. & Garcia, M. S. (2011). Public Trust, Taxes and The Informal Sector. *Bogazici Journal of Economics and Administrative Science*, 26(1), 27-44.
- Elgin, C. (2010). *Political Turnover, Taxes and The Shadow Economy*. Bogazici University Department of Economics Working Paper.

- Elgin, C. (2012). Vergiler ve Kayıtdışı Ekonomi: Bir Değerlendirme ve Türkiye Örneği, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 39, 237-258.
- Elmeskov, J., Martin, J. & Scarpetta, S. (1998). Key Lessons for Labor Market Reforms: Evidence from OECD Countries Experience. *Swedish Economic Policy Review*, 2(5), 205–252.
- Engen, E. M. & Gale, W. G. (1996). The Effects of Fundamental Tax Reform on Saving. *Economic Effects of Fundamental Tax Reform*, 83, 96.
- Erdem, E. & Tugcu, C. T. (2012). Higher Education and Unemployment: A Cointegration and Causality Analysis of The Case of Turkey, *European Journal of Education*, 47(2), 299-309.
- Erdem, E. ve Çelik, B. (2019). İnsani Gelişme ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bazı Afrika Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 13-36.
- Erdem, S. (2009). İslam Hukukunda Çalışanların Hakları. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(15), 13-42.
- Erkuş, H. ve Karagöz, K. (2009). Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi ve Vergi Kaybının Tahmini. *Maliye Dergisi*, 156, 126-140.
- Esen, A. (1993). *Sosyal Siyaset Açısından İslam’da Ücret* (Birinci Baskı). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi.
- Eser, L. Y. ve Genç, M. C. (2020). Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Örneği, *Maliye Dergisi*, 178, 224-239.
- Euzeby, A. (1995). Reduce or Rationalize Social Security Contributions to Increase Employment. *International Labour Review*, 134(2), 227-241.
- Fadilah, A., Ananda, C. F. & Kaluge, D. (2018). A Panel Approach: How Does Government Expenditure Influence Human Development Index? *Journal Ekonomi dan Studi Pembangunan*, 10(2), 130-139.
- Faeth, I. (2010). *Foreign Direct Investment in Australia: Determinants and Consequences* (Doctoral Dissertation). The University of Melbourne, Melbourne.
- Fakhr, Z. S. & Sheikhbahaie, A. (2008). Openness, Growth and Development: Evidence From a Panel of East Asian Countries. *Iranian Economic Review*, 13(22), 157-174.
- Falade, A. O. O. (2019). Poverty Reduction in Nigeria: Do Remittances Inflow Really Matter? *Nigerian Studies in Economics and Management Sciences*, 2(1), 26-35.
- Fattah, S. & Muji, A. (2012). Local Government Expenditure Allocation Toward Human Development Index at Jeneponto Regency. South Sulawesi, Indonesia. *Journal of Humanities and Social Science*, 5(6). 40-50.
- Fedderke, J. W. & Schaling, E. (2005). Modelling Inflation in South Africa: A Multivariate Cointegration Analysis. *South African Journal of Economics*, 73(1), 79-92.
- Feldstein, M. (1980). Social Security, Induced Retirement, and Aggregate Capital Accumulation: A Correction and Updating, *NBER Working Paper*, (w0579).
- Flaig, G. & Rottmann, H. (2013). Labour Market Institutions and Unemployment: An International Panel Data Analysis, *Empirica*, 40, 635–654.
- Folawewo, A. O. & Adebaje, O. M. (2017). Macroeconomic Determinants of Unemployment: Empirical Evidence from Economic Community of West African States. *African Development Review*, 29, 197-210.
- Friedman, E., Johnson, S., Kaufmann, D. & Zoido-Lobaton, P. (2000). Dodging The Grabbing Hand: The Determinants of Unofficial Activity in 69 Countries. *Journal of Public Economics*, 76(3), 459-493.
- Furqani, H. & Haneef, M. S. (2012). Theory Appraisal in Islamic Economic Methodology: Purposes and Criteria. *Humanomics*, 28(4), 270-284.

- Gemmell, N., Kneller, R. & Sanz, I. (2014). The Growth Effects of Tax Rates in The OECD. *Canadian Journal of Economics*, 47(4), 1217-1255.
- Genç, S. Y. ve Çağlayan, T. (2017). İktisadi Düşüncede Değerin Kaynağı Sorunsalı. *Çalışma ve Toplum*, 53(2), 667-680.
- Gerber, C., Klemm, A., Liu, L. & Mylonas, V. (2019). Income Tax Progressivity: Trends and Implications, *IMF Working Paper*, WP/18/246.
- Góra, M., Rohozynsky, O., Sinitsina, I. & Walewski, M. (2009). Social Security Driven Tax Wedge and Its Effects on Employment and Shadow Employment. *CASE Network Studies and Analysis*, 398.
- Goudswaard, K. & Caminada, K. (2015). Social Security Contributions: Economic and Public Finance Considerations. *International Social Security Review*, 68(4), 25-45.
- Göçer, İ. (2013). Küresel Ekonomik Krizin Etkileri: Panel Veri Analizi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(29), 163-188.
- Gök, M. ve Yalçın, Z. (2015). Türkiye'de Asgari Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün Diğer Yükümlü Grupları İle Karşılaştırılması, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 219-255.
- Gökçe, C. ve Erol, M. (2020). Türkiye'de Tasarruf Açığı ve Enerji Açığının Ekonomik Büyüme İle İlişkisi: Nedensellik Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 64, 102-122.
- Göker, Z. ve Dane, K. (2013). Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Post-Keynesyen Çözüm Öneriler. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 26, 103-119.
- Grdinić, M., Drezgić, S. & Blažić, H. (2017). An Empirical Analysis of The Relationship between Tax Structures and Economic Growth in CEE Countries, *Ekonomický Časopis*, 65(5), 426-447.
- Greene, W. H. (2002). *Econometric Analysis*, (5. Ed.) <https://spu.fem.uniag.sk/cvicenia/ksov/obtulovic/Mana%C5%BE.%20%C5%A1tatistika%20a%20ekonometria/EconometricsGREENE.pdf> (Erişim Tarihi: 22.11.2021)
- Groot, H., Nahuis, R. & Tang P. (2004). Is The American Model Miss World? Choosing Between The Anglo-Saxon Model and A European-Style Alternative. *CPB Discussion Paper*, 40, 4-26.
- Gül Yücel, K. (2020). *Asgari Ücretin Belirlenmesi ve Vergilendirilmesi: Adalet Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gülaç, H. (2014). *İşletmelerin Yatırım Kararları ile Finansman Kararları Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi: Türkiye İmalat Sektörü İşletmeleri Üzerine Bir Dinamik Panel Veri Analizi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gündoğan, N. ve Biçerli, M. K. (2007). *Çalışma Ekonomisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Günel, T. (2019). Türkiye'de Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Ekonometrik Bir Uygulama. *Journal of Yaşar University*, 14(55), 277-287.
- Güngör, B. ve Kurt, S. (2007). Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi (1968-2003): Türkiye Örneği. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(2), 197-210.
- Güncör, C. (2017). Eğitim ve Kalkınma İlişkisinin İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 3(1), 14-32.
- Günsoy, G. ve Özsoy, C. (2012). Türkiye'de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 49(568).
- Gürses, D. (2009). İnsani Gelişme ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(21), 339-350.

- Güven, D. (2019). *Ücret İle İş Gücü Verimliliği Arasındaki İlişki ve İş Gücü Verimliliğinin Ekonomik Büyüme Olan Etkisi: Türkiye Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Gyebi, F. & Bofo, G. K. (2013). Macroeconomic Determinants of Inflation in Ghana from 1990-2009, *International Journal of Business and Social Research*, 3(6), 81-93.
- Hajkova, D., Nicoletti G., Vartia, L. & Yoo, K. Y. (2007). Taxation and Business Environment As Drivers of Foreign Direct Investment in OECD Countries, *OECD Economic Studies*, 2, 7-38.
- Haller, H. (1974). *Maliye Politikası Teorik Esasları ve Temel Problemleri* (Çev. Turhan, S.), İstanbul: Maliye Enstitüsü Yayını.
- Han, E. (2004). *İktisadi Kalkınma ve Büyüme* (Ed. Kutlu, E.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hartman, D. G. (1985), Tax Policy and Foreign Direct Investment. *Journal of Public Economics*, 26(1), 107-121.
- Hascall, S. C. (2014). Islamic Commercial Law and Social Justice: Shari'ah-Compliant Companies, Workers' Rights, And The Living Wage. *St. John's Law Review*, 2(8), 291-344.
- Hashim, M. (2011). Islamic Perception of Business Ethics and The Impact of Secular Thoughts on Islamic Business Ethics. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 2(3), 98-120.
- Hausman, J. A. (1985). Taxes and Labor Supply. In *Handbook of Public Economics*, 1, ss. 213-263.
- Hazman, G. G. (2010). Türkiye'de Mali Nitelikteki Teşviklerin Doğrudan Yabancı Sermaye Üzerindeki Etkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi Çerçevesinde Değerlendirme. *Maliye Dergisi*, 158, 262-277.
- He, Y. (2017). A Study on The Relationship Between Money Supply and Macroeconomic Variables in China. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 8(6), 99-107.
- Heilbroner, R. L. (2013). *İktisat Düşünürleri: Büyük İktisat Düşünürlerinin Yaşamları ve Fikirleri* (3. Baskı), (Çev: A. Tartanoğlu). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Hepaktan C. E. ve Çınar S. (2011). Mali Krizler ve Son Mali Krizin (2008) Reel Sektöre Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 155-168.
- Hicks, J. R. (1963). *The Theory of Wages*. New York: St. Mary's Press.
- Hodge, S. A. & Hickman, B. (2018). The Importance of the Tax Wedge on Labor in Evaluating Tax Systems. *Tax Foundation, Washington DC*.
- Holland, D. & Pain, N. (1998). The Diffusion of Innovations in Central and Eastern Europe: A Study of The Determinants and Impact of Foreign Direct Investment, *NIESR Discussion Paper* (137), National Institute of Social and Economic Research, London.
- Hossain, S. (2013). Does Economic Development Requires More Income Inequality? – Is the Kuznets Curve Still Valid? *Developing Country Studies*, 3(8), 196-205.
- Hsiano, C. (2007). Panel Data Analysis-Advantages and Challenges. *Test*, 16, 1-22.
- Huang, H. C., Lin, Y. C. & Yeh, C. C. (2012). An Appropriate Test of The Kuznets Hypothesis. *Applied Economics Letters*, 19(1), 47-51.
- Hussain T., Siddiqi M. W. & Iqbal A. (2010). A Coherent Relationship between Economic Growth and Unemployment: An Empirical Evidence from Pakistan. *International Journal of Human and Social Sciences*, 5, 332-339.
- Imana, D. K. (2017). The Determinants of Public Education Expenditures: An Empirical Analysis of Changing Patterns and Growth of Public Expenditure on Education in Kenya. *Journal of Public Administration and Governance* 7(4), 1-18.

- Iosifidi, M. & Mylonidis, N. (2017). Relative Effective Taxation and Income Inequality: Evidence from OECD Countries. *Journal Of European Social Policy*, 27(1), 57-76.
- Istiqhomah, M., Salam, N. & Lestia, A. S. (2021). Human Development Index Modelling in South Kalimantan Province Using Panel Regression. *In Journal of Physics: Conference Series*, 2106(1).
- Işığışık, Ö. (2011). *Ücret: Teorisi–Politikası–Yönetimi–Sistemleri* (2. Baskı). Bursa: Marmara Kitabevi.
- Işığışık, Ö. (2017). *Ücret*. Bursa: Dora Yayınları.
- Işık U. (2009). *1980 Sonrası Türkiye’de Ücretlerin Gelişimi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Iturbe-Ormaetxe, I. (2015). Salience of Social Security Contributions and Employment. *International Tax and Public Finance*, 22(5), 741-759.
- İbn-i Haldun (2018). *Mukaddime* (II. Cilt). (Çev: Kendir, H.). İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- İnan, M. (2007). *Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan Tasarruf Politikaları ve Tasarrufların Yatırımlara Dönüştürülmesinde Vergi Sisteminin Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Jaiblai, P. & Shenai, V. (2019). The Determinants of FDI in Sub-Saharan Economies: A Study of Data From 1990–2017. *International Journal of Financial Studies*, 7(3), 43.
- Janicki, H. P. & Wunnava, P. V. (2004). Determinants of Foreign Direct Investment: Empirical Evidence From EU Accession Candidates, *Applied Economics*, 36(5) 505-509.
- Johnson, S., Kaufmann, D. & Zoido-Lobaton, P. (1998). Regulatory Discretion and The Unofficial Economy. *The American Economic Review*, 88(2), 387-392.
- Kabadayı, B. (2013). Human Development and Trade Openness: A Case Study on Developing Countries. *Advances in Management & Applied Economics*, 3(3), 193-199.
- Kahraman, A. (2003). Genel Olarak Ücret ve Ücretin Tahakkuku, *Kamu- İş*, 7(2), <https://www.tuhis.org.tr/pdf/7245.pdf> (Erişim Tarihi: 11.08.2021)
- Kalim, R. (2003). Population and Unemployment: A Dilemma to Resolve. *The IUP Journal of Applied Economics*, 2(3), 7-15.
- Kaplan, R. (2012). En Az Geçim İndirimine İlişkin Bazı Yabancı Ülke Uygulamaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler. *Maliye Dergisi*, 163, 367-388.
- Kar, M. ve H. Ağır (2006). Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünlük Yaklaşımı ile Nedensellik Testi 1926-1994, *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 11, 51-68.
- Kara, A. H. ve Orak, M. (2008). *Enflasyon Hedeflemesi, Krizler, Para ve İktisatçılar*, (Ed. Kumcu, E.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kara, H. ve Öğünç, F. (2011). Döviz Kuru ve İthalat Fiyatlarının Enflasyona Etkisi, *TCMB Ekonomi Notları*, No: 11/14.
- Karagöz, K. ve Ergün, S. (2010). Türkiye’de Ekonomik İstikrarsızlığın Kaynakları: Ekonometrik Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 169-185.
- Karamıklı, A. (2019). *Kayıtdışı Ekonominin Kurumsal ve Ekonomik Belirleyicileri: Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Kaygusuz, F. (2019). *Vergi Takozunun Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Etkisi: Avrupa Birliği Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

- Kaytancı, U. B. (2008). *Ücret Teorileri ve Türkiye İmalat Sanayinde Ücretlerin Durumu Üzerine Uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*, Harcourt: New York.
- Kılavuz, E. ve Altınöz, B. (2020). Türkiye’de Para Arzı İle Enflasyon Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı, *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 242-260.
- Kızılkaya, O., Koçak, E. ve Sofuoğlu, E. (2015). The Role of Fiscal Policies on Human Development: an Empirical Approach, *Yönetim ve Ekonomi*, 22(1), 257-271.
- Kiat, J. (2008). *The Effect of Exchange Rate and Inflation on Foreign Direct Investment and Its Relationship with Economic Growth in South Africa*. Gordon Institute of Business Science, University of Pretoria, Research Report for the fulfillment of MBA Degree.
- Kirmanoglu, H. (2017). *Kamu Ekonomisi Analizi* (Gözden Geçirilmiş 6. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Knight, J. B. & Sabot, R. H. (1983). Educational Expansion and The Kuznets Effect. *American Economic Review*, 73(5), 1132–1136.
- Kolstad, I. & Villanger, E. (2008). Determinants of Foreign Direct Investment in Services. *Journal of Political Economy*, 24, 518-533.
- Köthenbürger, M. & Poutvaara, P. (2006). Social Security Reform and Investment in Education: Is There Scope for a Pareto Improvement? *Economica*, 73(290), 299-319.
- Kravis, I. & Lipsey, R. E. (1988). National Price Levels and The Prices of Tradables and Nontradables, *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 78(2), 474-478.
- Kum, H. (2020). PIIGS Ülkelerinde Kayıtdışı Ekonominin Belirleyicileri: MIMIC Model Yaklaşımı İle Bir Analiz, *4th International Zeugma Conference On Scientific Researches* May 29-31.
- Kurtaran, A. (2007). Doğrudan Yabancı Yatırım Kararları ve Belirleyicileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 367-382.
- Kutlar, A. (2017). *Adım Adım Eviews ile Panel Veri Ekonometrisi Uygulamaları*, (1. Basım), Umuttepe Yayınları: Kocaeli.
- Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, XLV.
- Küçükali, A. (2019). Klasik iktisadi düşünce ile evrim teorisinin entelektüel beraberliği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(20), 43-58.
- Laryea, S. A. & Sumaila, U. R. (2001). Determinants of Inflation in Tanzania, CMI Working Papers, No: 01-12.
- Lavrinovicha, I., Lavrinenko, O. & Teivans-Treinovskis, J. (2015). Influence of Education On Unemployment Rate and Incomes of Residents, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 174, 3824-3831.
- Lehmann, E., Lucifora, C., Moriconi, S. & Van der Linden, B. (2013). Beyond The Labour Income Tax Wedge: The Unemployment-Reducing Effect of Tax Progressivity. *International Tax and Public Finance*, 23, 454–489.
- Levy – Yeyati., UgoPanizza. E. & Stein. E. (2002) The Cyclical Nature of North South FDI Flows, IADB Working paper, Inter-American Development Bank.
- Li, J. & L. Kong (2012). Equilibrium Relationship Between Education and Economic Growth, *Advances in Applied Economic and Finance*, 2(3), 403-406.
- Lim, C. H. & Papi, L. (1997). An Econometric Analysis of The Determinants of Inflation in Turkey, *IMF Working Papers*, No: 97-170.

- Lipsey, R. G., Courant, P. N. & Ragan, T. S. (1999). *Microeconomics* (11 Ed.), The Addison-Wesley Publishing Company: United States.
- Liu, X., Chang S. & Sinclair, P. (2009), Trade, Foreign Direct Investment and Economic Growth in Asian Economies, *Applied Economics*, 41, 1603–1612.
- Lopcu, K., Kaytancı, U. B. & Ateş, S. (2010). Marjinal Verimlilik Teorisi ve Türkiye İmalat Sanayii Üzerine Bir Uygulama, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 99-114.
- Lordoğlu, K. (2013). *Çalışma Ekonomisi- I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Madito, O. & Odhiambo, N. M. (2018). The Main Determinants of Inflation in South Africa: An Empirical Investigation. *Organizations and Markets in Emerging Economies*, 9(2), 212-232.
- Malik, S. (1996). Determinants of Rural Poverty in Pakistan: A Micro Study. *The Pakistan Development Review*, 171-187.
- Maqbool, M., Mahmood, T., Sattar, A. & Bhalli, M. (2013). Determinants of Unemployment: Empirical Evidences from Pakistan, *Pakistan Economic and Social Review*, 51(2), 191-208.
- Marinkov, M. & Geldenhuys, J. P. (2007). Cyclical Unemployment and Cyclical Output: an Estimation of Okun's Coefficient for South Africa. *South African Journal of Economics*, 75(3), 373-390.
- Marx, K. (2013). *Kapital, Ekonomi Politiğin Eleştirisi* (I. Cilt), (Çev: Selik, M. ve Satlıgan, N.), İstanbul: Yordam Kitap.
- McConnell, C. R. & Brue, S. L. (1989). *Contemporary Labor Economics* (2nd Edition). New York: McGraw-Hill.
- McNabb, K. (2018). Tax Structures and Economic Growth: New Evidence from The Government Revenue Dataset, *Journal of International Development*, 30, 173-205.
- Mercereau, B. (2005). FDI Flows to Asia: Did the Dragon Crowd Out the Tigers? *International Monetary Fund Working Paper*, 189.
- Meriç, M. (2003). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Transfer Harcamalarının Gelişimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 171-191.
- Mihçı, H. & Mihçı, S. (2003), Türkiye'nin Yakın Dönemdeki İnsani Gelişme Eğilimleri, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 21-47.
- Mill, J. S. (1948). *Principles of Political Economy*, (Ed. J. M. Robson): Toronto.
- Mirović, V., Kalaš, B. & Andrašić, J. (2019). The Modelling of Tax Influence on Macroeconomic Framework in Spain, *Economic Analysis*, 52(2), 128-136.
- Mirus, R. & Smith, R. S. (1997). Canada's Underground Economy: Measurement and Implications, In *the Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact* (Eds.: Lippert, O. and Walker M.). Vancouver: Fraser Institute.
- Mocan N. & Pogorelova, L. (2015). *Why Work More? The Impact of Taxes, and Culture of Leisure on Labor Supply in Europe*. IZA Discussion Paper No. 9281.
- Momete D. C. (2007). Analysis of The Relationship Between Employment and Economic Growth in Romania. *Fascicle of Management and Technological Engineering*, VI(XVI), 2052-2057.
- Moosa, I. A. (1999). Cyclical Output, Cyclical Unemployment, and Okun's Coefficient A Structural Time Series Approach. *International Review of Economics and Finance*, 8, 293-304.
- Mucuk, M. ve Alptekin, V. (2008). Türkiye'de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975 - 2006). *Maliye Dergisi*, 155, 159-174.
- Musa, M. A. (2015). Islamic Business Ethics & Finance: An Exploratory Study of Islamic Banks in Malaysia. *Governance and Regulation in Islamic Finance*, 21(5), 45-60.

- Nar, M. (2015). Ücret Gelirleri Üzerindeki Vergi Yükü: Vergi Takoza Uygulaması. *Journal of Human Sciences*, 12(1), 685-705.
- Nemli, A. (1990). *Kamu Maliyesine Giriş* (3. Baskı). Filiz Kitabevi.
- Nickell, S. (1997). Unemployment and Labor Market Rigidities: Europe Versus North America. *Journal of Economic Perspectives*, 11(3), 55-74.
- Nwakanma, P. C. & Nnamdi, K. C. (2013). Taxation and National Development. *Research Journal of Finance and Accounting*, 4(19), 176-180.
- Obwona, M. B. (2001). *Determinants of FDI and their Impact on Economic Growth in Uganda*. African Development Bank Economic Policy Research Centre.
- OECD (2021). *Taxing Wages 2021*, Paris: OECD Publishing.
- OECD (2006). *Society at a Glance: OECD Social Indicators 2006 Edition*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- Ofoegbu, G. N., Akwu, D. O. & Oliver, O. (2016). Empirical Analysis of Effect of Tax Revenue on Economic Development of Nigeria. *International Journal of Asian Social Science*, 6(10), 604-613.
- Omay, U. (2018). Ücret Teorileri ve Politikaları, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Öğünç, F. ve Yılmaz, G. (2000). *Estimating The Underground Economy in Turkey. The Central Bank of The Republic of Turkey*, Discussion Paper.
- Önder, İ. (2001). Kayıtdışı Ekonomi Ve Vergileme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23-24, 241-254.
- Özcan, K. A. ve Oktay, E. (2020). Ülkelerin İnsani Gelişmişlik Sınıflamalarının UTADIS Yaklaşımı Aracılığıyla Yeniden Hesaplanması ve Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(3), 1153-1180.
- Özdemir, A. R. ve Dayıoğlu, M. R. (2016). Türkiye'nin Asgari Ücret Oranı Seçimi: Nedenleri ve Olası Sonuçları. *Sosyoekonomi Dergisi*, 24(27), 225-241.
- Özkan, H. H. (2006). Popüler Kültür ve Eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 14(1), 29-38.
- Öztürk, İ. (2016). Bütçe Kanununa Ekli Vergi Harcamaları Listesinin Mevzuatla Ücret Gelirlerine İlişkin Getirilen Muafiyet, İstisna ve İndirimler Bağlamında Analizi. *Sosyoekonomi*, 24(27), 57-83.
- Öztürk, N. (2005). Ücret Kuramında Yeni Yaklaşımlar. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 29-49.
- Öztürk, N. (2009). *İktisatta Bölüşüm (Kuram ve Politika)*. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Öztürk, N. (2020). *Kamu Maliyesi* (Güncellenmiş 5. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Panizza, U. (2002). Income Inequality and Economic Growth: Evidence from American Data. *Journal of Economic Growth*, 7(1), 25-41.
- Papaioannou, S. K. & Sotiris K. (2004). FDI and ICT Innovation Effects on Productivity Growth: A Comparison Between Developing and Developed Countries, Athens University of Economics and Business, Athens.
- Paturot, D., Mellbye, K. & Brys B. (2013). Average Personal Income Tax Rate and Tax Wedge Progression in OECD Countries. OECD Taxation Papers, No: 15.
- Pehlivan, O. (2013). *Vergi Hukuku Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi*. Trabzon: Celepler Matbaacılık.
- Phillips, A. W. (1958). The Relation Between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in The United Kingdom, 1861-1957, *Economica*. 25(2), 283-299.
- Piketty, T. (2013). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital* (1. Basım), (Çev: Koçak, H.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Rafiq, M., Ahmad, I., Ullah, A. & Khan, Z. (2010). Determinants of Unemployment: A Case Study of Pakistan Economy (1998-2008). *Abasyn Journal of Social Sciences*, 13(1), 17-24.

- Ranjan, V. & Agraval, G. (2011). FDI Inflow Determinants in BRIC countries: A Panel Data Analysis. *International Business Research*, 4(4) 255-263.
- Regent, N. (2019). Guicciardini and Economic (In)Equality. *The European Journal of the History of Economic Thought*. <https://doi.org/10.1080/09672567.2019.1651360>
- Ricardo, D. (2013). *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri*, (Çev. Barış Zeren), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rodríguez-Pose, A. & Ezcurra, A. (2010). Does Decentralization Matter for Regional Disparities? A Cross-Country Analysis. SERC Discussion Paper 25.
- Roussos, A. (2015). *Tax Wedges and FDI Decisions in the EU15* (Unpublished Master's Thesis), Lund University: Sweden.
- Rustow, W. W. (1960). *Stages of Economic Growth*, New York.
- Sagarik, D. (2013). An Analysis of the Determinants of Education Expenditure in Thailand. *Asian Politics & Policy*, 5(2), 227-248.
- Said, M. (2018). Workers Wage According To Islamic Economic System. *International Journal of Pure and Applied Mathematics*, 119(18), 1011-1021.
- Saini, N. & Singhanian, M. (2018). Determinants of FDI in Developed and Developing Countries: a Quantitative Analysis Using GMM. *Journal of Economic Studies*, 45(2), 348-382.
- Sakyi, D., Villaverde, J., Maza, A. & Reddy Chittedi, K. (2012). Trade Openness, Growth and Development: Evidence from Heterogeneous Panel Cointegration Analysis for Middle-Income Countries, *Cuadernos de Economía*, 31(SPE57), 21-40.
- Sangaji, J. (2016). The Determinants of Human Development Index in Several Buddhist Countries. *Journal of Buddhist Education and Research*, 2(1), 48-60.
- Saraçoğlu, F. (2013). Gelir Vergisi Sisteminde Ayırma İlkesi Uygulaması ve Değerlendirilmesi. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 40.
- Savaşan, F., Yardımcıoğlu, F., ve Demir, İ. (2016). Türkiye'de Kayıtdışı Ekonomi: Zaman Serisi ve Panel Veri MIMIC Tahminleri. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 161-201.
- Saxton, J. (2000). Investment in Education: Private and Public Returns, *Joint Economic Committee United States Congress*.
- Sayılgan, G. ve Süslü, C. (2011). Makroekonomik Faktörlerin Hisse Senedi Getirilerine Etkisi: Türkiye ve Gelişmekte Olan Piyasalar Üzerine Bir İnceleme. *Journal of BRSA Banking & Financial Markets*, 5(1).
- Scarpetta, S. (1996). Assessing The Role of Labour Market Policies and Institutional Settings on Unemployment: A Cross-Country Study. *OECD Economic Studies*, 26(1), 43-98.
- Schmerer, H. J. (2014), Foreign Direct Investment and Search Unemployment: Theory and Evidence. *International Review of Economics & Finance*, 30, 41-56.
- Schneider, F. & Klinglmair, R. (2004). Shadow Economies Around The World: What Do We Know?, IZA Discussion Paper, No. 1043.
- Scholz, J. K., Moffitt, R. & Cowan, B. (2009). Trends in Income Support. In *Changing Poverty, Changing Policies*, (Eds: Cancian, M. ve Danziger, S.), ss. 203-241.
- Schultz, T. W. (1961). Investment in Human Capital. *The American Economic Review*, 51(1), 1-17.
- Seccareccia, M. (1991). An Alternative to Labour-Market Orthodoxy: The Post Keynesian /Institutionalist Policy View. *Review of Political Economy*, 3(1), 43-61.
- Selen, U. (2017). Türkiye'de Asgari Ücretin Optimal Vergileme Kriterleri Açısından Analizi, 32. *Uluslararası Maliye Sempozyumu*, 10-14 Mayıs 2017: Antalya.
- Sen, A. (1988). The Concept of Development. *Handbook of Development Economics*, 1, 9-26.

- Sen, A. (2000). *Development as Freedom*, NY: Knopf, Borzoi Books Inc.
- Šeparović, A. (2009). The Influence of The Tax Wedge on Unemployment in OECD Countries in Comparison With Croatia. *Financial Theory and Practice*, 33(4), 449-463.
- Sezer, S. ve Abasız, T. (2016). Determinants of Economic Growth: An Application with Unbalanced Panel Analysis in OECD Countries. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7(16), 89-99.
- Shahrani, S. R. (2020). *Fıkıh İlmi Açısından İbadet-Ücret İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Shaikh, S. A. (2015). A Comparative Study of Views and Role of Labor in Marxian, Mainstream and Islamic Economics. Munich Personal RePEc Archive (MPRA), MPRA Paper No. 68750.
- Sharifi-Renani, H., Mirfatah, M. & Honarvar, N. (2012). Effects of Human Development Indexes (hdis) on Economic Growth in MENA Countries: An Emphasis on Education and Literacy Indexes. *Available at SSRN 2103360*.
- Siami-Namini, S. & Hudson, D. (2019). Inflation and Income Inequality in Developed and Developing Countries. *Journal of Economic Studies*, 46(3). 611-632.
- Sinnathurai, V. (2013). An Empirical Study on The Nexus of Poverty, GDP Growth, Dependency Ratio and Employment in Developing Countries. *Journal of Competitiveness*.
- Siverekli Demircan, E. (2003). Vergilendirme Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (21), 97-116.
- Skousen, M. (2016). *İktisadi Düşünce Tarihi Modern İktisadın İnşası* (Çev: Acar, M., Erdem, E. ve Toprak, M.), (7. Baskı), Ankara: Adres Yayınları.
- Smith, A. (2013). *Milletlerin Zenginliği* (Çev.: Derin, H.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Sodipe, O. A. & Ogunrinola, O. I. (2011). Employment and Economic Growth Nexus in Nigeria, *International Journal of Business and Social Science*, 2(11), 232-239.
- Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 65-94.
- Strulbers, A. & Miller, P. J. (1993). Vergi Oranları ile Vergi Gelirleri Arasındaki İlişki ve Laffer Etkisinin Belirsizlikleri. (Çev.: Aktan C.C.) *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 299-301.
- Sudsawasd, S. (2008). Taxation, Business Regulation, and Foreign Direct Investment in East Asia, Deepening Economic Integration, The ASEAN Economic Community and Beyond, Chiba IDE-JETRO: ERIA Research Project Report, 239-265.
- Suleymanov, E. & Zeynalov, A. (2009). Azerbaycan Ekonomisinin Bağımsızlık Sonrası Makroekonomik Göstergilerinin Ekonomik İstikrar Açısından Genel Değerlendirilmesi. *Journal of Qafqaz University*, 26, 137-143.
- Suzuki, Yui (2012), Binding Constraint on Economic Growth Under Exportoriented Industrialization and Globalization. *Applied Economics*, 44, 2569–2576.
- Şaşmaz, M. Ü. ve Yayla, Y. E. (2018). Vergiler ve Ekonomik Büyüme ile İnsani Gelişme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Avrupa Birliği Geçiş Ekonomileri Örneği, *Sayıştay Dergisi*, 111, 79-99.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası* (2. Baskı). Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2019). *Vergi Teorisi ve Vergi Politikasına Giriş* (1. Baskı), Ankara: Barış Arıkan Yayınları.
- Şen, H., Kaya, A., Kaptan, S. ve Cömert, M. (2020). Interest Rates, Inflation, and Exchange Rates in Fragile Emes: A Fresh Look at The Long-Run

- Interrelationships. *The Journal of International Trade & Economic Development*, 29(3), 289-318.
- Şenyüz, D. (2002). *Türk Vergi Sistemi* (8. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şenyüz, D., Yüce, M. ve Gerçek, A. (2019). *Türk Vergi Sistemi* (16. Baskı). Bursa: Ekin Basın Yayın.
- Tabakoğlu, A. (2005). *İslam İktisadı-Toplu Makaleler II*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Tahir, S. H., Perveen, N., Ismail, A. ve Sabir, H. M. (2014). Impact of GDP Growth Rate on Poverty of Pakistan: A Quantitative Approach. *Euro-Asian Journal of Economics and Finance*, 2(2), 119-126.
- Talas, C. (1983). *Sosyal Ekonomi*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tansöker, R. L. (2017). Türkiye’de Kayıtdışı İstihdamın Vergi Takozu Açısından Değerlendirilmesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 309-334.
- Tanzi, V. ve Zee, H. H. (2000). Tax Policy for Emerging Markets: Developing Countries. *National Tax Journal*, 53(2), 299-322.
- Taş, U. (2007). *Türkiye’de Kalkınma Planları Işığında Eğitimin Kalkınmadaki Rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Taş, U. ve Yenilmez, F. (2008). Türkiye’de Eğitimin Kalkınma Üzerindeki Rolü ve Eğitim Yatırımlarının Geri Dönüş Oranı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 155-186.
- Tatoğlu, F. Y. (2013). Panel Veri Ekonometrisi, (2. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Tekin, A. ve Sökmen Gürçam, Ö. (2015). Vergi Harcamaları: Seçilmiş Bazı Oecd Ülke Uygulamaları, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 139-158.
- Tezel, T. (2010). *Az gelişmiş Ülkelerde Kalkınmayı Etkileyen Faktörler ve Eğitimin Kalkınma Üzerine Etkileri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Theyson, K. C. & Heller, L. R. (2015). Development and Income Inequality: A New Specification of The Kuznets Hypothesis, *The Journal of Developing Areas*, 49(3), 103-118.
- Thornton, J. (2001). The Kuznets Inverted-U Hypothesis: Panel Data Evidence from 96 Countries, *Applied Economics Letters*, 8(1), 15-16.
- Topal, M. H. ve Bölükbaş, (2020). OECD Ülkelerinde Vergi Takozunun Emek Piyasası ve Üretim Üzerindeki Etkileri, *Vergi Raporu*, 253, 150-181.
- Topuz, S. G. ve Doğan, E. Transfer Harcamaları ve Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Panel Nedensellik Analizi ile Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(3), 549-562.
- Torgler, B. & Schneider, F. (2009). The Impact of Tax Morale and Institutional Quality on The Shadow Economy. *Journal of Economic Psychology*, 30(2), 228-245.
- Torgler, B., Demir, I. C., Macintyre, A. ve Schaffner, M. (2008). Causes and Consequences of Tax Morale: An Empirical Investigation, *Economic Analysis and Policy*, 38/2: 313-339.
- Tosunoğlu, Ş. (2020). *Maliye Politikası II* (Ed. Çomaklı, Ş. E.), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Trpeski, P. & Tashevska, B. (2012). Labour Tax Wedge in The Republic of Macedonia-Trends and International Comparison, *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 14(2), 571-585.
- Tsai, P. L. (1994). The Determinants of Foreign Direct Investment and Its Impact on Economic Growth. *Journal of Economic Development*, 19, 137-163.

- Tudorache, M. D. (2020). Human Development in the European Union and its Determinants, *Journal of EU Research in Business*, 2020(2020), 1-11.
- Tunalı, H. N. ve Yılmaz, A. (2016). Büyüme, Beşeri Sermaye ve Kalkınma İlişkisi: OECD Ülkeleri'nin Ekonometrik Bir İncelemesi. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(4), 295-318.
- Tunç, M. (1993). Türkiye'de Eğitimin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(2), 1-32.
- Turhan, S. (1998). *Vergi Teorisi ve Politikası* (Gözden Geçirilmiş 6. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Turner, P. ve Benavides, G. (2001). The Demand for Money and Inflation in Mexico 1980-1999: Implications for Stability and Real Seigniorage Revenues, *Applied Economics Letters*, 8, 775-778.
- UNDP (2022). <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (Erişim Tarihi: 24.01.2022).
- UNDP. (2010). Human Development Report. New York: United Nations Development Programme.
- Ümit A. Ö. (2016). Türkiye'de Ticari Açıklık, Finansal Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiler: Sınır Testi Yaklaşımı. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 255-272.
- Ünver, M. ve Koyuncu, Y. J. (2019). Does Tax Burden Foster Shadow Economy? An Empirical Analysis, *XII. IBANESS Congress Series on Economics, Business and Management-Plovdiv/Bulgaria*, 260- 264.
- Vanhoudt, P. (1997). Do Labor Market Policies and Growth Fundamentals Matter for Income Inequality in OECD Countries, *International Monetary Fund*, 44(3), 356-373.
- Varlamova, J. A. & Larionova, N. I. (2018). Determinants of Education System in OECD Countries. *HELIX*, 8(1), 2531-2534.
- Vazquez, J. M., Dodson, B. M. & Vulovic, V. (2012). The Impact of Tax and Expenditure Policies on Income Distribution: Evidence from a Large Panel of Countries, *International Center for Public Policy Working Paper*, 12-30.
- Vijayakumar, N., Sridharan, P. & Rao, K. C. S. (2010). Determinants of FDI in BRICS Countries: A panel analysis. *International Journal of Business Science & Applied Management (IJBSAM)*, 5(3), 1-13.
- Webb, S. & Webb, B. (1896). The Method of Collective Bargaining. *The Economic Journal*, 6(21), 1-29.
- Weeks, J. (2009). The Impact of The Global Financial Crisis on The Economy of Sierra Leone. A Report For Undp Freetown and the Ministry of Finance And Economic Development. Republic of Sierra Leone. Country Study, 18, September.
- Wen Mao, C. (2016). Growth, Income Inequality, and Capital Income Taxes: Evidence from a Seemingly Unrelated Regression Model on Panel Data, *Economics Bulletin*, 36(3), 1463-1478.
- Widmalm, F. (2001). Tax Structure and Growth: Are Some Taxes Better than Others? *Public Choice*, 107(3/4), 199-219.
- Yakar, S. (2007). En Az Geçim İndirimi ve Türkiye Uygulaması, *Vergi Dünyası*, 308, 226-233.
- Yakita, A. (2003). Taxation and Growth with Overlapping Generations, *Journal of Public Economics*, 87, 467-487.
- Yaman, H. (2021). İnsani Gelişme, Ticari Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme Dinamikleri: G-20 Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 69, 121-134.

- Yerdelen Tatoğlu, F. (2013). *Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Yılanrı, V., Yavuz, H. ve İnce, T. (2019). Seçilmiş OECD Ülkelerinde Vergi Takozu-İşsizlik İlişkisi. *Maliye Dergisi*, (176), 286-297.
- Yıldırım, K., Bakırtaş, İ., Koyuncu, C., Yılmaz, R. ve Açıklan, S. (2010). *İktisada Giriş*, 3. Baskı (Ed. Yıldırım, K.), Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Yoruldu, M. (2020). *Türkiye’de Yapısal Dönüşüm: Mali ve Sosyal Değerlendirmeler* (Ed: Yoruldu, M.), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yuliani, R., Rahman, Y. A., Nuraini, D. & Khotimah, K. (2021). Determinants of Income Inequality in Yogyakarta Province. *In International Conference on Strategic Issues of Economics, Business and, Education (ICoSIEBE 2020)*, Atlantis Press:301-305.
- Yun, W. S. & Yusoff, R. (2018). The Determinants of Public Education Expenditure in Malaysia. *Jurnal Ekonomi Malaysia*, 52(2), 109-122.
- Yurdakul, F. (2008). Türkiye’de Kayıtdışı Ekonomi: Bir Model Denemesi. *Ankara üniversitesi SBF dergisi*, 63(4), 205-221.
- Yüce, M. (2010). Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikalarına Bakış, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 12(45), 69-88.
- Zaim, S. (1997). *Çalışma Ekonomisi* (9. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Zanbak, M. (2020). Türkiye’de Cinsiyet ve Eğitim Seviyesine Göre Farklılaşan Bölgesel Göçün Yoksulluk Üzerine Yansımaları. *İzmir İktisat Dergisi*, 35(1), 33-52.

EKLER

Ek 1: Tanımlayıcı İstatistikler

Model (A): $UNP_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 INFLA_{it} + \beta_4 POP_{it} + \beta_5 FDI_{it} + \varepsilon_{it}$						
	<i>UNP</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>INFLA</i>	<i>POP</i>	<i>FDI</i>
Ortalama	7,8094	3,5670	0,9824	2,1983	0,5204	5,3247
Medyan	6,9300	3,6540	0,9048	2,0250	0,4944	2,4293
Maksimum	27,4700	4,0370	2,2976	15,4023	2,8909	86,5890
Minimum	1,8700	2,5871	0,0059	-4,4781	-2,2584	-39,5459
Standart Hata	4,4163	0,3098	0,5587	1,9170	0,7899	11,1857
Gözlem Sayısı	522	522	522	522	522	522

Model (B): $FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGEXCH_{it} + \beta_3 INT_{it} + \beta_4 TRDO_{it} + \beta_5 LOGGDP_{it} + \beta_6 INFLA_{it} + \beta_7 CRPTX_{it} + \varepsilon_{it}$								
	<i>FDI</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>LOGEXCH</i>	<i>INT</i>	<i>TRDO</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>INFLA</i>	<i>CRPTX</i>
Ortalama	5,3247	3,5670	0,7998	2,6426	88,2163	0,9824	2,1945	26,0230
Medyan	2,4293	3,6540	-0,0365	2,1846	75,3190	0,9048	2,0250	26,4000
Maksimum	86,5890	4,0370	7,1630	15,8238	226,0414	2,2976	15,4023	44,4000
Minimum	-39,5459	2,5871	-0,6936	-0,7837	37,1207	0,0059	-4,4781	12,5000
Standart Hata	11,1857	0,3098	1,7055	2,6252	39,3162	0,5587	1,9170	6,5384
Gözlem Sayısı	522	522	522	522	522	522	522	522

Model (C): $GRW_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 FDI_{it} + \beta_3 EMP_{it} + \beta_4 GFC_{it} + D_{2008} + \varepsilon_{it}$						
	<i>GRW</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>FDI</i>	<i>EMP</i>	<i>GFC</i>	<i>D₂₀₀₈</i>
Ortalama	2,3358	3,5670	5,3247	61,0301	2,6305	0,5555
Medyan	2,3571	3,6540	2,4293	61,0300	2,8652	1,0000
Maksimum	25,1625	4,0370	86,5890	78,0900	52,8720	1,0000
Minimum	-14,8386	2,5871	-39,5459	47,9000	-47,9082	0,0000
Standart Hata	3,2241	0,3098	11,1857	5,3311	9,1617	0,4973
Gözlem Sayısı	522	522	522	522	522	522

Model (D): $INFLA_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 IMPRT_{it} + \beta_4 INT_{it} + \beta_5 LOGEXCH_{it} + \varepsilon_{it}$						
	<i>INFLA</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>IMPRT</i>	<i>INT</i>	<i>LOGEXCH</i>
Ortalama	2,1983	3,5670	0,9824	229,7850	2,6426	0,7998
Medyan	2,0250	3,6540	0,9048	200,7407	2,1846	-0,0365
Maksimum	15,4023	4,0370	2,2976	728,0808	15,8238	7,1630
Minimum	-4,4781	2,5871	0,0059	86,9321	-0,7837	-0,6936
Standart Hata	1,9170	0,3098	0,5587	118,3982	2,6252	1,7055
Gözlem Sayısı	522	522	522	522	522	522

Model (E): $IE_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 INFLA_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 HDI_{it} + \beta_5 UNP_{it} + \varepsilon_{it}$						
	<i>IE</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>INFLA</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>HDI</i>	<i>UNP</i>
Ortalama	18,8752	3,5670	2,1945	0,9824	0,8817	7,8094
Medyan	17,1000	3,6540	2,0250	0,9048	0,8920	6,9300
Maksimum	31,2000	4,0370	15,4023	2,2976	0,9560	27,4700
Minimum	8,0000	2,5871	-4,4781	0,0059	0,7120	1,8700
Standart Hata	6,0475	0,3098	1,9170	0,5587	0,0471	4,4163
Gözlem Sayısı	522	522	522	522	522	522

Model (F): $GINI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 TRDO_{it} + \beta_4 EDU_{it} + \varepsilon_{it}$					
	<i>GINI</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>TRDO</i>	<i>EDU</i>
Ortalama	31,7762	3,7057	1,0442	104,7221	29,8812
Medyan	31,6500	3,7086	0,9892	88,7527	31,0220
Maksimum	42,9000	4,0268	2,1894	408,3620	46,3568
Minimum	23,7000	3,3959	0,1126	24,6415	10,2386
Standart Hata	4,4667	0,1454	0,5007	63,7459	8,6560
Gözlem Sayısı	312	312	312	312	312

Model (G): $POV_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 EDU_{it} + \beta_4 DEP_{it} + \beta_5 TRDO_{it} + \varepsilon_{it}$						
	<i>POV</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>EDU</i>	<i>DEP</i>	<i>TRDO</i>
Ortalama	0,8900	3,7057	1,0442	29,8812	25,2256	104,7221
Medyan	0,5000	3,7086	0,9892	31,0220	24,3496	88,7527
Maksimum	8,5000	4,0268	2,1894	46,3568	44,1888	408,3620
Minimum	0,0000	3,3959	0,1126	10,2386	19,5847	24,6415
Standart Hata	1,1484	0,1454	0,5007	8,6560	4,5022	63,7459
Gözlem Sayısı	312	312	312	312	312	312

Model (H): $HDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 EDU_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 LEXP_{it} + \beta_5 TRDO_{it} + \varepsilon_{it}$						
	<i>HDI</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>EDU</i>	<i>DEP</i>	<i>TRDO</i>
Ortalama	0,8808	3,7057	1,0442	29,8812	25,2256	104,7221
Medyan	0,8885	3,7086	0,9892	31,0220	24,3496	88,7527
Maksimum	0,9540	4,0268	2,1894	46,3568	44,1888	408,3620
Minimum	0,6960	3,3959	0,1126	10,2386	19,5847	24,6415
Standart Hata	0,0445	0,1454	0,5007	8,6560	4,5022	63,7459
Gözlem Sayısı	312	312	312	312	312	312

Model (I): $EDU_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 UNP_{it} + \beta_3 INFLA_{it} + \beta_4 LOGGDP_{it} + \varepsilon_{it}$					
	<i>EDU</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>UNP</i>	<i>INFLA</i>	<i>LOGGDP</i>
Ortalama	29,8812	3,7057	8,4272	2,4499	1,0442
Medyan	31,0220	3,7086	7,6550	2,0431	0,9892
Maksimum	46,3568	4,0268	27,4700	15,4023	2,1894
Minimum	10,2386	3,3959	2,2500	-1,7360	0,1126
Standart Hata	8,6560	0,1454	4,4618	2,4576	0,5007
Gözlem Sayısı	312	312	312	312	312

Ek 2: Korelasyon Matrisleri

Model (A): $UNP_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 INFLA_{it} + \beta_4 POP_{it} + \beta_5 FDI_{it} + \varepsilon_{it}$

	<i>UNP</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>INFLA</i>	<i>POP</i>	<i>FDI</i>
<i>UNP</i>	1					
<i>LOGWEDGE</i>	0,3485	1				
<i>LOGGDP</i>	-0,1193	0,1076	1			
<i>INFLA</i>	-0,1450	-0,1116	-0,0911	1		
<i>POP</i>	-0,4590	-0,5017	-0,1290	0,004	1	
<i>FDI</i>	-0,0262	0,0529	0,1641	0,0019	0,0333	1

Model (B): $FDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGEXCH_{it} + \beta_3 INT_{it} + \beta_4 TRDO_{it} + \beta_5 LOGGDP_{it} + \beta_6 INFLA_{it} + \beta_7 CRPTX_{it} + \varepsilon_{it}$

	<i>FDI</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>LOGEXC</i>	<i>INT</i>	<i>TRDO</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>INFLA</i>	<i>CRPTX</i>
<i>FDI</i>	1							
<i>LOGWEDGE</i>	0,0529	1						
<i>LOGEXC</i>	-0,1334	-0,4256	1					
<i>INT</i>	0,0315	-0,2931	0,3216	1				
<i>TRDO</i>	0,3885	0,2389	-0,1030	-0,2695	1			
<i>LOGGDP</i>	0,1641	0,1076	-0,1600	-0,1689	0,3825	1		
<i>INFLA</i>	0,0019	-0,1116	0,1640	0,6210	-0,0363	-0,0911	1	
<i>CRPTX</i>	-0,0986	0,1066	-0,0179	0,1903	-0,4520	-0,1847	0,0429	1

Model (C): $GRW_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 FDI_{it} + \beta_3 EMP_{it} + \beta_4 GFC_{it} + D_{2008} + \varepsilon_{it}$

	<i>GRW</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>FDI</i>	<i>EMP</i>	<i>GFC</i>	<i>D₂₀₀₈</i>
<i>GRW</i>	1					
<i>LOGWEDGE</i>	-0,1063	1				
<i>FDI</i>	0,2116	0,0529	1			
<i>EMP</i>	0,0952	-0,5014	0,0568	1		
<i>GFC</i>	0,7608	-0,0373	0,2085	0,0669	1	
<i>D₂₀₀₈</i>	-0,2682	-0,0164	-0,1085	0,0286	-0,1723	1

Model (D): $INFLA_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 IMPRT_{it} + \beta_4 INT_{it} + \beta_5 LOGEXCH_{it} + \varepsilon_{it}$

	<i>INFLA</i>	<i>LOGWEDGE</i>	<i>LOGGDP</i>	<i>IMPRT</i>	<i>INT</i>	<i>LOGEXCH</i>
<i>INFLA</i>	1					
<i>LOGWEDGE</i>	-0,1116	1				
<i>LOGGDP</i>	-0,0911	0,1076	1			
<i>IMPRT</i>	0,0363	0,1070	0,2196	1		
<i>INT</i>	0,6210	-0,2931	-0,1689	-0,2381	1	
<i>LOGEXCH</i>	0,1640	-0,4256	-0,1600	-0,0456	0,3216	1

Model (E): $IE_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 INFLA_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 HDI_{it} + \beta_5 UNP_{it} + \varepsilon_{it}$						
	IE	LOGWEDGE	INFLA	LOGGDP	HDI	UNP
IE	1					
LOGWEDGE	0,0601	1				
INFLA	0,2272	-0,1116	1			
LOGGDP	-0,1633	0,1076	-0,0911	1		
HDI	-0,6600	0,0848	-0,3659	0,0771	1	
UNP	0,3363	0,3485	-0,1450	-0,1193	0,3076	1

Model (F): $GINI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 TRDO_{it} + \beta_4 EDU_{it} + \varepsilon_{it}$					
	GINI	LOGWEDGE	LOGGDP	TRDO	EDU
GINI	1				
LOGWEDGE	-0,2783	1			
LOGGDP	-0,1100	-0,0061	1		
TRDO	-0,2972	0,1323	0,3151	1	
EDU	-0,1588	-0,3209	0,0968	0,1203	1

Model (G): $POV_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 LOGGDP_{it} + \beta_3 EDU_{it} + \beta_4 DEP_{it} + \beta_5 TRDO_{it} + \varepsilon_{it}$						
	POV	LOGWEDGE	LOGGDP	EDU	DEP	TRDO
POV	1					
LOGWEDGE	-0,0023	1				
LOGGDP	0,0474	-0,0061	1			
EDU	-0,3766	-0,3209	0,0968	1		
DEP	0,2903	-0,3307	0,3016	0,1182	1	
TRDO	-0,2379	0,1323	0,3151	0,1203	-0,2412	1

Model (H): $HDI_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 EDU_{it} + \beta_3 LOGGDP_{it} + \beta_4 LEXP_{it} + \beta_5 TRDO_{it} + \varepsilon_{it}$					
	HDI	LOGWEDGE	EDU	LOGGDP	LEXP
HDI	1				
LOGWEDGE	-0,1390	1			
EDU	0,7322	-0,3209	1		
LOGGDP	0,0520	-0,0061	0,0968	1	
LEXP	0,7145	-0,0406	0,3450	0,0043	1

Model (I): $EDU_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 LOGWEDGE_{it} + \beta_2 UNP_{it} + \beta_3 INFLA_{it} + \beta_4 LOGGDP_{it} + \varepsilon_{it}$					
	EDU	LOGWEDGE	UNP	INFLA	LOGGDP
EDU	1				
LOGWEDGE	-0,3273	1			
UNP	-0,1671	0,1346	1		
INFLA	-0,3393	-0,0729	-0,1463	1	
LOGGDP	0,1216	-0,0173	-0,3118	0,0816	1